

Egy kalandor a múlt századból

VIDOCQ

**Fordította
Dániel Anna**

**Az eredetivel egybevetette
Szamos Rudolf**

A fordítás a Gerard & Co, Verviers (Belgique) kiadó Marabout sorozatában megjelent mű alapján készült, amely az 1859-es első Vidocq-memoárok új és teljes kiadása.

TARTALOM

A gézengúz
Működik a nyaktiló
Fegyencek között
A szemfényvesztők
Lázadás az erdőben
A fegyenctelep
Baglyok
Toulon
A besúgó
Bujkálás a rendőrség előtt
A tüzerkáplár
A gyékényfonatú bricska
Az alvilág
Nyomozások
Harcban az alvilággal
Kesztyűs kézzel nem fogunk egeret
A rendőrség kulisszatitkai
Vidocq bandája
Néhány bűneset
Egy nap a bűnügyi osztályon
Az alvilág természetrajza
Megérte a municiót
Görögök és galambok
A mutyizók
A csalimadár
Utószó

A gézengúz

Arras-ban születtem; minthogy vonásaim mozgékonyasága, a szerepek, amelyeket oly gyakran felöltöttem, s az a képességem, hogy arcomat a festékekkel szerepemhez idomítsam, némileg homályba burkolták koromat, nem felesleges, ha megírom: 1775. július 23-án láttam napvilágot annak a háznak a szomszédságában, ahol Robespierre előttem tizenhat esztendővel született. Éjszaka égzengés, felhőszakadás kíséretében jöttem a világra. Dühöngött a vihar; egy rokonunk - bába és Sybilla egy személyben - azt jósolta, hogy életem is viharos lesz. Abban az időben még akadtak jámbor lelkek, akik hittek az előjelekben. Manapság sokkal felvilágosultabbak vagyunk, mégis hányan kardoskodnának - nem babonás asszonyok, hanem férfiak - a bába csalhatatlansága mellett.

Jóllehet a csodálatos néha nagyon csábítja képzeletünket, nem gondolom, hogy a mennyekben törődtek volna születésemmel. Szervezetem rendkívül erős volt, és már csecsemőkoromban is sejteni lehetett azt az atléta alkatot, amely később a legvakmerőbb gazfickókat is rettegéssel töltötte el. Apám háza a gyakorlótérre nézett. Itt verődtek össze a környékbeli rosszcsontok, és én kiskoromtól kezdve edzhettem izmaimat, rendszeresen püfölve pajtásaimat, akiknek szülei sűrűn keresték fel panaszukkal szüleimet. Én voltam a kutyák, a macskák és a környékbeli gyerekek réme. Apámat nyugtalanította, hogy a helyőrség katonáival barátkozom, és nyolcesztendőskoromban előkészítettet az első áldozásra. Két jámbor asszony vállalkozott a feladatra. Isten a tudója, miként épültem tanításaikból. Ugyanebben az időben kezdtem el inaskodásomat apám pékségében; jóllehet volt egy bátyám, apám úgy tervezte, hogy műhelyét idővel én veszem át.

Pékinas lettem. Munkám főként abból állt, hogy kihordtam a kenyeret a városba. Felhasználtam az alkalmat, és sűrűn eljártam a vívóterembe. Szüleim szemet hunytak e kiruccanásaim felett, mert a szakácsnak áradozva dicsérték pontosságomat és készségességemet. Szüleim elnézése addig tartott, amíg észre nem vették, hogy a pénzesfiókot, amelyet sose zártak kulcsra, megdezsmálták. Bátyámat, aki velem versengve lopta a kasszát, rajtacsípték, és tüstént elküldték Lille-be egy pékhez. Elutazása másnapján - távozása okát nem közölték velem -, amikor meg akartam vámolni a fiókot, zárva találtam, és apám még ugyanazon a napon közölte velem, hogy jobban szedjem a lábam, mikor a várost járom, és meghatározott időre legyek otthon. Átláttam, hogy mától fogva nem lesz se pénzem, se szabadságom. A kettős szerencsétlenség mélyen lesújtott, és bánatomat közöltem egy Poyant nevű pajtásommal, aki idősebb volt nálam. A pénzesfiókon nyílás volt, ahol az aprópénzt be lehetett dobni. Poyant azt tanácsolta, csúsztassak a résbe madárlépbe mártott hollótollat. Ezzel a csellel azonban csupán néhány aprópénzt csenhettem. Az egyik csendbiztos fiával álkulcsot készítettem. Ily módon újra hozzáférhettem a kasszához, és a tolvajlásokból szerzett pénzt Poyant-nal közösen vertük el az egyik lebujsban, ahol rendszeresen összeverődött egy csomó hírhedt rossz portéka és néhány szerencsétlen fickó, akik - hogy megtömhessék bugyellárisukat - ugyanazt művelték, amit én. De apám rajtakapott, elvette tőlem a kulcsot. Alaposan elagyabugyált, és ettől kezdve olyan elővigyázatos volt, hogy többé nem nyúlhattam bele a pénzesfiókba.

Nem maradt más lehetőség: a kemencéket dezsmáltam meg. Időnként elemeltem néhány kenyeret, de zsákmányomat kénytelen voltam potom pénzen elvesztegetni, így csak gyümölcsöslépre és méhsörre futott belőle. A szükség ösztökélt; mindenem rajta volt a szemem, és anyám készletei olvadtak, mint a tavaszi hó. Jó ideig rá se jött volna az okára, ha két csirke el nem árul. Pékkötényem alá, térdnadrágomba dugtam őket, de éktelen kotkodácsolást csaptak. Anyám megneszelte a turpisságot és rajtam ütött. Vacsora helyett néhány nyaklevest kaptam.

Éjszaka sokáig nem aludtam, talán a fondorlatos gondolatok tartottak ébren, de annyi bizonyos, hogy felébredve elhatároztam: ellopom az ezüstneműt. Csupán egy dolog aggasztott; mindegyik darabba be volt vésve a Vidocq név. Poyant, akivel közöltem tervemet, elosztatta aggályaimat, és aznap, vacsoraidőben elloptam tíz evőkanalat, kést, villát és ugyanannyi kávéskanalat. Húsz perc múlva már zálogba is csaptuk, és két nap múlva egyetlen fitying se maradt abból a 150 frankból, amit az ezüstneműért fizettek.

Három napig nem mutatkoztam otthon. A harmadik este két csendbiztos letartóztatott, és a Baudet-ba kísért. Itt tartották őrizetben az örülteket, a vádlottakat, a környék csavargóit és semmirekellőit. Már tíz napja tartottak lakat alatt, és még mindig nem tudtam, miért fogtak el; végül a porkoláb közölte, hogy apám kívánságára zártak be. Ez a hír némileg megnyugtatót, apám így akar megbüntetni. Másnap anyám meglátogatott, sikerült kiengesztelnem. Hamarosan kiszabadultam, és tüstént munkához láttam azzal a feltett szándékkal, hogy ezentúl feddhetetlenül viselkedem. Üres fogadkozás volt!

Hamarosan visszazökkentem a régi kerékvágásba, csak a pénzt nem szórtam, mert azelőtt gyanútlan apám most árgus szemekkel őrködött. Ébersége kétségbeejtett. Kiöntöttem a szívem bánatát Poyant-nak, ennek a hétcégeres gazembernek, akinek viselt dolgaira még jól emlékeznek Arras lakói, és ő megszánt.

- Tökfilkó vagy, ha tűröd, hogy ilyen rövid pórázon tartsanak. Micsoda dolog, hogy egy fiúnak a te korodban, egy sou se legyen a zsebében! Én a te helyedben tudnám, mitévő lennék!

- Hát mitévő lennél?

- A szüleid gazdagok. Mit számít náluk, ha ezer frankkal kevesebb marad a kasszában. Két fősvény, úgy kell nekik! Nagytakarítást kell csinálni!

- Értem, nagyban felmarkolni, amihez apránként nem jutok hozzá.

- Fején találtad a szöveget. Utána lógás. Kereket oldunk.

- No és a csendőrök?

- Ugyan már! A szülők nem veszélyesek. Az anyád szeret.

Anyám szeret és megbocsátotta könnyelműségeimet; ez a gondolat elhatalmasodott bennem. Elvakultan merültem bele a tervbe: már csak a végrehajtás volt hátra, s az alkalom nem váratott sokáig.

Egyik este, mikor anyám egyedül volt otthon, Poyant hírül hozta neki, hogy lányokkal mulatozva duhajkodni kezdtem, és azzal fenyegetőzök, hogy törni-zúzni fogok. Ha le nem szerelnék, legalább száz frankba kerül a kártérítés.

Anyám karosszékében ülve harisnyát kötött. Lecsapta a kötést, és máris szaladt duhajkodásom állítólagos színhelyére, a város másik végébe.

Távolléte nem tarthat sokáig; sebtében munkához láttunk. Az előző nap elemelt kulccsal behatoltunk az üzletbe. A pénzesfiók zárva; szinte örültem ennek az akadálnak. Eszembe jutott, hogy anyám mennyire szeret; most nem arra gondoltam, hogy szeretete megóv a büntetéstől, önvád fogott el. Távozni akartam, Poyant visszatartott, és én pirultam, amikor ördögi ékesszólással azt magyarázta, hogy gyöngé vagyok, kezembe nyomta a laposfogót, amellyel elővigyázatosan felszerelte magát. Buzdításától szinte lelkesen ragadtam meg. A kasszát feltörtük. Körülbelül kétezer frank volt benne. Az összegben megosztottunk, és egy fél óra múlva egyedül útban voltam Lille felé. Izgatottságomban eleinte olyan sebesen gyalogoltam, hogy Lens-ba már holtfáradtan érkeztem. Felkérézkedtem egy arra haladó kocsira, és három óra sem telt el, francia Flandria székvárosába érkeztem, ahonnan rögvést tovább indultam Dunkerque felé. Minél távolabb akartam kerülni Arras-tól, hogy nyomom vesszen.

Az volt a szándékom, hogy az Újvilágba utazom, de a Sors megghiúsította tervemet. Dunkerque kikötője üresen állt. Calais-ba mentem, hogy ott tüstént hajóra szállhassak, de a pénzem nem futotta az amerikai útra. Azt mondták: Ostende-ban, tekintettel a nagy konkurrenciára, kevesebbet kérnek. Elutaztam hát Ostende-ba, ám a hajóskapitányok ott sem érték be kevesebbel. A kikötőben lődörögtem, és magam sem tudom miért, abban reménykedtem, hogy valaki rokonszenvesnek talál és ingyen vagy legalábbis nagyon kedvezményes áron felvesz a hajójára. Ekkor egy barátságos férfi megszólított, és úgy éreztem, valóra válnak álmaim. Azt mondta, látja rajtam, hogy idegen vagyok, ő maga hajózási ügynök, és mikor előadtam neki, miért tartózkodom Ostende-ban, felajánlotta segítségét.

- A maga ábrázata tetszik nekem. Kedvelem a nyílt arcokat. Kieszközlöm, hogy úgyszólván ingyen felvegyék egy hajóra.

Hálálkodtam.

- Ráér megköszönni, ha elintéztem. Remélem, hamarosan. De addig is, unatkozik itt, ugye?

Azt válaszoltam, hogy bizony nem sokat szórakozom.

- Ha kedve tartja, jöjjön el velem Blankenberg-be, együtt vacsoráznánk egy derék családnál, akik rajonganak a franciákért.

A hajózási ügynök oly szívélyesen unszolt, hogy udvariatlanság lett volna visszautasítani. Elfogadtam a meghívást. Elvezetett egy házba, ahol igen barátságos delnök azzal az ősi, fesztelen vendégszeretettel fogadtak, amely nem korlátozódik csupán a lakomára. Valószínű, hogy éjfél tájban - azt mondom, hogy valószínű, mert nem tartottam számon az órákat - fejem elnehezült, s alig álltam a lábamon, és hogy, hogy nem, azon vettem magam észre, hogy levetkőztettek, és úgy rémlett, egy szál ingben fekszem a dunna alatt az egyik blankenberg-i nimfával. Lehet, hogy csakugyan így volt. Mindenesetre elaludtam. Metsző hidegre ébredtem. A nagy zöld függönyök helyett kábult szemem előtt árbcerdő bukkant fel, fületem megütötték a matrózörszemek kiáltásai. Ilyet csak kikötőben lehet hallani. Ahogy felültem, kezem nagy halom hajókötélhez ütődött. Álmodom vagy előző este álmodtam? Tapogattam magam, megrázkódtam, feltápáskodtam, és rájöttem, hogy nem álmodom. Hiányos öltözetben álltam ott, zsebemben mindössze két darab hattaléros és egyetlen aprópénz. Rádöbentem, hogy az ügynök beváltotta ajánlatát, és valóban „elintézt”.

Lógó orral tértem vissza szállásomra. A fogadósnak nem kellett elmondanom balvégzetű kalandomat.

- Nocsak, megint egy! - mondta már messziről, amikor megpillantott. - Tudja fiatalember, hogy szerencsésen szabadult. Épségben került ki a darázsfészekből. De fogadom, egy vasa se maradt.

Büszkén húztam ki zsebemből a két hattalérost, és megmutattam neki, mire tüstént hozta a számlát. Fizettem és búcsút vettem tőle, de a városban maradtam.

Amerikai utamnak befellegzett, itt kell maradnom az óvilágban, és nyomorúságos tengődés lesz az osztályrészem. Üres a zsebem, aggasztott a jövőm. Apám házában sose lettem volna szűkiben a kenyérnek. Visszasírtam a szülői otthont. Emlékezetem felidézett temérdek erkölcsi alapszabályt, amelyek hatékonyságát az emberek babonás okokkal erősítik: „Rossz tett sose vezet jóra.” „Amit rossz úton szerzel, ebek harmincadjára jut.”

Életemben először ismertem be - saját tapasztalatom alapján -, hogy van igazság az effajta jövendölésekben, amelyek megbízhatóbbak, mint Nostradamus csodálatos Századai.

Helyzetemben nagyon is érthető módon elfogott a megbánás. Szökésem következményeit és a terhelő körülményeket latolgattam, de ez a lelkiállapot nem tartott sokáig, a sors könyvében meg volt írva, hogy nem egyhamar térek a jó útra.

Midőn trombitaszó ütötte meg a fülem, arra gondoltam, felcsapok katonának, de nem lovas-katonák közeledtek. A bohóc meg a gazdája állt a vándorcirkusz cégéreivel borított bódé előtt, hogy becsalogassa az embereket. Míg a betóduló közönséget néztem, eszembe jutott, talán a bohóc gazdája adna nekem valami munkát. A bohóc jó fiúnak látszott, és én utolsó pénzemet egy pint borovicskára áldoztam, és a felével megkínáltam. A bohócra kedvezően hatott ez az udvariasság, és megígérte, hogy tüstént beszél a mutatványossal. A cirkuszos, a híres Cotte-Comus, aki a világ legnevesebb „fizikusának” titulálta magát, együtt működött a „természet-búvár” Garnier-val, akinek idomított majmait Párizs a restauráció előtt és után egyaránt megcsodálhatta. A két jeles férfiúhoz még egy akrobata csoport is tartozott.

Comus azzal kezdte, hogy megkérdezte tőlem: - Mihez értesz?

- Semmihez - feleltem.

- Akkor hát tanítani fogunk, akadnak nálad ostobábbak is. Nem látszol ügyetlennek, majd elvállik, van-e hajlamod a cirkuszhoz, ha van, szerződtetek két évre. Az első fél évben kapsz tisztességes ellátást, ruházatot. A hat hónap leteltével hatodrészt üti a markod a tányérozásból. A következő évben, ha ügyes vagy, kiadom neked a részedet, éppen úgy, mint a többieknek.

Így hát bekerültem a cirkuszhoz, és a szívélyes bohóccal aludtam közös vackon. Pitymallatkor a gazdám dörgő hangja ébresztett; egy odúhoz vezetett.

- Ez a munkád - s a lámpásokra meg a fa gyertyatartókra mutatott. - Kipucolod valamennyit, utána pedig kitakarítod az állatok ketrezeit és felsöpröd a termet.

Munkám nem volt ínyemre. A faggyútól undorodtam. A majmok társaságában sem éreztem magam valami jól. Ismeretlen arcomtól nekivadulva mindenáron ki akarták kaparni a szemem.

A szükség a legjobb tanító, nekiláttam a munkámnak, és mikor elvégeztem, jelentkeztem Comus úrnál. Kijelentette: ha továbbra is így folytatom, embert farag belőlem. Hajnalban keltem, tízre járt, farkaséhes voltam, és se híre, se hamva a reggelinek, bár úgy szegődtem el, hogy szállást és ételmezt kapok. Szédelegtem az éhségtől, amikor végre olyan kemény darab komiszkenyeret tettek elém, hogy korgó gyomrom és kitűnő fogaim ellenére se tudtam megbirkózni vele, s nagyobb részét odahajítottam az állatoknak. Este én voltam a világosító, s minthogy gyakorlat híján nem dolgoztam elég gyorsan, igazgatóm néhány ütleggel noszogatótt. Ezt a buzdítási formát a következő napokon is megismételte. Egy hónapba se telt, siralmas állapotba kerültem: faggyútól foltos öltönyömet a majmok összetépték, eltetvesedtem, és a kényszerű koplalásban úgy megsoványodtam, hogy rám se lehetett volna ismerni.

Egyik reggel Comus kijelentette; érett megfontolás után úgy véli, ügyes ugróművész válna belőlem, és a társulat Balmate, más néven Kisördög nevű tagjára bízott. Az első leckén majdhogy össze nem törtem magam. Naponta két-három óra oktatásban részesültem, és három hét se telt el, tökéletesen elsajátítottam a hasas-, a majom-, a részegugrást, meg a többit. Mestere-met fellelkesítette előrehaladásom. Fokozta az iramot. Egyre nehezebb mutatványokat gyakoroltunk. Százszor is úgy éreztem, hogy szétszakad a testem. Elcsigázva, összetörve, megundorodva a veszélyes gimnasztikától, közöltem Comus úrral, hogy semmi kedvem az ugróművészi pályához.

- Semmi kedved? - és további magyarázkodás helyett korbácsával néhányszor alaposan rámvágott. Ettől kezdve Kisördög beszüntette a leckéket, és én visszatértem a gyertyatartókhoz meg a lámpásokhoz.

Comus úr lemondott képzésemről, hamarosan Garnier úr vett kézbe. Az egyik napon, mikor a szokottnál erősebben ütlegelt - a verés kedvelt időtöltése volt, akárcsak Comus-nak -, tetőtől talpig végigmért, és tekintete elégedetten pihent meg rongyos mellényem hasadékain előbukkanó bőrömön.

- Ilyennek akartalak látni, most már kezes lettél, és csak rajtad múlik a boldogulásod. Mától kezdve megnöveszted a körmödöt, a hajad már hosszú, gúnya alig maradt rajtad, a többit megteszi a diólevél főzet.

Nem értettem, mire akar kilyukadni Garnier, de ő a bohócot hívta, és utasította, hogy hozza a tigrisbőrt meg a bunkót.

Most pedig próbát tartunk - jelentette ki. - Te fiatal vadember vagy a Dél-tenger partjairól, sőt, mi több: emberevő. Nyers húst zabálsz. A vértől megvadulsz, és ha megszomjúzol, kavicsot ropogtatsz. Beszéd helyett vad, morgó hangokat, metsző kiáltásokat hallatsz. Forगतod a szemed, és nem jársz, hanem szökelsz, ugrándozol; egy szó mint száz, példaképed az egyes ketrecbeli vadember legyen.

Miközben kioktatott, lábam elé raktak egy szilkét. A szilkében apró kerek kavicsok közt összekötött lábú kakas gubbasztott. Garnier mester megfogta a kakast, és felém nyújtotta:

- Harapj bele!

Vonakodtam, ő fenyegetőzve unszolt, én fellázadtam és kijelentettem, hogy nem maradok tovább. Válaszul egy tucat hatalmas pofont kaptam. Felbőszülve karót ragadtam, és bizonyára leütöttem volna természetbúvár uramat, ha a társulat nekem nem ront, és ütlegek, rúgások közepette ki nem akolbólít.

Néhány nappal előbb megismerkedtem egy csepűrágóval meg a feleségével, akik bábjátékot mutattak be a szabadban. A bábjátékos szánakozott rajtam, hogy az állatok közt kell tengődnöm. Néha tréfásan Dánielhez hasonlított az oroszlánveremben, ahogy ebből is kitűnik, művelt ember volt, többre hivatott a vándor bábjátékosságnál. Később többre is vitte, színház-igazgató lett vidéken. A jövődöbeli színigazgató szellemes volt, de a felesége ezt nem értékelte, mert csúnya férfi volt. Ezt viszont nagyon is látta az asszony. Én fiatal voltam, az asszony is, még be se töltötte a tizenhatodik évét, férjürem pedig harmincöt.

Mihelyt otthagytam a cirkuszt, egyenesen hozzájuk mentem. Meghívtak vacsorára, dicsérték, hogy volt merszem fellázadni gazdám zsarnoksága ellen. A bábjátékos felajánlotta, hogy tartsak velük.

- Ha hárman vagyunk, nem kell szünetet tartani mondta. - Amíg Elisa tányéroz, te adogatom nekem a bábokat, a közönséget leköti a játék, nem old kereket, és a bevétel nagyobb lesz.

Hálásan foglaltam el az új állást. A következő előadáson már adogattam a bábukat. Sokkal jobb sorom lett náluk, mint a cirkuszban. Elisa soványságom ellenére hamarosan rájött, hogy termetem korántsem olyan silány, mint a ruházatom. Három nap múlva bevallotta, hogy belémszeretett, és én nem utasítottam vissza. Boldogok voltunk, tréfáltunk, nevetgélünk. Elisa férje gyerekes bohóságnak vélte jókedvünket. De a paradicsomi állapot rövid ideig tartott.

Munka közben Elisa meg én egymás mellett álltunk egy szűk sátorban, amelynek négy ponyva fala volt, és a hangzatos Vidám Varieté Színház feliratot viselte. Elisa a férje jobb oldalán helyezkedett el, én Elisa jobbján. Egyik nap javában folyt az előadás, Paprikajancsi mindenkit elagyabugyált. A bábjátékos félre akarta állítani egyik bábuját (a csendbiztost), és a komisszáriust kérte. Mi nem halljuk. Ő türelmetlenül megismétli: A komisszáriust! A

komisszáriust! - mikor harmadszor mondja, hátrafordul, s ott lát minket összeölelkezve. Elisa magyarázkodni próbál, de a férj azt kiáltja: - A komisszáriust! - s a horoggal, amellyel a csendbiztos bábut fel akarta húzni, felesége szemébe vág. Elisa arcát előnti a vér, az előadás félbeszakad, a házaspár hajbakap, a közönség tapsol és nevet.

A bábjátékos menten kirakta a szűrőmet. Keserves helyzetemben nem maradt más hátra, mint visszatérni Arras-ba. De miből, hogyan élek meg addig?

A véletlen segítségemre sietett. Egy ember haladt el mellettem, akit én vándorkereskedőnek néztem. Szóba elegyedtem vele, kiderült, hogy Lille-be tart, és porokkal, kenetekkel, gyógy-
pépekkel kereskedik. Eltávolítja a lábról a tyúkszemet, bőrkeményedést, és ha úgy fordul, fogat is húz.

- Jó mesterség mondta -, csakhát öregszem, szükségem volna valakire, aki a felszerelést viszi.

Hozzászegődtem, útnak indultunk. Nyolc órai gyaloglás után már alig vonszoltuk magunkat, amikor végre egy nyomorúságos falusi fogadó előtt megálltunk.

- Itt volnánk - mondta a vándor sarlatán, és bekopogott az ajtón.

- Ki az?

- Godard apó a kísérőjével.

Az ajtó kinyílt, és vagy húsz vándorkereskedő, szemfényvesztő, csepürágó, üstfoltozó, esernyőárus közé cseppentem, akik harsogó örömmel üdvözölték gazdám, és rögtön terítéket rendeltek számára. Azt gondoltam, nekem is kijár ugyanennyi tisztesség, és le akartam telepedni az asztalhoz, de a fogadós vállamra veregetett, és megkérdezte: én lennék-e Godard apó pojácája? A cirkuszhoz és a Vidám Varieté Színházhoz fűződő emlékek még ugyancsak elevenen éltek bennem, mégis megalázónak találtam a pojáca titulust, de farkaséhes voltam, és úgy véltem, hogy a faggatás után vacsora következik. Godard apó melletti tisztességem egyébként sem volt meghatározva, így hát vállaltam a pojácaságot.

Igenlő válaszom után a fogadós átvezetett a szomszédos helyiségbe, holmi csüfűfélébe, ahol egy tucat magamfajta alak ivott, dohányzott és kártyázott. Egy tenyeres-talpas leányzó kisvártatva fatáblán felszolgált a vacsorát; mosogatólészerű folyadékban bárányborda úszkált fás fehérrepák kíséretében. Egy szempillantás alatt bekebeleztem az egészet, s aztán társaimmal elnyúltam a két köteg szalmán, amin rajtunk kívül egy teve, két medve (szájkosár nélkül) s egy csomó „tudós” kutya feküdt. Az effajta hálótársak közelsége nem valami biztató, és én nem tudtam aludni, de társaim jóízűen hortyogtak.

Útközben Godard apó gondoskodott elemőzsiámról, és bármilyen silány helyeken töltöttem is az éjszakákat, minden lépés közelebb vitt Arras-hoz. Végre megérkeztünk Lille-be. Éppen vásár napján. Godard apó egyenest a főtérre tartott, meghagyta, hogy állítsam fel az asztalát, rakjam ki ládikájából üvegcséit, labdacsait, majd felszólított, álljak az asztal mellé, mint kikiáltó, és csalogassam a népet. Előzetesen jól beebédeltem. Ajánlata felbőszített. Még csak hagyján, hogy a csomagjait cipeltem akár egy málhás állat, de hogy vásári kikiáltó legyek Arras-tól tíz mérföldnyire!

Godard apót elküldtem a fenébe. Útnak eredtem szülővárosom felé. Kapuzárás előtt érkeztem a bástyákhoz. Megremegtem, mikor arra gondoltam, hogyan fogadnak odahaza, de az éhség és a fáradtság legyűrte aggodalmamat. Futva tettem meg az utat a szülői házig.

Anyám egymaga volt a boltban. Letérdeltem elé, és sirva kértem bocsánatát. Szegény anyám alig ismert rám, úgy megváltoztam. Elérzékenyült, és nem vitte rá a szíve, hogy ellökjön magától. Mintha mi sem történt volna, vacsorát adott, és én beköltöztem régi szobámba. Csakhogy apámat is értesíteni kellett hazatérésemről. Anyámnak nem volt bátorsága hozzá.

Apám egyik barátja, az Anjou-regiment tábori papja vállalta a békítő szerepét, és apám végül is hajlandó volt megbocsátani. A jó hírt a tábori lelkész adta tudtomra erkölcsi prédikáció kíséretében, amely bizonyára megindító volt, de én egy szót se jegyeztem meg belőle, csupán arra emlékezem, hogy a tékozló fiú történetét emlegette. Ujjongtam örömben, hogy apám megenyhült.

Kalandjaim nagy port vertek fel az egész városban. Mindenki a saját számból akarta hallani a történeteket. Az Arras-ban időző társulat egyik színésznője kiváltképpen buzgó hallgatóm volt. Érdeklődése még a Három Fej utcában lakó két masamódnál is túltett, akikhez gyakran eljártam. Ám a színésznő hamarosan egyedüli uralkodónője lett szívemnek. Csapot-papot ott-hagyva elutaztam Lille-be, szívem hölgyével, a férjével meg egy csinos szobalánnyal, akinek fivéréként szerepeltem. Távozásom meggyőzte apámat, hogy hamarosan túltettem magam első utam viszontagságain. Ezúttal nem maradtam sokáig távol. A színésznő alig három hét múlva faképnél hagyott, mert nem volt pénzem.

Olyan öntudatosan kértem apám engedélyét a berukkoláshoz, hogy belátta, a legokosabb, ha beleegyezik. Az engedély másnapján már a Bourbon-regiment egyenruhájában feszítettem. Termetemnek, jóképű külsőmnek és a fegyverforgatásban való ügyességemnek köszönhettem, hogy azonnal egy vadászalakatba osztottak be. Néhány idős katonának ez nem volt ínyére, és közülük kettőt kórházba juttattam, majd hamarosan magam is odakerültem: engem ugyanis egyik társuk sebesített meg. Ettől fogva bajtársaim igyekeztek minél több kalandba beugratni. Rám ragasztották a Kard-Ki nevet, és nem ok nélkül, mert fél év alatt tizenöt párbajt vívtam, és két embert öltem meg. Egyébként gyöngyéletem volt a kaszárnyában. Zsoldomat szüleim bőségesen megtoldották, és még így is eladósodtam. Büntetésben csak egyszer volt részem. Kétheti áristomot kaptam. A bástya alatti fogdába zártak egyik regimentbeli társammal együtt.

Ezt a katonát többrendbeli tolvajlással vádolták, és ő bevallotta nekem, hogy a vád igaz. Semmi kétség, az ezrede pálcát tör fölötte, s az akasztófa képe párosulva a rettegéssel, hogy szégyent hoz a családjára, kétségbeesésbe döntötte. Megszántam, s azt tanácsoltam neki, próbálkozzon szökéssel, ha a szökés nem sikerül, meneküljön az öngyilkosságba. Egy fiatal-ember, aki meglátogatott, segítségünkre volt, éjfélre két vasrudat eltörtünk, a fogoly kint állt a várfalon, és én így biztattam:

- Rajta! Vagy leugrasz, vagy felakasztnak!

A magasságot méricskélte, habozott. Végül kijelentette: inkább hadbíróság elé áll, minthogy a lábát törje. Már fordult volna vissza a börtönbe, mikor egy óvatlan pillanatban letaszítottam, felordított, én utána szóltam, hogy ajánlatos hallgatnia, aztán visszamentem a fogdába, lefeküdtem, mint aki jól végezte dolgát. Másnap kihallgattak, de beérték a válaszzal, hogy mélyen aludtam, semmit sem láttam. Néhány év múlva találkoztam a szökevényvel, a szerencsétlen flótás megmentőjének tartott. Az esés után sánta maradt, de becsületes ember lett belőle.

Franciaország háborút üzent Ausztriának. Regimentünk elhagyta Arras-t, a Maulde melletti táborba irányítottak bennünket és Kellermann vezénylete alatt rövidesen megütköztünk a poroszokkal. A csata másnapján gránátos káplárnak léptettek elő. Ilyenkor szokás megöntözni a sarzsit, s ez meg is történt, mégpedig bőségesen, de közben szóváltásom támadt az előző alakulatom őrmesterével. Párbajt ajánlottam, ő elfogadta, csak hogy mikor arra került volna a sor, hogy kardjainkat összemérjük, kijelentette: a rangkülönbség miatt nem verekedhet meg velem. Rá akartam kényszeríteni. Tettlegességhez folyamodtam. Bepanaszolt, és még az este segédemmel együtt letartóztattak. Hamarosan megtudtuk, hogy hadbíróság elé kerülünk, így hát dezertálni kell, mégpedig sürgősen. Pajtásom zubbonyban, fején katonasapka, de fegyver nélkül, mint őrizetbe vett katona haladt előttem, én a gránátosok szörkucsmájában puskásan

lépegettem mögötte. Puskámon szembeszökő, piros viasszal lepecsételt boríték lógott a következő címezéssel: Parancsnok polgártársnak Vitry-le-Francois-ba.

Ez volt az útlevelem. Simán elértünk Vitrybe, ahol egy zsidótól polgári ruhát vásároltunk. Abban az időben minden jelentkező felcsaphatott katonának, egy vadászörzömester átvette a kötelezvényünket, és útnak indított a 11. vadászrezredhez. Megérkezésem után két napra részt vettem a jemmales-i ütközetben. Nem először szagoltam puskaport, és derekasan harcoltam, de a kapitányom közölte velem, hogy dezertálás miatt köröznek, és le fognak tartóztatni. Nem késlekedtem, nyergeltem és mihelyt besötétedett, átmentem az osztrákokhoz. Bevettek a Kinszki vértések közé.

Viszolyogtam a gondolattól, hogy franciák ellen kell harcolnom, hogy megmenekedjek, rosszul éreztem. Louvainba küldtek a kórházba. Néhány napi kórházi kezelés után feljárnítottam a helybeli garnizon tisztjeinek, hogy vívőleckét adok nekik. Kardot nyomtak a kezembe. Néhány német vívőmesterrel szemben bebizonyíthattam tudományomat. Ettől fogva temérdek tanítványom volt, és csak úgy dőlt hozzám a pénz. Dicsőségemnek véget vetett, hogy egy brigadérossal viharos perpatvarom támadt, és húsz botütésre ítélték, amit a szokásnak megfelelően a díszszemlén mértek rám. Dühöngtem, kijelentettem: nem folytatom többé a vívőleckéket. Rámparancsoltak, hogy folytassam vagy újabb botütésekre ítélnék. Az oktatást választottam, de keserű szívvel, és elhatároztam, mindent megteszek szabadulásomért. Megtudtam, hogy az egyik tisztet Schroder generális hadiszállására vezénylik. Rávettem, tisztiszolgaként vigyen magával. Ütközben Landrecies-ben leléptem. Belga menekültnek adtam ki magam, aki dezertált az osztrák zászló alól. A lovasokhoz akartak beosztani, de attól féltem, összekeverülök a régi alakulattal, és szökés miatt föbbe lőnek, így hát a könnyű gyalogsághoz kértem magam. Aachen felé masíroztunk, amikor megpillantottam régi ezredemet. Azt hittem, végem van, de a hajdani kapitányom, aki kedvelt, amióta a techeni száz huszárokkal vagdalkozni látott, megnyugtató. Közölte, hogy amnesztiát kaptam, és szívesen visszavenne a csapatába. Én is szívesen mentem vissza hozzá.

Tizenhét esztendő voltam. Változatlanul bőrébe nem férő legény maradtam. Hat nap alatt tíz párbajt vívtam. Az utolsóban súlyosan megsebesültem, és a kórház után hazaküldtek Arras-ba lábadozni. Apámat megdöbbenésemre közhivatalban találtam. Régi pékmester létére megbízták a katonakenyeret előállító pékségek felügyeletével. Feladatai közé tartozott a felvásárlás megakadályozása. Ínséges idők jártak. Az effajta tisztség veszélyes volt, és bizonyára a nyaktiló alá vitte volna, ha Souham polgártárs, a 2. zászlóalj parancsnoka - átmenetileg ehhez az alakulathoz kerültem - pártfogásába nem veszi.

Szabadságom lejártával csatlakoztam regimentemhez. A Meuse partján táboroztunk, és nem múlt el nap, hogy össze ne csaptunk volna az osztrákokkal. Az egyik ütközetben megsebesültem, comblövés ért. A kórház után szabadságot kaptam, ismét visszamentem szülővárosomba.

Működik a nyaktiló

Megérkezve Arras-ba megdöbbenett az emberek szorongó arckifejezése; ha kérdezősködtem, gyanakodva néztek rám, és igyekeztek minél távolabb kerülni tőlem.

Mi történik itt? A szűk, kanyargós utcákon át hamarosan kiértem a Halpiac térre. Némán várakozó tömeg közepette ott emelkedett a nyaktiló. Egy öregembert éppen akkor kötöztek a végzetes deszkához. Rázendültek a kürtök. A zenekar előtt az emelvényen fiatal férfi ült fekete-kékcsíkos jakobinus kabátban, spanyolos kalapján háromszínű tollbóbita, övében pisztolyok. Hanyagul támaszkodott a kardjára, amelynek hatalmas markolata jakobinus sapkát ábrázolt; a fegyverzet ellenére külseje inkább papos, mint katonához illő volt. Felismertem Joseph Lebont, egy környékbeli község hajdani plébánosát. Lebon lábával verte a zenéhez a taktust, majd abbahagyta, s a trombiták elhallgattak. Intett. Az öregember fejét a bárd alá igazították. Egy részeg törvényszolgaféle rekedt hangon felolvasta a rajna-mosel-i hadsereg rendeletét. Mindegyik paragrafus után felharsantak a trombiták. A felolvasás végeztével, a boldogtalan feje - Éljen a köztársaság! kiáltások közepette - lehullott.

Apámat otthon feldúltan találtam. Megtudtam tőle, hogy néhány napja, ugyanezen a téren kivégezték a város egyik polgárát. A bűne az volt, hogy papagája állítólag azt rikácsolta: Éljen a király! A papagáj is gazdája sorsára került volna, ha Lebon polgártársnő közbe nem veti magát érte, és meg nem ígéri, hogy más mondókára tanítja.

Lebon polgártársnő azelőtt apácaruhát hordott a Vivier-kolostorban, és mindenképpen méltó párja volt férjeurának, a kivetkőzött plébánosnak. Sógora és három nagybátyja - ki bíró, ki esküdt minőségben - az arras-i törvényszékben ült, így hát nagy volt a befolyása. Pénzéhsége vetekedett vérszomjával, és férjével együtt rémületben tartotta a várost.

Lebon gyakran sétált karon fogva egy hajdani almáskofával. A kofa vörös sipkát rakott fel. Ruhája ujját vállig tűrte, és hosszú mogyorófacipőjét vitt; Duchesne anyónak nevezték el, célzásoként a hírhedt *Duchesne apóra*;¹ ez a néember képviselte jó néhány népünnepélyen a szabadság nemtőjét. Rendszeresen részt vett a törvényszék ülésein, és feljelentéseivel egy egész utca lakóit nyaktiló alá juttatta.

Gyakran tűnődtem azon, miként lehet, hogy ilyen siralmas körülmények közt a szórakozás és örömvágy mégse csökkent. Annyi bizonyos, hogy Arras ugyanannyi szórakozást kínált, mint azelőtt, s a könnyűvérű lányokban sem volt hiány. Kergettem a változatosságot, de veszttemre, mikor a Lefejezett Asszony utcában tettem a szépet egy leányzónak, vetélytárral akadtam össze. Ezzel a hetvenkedő fickóval, egy hajdani katonazenésszel úgy összeszólalkoztam, hogy párbajra hívtam ki. Vonakodva fogadta el, és másnap reggel, mikor a találgán megjelentem, csendőrökből és polgárőrökből álló csapat ütött rajtam. Felszólítottak, hogy adjam át a kardomat és kövessem őket. Bekísértek a Baudet-ba, ahová a csavargók és tolvajok helyett az utóbbi időben a város előkelőségeit börtönözték be. Beaupré, a porkoláb két hatalmas fekete kutya kíséretében egy nagy padláshelyiségbe vezetett; itt tartották fogságban a környékbeli urakat. A külvilágtól teljesen elrekesztve csupán azt engedték meg, hogy élelmezzék magukat, de Beaupré annyira ügyelt rájuk, hogy még a levesükbe is beletúrt, így bizonyosodott meg, hogy nem csempésztek be nekik fegyvert vagy kulcsot. Ha valaki tiltakozott, ráförmedt:

- Nem mindegy neked arra a kis időre, ami még hátra van?

---

¹ Szélsőséges lap a francia forradalom idején. - A szerk.

A velem raboskodó nemesek közt volt Béthune gróf. Egyik reggelen érte jöttek, hogy a törvényszékre kísérik. Mielőtt elvitték volna, a porkoláb odaszólt neki:

- Béthune polgártárs, minthogy maga már odakerül, ami holmija itt marad, azt rám hagyja, ugye?

- Szívesen, Beaupré úr - válaszolt nyugodtan az öreg gróf.

- Nincs többé úr, polgártársak vagyunk - mondta a porkoláb, és az ajtóból még odaszólt neki:

- Búcsúzom, Béthune polgártárs!

A gróft nem ítélték halálra. Visszakísérték a börtönbe azzal, hogy csupán gyanúsnak tekinthető. Mindnyájan örvendeztünk, azt hittük, megmenekült, de este újból szólították. A felmentő ítéletet Lebon távollétében hozták; Lebon vidékről visszatérve elrendelte a bíróság azonnali összehívását. Béthune gróft halálra ítélték, és a kivégzést fáklyafénynél nyomban végre is hajtották.

Ez az esemény, amelyet porkolábunk ádáz kárörömmel közölt, ugyancsak nyugtalanított. Nap nap után halálra ítélték embereket, akiknek sejtelmük sem volt elfogatásuk okáról, akárcsak nekem, azonfelül Beaupré gyakran az elítélt helyett az első keze ügyébe akadó foglyot küldte a vesztőhelyre, hogy semmi késelem ne legyen.

Már tizenhét napja voltam bebörtönözve, mikor Lebon a felesége és a város néhány más vezetője kíséretében megjelent börtönömben. A kísérők közt ott láttam apám két ismerősét, megkértem őket, beszéljenek az érdekeimben Lebonnal. A hajdani plébános közben végigjárta a helyiségeket, félelmes kérdéseket szögezve a foglyoknak; mikor odaért hozzám, merőn rámnézett, aztán olyan hangon, amely mord is volt, kedélyeskedő is, így szólt: - Nocsak, François! ...hát adod az arisztokratát, rágalmozod a sans-culotte-okat, s a hajdani Bourbon-ezrededet emlegeted? Vigyázz magadra, mert megesik, hogy leborotváljuk a fejed! Küldd be hozzám az anyádat!

Azt feleltem, hogy itt nincs látogató, nem beszélhetek az anyámmal.

- Beaupré - szólt oda a porkolábnak -, Vidocq anyja bejöhet. - Ezzel kiment, én meg reménykedtem, mert szembeszökő nyájassággal bánt velem. Két óra múltával megjött anyám. Tőle tudtam meg, hogy feljelentőm a zenész, akit párbajra hívtam ki; a feljelentés egy ádáz jakobinus, Chevalier kezében van, aki jó barátja vetélytársamnak. Chevalier bizonyára nem irgalmaz nekem, ha húga, anyám könyörgésére meg nem kéri; bocsásson szabadon.

Kieresztettek, és a történetek után hálátlanság lett volna, ha Chevalier-t nem tekintem szabadítómnak; elmentem hozzájuk köszönetet mondani. Húgának külön hálálkodtam, hogy megesett a szíve egy szegény foglyon. Ez a barna lány csupa szenvedély volt, de nagy fekete szeme nem kárpótolt csúnyaságáért. Udvariasságomat szerelemnek vélte, és szemet vetett rám. Családja már házasságot emlegetett és puhatolózott az én családomnál; de szüleim azt válaszolták, hogy tizennyolc esztendősen túl fiatal vagyok a családalapításra.

Csapatommal újra tűzvonalba kerültem, hónapokig harcoltunk. Kitüntettem magam vitézséggel, alhadnagynak rukkoltam elő, majd ismét megsebesültem. A kórházból kikerülve, mikor a csapatomhoz igyekeztem, találkoztam a mozgó nyaktilóval. Vörössapkás, lándzsás emberekből álló csapat vitte a sereg előtt. Úgy hírelt, a konvent ezt az eszközt választotta, hogy tizennégy hadseregében megszilárdítsa a tisztek hűségét, hadd lássák saját szemükkel; mi vár az árulókra. Annyi bizonyos, hogy a lakosság halálosan rettegett tőle, és a katonák titokban méltatlankodtak.

Hamarosan ismét közkatona lett belőlem. A konvent feloszlatta alakulatomat, kötelező katonáskodás lépett érvénybe, és az egykori tisztek közlegényként szolgáltak tovább.

Kaland kaland után, a harctéren, a szerelemben, az egyikre kis híja, hogy rá nem fizettem. Lille-ben tartózkodtam, bár szabadságidőm már lejárt, de ebben a városban ugyanolyan jól lehet rejtőzködni, mint Párizsban. Női ruhába öltözve menekültem egy féltékeny férj dühe elől, és elcsíptek. Vonakodtam kinyitni a szám, mert ha magyarázkodni kezdek vagy bajba sodrok egy asszonyt, aki jó volt hozzám, vagy be kell vallanom, hogy dezertáltam. Néhány órai fogság azonban megváltoztatta elhatározásomat. Egy törzstisztet, akinek vallomást tettem, úgy látszott, érdeklí a történetem. A hadosztály vezénylő tábornoka a saját számból akarta hallani, és legalább tucatszor hahotázott, amíg előadtam neki. A tábornok szabadlábba helyeztetett, és parancsára menetlevelet állítottak ki. A 28-as zászlóaljhoz kellett csatlakoznom Brabantban. Brabant helyett Arras felé vettem az utam, azzal a szilárd elhatározással, hogy csak végszükségben megyek vissza a csapathoz.

Első látogatásom Chevalier polgártársnak szólt; azt reméltem, hogy befolyása segítségével Lebon meghosszabbítja szabadságleveletem; valóban így is történt, és én újra bejáratos lettem pártfogóm családjához. Húga, akiről már szólottam, még erősebben kimutatta hajlandóságát, és oly gyakran láttam, hogy megszoktam csúnyaságát. Minek kerteljek: aznap, amikor a lány kijelentette; másállapotban van, nem lepődtem meg. Nem beszélt házasságról, ki se ejtette ezt a szót, de én tisztában voltam, hogy feleségül kell vennem, különben rázmúdul fivére bosszúja és feljelent, mint katonaszökevényt vagy az arisztokráciával rokonszenvezőt. Szüleim, akik osztoztak aggályaimban, és szerették volna, ha velük maradok, engedélyt adtak a házasságkötéshez. Így házasodtam meg tizennyolc esztendőskoromban, és jövődöbéli családapának képzeltem magam, de az esküvő után néhány nappal feleségem bevallotta; csak színlelte a terhességet, mert azt remélte, hogy feleségül veszem. Képzeltetni, mit éreztem a vallomás hallatára, de ugyanazok az okok, amelyek házasságra készítettek, bár forrt bennem a méreg, most hallgatásra kényszerítettek. Házasságunk egyébként már a kezdet kezdetén bajjal indult. A feleségem rőfösüzlete nagyon rosszul ment, véleményem szerint azért, mert az asszony naphosszat a fivérénél volt; mikor szóvá tettem a dolgot, parancsot kaptam; vonuljak be a csapatomhoz Tournai-ba. Kifogásolhattam volna, hogy ezen az úton szabadulnak meg a kényelmetlenné vált férjtől, de annyira megelégedtem már a Chevalier család igáját, hogy örömmel öltöttem fel ismét az egyenruhát.

Tournai-ban a Bourbon-regiment egy régi tisztje, aki segédtisztként szolgált, beosztott az irodájába. Munkaköröm az ellátás volt. Hamarosan egy bizalmi embert kellett küldeni Arras-ba. A választás rám esett; Sebbel-lobbal utánuk indultam, és este tizenegykor megérkeztem. Parancsra jöttem, így hát kinyitattam a városkaput, és magam sem tudnám megmagyarázni miért, egyenest a feleségemhez mentem. Hosszan kopogtam, dörömböltem, de senki nem mutatkozott. Végül egy szomszéd kinyitja a házba vezető szűk bejárat kapuját. Felszaladok a feleségem szobájába, az ajtóhoz közeledve kardcsörömpölést hallok, majd kinyílik egy ablak, s egy férfi ugrik ki rajta az utcára. Talán felesleges is megírnom, hogy azok ott bent a szobában felismerték a hangomat. Lerohantam a lépcsőn, s hamarosan utolértem feleségem lovagját, a 17. vadászrezred egy tisztjét, aki szabadságát töltötte Arras-ban. Az ipse félig pucér volt. Visszavittem családi otthonomba. Felöltözött, és azzal váltunk el, hogy másnap párbajozunk.

Ez a hír lázba hozta az egész városrészt. A szomszédok az ablakból lesték, hogyan fogom fülön a vetélytársamat. Így hát volt elegendő tanúm, hogy a házasság felbontását kérjem, de feleségem családja azonnal munkához látott, és minden követ megmozgatott, hogy elgáncsoljon. Másnap, mikor a párbaj színhelyére értem, csendbiztosok rohantak rám, lefogtak és börtönbe akartak vinni. Én erélyesen követeltem, hogy vezessenek előbb Lebon elé, kívánságomat nem tagadhatták meg. Lebon az íróasztalánál ült, előtte nagy papírhalmaz.

- Te jómadár - rivallt rám -, engedély nélkül jössz a városba, és komiszul bánsz a feleségeddel! -

Tudtam, mit válaszoljak rá: megmutattam a parancsot, és hivatkoztam a szomszédokra, akik tanúi voltak az éjszakai jelenetnek, sőt magára a tisztre is, hiszen nem tagadhatta le a történeteket. Lebon kénytelen-kelletlen elismerte, hogy feleségem a hibás, de barátjára, Chevalier-ra való tekintettel rábeszélte, ne maradjak tovább Arras-ban. A történetek után magam is jobbnak láttam továbbállni. Feladatomat sürgősen befejeztem, és másnap reggel már úton voltam Tournai felé.

A tábornok segéd tisztjét nem találtam Tournai-ban. Brüsszelbe utazott. Másnap postakocsiba ültem, hogy csatlakozzam hozzá. A határban első szempillantásra felismertem három gyanús alakot, akik Lille-ben naphosszat a kocsmában lebzseltek. Nagy meghökkenésemre az egyik alezredesi, a másik kapitányi, a harmadik hadnagy sarzsit viselt. Azon tűnődtem, hogyan jutottak hozzá, hiszen egyikük sem volt katona, őket is kissé zavarba hozta a találkozás, de hamarosan úrrá lettek zavarukon, barátságosan üdvözöltek, és álmélkodtak, hogy közkatona vagyok. Elmondtam nekik, hogy zászlóaljam feloszlatása s a kötelező behívás megfosztott rangomtól; az alezredes megígérte pártfogását. Elfogadtam, bár nem tudtam, hogyan is vélekedjek pártfogómról. Azt láttam, tele az erszénye. A fogadóban bőven költekezett, republikánus érzelmeit hangoztatta, de sejteni engedte, hogy régi, előkelő családból származik.

Brüsszelben sem jártam több sikerrel, mint Tournai-ban. Adjutánsom már tovább utazott Liège-be; utána eredtem, de elhatároztam, ha ott se lesz szerencsém, tovább nem utazgatok hiába. Mire megérkeztem, emberem már úton volt Párizs felé. A konvent előtt kellett megjelenie. Azt mondták, két hét múlva visszatér. Eltelt egy hónap, és nem jött vissza. A pénz romlása különösen érzékenyen érintett; visszautaztam hát Brüsszelbe. Azt reméltem, hogy ott könnyebb megélhetésre találok.

Leplezetlenül akarom feltárni életem történetét; az az igazság, hogy ebben az időben nem voltam valami válogatós a megélhetési eszközökben. Talán mentségemre szolgál, hogy a gyalázatos garnizoni társaság, amelyet gyermekkorom óta látogattam, a legszerencsésebb természetű fiút is megrontotta volna.

Így hát aggályoskodás nélkül Brüsszelben egy könnyű életű nőhöz költöztem, és naphosszat a Török Kávézóban meg a Rézgaras Kávéházban üldögéltem, ahol szerencselovagok és hivatásos játékosok verődtek össze. Ezek az emberek költekeztek, nagyban játszottak, s minthogy tudtommal semmi foglalkozásuk, vagyonuk, jövedelmük nem volt, álmélkodtam, miből telik nekik erre az életmódra. Összebarátkoztam egy fiatalemberrel, aki felvilágosított.

- Akiket mindennap itt lát, azok szélhámosok, akiket csak egyszer lát itt, azok az áldozataik; minden pénzükből kiforgatták őket, és többet nem jönnek vissza.

Most már nekem is szemet szúrt sok minden, ami azelőtt elkerülte a figyelmemet. A hamisjáték elképesztően ügyes fogásait ismertem meg, és nemegyszer kísértésbe estem, hogy figyelmeztessem a szerencsétlen baleket, akit kifosztottak.

Egyik este nagy tétben folyt a játék a Török Kávézóban, a balek 150 Lajos-aranyat veszített, és másnapra revánsjátékot kért. Alighogy kitette a lábát, mikor a nyertes, aki itt él Párizsban, és nap nap után látom, odajött hozzám.

- Szerencsét hozott ránk, hogy beszállt a játékba - mondta. - Tíz játszmat nyertem, maga 40 koronát tett, itt a nyeresége, 10 Lajos-arany.

- Téved, én nem szálltam be a játékba - feleltem.

Válasz helyett kezembe nyomta a 10 Lajos-aranyat, s hátat fordított.

- Vegye el - mondta a fiatalember, aki beavatott a játékbarlang titkaiba.

- Észrevették, hogy maga szemmel tartja a játékot, és keresztüllát a fogásokon, s minthogy tudják, hogy nem az a fajta, akit megfélemlíthetnek, elhatározták, hogy részt adnak magának a zsákmányból. Mától kezdve többé nincs gondja - folytatta a mentorom. - A két kávéházból megél, mert úgy látom magának is, akárcsak nekem, elegendő napi 4 vagy 6 korona. -

Berzenkedtem a megélhetés e módja ellen.

- Maga gyerek - intett le újdonsült barátom. - Szó se róla, ez nem lopás, csupán kikorrigálják a szerencsét, és higgye meg, a szalonokban sem folyik másként, mint a lebujszokban. A tisztas nagykereskedő, aki az irodájában maga a becsületesség, este a játékasztalnál nyugodt lélekkel fosztaná ki magát.

Mit válaszolhattam volna ilyen nyomós érvelésre? Zsebre vágtam a pénzt.

A jutalékok, megtoldva azzal, amit anyám küldött, biztosították a megélhetésemet, sőt kedvesemnek, Emilie-nek is vehettem egyet s mást, mert hűséges szerelme nem hagyott érzéketlenül. Így hát egész jól ment a sorom, de egyik este a Park Színház előtt a rendőrök igazoltattak. Papírjaim nem voltak. Őrizetbe vettek, de másnap a kihallgatásomon kiderült, hogy nem tudják, ki vagyok vagy összetévesztenek valakivel. Kapva az alkalmon kijelentettem, hogy Rousseau-nak hívnak, Lille-ben születtem, szórakozni jöttem Brüsszelbe, s azt gondoltam, nincs szükségem igazoló iratra. Végül azt kértem, hogy két csendőr a saját költségemen kísérjen vissza Lille-be. Kívánságomat teljesítették, és néhány korona segítségével elértem, hogy Emilie is velem jöhessen.

Sikerült Brüsszelt elhagyni, most már a fontosabb rész volt hátra: nem érkezni meg Lille-be, ahol egészen bizonyos, mint dezertáló katonát elcsípnek. Szökni kell. Ez volt Emilie véleménye is. Tournai-ban azt mondtam a zsandároknak; mielőtt a holnapi napon Lille-ben elválnánk, ahol azon nyomban szabadlábra helyeznek, szeretném megvendégelni őket egy búcsúvacsorával. Bőkezűségem és vidámságom útközben felpezsdítette kísérőimet, elfogadták a meghívást, és este, mialatt ők részegen elnyúltak az asztalon és azt hitték én is tökrészen vagyok, másodikemeleti szobám ablakából az összesodort lepedőn leereszkedtem. Emilie követett. Mellékutcákon elmentünk egy helyre, ahol lovas vadász köpenyt szereztem, bal szememre tapaszt ragasztottam, és útnak indultunk Gand felé. Gandba érve Emilie találkozott apjával, aki visszafogadta a családba, de szeretőm csak azzal a feltétellel vált meg tőlem, ha visszatérek hozzá, mihelyt ügyeimet - amelyeket halaszthatatlanoknak mondtam - Brüsszelben elintézem.

A halaszthatatlan ügyek a két kávéháza, két kincsesbányámba szólítottak, de Brüsszelben csak úgy mutatkozhattam, ha okmányaim azt bizonyítják, valóban Rousseau-nak hívnak és lille-i illetőségű vagyok. Egy Labbre nevű belga kapitány, aki francia szolgálatban állt, tizenöt Lajos-aranyért vállalta, hogy beszerzi a szükséges iratokat. Három hét múlva hozott egy keresztlevelet, egy útlevelet és egy leszerelési bizonyítványt Rousseau névre; valamennyi olyan mesterien kiállított volt, hogy soha, semmi jelről nem tudtam volna megállapítani a hamisítást. Okmányaimmal a zsebemben Brüsszelbe utaztam, ahol a várparancsnok, Labbre hajdani bajtársa vállalta, hogy mindent elintéző.

A parancsnoktól első utam a Török Kávézóba vezetett, itt azokba a furcsa tisztekbe botlottam, akikkel együtt utaztam a postakocsiban. Nagy szívélyességgel üdvözöltek, szavaimból megsejtették, hogy helyzetem nem valami ragyogó, alhadnagyi rangot ajánlottak fel a lovas vadászoknál, nyilván azért, mert a lovas vadászok köpenyét viseltem. Ezt az előnyös előreléptetést oktalanság lett volna visszautasítanom; nem titkoltam, hogy a Rousseau nevet csak úgy felvettem, mire az érdekes alezredes azt felelte, ha nem tetszik, vegyek fel egy másikat.

Így aztán maradtam a Rousseunál, s erre a névre állították ki menetleveletem; a 6. vadászrezredhez tartoztam, és jogom volt elszállásolásra meg élelmezésre.

Így kerültem be abba a Kóbor-seregbe, amely képesítés és csapat nélküli tisztből állt, akik hamis sarzsival és hamis menetlevelükkel könnyen boldogultak ebben az időben, amikor a katonai nyilvántartó irodákban meglehetősen zűrzavar uralkodott. Bármerre utaztunk is Belgiumban, mindenhol simán megkaptuk a járandóságunkat. A vándorsereg katonái - vagy kétezer kalandor - úgy éltek, mint hal a vízben, előléptették egymást, mert az előléptetés nagyobb fejadaggal járt. Így rukkoltam elő vadász alhadnagyból huszárcapitánnyá, egyik társunk alezredes és zászlóaljparancsnok lett, alezredesem tábornokságig vitte.

Brüsszelbe visszatérve elszállásolási papírokért jelentkeztünk. Engem egy gazdag özvegyhez, I. bárónéhoz irányítottak. Abban az időben tárt karokkal fogadták a franciákat Brüsszelben, így jómagamat is. Szépen berendezett szobába vezettek, és háziasszonyom, akit tartózkodó magatartásom megnyert, szívélyes modorban közölte, ha az étkezési idő megfelel, mindig szívesen lát asztalánál. A lekötelező meghívást köszönettel fogadtam, és még aznap megjelentem estebédnél. Az asztalnál három öreg dáma ült - a bárónét nem számítom közéjük, mert alig haladta túl az ötvenet. A huszárcapitány modora mindenkit megnyert; bár Párizsban ilyen előkelő társaságban kissé sutának találták volna, de Brüsszelben úgy vélekedtek, hogy viselkedésem nagyon megfelelő az olyan fiatalember számára, akinek neveltetését a katonaelet félbeszakította. A báróné kiváltképpen kedves volt hozzám, és elhalmozott előzékenységével.

Néha nem jelentem meg asztalánál, mert „tábornokommal” ebédeltem. A báróné csakhamar azzal állt elő, mutassam be neki a generálist meg a többi barátomat. Semmi kedvem sem volt ahhoz, hogy cinkosaimat bevezessem a házába. Sokan jártak hozzá. Attól tartottam, találkozunk valakivel, aki leleplezi üzelmeinket, de a báróné erősködött. Végül beadtam a derekam, csak azt kötöttem ki, hogy tábornokom meg akarja őrizni inkognitóját, s az a kívánsága, hogy szűk körben fogadja. A „generális” tiszteletét tette a bárónénál. A háziasszony maga mellé ültette, s oly hosszasan sustorgott vele, hogy végül bosszús lettem. Az édes-kettősnek azzal akartam véget vetni, hogy megkértem a „tábornokot”, énekeljen nekünk, és kísérje saját magát a zongorán. Tudtam, hogy a kottát se ismeri, de arra számítottam, hogy a társaság erősködni fog, s így a bárónéval folytatott csevegése félbeszakad. Haditervem csak félig sikerült; az „ezredes” látva, mennyire unszolják a „tábornokot”, kijelentette, hogy szívesen előad néhány dalt. Zongorához ült, s míg én bosszútervet forraltam áltábornokom ellen, amiért kitúr a háziasszony kegyeiből, az alezredes egész ügyesen eljátszott és elénekelt néhány dalt.

Másnap kora reggel felkerestem a „generálist”, hogy szóvá tegyem a történeteket, de mielőtt kinyithattam volna a számat, ő azt mondta:

- Tudod-e, hogy a bárónénál milyen jól egyengettem az ügyedet? Mit szólsz hozzá, hajlandó nőül menni hozzád!

Először azt hittem, hogy cimborámnak elment az esze. Főrangú nő. Az Egyesült Tartományok egyik leggazdagabb hölgye feleségül menne egy kalandorhoz, akinek nem ismeri se a családját, se vagyoni helyzetét. Teljességgel hihetetlennek hangzott. Aztán megdöbbentem. A szélhámosság előbb-utóbb lelepleződné, és vesztembe sodorna. Egyébként is Arras-ban házasságot kötöttem. De ellenvetéseim, amelyeket az aggály is szított, hogy a bárónét, ezt a jó asszonyt félrevezetem, egy pillanatig sem hatottak a „generálisra”.

- Ha tízezer livre évjáradékom lenne, hidd el, én is az erény útját járnám - mondta. - Nem értem, mit akadákoskodsz. A báróné olyan férjet akar, aki megfelel neki. Te megfelelsz. A vagyoni különbséget emlegeted; neki ez nem fontos. Ami pedig a rangot illeti, nemesembert csinálunk belőled. Szüleid emigráltak Hamburgba, te visszatértél Franciaországba, hogy egy

ismerős révén megvásárolod a szülői házat, ahol a családi ezüstműt, ezer Lajos-aranyat és az ékszerek nagy részét elrejtettétek, de éppen az az ember árult el, akinek segíteni kellett volna, kis híja, hogy nyaktiló alá nem kerültél. Az utolsó pillanatban sikerült elmenekülnöd. Az országúton támolyogtál éhesen, kimerülten, mikor én, családod régi barátja megpillantottalak. Huszártiszti kinevezést szereztem neked Rousseau névre, s most várjuk a kedvező alkalmat, hogy Hamburgban élő nemes szüleidet fölkereshesd. A báróné már mindezt tudja. Igen, mindent tud,... kivéve a nemesi neved, mert még magam sem tudom, hogy milyen nevet akarsz felvenni. Ezzel a vallomással saját magad fogsz előrukkolni. Ami pedig a feleségedet, azt a haszontalan nőszemélyt illeti, szót se ejts többé róla. Arras-ban elvász Vidocq néven, Brüsszelben megnősülsz, mint mondjuk B. gróf. Most pedig idesüss! Idáig simán ment minden, de könnyen rosszra fordulhat. Már találkoztunk egy-két kíváncsi komisszáriussal, könnyen összeakadhatunk olyannal is, aki Toulonba irányít minket kényszermunkára, s ott kapjuk meg az ellátásunkat. No de elég a szóból, megértettél. Ha megnősülsz, gyöngyéleted lesz, és bajtársaidat is segítheted. És minthogy ez a kérdés szóba került, legokosabb, ha most tüstént megkötjük az egyezséget. Jövendőbelid százezer holland forint évjáradékkal rendelkezik, hárman vagyunk, mindegyikünknek ezer ezüst tallér évjáradékot juttatsz előre folyósítva, nekem ezenfelül harmincezer frank prémium jár, hogy a pék fiából gróft faragtam.

Ellentétes érzések közt vívódtam. A „tábornok” oly ügyesen tárta elém helyzetem valamennyi nehézségét, hogy megtört az ellenállásom, amely az igazat megvallva, amúgy sem volt valami szilárd. Elmentünk a bárónéhoz. B. gróf a hölgy lábai elé omlott. Szerepemet olyan hévvel játszottam, hogy egy-egy pillanatra azonosultam vele, úgy mondják, ez olykor megesik a hazugokkal. A bárónét elbűvölték áradozásaim. Egy-egy kifejezésemnek ugyan kantinszaga volt, de a „tábornok” előzetesen közölte a bárónéval, hogy a zavaros politikai viszonyok közt neveltetésem némileg elhanyagolódott, és ő beírta a magyarázattal.

Asztalhoz ültünk, már a csemegénél tartottunk, mikor a báróné a fülembe súgta: - Kedves barátom, tudom, hogy vagyona a jakobinusok kezében van, és a szülei Hamburgban talán nehézségekkel küszködnek. Szerezze meg nekem azt az örömet, hogy háromezer forintra szóló utalványt küld nekik, bankárom holnap reggel átadja önnek ezt az összeget.

Én hálálkodtam, ő félbeszakított, asztalt bontott, s átment a szomszéd szobába. Felhasználtam az alkalmat, és közöltem a „tábornokkal”, hogy mi történt.

- Tökfej, azt képezed, újságot mondasz nekem? Mit gondolsz, ki sugalmazta a bárónénak ezt az ötletet? Ne feledd, hogy a szüleid pillanatnyilag *mi* vagyunk. Én majd elintézem azt az utalványt. Azt is értésére adtam a hölgynek, hogy házasságkötésig szükséged van némi pénzmagra. Az esküvőig ötszáz forintot kapsz havonként.

Az összeget másnap ott találtam az íróasztalomon néhány ékszer kíséretében.

A „tábornok” úgy tervezte, hogy beszereztesse az igazi B. gróf keresztlevelét, és annak alapján megcsináltatja a többi okmányt. Csakhogy a keresztlevelét késett. A báróné hiszékenysége elképesztő volt; beleegyezett, hogy a feleségem lesz akkor is, ha Rousseau néven kötök házasságot. Már csak az apai engedély hiányzott, ehhez Labre segítségével könnyen hozzájuthatunk, de engem aggasztott a helyzet; bár a báróné tudta, hogy hamis nevet viselek, s így is kész megesküdni velem, talán mégis viszolyogni fog attól, hogy bűntárs legyen egy hamisításban. Az események segítségemre siettek. A Kóbor-sereg létszáma oly rohamosan emelkedett a meghódított területen, hogy a kormánynak végül kinyílt a szeme, és szigorú rendszabályokat hozott. A „tábornok” akárcsak cimborái, levetette az uniformist, és jobbnak látta hirtelen elutazni Namurba. A váratlan elutazást azzal magyaráztam a bárónénak, hogy a „tábornok” attól tart, kellemetlenségei lesznek, mert álneven hozott be a hadsereg kötelékébe. Szegény asszonyt elfogta az aggodalom miattam, unszolására elutaztam Brédába, s ő is velem tartott.

Nem akarom megjátszani a mimózálelket. Ha fennkölt érzelmeket fitogtatnék, meghazudtolnám azt a híreket, hogy hüvös fejű és tapintatos ember vagyok. De el kell hinni, ha azt állítom, hogy ennyi önzetlenség megindított. Tizenkilenc éves korunkban nem vagyunk teljesen süketek a lelkiismeret szavára; felismertem, milyen szakadékba rántanám ezt a becsületes teremtést, aki oly nagylelkű volt hozzám. Tudtam, csakhamar iszonyodva taszítaná el magától a bigámistát, a hamisítót, a kalandort, a szökött katonát. Megtudtam azt is, hogy cinkosaimat letartóztatták Namurban. Elhatároztam; bevallom az igazságot. Este, vacsora után bevallottam a bárónénak, hogy bizonyos körülmények folytán, amelyeket nem tárhatok fel, a két név, amelyen ismer, nem az enyém. Azt is hozzátettem, hogy el kell hagynom az országot, kénytelen vagyok lemondani a házasságról, amely boldogságomat biztosította volna, de irántam való jószágáról soha meg nem feledkezem.

Sokáig beszéltem, ő mozdulatlanul, sápadtan hallgatott, tekintete merev volt, akár az alvó, aztán iszonyodva rámnézett, felugrott és bezárkózott a szobájába. Rádöbbsent, hogy mekkora veszély fenyegette. Talán elvetemült bűnösnek, gyilkosnak tartott. De vallomásom őszintesége az első megrázkódtatás után csillapíthatta aggodalmait, mert a fogadós másnap reggel tizenötezer frank aranypénzt tartalmazó ládikát adott át a báróné nevében, aki még aznap éjjel elutazott. Örültem, hogy nem kell a szemé elé kerülnöm, összecsomagoltam, és elutaztam Amszterdamba.

Sokan valószínűtlennek tartják ennek a meghökkentő történetnek néhány részletét, pedig teljesen hiteles. Aki ismerte a harminc év előtti Brüsszelt,² annak a báróné nevének kezdőbetűje elegendő, hogy ne kételkedjék a történet hitelességében. Egy-egy részletnél nem hatásadásból időztem; figyelmeztetésnek szánom a hiszékenyek számára. Ha elgondolkoznának felette, talán kevesebb dolga lenne az ügyésznek, bírónak, a csendőrségnek és a rendőröknek.

Amszterdamban nem időztem sokáig; Párizsba kíváncsoltam. 1796. március 2-án érkeztem meg a fővárosba, ahol nevem később ismeretessé vált. A Vidám Cimborához címzett fogadóban szálltam meg. A bárónőtől kapott ékszerek és fényűzési tárgyak egy részét eladtam. Dukátjaimat francia pénzre váltottam be, s elhatároztam, hogy valamelyik Párizs környéki városban telepszem le, és foglalkozást keresek. Csakhogy egyik este megismerkedtem egy „úriemberrel”, abból a fajtából, akik a szállókban lebzselnek, hogy ismeretségeket kössenek az idegenekkel. Újdonsült ismerősöm felajánlotta, hogy elvezet egy házba, ahol játék folyik. Olyan mesterekre akadtam ott, akikhez képest a brüsszeli hamiskártyások csak kisinasok lehetnek. Abban az időben a rendőrség már megtúrta ezeket a játékbarlangokat, amelyeket *kopasztónak* neveztek. A hamiskártyások nem érték be azzal, hogy cinkeljék vagy kicseréljék a lapokat, a cinkosok olyan bonyolult jeladásokkal is tájékoztatták egymást, hogy partnereik óhatatlanul elvéreztek. Két este a kártyabarlangban elvesztettem vagy száz Lajos-aranyat. A sors könyvében egyébként meg volt írva, hogy a báróné pénzének nem sokáig veszem hasznát; a sors küldötte egy Rosine nevű, feltűnően csinos lány volt, aki eleinte önzetlennek mutatkozott, később különböző ravasz fogásokkal - többek között elzokogta, hogy ha egy sürgős számlát ki nem fizet, az adósok börtönébe kerül - alaposan megdézsmálta pénztárcámat. Mikor rájöttem, hogy Rosine kezdettől fogva csalt és holmi pénzes baleknak tartott, csupán ezernégyszáz frankom maradt. Elegem volt a fővárosból, s úgy döntöttem, hogy Lille-be utazom, ahol könnyebben találhatok megélhetést. Bizonyosra vettem, hogy ebben a határmenti garnizonvárosban ismerősökre akadok, vagy a katonák, vagy azok között az emberek között, akik fél lábbal Franciaországban, fél lábbal belga földön élnek. Reményemben nem csalódtam; a 13. vadászalakatnál szolgált néhány tiszt, akiket még a tízesektől ismertem. Ezek a tisztok a katonai szolgálatban felvett nevemen ismertek - ez akkoriban megszokott volt -,

---

² Értsd: a XVIII. század végének Brüsszelje. - A szerk.

s így egyáltalán nem álmélkodtak, hogy ezúttal Rousseau-nak hívnak. Együtt töltöttem velük az időmet a kávéházakban meg a vívóteremben, és zsebem hamarosan kiürült. Az egyik kávéházi törzsvendég, akit rendezett életmódja miatt Életjáradékosnak neveztek el, több ízben udvariasan közeledett hozzám, holott a többiekkel tartózkodóan viselkedett. Érdeklődött az ügyeim felől, és felajánlotta, hogy legyenek az útítársa.

Az utazás kedvemre volt, és az a kérdés, milyen minőségben utazom. Abból már kinőttem, hogy pojácának csapjak fel, vagy inaskodjam a majmok és a medvék mellett, és bizonyára nem is merészelt volna senki ilyen állást felajánlani nekem. De tudnom kellett, mire szegődöm, és nekiszégeztem a kérdést új patronómusomnak. - Vándor orvos vagyok - felelte emberem, akinek szembeszökően barna arcszíne és mélyfekete pofaszakálla volt. - Titkos betegségeket gyógyítok csalhatatlan orvossággal, s a jószág gyógyításával is foglalkozom, nemrégiben helyrehoztam a 13. század lovait, holott a lódoktor már lemondott róluk. - No lám, megint egy orvos, gondoltam magamban, de nem volt más választásom. Másnap reggel öt órára találkozót adtunk egymásnak a Párizsi Kapunál.

Pontosan érkeztem a találkozóra, az emberem is. Látva, hogy poggyászatot teherhordó viszi, kijelentette, hogy málhára nem lesz szükségem, mert csak három napig maradunk távol, és gyalog megyünk. Így hát visszaküldtem poggyászatot a fogadóba, s útnak eredtünk; ugyancsak szedtük a lábunkat, mert délig öt mérföldet kellett megtennünk. Délidőben meg is értünk egy tanyára, ahol sarlatán uramat barátságosan fogadták, és nem lepett meg, hogy Caronnak titulálták, holott én Christian néven ismertem. A gazda hamarosan átment a szomszéd szobába, és néhány zacskó tallérral jött vissza. A pénzt, csupa hatfrankost, az én emberem kirakta az asztalra, és mindegyiket kézbe vette, megvizsgálta, nekem úgy rémlett, túlzott figyelemmel, aztán félretett százötvenet, s leszámolt ugyanannyit a gazdának különböző pénznemben, s ráadásként még hat koronát. Nem értettem az ügyletet; ők ketten flamand tájszólásban beszélgettek, s én alig konyítottam ehhez a nyelvhez. Így hát ugyancsak álmélkodtam, mikor a tanyáról kifordulva Carron-Christian odanyomott nekem három koronát, részesedésként a haszonból. Sejtelmem sem volt, honnan jön a haszon, de mikor érdeklődtem, leintett: - Ez az én titkom - mondta sejtelmes ábrázattal -, idővel megtudod, ha meg leszek veled elégedve.

Azt feleltem rá; biztos lehet a hallgatásom felől, hiszen csak annyit láttam, hogy tallérokért másfajta pénzt adott.

- Éppen erről kell hallgatni a konkurrencia miatt - mondta.

Nem firtattam tovább a dolgot, zsebre vágtam a pénzt, bár nem tudtam, mi kerekedik ki ebből a históriából.

Három napig jártuk a tanyákat, és minden este két vagy három korona ütötte markomat. Christiant jól ismerték Brabantnak ezen a vidékén, de csakis mint kuruzslót, mert jóllehet, mindenhol váltott be pénzt, a beszélgetés mindig az emberek vagy a jószág betegségéről folyt. Rájöttem, az a híre, hogy le tudja venni a jószágról a *rontást*. Hamarosan felfedezhettem volna tudománya nyitját, mert az egyik falu előtt hirtelen megállt, s azt kérdezte: - Számíthatok rád?

- Számíthat, de előbb tudni szeretném, miről van szó.

- No figyelj, és nézd ezt meg.

Iszákjából négy kis tasakot vett elő, olyasfélét, amibe a gyógyszerészek a gyógyszert rakják, és azt mondta:

- Látod azt a négy tanyát nem messze egymástól? Hátulról belopódzol, de legyen gondod rá, hogy senki meg ne lásson. Besurransz az istállóba és a lovak meg a szarvasmarha jászolóba beszórod ezt a port. De nagyon ügyelj, észre ne vegyenek. A többi az én dolgom.

Nekem nem volt ínyemre ez a munka; azt mondtam, rajtakaphatnak, mikor átmászok a kerítésen és meggyúlik a bajom. Kerek perec visszautasítottam a feladatot. Christian hiába csillogtatta meg előttem a koronákat, minden ékesszólása kárba veszett. Sőt azt is közöltem vele, hogy azon nyomban faképnél hagyom, ha nem mondja meg, mi az igazi foglalkozása; mi van a gyanús pénzbeváltás mögött, és hova valósi. Kérdéseimmel sarokba szorítottam, s ahogy később megtudtam, úgy vágta ki magát, hogy csak a féligazságot mondta el.

- Nincs nekem hazám - mondta az utolsó kérdésemre válaszolva. - Anyámat a múlt évben akasztották fel Temesváron. Sátoros cigány volt, Magyarországon és Moldovában kóborolt a társaival. Én egy Kárpát menti faluban születtem. Mi cigányok erősen összefogunk, a nyelvünkre tilos az idegeneket megtanítani, s ugyancsak tilos egyik vidékről a másikra egymagunkban elvándorolni. Mindig csapatostul látsz bennünket. Franciaországban jó ideig megéltünk jövendőmondásból és rontásból, de az utóbbi időben már nem boldogultunk ezzel a mesterséggel. A francia paraszt agyafúrt, átlát a szitán, így hát eljöttünk ide, Flandriába, ahol nem olyan kitanultak az emberek, és a másfajta pénz is hoz a konyhára... Személyes ügyeim miatt Brüsszelben különváltam a társaimtól. Most már elintéztem, amit kellett. Három nap múlva találkozom velük, a vásáron. Ha kedved van, elkísérhetsz Malines-ba, a vásárra. Hasznodat vehetjük.

Félig-meddig a szükségtől hajtva, félig-meddig kíváncsiságból, bár sejtelmem se volt, miként lehetnék hasznára, beleegyeztem, hogy Christiannal tartsak. Utazásunk harmadnapján Malines-ba értünk és Christian közölte velem, hogy innen már visszamegyünk Brüsszelbe. Átvágtunk a városon, és Louvain nevű külvárosában egy nyomorúságos ház előtt álltunk meg. Falait mély repedések barázdálták, jó néhány ablakát a kitörött üveg pótlásául szalmával tömték be. Éjfélre járt. A hold világosságában alaposan megfigyelhettem az épületet, mert félórába is beletelt, mire egy förtelmes vén banya kaput nyitott. Hatalmas helyiségbe vezetett bennünket. A szobában vagy harminc, rikító színekbe öltözött nő és piros hímzésű kék zubbonyuk felett pitykés azurszínű bársonymellényt viselő férfi - az andalúz öszvérhajcsárok hordanak ilyen mellényt - ivott, pöfékelt. A tűzhely és a pipák sűrű füstjében csak homályosan láttam az ölelkező párokat, és azt a pirosruhás nőt, aki buja mozdulatokkal a középén táncolt.

Beléptünkre a mulatozás félbeszakadt. A férfiak kezét ráztak Christiannal, a nők megcsókolták, és valamennyien rámmeredtek. Nem éreztem valami jól magam a bőrömben. Annyi mindent hallottam a cigányokról: eltehetnek láb alól, és soha ki nem derül, hol pusztultam el, hiszen senki nem tud arról, hogy itt vagyok a tanyájukon. Christian észrevette, hogy aggódom, és megnyugtatót; azt mondta, ez olyasféle hely náluk, mint a vándor céhlegények herbergje. Kétségeimet legyűrte az éhség. A borókapálinkás kancsó sűrűn ürült, és hamarosan elnehezült a fejem. Szóltam Christiannak, és ő tüstént elvezetett a szomszédos helyiségbe, ahol a friss szalmán már javában aludt néhány cigány. Nem állhattam meg, hogy szóvá ne tegyem Christiannak, mért választott ilyen silány hálótanyát, holott máskor jó helyeken szoktunk megszállni. Ő azt felelte, hogy minden városban, ahol van cigánytanya, kötelező ott megszállni, aki ez ellen vét, azt a törzs tanácsa megbünteti. Lefeküdtem hát a nők, férfiak és gyerekek közé a közös szalmára.

Másnap pitymallatkor mindenki talpon volt, alig ismertem rájuk, csak hollófekete hajuk meg olajbarna bőrük árulta el, hogy cigányok. A férfiak a módos holland kupeczek öltözkéiben, az arany meg ezüst ékszerekkel borított nők a holland parasztasszonyokéban, az előző este

toprongyos gyerekek pedig egytől egyig kimosdatva, takaros öltözetben. Hamarosan útnak eredtek, de nem csapatostól, hanem különböző irányból szállingóztak a vásárba. Christian közölte, hogy egész nap nincs rám szükség, majd este találkozunk a tanyájukon. Egy-két koronát nyomott a kezembe, és elszelelt.

Előző este Christian azt mondta: nekem nem kötelező velük aludnom, így hát első dolgom volt egy fogadóban szállást venni ki éjszakára, aztán, hogy elülsem az időt, elballagtam a piactérre, ahol hamarosan összeakadtam egy Margarettal nevű gazdasági tiszttel, akivel Brüsszelben, a Török Kávézóban ismerkedtem meg. Kérdezte, mit keresek ebben a városban, én kikerekítettem egy mesét, nyilván ő is, mikor én érdeklődtem, s mindegyikünk elégedett volt, hogy az orránál fogva vezeti a másikat. Letelepeltünk egy kis frissítőre, aztán visszamentünk a vásárba, s ahogy ott lődörögtünk, észrevettem néhány alakot a cigánytanyáról; minthogy társamnak az imént azt mondtam, nincs ismerősöm a helységben, félrefordítottam a fejem, hogy meg ne lássanak.

- Van itt egy-két ember, aki nagyon nézi magát. Nem ismeri őket történetesen? - kérdezte Margaret arcomat fürkészsze.

- Sejtelmem sincs, hogy kik lehetnek - feleltem, egyre félrefordított fejjel.

- Megmondom én, hogy kicsodák, ha nem tudná. Tolvajok.

- Tolvajok? - ismételt.

- Úgy ám, mégpedig a javából. Meggyőződhet róla a tulajdon két szemével, ha velem tart, és fogadni mernék, nem kell messzire mennünk, hogy meglássuk őket munka közben. Nézzon csak oda!

A mutatványosbódé körül összeverődött tömegben megpillantottam az egyik álkupecet, amint egy természetes gazda erszényét csórta el, és egy szempillantás múlva a gazda kétségbeesve kereste bukszáját a gyanútlan körülötte állók zsebében. Emberünk ezután egy ékszerüzletbe lépett, ahol a bandából már bent volt két holland népviseletbe öltözött cigányasszony. Margaret bizonygatta, hogy addig fognak válogatni az ékszerek közt, amíg el nem lopnak valamit.

Később, amikor őrhelyünket elhagytuk, és ebédelni mentünk, az asztalnál váltig noszogattam társamat, végül megeredt a nyelve és elmondta, hogy Gant-ban, a börtönben, ahová hamisjáték miatt került, együtt raboskodott a malines-i banda két tagjával. Tőlük tudta meg, hogy Moldovából származnak, ahol vagy százötvenezer cigány él kitalizva, akárcsak a zsidók Lengyelországban. Végigkóborolják az országokat, mindenhol másként hívják őket: Zigeuner a nevük német földön, gipsy Angliában, gitanos Spanyolországban, bohémien Franciaországban, és mindenhol alantas vagy veszélyes mesterséget űznek; jóvendőmondók, üstfoltozók, vándormuzsikusok, nyúlborrel kereskednek, végigházelják a falvakat meg a tanyákat, beváltják a forgalomból kivont ezüstpénzt, módját ejtve, hogy alaposan becsapják a gazdát. De másként is lóvá teszik a parasztokat; szereket árulnak a beteg jószág gyógyítására; hogy az orvosság hatékony legyen, egy-egy emberük vásárlás ürügyén bemegy az istállóba, s a jászolba olyan szert szór, amitől a jószág megbetegszik, s mikor utána a lódoctor megjelenik az orvosságával, amely közömbösíti a káros szer hatását, a gazda nem győz hálálkodni. Nem válogatóság az eszközeikben, - folytatta Margaret -, a haramiákat útbaigazítják, hogy melyik tanyát érdemes megtámadni, s mondanom se kell, a zsákmányból nekik is kijut.

Még sok mindent beszélt a cigányokról, és én elhatároztam, hogy faképnél hagyom ezt a veszélyes társaságot, annál is inkább, mert Margaret felismerte Christianban azt az embert, akivel Gantban, a börtönben együtt raboskodott. Csekély holmimat elhoztam hát a fogadóból és Margaret-hez szegődtem; ő azt remélte, hogy Courtrai-ban megkopaszt néhány embert, de

a mi pénzünk úszott el. Tovább álltunk Lille-be. Maradt vagy száz frankom. Margarett felvette és a sajátjával együtt elúszott. Később rájöttem, hogy kifosztásomra összejátszott az ellenfelével.

Az ínségtől vívótudományom mentett meg. Némi pénzmaghoz jutván újra jártam a bálákat, szórakozóhelyeket, és egy viszonyba bonyolódtam, amelynek következményei egész további életem sorát eldöntötték. A fordulat kezdete teljesen köznapi eset. Az egyik bálon megismerkedtem egy Francine nevű nővel, aki szenvedéllyel bizonygatta irántam való szerelmét, de ez nem akadályozta meg abban, hogy megcsaljon egy kapitánnyal. Egyik este rajtakaptam őket. Édes kettesben vacsoráztak egy vendéglőben; dühömben ököllem estem neki a kapitánynak, Francine elmenekült. A kapitánnyal együtt panaszt tett ellenem, és engem, tekintettel a hadfi siralmas állapotára, három hónapi fogságra ítélték.

A Szent Péter-toronyban raboskodtam, külön szobában. Napközben az ismét hozzám édesedett Francine sűrűn látogatott. Időm többi részét a foglyokkal töltöttem. A foglyok közt volt két hajdani számvevő őrmester, Grouard és Herbaux - mindkettőt hamisításért ítélték el - meg egy Boitel nevű gazdálkodó, akire gabona lopásért hat évet mértek. Ez a Boitel sokgyermekes családapa lévén váltig siránkozott, hogy mi lesz az övéivel, ha nem művelheti meg a földjét. A falujából többen is kegyelmi kérvényt nyújtottak be az érdekében, mert szánták a gyerekeit, eredménytelenül, és a boldogtalan ember gyakran hangoztatta, hogy szívesen fizetne száz tallért is a szabadulásáért. Grouard és Herbaux, akik átmenetileg raboskodtak a Szent Péter-toronyban, amíg útnak nem indítják őket a fegyencsapattal, kijelentették, hogy kérvényt fogalmaznak a nevében, de valójában a tervüket fundálták ki, amely oly súlyos szerencsétlenséget zúdított rám.

Grouard hamarosan arról panaszkodott, hogy a közös terem zsvájában vagy húsz fogollyal összezárva nem bír fogalmazni, Boitel megkért, engedjem meg, hogy nálam írjanak. Jóllehet vonakodtam, de megengedtem, hogy naponta négy órát a szobámban töltsenek. Másnap már be is telepedtek, és a porkoláb is beállított suttyomban több ízben. A jövés-menés, a titkolózás felkeltette volna egy tapasztaltabb fogoly gyanúját, de én gondtalanul üldögéltem látogatóimmal a kintinban, és eszem ágában sem volt azzal törődni, mit csinálnak, vagy mit nem csinálnak a szobámban.

Egy hét múlva megköszönték az előzékenységet, és közölték, hogy a kérvény elkészült, remélik eredménye lesz; nem Párizsba küldik, hanem Lille-be, ahol hathatós támogatásra számíthatnak. Két napra rá Boitel, a falujából jött fivéréivel, a porkolábnál ebédelt. Küldönc érkezett, lepecsételt borítékkal. A porkoláb kinyitotta.

- Jó hír! - kiáltott fel. - Boitelt szabadon bocsátották.

Erre Boitel meg a fiverei felugornak, a rendeletet nézik, örvendeznek, Boitel el se búcsúzik fogolytársaitól, rögvést távozik a börtönből.

Másnap délelőtt tíz óra tájban a börtönfelügyelő végigjárta az épületet. A porkoláb bemutatta a szabadlára helyező rendeletet. A felügyelő csak egy pillantást vetett rá, és megállapította, hogy hamisítvány, és annyira kezdetleges, hogy fel kellett volna keltenie a porkoláb gyanúját.

A foglyok közt hamarosan elterjedt a hír, hogy a porkolábnak meggyűlt a baja a felügyelővel, mert hamisított rendelet alapján szabadon engedte Boitelt. Akkor már gyanítani kezdtem a valót. Elővettem Grouard-t és Herbaux-t, hogy mondják meg nekem a teljes igazságot, mert sejtettem, hogy ez az ügy bajba keverhet. Esküdöztek, hogy csak egy beadványt szerkesztettek, és a gyors siker őket is meglepte. Egy szavukat se hittem, de bizonyítékom sem volt az ellenkezőjére, így hát kénytelen-kelletlen vártam. Másnap az irodába hívtak, a vizsgálóbíróhoz. Kérdéseire azt feleltem, hogy semmit sem tudok a hamisításról, csupán a szobámat

bocsátottam Boitelék rendelkezésére, hogy a beadványt csöndben írassák meg. A porkolábra is hivatkoztam, aki gyakran benézett a helyiségbe, és szemmel láthatóan érdeklődött Boitel sorsa iránt. Grouard és Herbaux a kihallgatás után magánzárkába került. Én megmaradtam a szobámban; alighogy visszatértem a kihallgatásról, bejött hozzám Boitel hálósomszédja, és felfedte a cselszövényt.

Boitel egyre azt hajtogatta, hogy örömet adna száz tallért, ha kiszabadulna.

Grouard és Herbaux kapott az alkalmon, és együtt kiagyalták, hogy szabadlábra helyező rendeletet fabrikálnak; természetesen Boitel is tudott a tervükről, de őt is félrevezették, azt mondták neki, hogy négyszáz frankot fizessen, mert több embert kell lepélni. Nyilván a porkoláb is be volt avatva a tervbe. A hamisított rendeletet Herbaux egyik barátja, Stofflet hozta. A két főkolompos, hogy a négyszáz frankot kicsikarja, azt mondhatta Boitelnek, hogy nekem is le kell adni belőle, holott én szívességből bocsátottam a szobát rendelkezésükre.

Rá akartam venni a foglyot, hogy amit velem közölt, mondja el hivatalosan a bíró előtt, de ő kijelentette, nem hajlandó köpni, mert társai előbb-utóbb agyonvernék. Közben Boitelt elfogták és visszahozták Lille-be. Azt vallotta, hogy Grouard, Herbaux, Stofflet és Vidocq segédkezett neki a szökésben. Vallomása után bennünket újfent kihallgattak. Én megmaradtam korábbi állításomnál, pedig ha elmondom, amit Boitel hálósomszédjától hallottam, tisztázom magam. Meg voltam győződve, hogy semmi komoly terhelő bizonyíték nem merülhet fel ellenem; ám mikor a három hónapi fogházbüntetés véget ért, kétségbeesve tapasztaltam, hogy közokirathamisításért bebörtönöztek.

Fegyencek között

Szemrehányásokat tettem magamnak, miért hallgattam arról, amit Boitel hálósomszédjától megtudtam; de már késő volt szólni. Annyira rágtam magamat, hogy belebetegedtem. Francine odaadóan ápolt; mihelyt lábadozni kezdtem, elviselhetetlennek érezvén a bizonytalanságot, elhatároztam, hogy megszököm. Hosszas fontolgatás után úgy döntöttem, hogy bármilyen nehéznek látszik is, a kapun át lépek meg. A Szent Péter-torony kapusa egy életfogytiglanra ítélt fegyenc volt. Az 1791-es törvény hat évi fogságra enyhítette büntetését, amit a lille-i börtönben töltött el. Emberem igyekezett hasznossá tenni magát a porkolábnál, és az abban a hiedelemben, hogy aki négy évet töltött a fegyencek közt, ismeri a szökés minden fortélyát, megtette kapuőrnek. Én éppen erre az emberre építettem a tervemet, mert agyafúrtságában hiszékeny volt, s így könnyen megtéveszthető. A Szent Péter-tornyot, amely katonai börtön is volt, hetenként kétszer magas rangú tiszt vizsgálta felül: elhatároztam, hogy az ő hasonmásaként, tisztí egyenruhában szököm ki.

Francine naponként látogatott, és muffjában becsempészte a szükséges felszerelést. Felpróbáltam. Mintha rámöntötték volna. Termetem szerencsére megegyezett a törzstiszttel, a többit elintézte a festék. Huszonöt évet öregített az arcomon. Jött az inspekció napja; míg egyik társam feltartotta a törzstisztet azzal az ürüggyel, hogy az élelem felülvizsgálatát kérte, én sebtében felöltöttem az álruhát, és határozottan a kapu felé lépkedtem. A kapuőr lekapta a sapkáját, kinyitotta a kaput, és én kint voltam az utcán. Megbeszélés szerint Francine egyik barátnőjéhez mentem. Biztonságban is lettem volna, ha megállom, hogy ki ne mozduljak. De hogyan viseltem volna el egy újabb fogságot, csaknem olyan terheset, mint amit a Szent Péter-torony négy fala közt töltöttem. Kijelentettem; lemegyek az utcára, és le is mentem, mert a meghökkentő szeszélyes ötletek nálam vasakarattal párosultak. Az első kiruccanásomat simán megúsztam, de mikor másodszor is lemerészkedtem, egy csendbiztos, aki látott a fogságban, megállított, és megkérdezte, hogy szabadlábon vagyok-e? Egy mozdulatára húszan is körémsereglettek volna, így hát azt feleltem neki, hogy hajlandó vagyok követni, csak arra kérem, hogy elbúcsúzhassam a barátnőtől. Beleegyezett. Elmentünk Francine-hoz, aki ugyancsak álmélkodott, hogy ilyen kíséretben lát.

- Arra az elhatározásra jutottam - mondtam neki, hogy szökésemmel csak ártok az ügyemnek a bíróság előtt, ezért visszamegyek a Szent Péter-toronyba, és ott várom meg az ítéletet.

Francine eleinte fel nem foghatta, mért kellett kiadnia háromszáz frankot azért, hogy én négy nap múlva visszasétáljak a börtönbe. De egy jeladásból mindent megértett, és mialatt a csendbiztossal felhajtottunk egy pohár rumot, módját ejtettem, hogy oda súgjam neki: tegyen hamut a zsebembe. Aztán megindultunk a börtön felé. Amikor egy kihalt utcába értünk, a marék hamut kísérom szemébe vágtam, és sietve kereket oldottam.

A csendbiztos jelentést tett. Elfogatásomra csendőröket és rendőröket, köztük egy Jacquard nevű rendőrtisztet mozgósítottak, aki fogadkozott, hogy letartóztat. Tudtam, hogy üldözőbe vettek, hogy díjat tűztek ki rám, és mégis nevetséges hetykeséget fitogtattam. A következő eset számot ad vakmerőségemről.

Jacquard-nak fülébe jutott, hogy a Notre-Dame utcában egy játékbárlangban fogok vacsorázni. Négy fogdmeg kíséretében tüstént ott termett. Embereit lesbe állította a földszinten, ő maga felment az emeleti terembe, ahol két nővel éppen asztalhoz akartam ülni. Negyedik társunk, egy szálláscsináló altiszt, még nem érkezett meg. Felismertem a felügyelőt, aki nem volt ilyen előnyös helyzetben, mert még sose látott engem. Álöltözetem egyébként bárkit megtévesztett volna. Odamentem hozzá, mint akinek teljesen rendben a szénája és fesztelen

hangon arra kértem jöjjön velem a szomszédos kis szobába, amelynek üveges ajtaja a vacsorázóterembe nyílt.

Vidocq-ot keresi, ugye? - kérdeztem tőle. - Ha vár tíz percig, megmutatom magának. Ott a terítke, hamarosan meg kell jönnie. Mihelyt belép, jelt adok, de így egyedül, kétlem, hogy elfogja, mert fegyvert hord magánál, és el van szánva, hogy körömszakadtáig védekezzék.

- Embereim a lépcsőn állnak, és ha menekülni próbál...

- Ott ne hagyja őket - vágtam közbe jól megjátszott buzgósággal. - Ha Vidocq meglátja a fogdmegeket, csapdától tart és kereket old.

- De hová állítsam őket?

- Hát ide, ni. És ami a fő: semmi feltűnés, mert füstbe megy a terv, és én szeretném leginkább lakat mögött látni a jómadarat.

A felügyelő embereivel együtt bevonult a kis szobába. A tömör ajtót kulccsal rájuk zártam. Most már bizonyos, hogy kellő időben elinalhatok, ezért odakiáltottam nekik; - Vidocq-ot akarjátok elfogni? Ő fogott el benneteket. Viszontlátásra!

Még két hasonló csínyem sikerült, de harmadszorra lebuhtam. Visszavitték a Szánt Péter-toronyba, ahol egy Calendrin nevű emberrel, aki kétszeri szökéskísérlet miatt került oda, sötét zárkába raktak. Calendrin még a fogdából ismert, és tüstént beavatott egy szökési tervbe; a fegyencek szomszédos börtönének falába vájt üregeken át illanunk el. Fogságom harmadik éjszakáján került sor a menekülésemre. Nyolcan már átkúsztak a nyíláson, és szerencséjükre a közelben posztoló őr nem vette észre őket. Még heten maradtunk bent; ahogy ilyenkor szokás, sorsot húztunk, s úgy jött ki, hogy én indulok elsőnek, de mindannyiunk nagy megrökönyödésére megakadtam a nyílásban, se előre, se hátra. Társaim hiába próbáltak kiráncigálni, mintha satuba szorultam volna. Gyötrelmes helyzetemben beláttam, hogy a bentiek nem segíhetnek, kénytelen voltam a silbakot hívni, aki rajtaütéstől tartva mellemnek szegezte szuronyát, miközben az őrseget riasztotta. Kiáltozására odasereglettek a fegyveres őrök, és a porkolóbabok égő fáklyák fényével, kinnal-bajjal kihúztak a nyílásból, de jócskán hagytam hátra bőr- meg húscsapatokat is. Összezúzott testtel azonmód átszállítottak a Petit-Hôtel-börtönbe, és kezem-lábam vasra verve sötétzárkába csuktak.

Tíz nap múlva, sok könyörgés és fogadkozás után, hogy többé nem kísérlem meg a szökést, átkerültem egy közös helyiségbe. Évek óta olyan emberek közt hányódtam-vetődtem, akik éppenséggel nem voltak feddhetetlenek: akadtak közöttük szélhámosok, tolvajok, hamisítók, de most megrögzött bűnözők közé keveredtem. Egy Desfosseux nevű földim is volt ott, akinek esze és testi ereje egyaránt rendkívüli. Tizennyolc éves korában kényszermunkára ítélték, háromszor szökött meg a fegyencelepről. Átmenetileg raboskodott csak itt, amíg a legközelebbi menettel vissza nem hajtják a fegyencelepre. Előadta nekünk viselt dolgait, és hidegvérrel mondogatta, meglehet, hogy a nyaktiló egy szép napon felvágottat csinál belőle. Bár lelkem mélyén iszonyodtam ettől az embertől, mégis valami borzongó kíváncsisággal kérdezgettem, de kiváltképpen azért beszélgettem vele, hátha valami lehetőséget találok általa a szökésre. Ezzel a céllal barátkoztam néhány rabbal, akik egy martalócbanda tagjai voltak, és a hírhedt Sallambier vezetése alatt fosztogatták a környéket. Köztük volt a Brüsszeli, más néven a Merész, aki rendkívüli bátorságával ugyancsak rászolgált erre a névre. Talán akkor kapta, amikor hat társával együtt egy tanyát támadott meg, és bal kezével benyúlt az ajtó-táblán fűrt résen, hogy a reteszt kinyissa, de a csuklója csapdába szorult. A Merész nem habozott, jobbával kirántotta övéből a kését, csuklóból levágta a balját, és társaival együtt elmenekült. Ez az eset, amelyről szelvében-hosszában oly sokat beszéltek, Lille közelében történt, és a környékbeliek közül sokan látták később a kaland hősének, a félkezű Merésznek a kivégzését.

A haramiák befogadtak maguk közé, hiszen olyan cégéres gazember vitt közéjük, mint a földim, Desfosseux. Jóformán egyébről se esett szó, mint a szökés lehetőségeiről. Itt is, később is azt tapasztaltam, hogy a szabadságvágy a foglyok között valóságos rögeszmévé válik. Szabadság! - minden gondolatunk körülötte kering, a nappalokon, amelyeket a tétlenség gyötrelmesen megnyújt, a hosszú téli estéken, a vak sötétben, mikor kínzó türelmetlenség emészti őket.

Őreink ébersége minden szabadulási tervet meghiúsított, de a véletlen egyszer alkalmat kínált, és én, mielőtt társaim, bármily ravaszok voltak is, ráeszméltek volna, hogy mit kell tenniük, megragadtam. Kihallgatásra vezettek bennünket, lehetünk vagy tizenhét. A vizsgálóbíró előszobájában várakoztunk. Két csendőr és katonák őriztek minket. Az egyik csendőr, mielőtt a tárgyalóterembe lépett volna, a közelemben tette le köpenyét és fövegét. A csengettyű hamarosan szólította a társát is. Én rögvést fejembe nyomtam a föveget, magamra kerítettem a köpenyt, és mintha sükségre kísérném, karon ragadtam az egyik foglyot. A szolgálatos káplár kiengedett. Szabadok voltunk. De mitévő legyek pénz és okmány nélkül? Társam nekivágott a vidéknek, én Francine-hoz mentem. A szeretóm boldog volt, hogy újra együtt vagyunk. Elhatározta, eladja a bútorait, és Belgiumba szökik velem. Már útra készen álltunk, amikor elképesztő meggondolatlanságom mindent felborított.

Az utazásunk előtti estén összeakadtam egy Elisa nevű nővel, akivel Brüsszelben bizalmas kapcsolatom volt. A nyakamba ugrott, unszolt, hogy menjek vele vacsorázni. A vége az lett, hogy nála töltöttem az éjszakát. Francine-nak, aki izgatottan keresett mindenfelé, azt mondtam, hogy a fogdmegek a nyomomban voltak, bemenekültem egy házba, s csak pitymallatkor osonhattam ki. Eleinte bevette a mesét, de aztán a véletlen folytán rájött, hogy kivel voltam éjszaka, és tomboló féltékenységgel támadt rám, fogadkozott, hogy rendőrkézre ad, Francine-től kitelt, hogy dühében beváltja ígérését. Így tanácsosnak láttam, hogy egy időre, amíg elfüstölög a haragja, eltűnjek a szeme elöl. De a holmimra sükségem volt, csakhogy féltem egy újabb jelenettől. Kerülni akartam a találkozást. Ezért távollétében mentem be a lakásába, s minthogy a kulcs nála volt, kifeszítettem a spalettát, elvittem amire sükségem volt, és távoztam.

Öt napig a külvárosban rejtőzködtem, végül paraszti gúnyában felkerestem Francine egy barátját, hogy közvetítsen köztem és a szeretóm közt. A nő zavartan fogadott. Azt gondoltam, fél, hogy meggyűlhet miattam a baja a rendőrséggel, és csak arra kértem, keresse fel Francine-t.

- Jól van - mondta különös hangon, azzal rám se pillantva kiment. Egyedül maradva eltűnődtem furcsa viselkedésén.

Kisvártatva kopogtak az ajtón. Kinyitottam. Csendőrök és rendőrök rohantak rám, megköttöztek és egyenest a rendőrségre vittek, ahol az első kérdés, amit nekem szögeztek: hol laktam az utolsó öt napon. Csak annyit válaszoltam: nem fogok kellemetlenséget okozni azoknak az embereknek, akik befogadtak. Nevettem, mikor a kihallgatást végző rendőrtiszt figyelmeztetett, hogy makacskodásom veszélyes, a fejemmel játszom; szavait üres fenyegetésnek véltem, hogy vallomásokat csikarjanak ki belőlem. Továbbra is megtagadtam a felvilágosítást, és visszavezettek a Petit-Hôtel-börtönbe.

Alighogy lábamat betettem a fogházudvarba, minden tekintet rámtapadt. Azt hittem, álöltözetem keltett ekkora feltűnést, és nem törődtem a dologgal. Bekísértek egy cellába, megvasaltak, és én ott maradtam egyedül a szalmán. Két óra múlva benyitott hozzám a porkoláb. Úgy viselkedett, mint aki sajnál, és figyelmeztetett, sokat ártok magamnak, ha elhallgatom, hol töltöttem az utolsó öt napot. Én továbbra is kitarítottam amellet, hogy erről nem beszélhetek, mire ő távozott, majd újabb két óra elteltével másodmagával visszajött. A porkoláb leszedte rólam a vasat. Kihallgatásra vezettek. Két vizsgálóbíró vallatott, és én

megismételtem előző vallomásomat. Ekkor levetkőztettek, jobb vállamra akkorát csaptak, hogy egy ökröt is leteríthettek volna, és vizsgálgattak, nem ugrik-e elő rajtam a megbélyegzés nyoma. Ruháimat elvették, durva vászoninget és rongyos fekete-szürke kezeslábast adtak helyette, amely legalább két rabnemzedéket szolgált már ki.

Most már megdöbbsentem. Semmi kétség, hogy Francine barátnője feljelentett, de miért? És mi az oka a sok kihallgatásnak, a foglár titokzatos kijelentésének, miért vették el a ruháimat? Huszonöt véget nem érő napig tűnődhettem sorsomon egyes-egyedül a szigorított börtönben. Aztán kihallgatásra vezettek, amely a következőképpen folyt le.

- Neve?

- Eugène-François Vidocq.

- Foglalkozása?

- Katona.

- Ismeri Francine Lonquet-t?

- Ismerem, a szeretóm.

- Tudja, hol tartózkodik most?

- Bizonyára egyik barátnőjénél, mióta a bútorait eladta.

- Mi a neve annak a barátnőnek?

- Bourgeois-né.

- A címe?

- Saint-André utca, az a ház, ahol a pékség van.

- Az elfogatása előtt mikor látta utoljára Francine Longuet-t?

- Öt nappal az elfogatásom előtt.

- Mért ment el tőle?

- Francine dühös volt rám, mert az éjszakát egy más nővel töltöttem, és féltékenységében megfenyegetett, hogy átad a rendőrségnek.

- Kivel töltötte az éjszakát?

- Egy hajdani szeretómmal.

- Hogy hívják?

- Elisának, csak ezt a nevét ismerem.

- Hol lakik?

- Brüsszelben, azt hiszem, azóta már vissza is utazott oda.

- Hol van az a holmija, amit Francine Longuet-nál tartott?

- Elvittem egy helyre, ha szükséges, megmondhatom, hová.

- Hogyan vitte el a holmiját, ha összeveszett a nővel, és nem akart a szeme elé kerülni.

- Veszekedtünk a kávéházban, ahová ő utánam jött, s azzal fenyegetőzött, hogy hívja a rendőroket és letartóztat. Tudtam, hogy hirtelen haragú. Így hát elszaladtam és kerülőutakon visszamentem a lakásához. Ő még nem tért vissza. Számítottam erre, de minthogy szükségem volt néhány holmimra, kifeszítettem a zsallat, behatoltam a lakásba és összeszedtem a

holmimat. Az előbb azt kérdezték, kihez vittem, megadom a címet: Dubocnak hívják, a Megváltó utcában lakik.

- Nem mond igazat. Mielőtt Francine-tól a lakásán elvált, indulatosan veszekedtek. Azt állítják, maga tettelegesen is bántalmazta szeretőjét.

- Valótlan állítás. A veszekedés után én nem találkoztam Francine-nal, következésképpen nem is bántalmazhattam.

- Felismeri ezt a kést?

- Igen, ezzel szoktam enni.

- Amint látja, a markolata meg a pengéje véres. Nincs semmi mondanivalója? No lám, zavarba jött.

- De hát mi történt Francine-nal? - kérdeztem felindultan. - Kérem, mondják meg, én is megadok minden lehető felvilágosítást.

- Mikor elvitte a holmiját, semmi különös nem történt?

- Semmi, legalábbis úgy emlékszem, semmi.

- Megmarad a vallomása mellett?

- Igen.

- Időt adok magának, hogy számot vehessen makacskodása következményeivel. A kihallgatást felfüggesztem, holnap folytatjuk.

Későre járt, mikor cellámba visszavezettek; a porkoláb beadta az étellemet, de feldúlt állapotban nem bírtam enni, és az éjszakát is álmatlanul töltöttem. Büntett történt. De ki az áldozat? És miért gyanúsítanak engem? Ezerszer is feltettem magamnak ezeket a kérdéseket, míg eljött a másnap és engem ismét kihallgatásra vezettek. Néhány kérdés után nyílt az ajtó, belépett egy nő, két csendőr támogatta. Alig ismertem rá Francine-ra, oly sápadt, gyöngye, elgyötört volt. Rámnézett és elájult. Oda akartam menni hozzá, de az örök lefotgok, és Francine-t kivitték. A vizsgálóbíró azt kérdezte, vajon ennek a szerencsétlen nőnek a látványa se késztet arra, hogy vallomást tegyek?

- Ártatlan vagyok - mondtam -, és sejtelmem sem volt Francine betegségéről.

A bíró nem kérdezett tovább, visszavezettek a börtöncellámba. Írni akartam Francine-nak, de tudtomra adták, hogy a leveleimet visszatartják. Végre eszembe jutott, hogy ügyvédet fogadok, és az közölte velem, hogy gyilkossági kísérlettel vádolnak. Azon a napon, amikor elmentem, öt késszúrástól megsebezve, vérbe fagyva találták a lakásán Francine-t. Civakodásunk, az a tény, hogy behatoltam a lakásba és elvittem a holmimat, hogy álruhában tartóztattak le, rám terelte a gyanút. Francine azt vallotta ugyan, hogy szerelmi bánatában öngyilkos akart lenni, de úgy tűnt, azért vállalja az öngyilkosságot, hogy engem mentsen.

Ügyvédem már jó ideje elhallgatott, én felindultan meredtem rá. Húszesztendős koromra gyilkossággal és hamisítással vádolnak, holott egyikben sem vagyok bűnös. Kétségbeesésemben már arra gondoltam, hogy szalmából kötelet sodrok és felakasztom magam. De aztán összeszedtem magam, és felsorakoztattam az ártatlanságomat bizonyító adatokat. A további kihallgatások során el kellett ejteni a legnyomósabb vádpontot, azt, hogy a holmimat elszállító hordár vallomása szerint véres volt a kezem, ugyanis két tanú látta, hogy a kezemet akkor sebeztem meg, amikor betörtem Francine ablakát, hogy a zsaluhoz hozzáférjek. A két tanú vallomása támogatta Francine-ét, és így a gyilkosság vádja alól felmentettek, de változatlanul terhelt a hamisítási ügy - Grouard közben szintén kerekelt oldott -, és gyakori szökéseim is

súlyosan estek a latba. Így hát amikor alkalom kínálkozott a szökésre, ösztönösen megragadtam.

A helyiségben, ahol fogva tartottak, transzportra váró rabok is voltak. Egyik reggel két rabot is kiszólítanak. A várnagy elfelejti újra ránczárni az ajtót. Észreveszem. Már is lent termek a földszinten és gyors terepszemlért tartok. Pitymallott, a foglyok aludtak, egy lélekkel sem találkoztam se a lépcsőn, se a kapuban, de a foglár, aki a szemközti kocsmában pálinkát ivott, észrevett és teli torokból kiabálni kezdett: Fogják meg! Fogják meg!

Hiába ordítozott, az utcák még kihaltak voltak. A szabadság reménye szárnyat adott lépteimnek, és hamarosan eltűntem üldözőim szeme elől. Egy ismerős helyre vettem be magam. Tudtam, hogy ott nem fognak keresni, de azt is tudtam, hogy Lille-ből minél előbb távoznom kell; nagyon is jól ismernek a városban, hamarosan lefűlelnének.

Alkonyatkor hallottam, hogy üldöznek, és a város kapuit bezárták. Csak a kiskapun lehetett közlekedni, azt pedig rendőrök és csendőrök állták el, szemmel tartva minden arra menőt. Nem volt más hátra, a városhatárról kellett lejutnom. Este tíz órakor kilopóztam a Mi-asszonyunk-bástyafalra, mert úgy véltem, az a legalkalmasabb hely a leereszkedésre. A kötele, amelyet erre a célra szereztem, egy fához kötöttem, és csúszni kezdtem, de testem súlya oly sebesen rántott lefelé, hogy a kötélt égő fájdalommal mélyen bevágódott a tenyerembe, és vagy tizenöt lábnyira a talajtól már nem bírtam tovább, el kellett engednem. Estemben a jobb lábamat olyan csúnyán kifecamítottam, hogy azt hittem, sose mászok ki az árokból. Végre embertelen erőfeszítések árán sikerült kikecmeregnem az útra, de tovább már egy lépést sem bírtam tenni.

Ott kuporogtam az út szélén, átkozva az árkot, a kötele, a kimarjult lábamat. Kétségbeesésből zörgés riasztott fel. Egy ember közeledett felém, Flandria földjén oly gyakori taligával. Hat frank fejében felvett a taligára, és elszállított a szomszédos faluba, a házába. Ott lefektetett az ágyra, és pálinkában oldott szappannal jól bedörzsölte kimarjult lábamat. Felesége segédkezett neki, és közben álmétköző tekintettel méregette az árokban összesározódott öltönyömet. Magyarázatot nem kértek, de éreztem, hogy tanácsos lesz adni, és hogy legyen időm kiagyalni valamit, nagy kimerültséget színleltem. Arra kértem őket, hagyjanak egy kicsit pihenni. Két óra múlva, mintha álmomból ébrednék, szólítottam őket és kikerekítettem egy kis történetet, miszerint a bástyán át dohányt csempésztem a városba, de megcsúsztam és lezuhantam. Még azt is hozzátettem, hogy kezükbe teszem le sorsomat. Ezek a derék emberek szívből utálták a fináncokat. Kijelentették: a világ minden kincséért se adnának fel, sőt felajánlották, maradjak náluk néhány napig, amíg valamennyire helyrejavó; hogy senki ne gyanakodjék, azt fogják mondani, a rokonuk vagyok.

Átmeneti helyzetem felől megnyugodva további sorsomon töprengtem. El kell hagynom ezt az országot. Elhatároztam, hogy Hollandiába megyek, de az utazáshoz pénz kell, és az én zsebem jóformán üres volt. Órámat vendéglátóimnak ajándékoztam. Francine-től kérhettem volna pénzt, de őt bizonyára figyelik. Ha üzenetet küldök neki, elveszejtem magam. Nincs más hátra, várni kell, amíg a nyomozás kissé elcsendesedik. Két álló hetet vártam, és akkor házigazdám elküldtem Francine-hoz. Még aznap este megérkezett. Száz frankot hozott aranyban. Vendéglátóim nagyon szerény számlát nyújtottak be, fizettem és másnap búcsút vettem tőlük. Hat napra rá Ostende-ba érkeztem.

Most is ugyanaz a vágy hajtott, mint amikor először jártam itt: Amerikába vagy Indiába szerettem volna utazni. De a kikötőben csupa dán és hamburgi hajó vesztegelt, és útlevél nélkül egyikre se vettek fel. Pénzem fogyott, kereset után kellett néznom. Gyakran hallottam a tengerparti csempészek kalandos életéről, busás jövedelmükről; a rabok lelkesedéssel beszéltek róluk. Tudtam, hogy olykor merő kedvtelésből olyan emberek is foglalkoznak csempészettel, akiket vagyonuknak és társadalmi helyzetüknek távol kellene tartania ettől a foglal-

kozástól. Az igazat megvallva engem a csempészés kalandos oldala csöppet sem vonzott, és viszolyogva indultam el egy bizonyos Peters nevű egyén háza felé, aki - úgy mondták - a csempészbandába fogad fel embereket. Otthonára az ismertetőjelekről hamar rábukkantam: kapujára egy sirály meg egy karvaly volt felszegezve; magát Peters-t egy pinceféle helyiségben találtam, ahol annyi vitorla, hajókötél, evező, függőágy és hordó hevert szanaszét, hogy akár fedélzetköznek is nézhettem volna. A gazda gyanakodó tekintetétől rossz előérzetem támadt, ami hamarosan be is igazolódott, mert amikor a tárgyra tértem, Peters uram furkósbótot ragadott, és nekem esett. Úgy megdöbbsentem, hogy eszembe se jutott visszaütni, hagytam, hogy kiebrudaljon az utcára. Bölcsen tettem, hogy nem mentem öltre vele; az udvaron egy hatalmas újfundlandi kutya és vagy féltucat matróz külsejű legény volt. Egy darabig eltűnődtem a különös fogadtatáson, aztán felötlött bennem, hogy Peters nyilván besúgónak nézett.

Meggondolásom nyomán elmentem egy ismerős pálnkaárushoz, és előadtam neki az esetemet; először jót nevetett hogy pórul jártam, aztán közölte velem a jelszót, amivel simán bejutok Peters-hez. A jelszó birtokában újra elindultam a veszélyes ház felé, de elővigyázatosan teletömtem a zsebem jókora kövekkel, hogy szükség esetén fedezni tudjam visszavonulásumat. A munícióra szerencsére nem került sor.

Bemondtam a jelszót: „Vigyázz! Cápák!” (Fináncok)

Peters végigmustrált és szinte barátságosan fogadott, mert az izmos testalkat és a füрге mozgás a legjobb ajánlólevél a csempészeknél, ahol gyakran igen súlyos terheket kell gyorsan egyik helyről a másikra cipelni. Egy bordeaux-i fiú vállalta, hogy kitanít a mesterség fortélyaira, de oktatásom korántsem fejeződött be, amikor már munkába álltam.

Peters házában egy zsúfolt pincehelyiségben, vagy tizenöt csempésszel együtt háltam; volt köztünk holland, dán, svéd, portugál, orosz, angol egy se és francia csak kettő, a bordeaux-i meg én. Két napra rá, hogy beálltam, késő este mikor már ki-ki ott feküdt a függőágyában vagy a vackán, Peters benyitott hozzánk:

- Hé fiúk, ébresztő! - kiáltotta puskája nyelével a földön dobolva. - Az esti dagállal jön a *Mókus*. Megnézzük, mit hoz bendőjében, muszlint vagy dohányt. Mozgás, fiúk!

Egy szempillantás alatt mindenki talpon termett. Karabélyt ragadott, övébe pisztolyt, rövid, széles kardot vagy csáklyát dugott. Sebtében felhajtottunk egy-két pohár pálinkát, és útnak indultunk; lehattunk vagy húszan, de menet közben itt is, ott is csatlakoztak hozzánk, és mire a tengerpartra értünk, negyvenheten voltunk, nem számítva két nőt, meg néhány környékbeli parasztot, aki lóval jött; az állatokat egy barlangban rejtették el.

Sötét éjjel volt. A heves szél egyre változtatta irányát. A hullámok oly erővel csapkodtak, hogy azon tűnődtem, nem zúzódik-e szét a hajó, ha a parthoz közeledik. Peters meggyújtotta a hosszú nyelű lámpást, amelyet az egyik embere hozott magával, de tüstént el is oltotta. Válaszul a *Mókuson* is fényjel villant, mint szentjánosbogár a nyári éjszakában. A hajó hátszállal közeledett a parthoz, és vagy egy puskalövésnyire a mi helyünktől megállt. Csapatunk ekkor három részlegre tagolódott. Kettő ötszáz-ötszáz lépésre előre ment, hogy veszély esetén feltartóztassa a fináncokat. Ezek az emberek szétszóródtak a terepen, de bal karjuktól zsinór vezetett a társukhoz, ha az egyik megrántotta, a másik kötelek volt folytatni, és a vészjelre az egész arcvonal tüzet nyitott a fináncok elriasztására. A harmadik szakasz - ehhez tartoztam én is - a tengerparton maradt, hogy a kirakodást fedezze, és segítsen a felpakolásnál. Mikor már elhelyezkedtünk, az újfundlandi kutya parancsszóra bevetette magát a tajtékozó hullámokba és a *Mókus* felé úszott, majd hamarosan hajókötéllel a szájában jelent meg. Peters megragadta a kötelet, maga felé húzta, és intett, hogy segítsünk. Gépiesen engedelmeskedtem; alig húztam néhányat a kötélnek, észrevettem, hogy sorjában tizenkét kis hordó van ráerősítve, mint az

olvasó szemei. Ezzel a manőverrel a hajó elkerülte a veszélyt, nehogy a viharos szélben a parthoz közeledve a sekélyebb vízben szétroncsolódjék a sziklák.

A vízhatlan anyaggal bevont hordókat egykettőre leoldoztuk a kötélről, s a málháslovakra rakodtunk; azok megindultak velük. A másik küldeményt is sikerült útnak indítani. Mikor a harmadik megérkezett, puska lövések dördültek.

- Kezdődik a bál. Majd elvállik, kit fognak megtáncoltatni mondta nyugodtan Peters -, és karabélyát felmarkolva, csatlakozott a tüzelőkhöz. A fegyverek sűrűn ropogtak. Két emberünk meghalt, néhányan megsebesültek. A vámosok többen voltak, mint mi, de csapdától tartva nem mertek támadni, így aztán visszavonulhattunk a zsákmánnyal. Mihelyt a puskaropogás megindult, a *Mókus* nekivágott a nyílt tengernek attól tartva, hogy a lövöldözésre befut a cirkálóraj. Társaim azt mondták, hogy a kirakodást valószínűleg a part egy másik részén fejezik be, a csempészhajónak ott is vannak átvevői.

Hajnalodott, mikor Peters házába visszamentünk. Elnyúltam függőágyamban, és negyven-nyolc óráig feküdtem. A tengerparton a nedvesség átjárta ruházatomat, testem verejtékben fürdött, az éjszakai erőfeszítés, az izgalmak, s a helyzetem miatti aggodalom elcsigáztak. Lázás lettem. Mikor a láz elmúlt, közöltem Peters-sel, hogy a csempészmesterséget nagyon keservesnek találom, és arra kértem, bocsásson el. Jóval nyugodtabban fogadta szavaimat, mint ahogy vártam, sőt leszámolt nekem száz néhány frankot. Később megtudtam, hogy néhány napig figyeltetett, vajon csakugyan Lille-nek veszem-e az utamat, ahogy mondtam neki.

Valóban elindultam Lille felé, vágyódtam Francine után, azt forgattam a fejemben, hogy magammal viszem Hollandiába, s ott egy kis boltot nyitok. Meggondolatlanságomra hamarosan ráfizettem. Két csendőr igazoltatott útközben, s minthogy papírjaim nem voltak és észrevették zavaromat, az őrs fogdájába vittek. Törtem a fejem, hogyan lóghatnék meg, mikor azt hallom, hogy az ajtón túl valaki azt mondja: - megjött az őrs Lille-ből.

Két csendőr a Lille-i őrsből a fogdához jön, az egyik azt kérdi: - No, fogtatok vadat? - Van itt bent egy Léger nevű fickó, elkaptuk, mert nincs igazolványa.

Az ajtót kinyitják és a lille-i őrsparancsnok, aki gyakran látott a börtönben, felkiált:

- A szentségit, hiszen ez Vidocq!

Nem tagadhattam le önmagamat. Néhány óra múlva két csendőr kíséretében megérkeztem Lille-be.

A szemfényvesztők

Lille-ben újra a börtönben találtam azoknak a foglyoknak nagy részét, akiket szökésem előtt szabadon bocsátottak. Egyik-másik egész rövid ideig maradt szabadlábban. Újabb bűncselekmény miatt hamarosan lefülelték. Ez történt Calandrinnal is, akivel közös raboskodásunk idején üreget fúrtunk a falba. Ő mindössze négy napig élvezte a szabadságot, és máris lakat mögé került betöréses lopás és martalócokkal való együttműködés vádjával. Sorozatos szökéseim miatt a nehézfiúk olyan embernek tartottak, akire számítani lehet. Nekem is szükségem volt rájuk. A főbenjáró vétkekkel vádolt foglyoknak érdekében állt, hogy a mi szökési kísérleteinket is titokban tartsák, míg az a szerencsétlen flótás, aki valami apró vétségért került be, félszében, nehogy hallgatásával súlyosbítsa helyzetét, hamarabb „köp”. Ilyen a börtönök logikája.

Tömlöceink leírása fogalmat ad arról, milyen nehéz dolog volt a szökés. A hét négyzetlábnyi odú falainak szélessége egy öl,³ és csapszegekkel egybefogott egymást keresztező deszkalapok borították. A két láb széles és három láb magas ablakot hármass vasrács, az ajtót vasburkolat védte. Ilyen körülmények között a porkoláb joggal hihette, hogy foglyai felől nyugodt lehet. Mi azonban kijátszottuk a biztonsági intézkedéseket.

A második emelet egyik zárkájában voltam, egy Duhamel nevű emberrel kerültem össze. Hat frank ellenében az egyik rab, aki a porkolábnak segédkezett, belopott hozzánk két vasfűrészlapot, egy feszítővasat és két sikattyút. Ónkanalakkal ettünk. A foglár nyilván nem is sejtette, mire használhatják fel a foglyok az étkezésen kívül. Ismertem a zárkák kulcsait. Az emeleten végig ugyanaz a méret nyitotta a zárat. Az első feladat: kulcsot fabrikálni. A mintát egy nagy répából faragtam ki, aztán kenyérbélből és krumpliból masszát készítettem. Tűzre volt szükségünk. Úgy jutottunk hozzá, hogy szalonnából és egy gyapjúsipka rongyaiból mécesest készítettünk. Végre kiöntöttük ónból a kulcsot, de csak többszöri javítgatás után tudtuk használni. Mikor az ajtókat már tetszés szerint nyitottuk, a következő teendőre került sor: lyukat vájni a városháza padlásával szomszédos falba. Egy Sallambier nevű rab - aki az emelet utolsó zárkájában ült - eltávolította az egyik deszkát, és kivájta a falat. Minden előkészület megtörtént a szökésre. Este akartuk végrehajtani, de délelőtt bejött hozzám a porkoláb, és közölte, hogy szigorított büntetésem véget ért, mától fogva közös helyiségben leszek.

Jó hírt savanyúbb ábrázattal talán soha nem fogadtak. A temérdek erőfeszítés kárba veszett, és ki tudja, meddig kell várnom, új kedvező alkalomra. De nem volt mit tenni, megindultam a porkoláb nyomában. Pokolba kívántam jókívánásaival együtt. A csalódottság kiült az arcomra. Fogolytársaim is észrevették, és egyikük addig unszolt, amíg kitálaltam keserűségem okát. Ez a fogoly azt mondta, nagy veszélynek teszem ki magam, ha olyan bűnözőkkel együtt menekülnék, mint Duhamel és Sallambier, a hírhedt martalóc. Talán egy nap se múlik el, és újabb gyilkosságot fognak elkövetni. Azt tanácsolta, várjak más alkalomra. Beláttam, hogy igaza van. Sőt olyannyira elővigyázatos voltam, hogy üzenetet küldtem Duhamelnek és Sallambier-nak, figyelmeztettem őket, gyanakodnak rájuk, nincs vesztegetni való idejük, meneküljenek. Még azon estén elfüstöltek, és nyomban csatlakoztak egy martalócbandához. A negyvenhét tagból álló banda huszonnyolc emberét a következő hónapban kivégezték Bruges városában.

Duhamel és Sallambier szökésének hatalmas visszhangja támadt a börtönben és a városban is. Az volt a vélemény, hogy nagy leleménnyel dolgozták ki, és a főporkoláb csak azon álmél-

³ Egy öl: 1 m 997 mm. - A szerk.

kodott, hogy én nem vettem részt benne. A fal rendbehozására munkások jelentek meg. A toronyba vivő lépcső aljára őrszemet állítottak, aki minden illetéktelent feltartóztatott. Ekkor támadt az az ötletem, hogy azon a nyíláson fogok kibújni, amelyen Duhamel és Sallambier elmenekült.

Francine naponta látogatott. Sürgősen hozattam vele három rőf nemzetiszínű szalagot. A pántlika egyik részéből övet fabrikáltam, a többit a kalapomra raktam. Így felékesítve elvonultam az őr előtt, aki városi tisztviselőnek nézett és tisztelgett.

Felmegyek a lépcsőn, a nyílás elé érek: két őr posztol a két oldalán, egyik a városháza padlásán, a másik a börtön folyosóján. Az utóbbinak azt mondom:

- Lehetetlenség, hogy egy ember keresztülbújt ezen a lyukon.

Az őr az ellenkezőjét bizonygatja, és a társa, mintha csak szájába adtam volna a szót, erős-ködik, hogy én, ahogy vagyok, ruhástól is átférnék a nyíláson. Erre kijelenttem: megpróbálom. Át is tornászok, és ott állok a városháza padlásán. Úgy teszek, mintha megütöttem volna magamat, és azt mondom az öröknek: most már egyenest lemegyek a szobámba.

- Akkor kinyitom az ajtót - szól az a katona, aki a padláson posztol, és kulcsával kinyitja a padlásajtót. Lerohanok a városháza lépcsőjén, és az utcán termek. Szerencsémre alkonyodott és nemzetiszínű szalagdíszem így nem keltett feltűnést.

A börtönben hamarosan észrevették, hogy eltűntem, de arra már nem jöttek rá, hogyan kerültem ki. A két lóvátett katona meg se mukkant. Francine-ből semmit se tudtak kiszedni. Míg a börtönben büntársaim után nyomoztak, én elhagytam Lille-t és Courtrai-ba mentem, ahol beléptem egy szemfényvesztő meg egy csepűragó igazgatta truppba. A társulat pantomimokat adott elő, és a szereplők közt jó néhány szökött rabot találtam, akik állandóan maskarájukat hordták annál a nyomós oknál fogva, hogy más öltönnyel nem rendelkeztek. Maskarájuk egyébként a rendőrség elől kitűnő rejtekhelynek bizonyult. Courtrai-ból az enghieni vásárra mentünk. A jegyek jól fogytak. A jövedelemből én is részesedtem, de egyik este, éppen amikor a színpadra készültem, a rendőrök letartóztattak. A bohóc, mert én főszerepet játszottam, szakmai féltékenységből feljelentett. Újra visszavittek Lille-be. Itt hallottam meg a rossz hírt, hogy szegény Francine-t szökésében való segédkezés miatt hat hónapra ítélték.

Lille-ből Douai-ba, a megyei börtönbe szállítottak, ahol kezem-lábam vasra verve szigorított zárkába kerültem. Rajtam kívül a zárkában egy Desfosseux nevű földim és egy Doyenette nevű fiú volt, akit tizenhat évi fegyházra ítélték, mert szüleivel és két kiskorú öccsével betöréses lopást követett el. Mikor én bekerültem, már negyedik hónapja tengődött a tetves szalmán kenyéren, babon és vízen. Társaim beavattak szökési tervükbe. A zárka padlójára lyukat vájtak, és úgy számítottak, hogy az alagút a börtön falait mosó Scarpe folyóhoz fog vezetni. Rögtön felismertem, hogy nagyon nehéz lesz végrehajtani ezt a tervet. Először is egy öt láb széles falat kell átfúrni észrevétlenül, hogy a kivájt törmelék el ne áruljon bennünket.

Nagy módszerességgel dolgoztunk. A törmeléket tüstént a folyóba dobtuk. Desfosseux kifundálta, hogyan szabadulhatunk meg a bilincsektől. Így sokkal könnyebben ment a munka. Amíg egyikünk állandóan az üregben vájt, fekhelyére ráfektettük szalmával kitömött ingét és zubbonyát, hogyha a főfoglár vagy a porkoláb bekukkant, három személyt lásson a cellában.

Ötvennégy nap és éjjel tartó kemény munka után végre célhoz értünk. Egyetlen követ kellett csak elmozdítani. Éjszaka, mikor a főfoglár bevégezte körútját, kiemeltük a követ, de rémületünkre a nyíláson víz tódult be. Rosszul számoltunk, és az üreget a folyó szintje alatt vájtuk. A víz olyan erővel ömlött befelé, hogy öngyilkosság lett volna megkísérelni a szökést. Sőt kénytelenek voltunk segítséget hívni, mert az ár egyre emelkedett. Az elősiető főfoglár és a porkoláb álmélkodva látták, hogy féllábszárig vízben állunk. A kárt hamarosan rendbehozták,

és minket átraktak egy másik tömlöcbe. A bilincseken kívül még össze is vasaltak bennünket. Ha az egyik megmozdult, rántott a másik kettőn is. Szörnyű büntetés ez, jóformán semmit sem lehet aludni.

Kudarcunk és nyomorúságos helyzetünk kétségbeejtett, de a földim, Desfosseux lelket öntött belém. Ez az ember rendíthetetlen volt; félmeztelenül a szalmán, a szűk tömlöcben, ahol a fekvésre is alig jutott hely, harminc font vassal a kezén-lábán, tele torokból énekelt, és egyre a szökésen törte a fejét. Látva, hogy mennyire le vagyunk sújtva, két nap múlva elővette azt az eszközt, amelyet csak a „nagy alkalmakra” tartogatott.

Sok fegyvenchez hasonlóan végbélnyílásában ő is fűrészeket tartalmazó kis tokot hordott. Most elővette szerszámaikat, és három óra se telt bele, átfűrészelte a vasakat, és mi bilincseinket bedobáltuk a folyóba. A börtönfelügyelő nemsokára bejött hozzánk ellenőrzésre, és kis híja, hogy hanyatt nem vágódott meghökkenésében. Faggatóra fogott bennünket, mit csináltunk a bilincsekkel, de mi tréfával ütöttük el a dolgot. A felügyelő dühösen távozott, és hamarosan újra megjelent a börtönigazgató és egy fegyőr kíséretében. Ismét vallatóra fogtak minket, de hasztalan. Végül Desfosseux türelmét veszítve kirobbant:

- Azt kérdik, hová lettek a vasak? Megmondom: a férgek ették meg őket, és megeszik mindegyiket, amit ránk raknak!

A fogházigazgató, látván, hogy bilincsoldó fű birtokába jutottunk, amit a világ egyetlen botanikusa se fedezett még fel, parancsot adott, hogy vetközzünk le. Tetőtől talpig végigmotogtak, de miután az értékes tokot nem találták meg, ismét vasra vertek bennünket. A következő éjjel az új bilincset is átreszeltük. Ez alkalommal megszereztük magunknak azt az örömet, hogy a fogházigazgató jelenlétében dobtuk le bilincseinket. Bravúrunk nagy port vert fel. A városban is elterjedt a hír, hogy a börtönben van egy boszorkánymester, aki érintésére minden bilincs széthull. Az ügyész, hogy a sok szóbeszédnek véget vessen, levetette rólunk a vasat. Zárkánkat azonban különös gonddal őrizték. Mi mégis hamarabb szabadultunk a börtönből, mint ahogy ő vagy akár mi is gondoltuk volna.

Hetenként kétszer egy folyosón, amelynek ajtaja a törvényszékhez vezetett, ügyvédekkel tárgyalhattunk. A tárgyalás alatt módját ejtettem, hogy az ajtó záráról mintát vegyek. Desfosseux kulcsot fabrikált hozzá, és egy szép napon, míg ügyvédem egy gyilkossággal vádolt fogollyal tárgyalt, mi hárman észrevétlenül kioldalogtunk. Két másik ajtó állta még utunkat. De mi volt ez nekünk? Szempillantás alatt betörtük, és a börtön máris mögöttünk volt. Csakhogy engem nyugtalanított gyér anyagi helyzetünk. Összes vagyonunk hat frank, ezzel bizony nem jutunk messzire.

Társaim összenéztek, és különös hahotával feleltek aggodalmaimra; faggatni kezdtem őket, mire kijelentették: még az éjjel be akarnak törni az egyik környékbéli vidéki házba, amelynek ismerik a pontos helyrajzát.

Nem nekem való társaság ez, éppolyan kevésbé, mint a cigányok. Hasznát vettem Desfosseux tapasztalatainak a szökésben, de eszem ágában sem volt büntetetre szövetkezni vele. Csakhogy óvakodtam a magyarázgatástól. Este egy falu közelébe értünk. A börtönreggeli óta étel nem került a gyomrunkba: be kellett menni a faluba elemózsiáért. Félmeztelen társaim látványa gyanút kelthetett volna, ezért magam indultam vásárolni. Betértem egy fogadóba. Kenyeret és pálinkát vettem, de nem azon az ajtón mentem ki, amin beléptem, és éppen ellentétes irányban indultam el attól a helytől, ahol a két cimborá várt. Egész éjszaka gyalogoltam, és csak pitymállatkor tartottam pihenőt. Néhány órát aludtam egy szénaboglyában.

Négy napra rá Compiègne-ben voltam, s onnan Párizs felé igyekeztem, remélve, ott valami tisztességes munkát találok. Útközben egy huszáralakulatba botlottam, és rögtön megszólítottam a törzsőrmestert: nem csaphatnék-e fel katonának. Felvettek a lovak mellé, és a

katonasapka meg egy avított dolmány segítségével simán megnyíltak előttem Párizs sorompói. Az École Militaire épületében tanyáztunk, és hamarosan sikerült felcsapnom huszárnak Lannoy néven, bár semmi igazoló iratom nem volt, és ezredesem is sejtette: vaj van a fülem mögött. A huszáregyenruhában biztonságban éreztem magam, és arra gondoltam, végleg megmaradok a katonai pályán, amikor újabb szerencsétlenség zúdított le ismét a mélybe.

Vidéki kisvárosban állomásoztunk. Egyik reggelen éppen a kvartélyra igyekeztem, amikor szembetalálkozom egy csendőrrel, aki még Douai-ból jól ismert. Egyetlen lehetőséget láttam a találkozás megúszására. Ráköszöntem és szóba elegyedtem vele, mintha rendben volna a szénám. Történetesen éppen akkor ment arra egyik bajtársam, és odaszólt nekem:

- Hé, Lannoy, ismerősre akadtál?

- Lannoy! - ismételte a nevet meghökkenve a csendőr.

- Hát igen, a katonaságnál így szólítanak.

- No, majd utánanéznünk! - azzal nyakoncsípett, és már vitt is a fogdába. Az ezrednél levő személyleírásból megállapították azonosságomat, és rendkívüli járáttal elindítottak a douai börtönbe.

Ez a csapás összetört, és a hírek, amelyeket Douai-ban hallottam, csak fokozták kétségbeesésemet. Megtudtam, hogy Grouard, Herbaux, Stofflet és Boitel elhatározták, egyikük magára vállalja az okirathamisítást, és sorshúzás útján döntenek el, ki legyen az. Csakhogy a hamisítás-ügy nem lehetett egyetlen ember műve, ezért második személyként engem rántottak bele, és ráadásul az a fogoly, aki mellettem vallhatott volna, meghalt. Némi megkönnyebbulést csak abban találhattam volna, hogy idejében elváltam Desfosseux-tól és cimborájától, mert szabadulásuk után négy napra mindketten lebuktak egy betörésen. A börtönben összeakadtam velük, és azt mondtam, azért hagytam faképnél őket, mert a fogadóba, ahol elemózsiát akartam vásárolni, csendőrök érkeztek, és ijedtemben meg sem néztem, merre megyek, vaktában menekültem.

Újabb szökésért - ezúttal a tengerig jutottam, de Dunquerque közelében, Saint-Omer-ban iratok hiányában letartóztattak - szigorított tömlöcbe kerültem a városháza börtönében. Öten voltunk egy sötét, nedves odúban. A szalma, amin feküdtünk, húsz perc alatt úgy átnyirkosodott, mintha vízben ázott volna. Az egyik halálraítélt egyre öngyilkosságról beszélt. Azt mondtam neki, ne öngyilkosságon jártassa az eszét, hanem inkább azon, hogyan kerülhetnénk ki erről a szörnyű helyről, ahol a patkányok úgy futkároznak, mint a nyulak a ketrecben. Felfalják a kenyereinket, és belénk marnak, amikor alszunk. Az elkeseredés fűtött bennünket. Egy bajonettel, amelyet a börtönügyeletet ellátó nemzetőröktől loptunk el, vájni kezdtük a falat, s tíz nap és tíz éjjel alatt már hat láb mélyre ástunk. A tizenegyedik nap reggelén, mikor egy téglát elmozdítottam, napvilágot láttam, az utcára nyíló ablakból szivárgott. Ez az ablak a tömlőcünkkel szomszédos helyiségé volt, ahol a főporkoláb a nyulait tartotta.

Ez a felfedezés új erőt öntött belénk, és este, mikor a porkoláb befejezte körútját, az üregből az összes meglazított téglát kiszedtük. Volt vagy két kocsira való. A téglákat a befelé nyíló tömlőcajtó mögé halmoztuk fel. Ily módon eltorlaszoltuk a bejáratot, aztán nekiveselkedtünk a munkának, olyan hévvel, hogy a reggel még dologban kapott minket. Jött a porkoláb az étellel, minthogy az ajtó nem engedett, a kis tolóablakot nyitotta ki, és elhűlve látta a téglahalmot. Felszólított minket, hogy nyissuk ki az ajtót, s mert nem engedelmeskedtünk, az őrséget szólította. Megjelent a főporkoláb, a börtönigazgató, az ügyész, a nemzetiszín szalagos városi tisztviselők. Tárgyalás kezdődött, és közben mi lázas sietséggel dolgoztunk az üregben, amelyet a homályban ők nem vettek észre. Reménykedtünk, hogy elmenekülünk, mielőtt ránk törnék az ajtót. Csakhogy egy váratlan fordulat romba döntötte reményeinket.

A főporkoláb feleségének, mikor enni vitt a nyulaknak, a kőpadlón frissen hullott törmeléken akadt meg a szeme. A börtönben minden apróságra figyelni kell; az asszony gondosan megvizsgálta a falat, s bár a külső téglákat mi visszaraktuk, hogy az üreget álcázzuk, észrevette, hogy itt falat bontottak, és fellármázta az őrséget. Egy ütés a puskatussal és a téglák potyogtak. Be voltunk kerítve. Két oldalról ordították: nyissuk ki az ajtót, adjuk meg magunkat, különben tüzelnek ránk. Mi a torlaszunk mögül azt feleltük, hogy az elsőt, aki beteszi a lábát, vassal, téglával verjük agyon. Ekkora megátalkodottság meghökkentette őket; egy-két óra időt adtak, hogy lecsillapodjunk. Dél tájt megjelent egy tisztviselő a városházáról, és amnesztiát ajánlott fel; elfogadtuk, de alig hogy eltakarítottuk torlaszunkat, puskatussal, kardlappal, kulcsomókkal estek nekünk, még a főporkoláb bulldogja is ránk támadt, rávetette magát, és egy szempillantás alatt összevissza marcangolt. Aztán kivonszoltak minket az udvarra. Tizenöt emberből álló osztag a földön hasaltatott mindannyiunkat, amíg a vasat ránkverték. Mihelyt megvasaltak, még az előbbinél is szörnyűbb tömlöcbe vetettek, és a betegápoló csak másnap kötötte be a testemet borító csúnya sebeket.

Alig nyertem vissza valamelyest az erőmet, elérkezett az ítélethirdetés napja; ismételt szökéseim miatt került ilyen sokára rá sor. Mihelyt elkezdődött a tárgyalás, láttam, hogy vesztett ügyem van. Boitel és társai ellenem vallottak. Boitel szerint megkérdeztem tőle, mennyit fizetne a szabadulásáért. Herbaux beismerte, hogy ő írta a szabadlábra helyező rendeletet, de kijelentette, hogy az aláírások nem tőle származnak, és hozzátette; a hamisítás az én felszólításomra történt. Sőt a hamis rendeletet tüstént el is vettem tőle.

Az ítéletet kihirdették. Boitelt, aki beismerte, hogy kérte a hamisítást, Stofflet-t, aki átnyújtotta a főporkolábnak, Grouard-t, aki - ezt nem tagadhatta le - jelen volt, mikor a hamisítás történt, felmentették, Herbaux-t és engem nyolc évi nehéz-vasra ítélték.

„Az egy és oszthatatlan Francia Köztársaság nevében”... A Köztársaság ötödik évében, nivose hó hetedikén kelt ítélet a fegyenctelepen töltendő nyolc éven kívül azt is kimondta, hogy Herbaux-t és engem a városháza előtti téren külön e célra emelt állványon hat órán át pellen-gerre kell állítani.

Lázadás az erdőben

Douai-ban olyan gyalázatos körülmények közt tengődtem a börtönben, és az elítélésem óta fokozottan szigorú őrizet úgy elcsigázott, hogy nem adtam be fellebbezési kérelmet. Attól tartottam, hogy a börtönben töltendő időszak talán hónapokkal meghosszabbodik. Elhatározásomat megerősítette az a hír, hogy az elítélteket hamarosan útnak indítják Párizsba, a Bicêtre-börtönbe, és onnan viszik a fegyenctranszportot Brestbe, a fegyenctelepre. Természetesen arra számítottam, hogy útközben megszököm. Egyébként azt a felvilágosítást kaptam, hogy Brestből is nyújthatok be kegyelmi kérvényt. Ám az ítélet után még hónapokig rostokoltunk Douai-ban, és én már megbántam, hogy nem nyújtottam be fellebbezést.

Végre megérkezett a szállítási parancs, és bármilyen hihetetlenül hangzik is, hiszen kényszer-munkára indultunk, örömujjongással fogadtuk a hírt, mert a főporkoláb tűrhetlenné tette életünket. De új helyzetünk is keserves volt; a kísérő csendőrtiszt új típusú vasakat csináltatott. Mindegyikünk tizenöt fontot cipelt a lábán. Csuklónknál párosával lettünk összebilincselve, és ráadásul óreink szigorú éberséggel látták el tisztüket.

Lelemény, ügyesség itt semmit nem ér, csak erőszakos rajtaütés menthet meg bennünket, és én ezt ajánlottam; társaim, szám szerint tizennégyen, elfogadták, hogy tervünket akkor fogjuk végrehajtani, amikor a compiégne-i erdőn keresztül vonulunk. Desfosseux is a csapattal volt. Fűrészeli segítségével három nap alatt átfűrészeltük bilincseinket és egy különleges ragasztóval úgy összeillesztettük, hogy óreink mit se vettek észre.

Kordékon összezsúfolva szállítottak. A megbeszélthelyen jeladásra bilincseink lehulltak, és mi leugráltunk, de a kísérő öt csendőr és nyolc dragonyos kirántott szablyákkal rontott nekünk. A fák mögött kerestünk fedezéket, és kövekkel meg azzal a néhány fegyverrel védekeztünk, amit az első pillanatok zűrzavarában megkaparintottunk. A katonák kis ideig haboztak, de hamarosan elszánták magukat a támadásra, hiszen jól fel voltak szerelve; tüzeltek, s ketten közülünk halálosan, öten súlyosan megsebesültek. A többiek térdre rogyva kegyelmet kértek. Nem maradt más hátra, meg kellett adni magunkat. Desfosseux, én és néhány társam már felmáztunk a kordéra, mikor a csendőrtiszt, aki egész idő alatt tekintélyes távolságban maradt a küzdelemtől, az egyik nyomorultat keresztüldöfte, nyilván azért, mert az nem igyekezett elég gyorsan a kordéhoz. Ez a hitványság felbőszített minket: azok a rabok, akik még nem szálltak fel, köveket ragadtak, és ha a dragonyosok bele nem avatkoznak, agyonverték volna a csendőrtisztet. A katonák ránk rivalltak; - abbahagyni vagy végetek van! - s mi észbekapva leraktuk a fegyvert, vagyis a köveket. De a csendőrtiszt attól fogva nem gyötört bennünket, és látszott rajta, hogy fél tőlünk.

Éjszaka a senlis-i fogházban stációztunk - egyike a legszörnyűbbeknek, ahol valaha is megfordultam. Másnap érkeztünk Párizsba. Végigvonultunk a külső körutakon, és délután négykor felbukkant a Bicêtre.

A kordék átdöcögtek a rácsos kapun, gépiesen olvastam el a felírást: Aggok menhelye. Az udvaron szürke darócba öltözött aggastyánok sétáltak: a jámbor szegények igyekeztek minél közelebb férközni hozzánk, bámultak minket azzal a bamba kíváncsisággal, amely a teljesen egyhangú, állati életkörülmények következménye; ugyanis gyakran megesik, hogy az egyszerű emberek bekerülve a menhelyre, ahol megélhetésükért már nem kell küzdeniük, és így szűk értelmi világuknak nincsenek mozgató erői, végül teljes szellemi tompaságba süllyednek.

Mikor az első udvarból a másodikba jutottunk - itt volt a kápolna -, észrevettem, hogy társaim nagy része a kezébe temette arcát vagy zsebkendőjével takarta el. Aki azt képzei, hogy szégyenkezés fogta el őket, téved; óvintézkedés volt ez, hogy minél kevésbé jegyezzék meg vonásaikat, ami megkönnyíti az esetleges szökést.

No, megérkeztünk - mondta Desfosseux, aki mellettem ült. - Az a négyszögletes épület a börtön.

Kiszálltunk és bemasíroztunk az ajtón, amelyet belülről silbak őrzött. Az irodába tereltek. Jegyzőkönyvbe vettek minket. Személyleírásunkra másnap került sor. Észrevettem, hogy Desfosseux-t és engem kíváncsian mustráltak végig, és arra következtettem, hogy a csendőrtiszt, aki a compiégne-i összeütközés óta negyedórányi úttal előttünk járt, már felhívta ránk a figyelmet. Miután néhány vassal borított alacsony ajtón áthaladtunk, tágas, négyszögletes udvarra irányítottak, ahol vagy hatvan rab nagy zenebonával rablópandúrt játszott. Jöttünkre a játék abbamaradt, körülvettek, és álmélkodva nézték bilincseinket. Megvasalt kezünk, lábunk egyébként jó belépőt biztosított, aki ilyen felszereléssel érkezett, az nehéz fiúnak számított, mert a bentiek az óvatossági intézkedéseken mérték le merészségét és eszét.

Desfosseux ismerősként érkezett ide, kellő hatásossággal mutatott be saját magával együtt, sőt engem egyenesen felmagasztalt. A börtön hírességei mind körém sereglettek. Mihelyt leszedték rólunk a vasat, a kantineba tuzskoltak. A kínálgatásnak csak egy rendőrsapkás, nagydarab férfi vetett véget, a felügyelő, aki hálótermünkbe vezetett minket, ahol beöltöztünk a börtön egyenruhájába. A felügyelő kijelölt rajparancsnoknak, ami azt jelentette, hogy társaim közt én osztottam szét az elemőzsiát, s ennek fejében tűrhető fekhelyet kaptam.

A Bicêtre hatalmas négyzet alakú épülettömb, több udvarral, s mindegyik külön nevet kapott; van a Nagy Udvar, ahol a rabok sétálnak, a Konyhák Udvara, a Kutyaudvar, a Fenyítő és a Vasudvar. Ez utóbbiban áll az ötemeletes új épület. Emeletenként ötven négyszemélyes zárka. A lapos tetőn egy Sárkány nevű véreb örködött, abban a hírben állt, hogy nem lehet se megnyerni, se kijátszani az éberségét. Néhány rabnak később sikerült egy jókora darab ürühús segítségével elcsábítani, igaz, hogy a falánkság a legnagyobb kerítő, mert az összes többi szenvedélynek határt szab a kor. Mialatt Sárkány a sültet falta, csábítói elmenekültek, s őt büntetésként száműzték a Kutyaudvarra, ahol megláncoltan, nélkülözve a lapos tető friss levegőjét, hamarosan elpusztult.

Az új épület mellett emelkedik a régi, amelynek elosztása nagyjából hasonló. Pincéje tömlőceiben tartják az izgága rabokat meg a halálraítélteket. Az egyik föld alatti tömlőcében raboskodott negyvenhárom esztendeig Cartouche egyik cinkosa, aki elárulta a haramiavezért, hogy az árulásért megkegyelmezzenek életének. Többször is halottnak tette magát, hogy egy-két percig a napvilágon lehessen. Olyan ügyességgel játszotta meg a holtat, hogy amikor valóban meghalt, két nap telt el, amíg levették nyakáról az örvet. Egy harmadik épületben, a Force-ban, a vidékről érkező foglyokat helyezték el, akiket - akárcsak bennünket - a fegyenctelepekre továbbítanak.

Ez idő tájt a Bicêtre-ben ezerkétszáz rab számára volt férőhely, de egymás hegyén-hátán szorongtak, és a porkolábok bánásmódja éppenséggel nem enyhítette gyötrelmes helyzetüket; durva hangon ordítottak velük, ütlegették őket. Mogorvaságuk csak a tallérok láttára enyhült meg. Egyébként a bűn szabadon burjánozhatott tőlük, ha valaki nem kísérelte meg a szökést, a börtönben tehetett, amit akart. A férfiak, akiket fajtalankodás miatt ítélték el, tovább üzték gyalázatos kicsapongásaikat. A tolvajok folytatták mesterségüket. Mindebben a Bicêtre egyetlen alkalmazottja se talált kivétlivalót.

Ha vidékről történetesen jól öltözött embert hoztak be, akit életében először ítélték el, és így nem ismerte a börtönbeli állapotokat, egy pillanat alatt lehúzták róla az öltönyét, cipőjét. A

szeme láttára adták el annak, aki a legtöbbet ígért érte. Ha pénzzel, ékszerrel érkezett, elszedték tőle. Panaszt emelni nem volt tanácsos, mert az áldozatot figyelmeztették, ha mukkanni mer, éjjel felakasztják a zárka ablakrúdjára, és majd azt vallják, hogy öngyilkos lett. Ha egyik-másik rab elővigyázatosságból éjszakára a feje alá tette jobb ruhadarabjait, megvárták amíg elalszik, ekkor kockakövet kötöttek a lábára, és a fekhelye szélére rakták; ha moccant egyet, a kő leesett. Az alvó felriadt a zajra, és mielőtt még észbe kapott volna, csomagját kötéllel a rácson át felrántották az első emeletre. Szemtanúja voltam, hogy télen farkasordító hidegben szerencsétlen flótások egy szál ingben vacogtak a fogház udvarán, amíg végül valaki néhány rongyot oda nem dobott nekik. Amíg a Bicêtre-ben raboskodtak, ezek a nyomorultak szalmába vackolva valahogy csak megvoltak, de mikor elindították őket a menettel a fegyenctelepre és a zsákvázon zubbonyon meg nadrágon kívül más holmijuk nem volt, gyakran az első stáció előtt elpusztultak a hidegben.

Az effajta esetekben kell keresni a magyarázatát az emberek gyors lealjasodásának; fel lehetne kelteni bennük a tisztességes érzéseket, de a legsötétebb nyomorúságtól csak a legsötétebb gonoszságok árán menekülhetnek meg, és sorsuk enyhülését csupán attól várhatják, ha jártasok vagy jártasnak mutatkoznak a bűn minden fajtájában. A társadalomban az emberek rettegnek a gyalázattól. Az elítéltek közösségében az a szégyen, ha valakit nem mocskolt be a gyalázat. Az elítéltek együttese külön kis világ, aki közéjük kerül, ellenség mindaddig, amíg nem beszél a nyelvüket, és nem úgy gondolkozik, ahogy ők.

A szörnyű visszaélésekhez, amelyekről szóltam, még az is hozzájárult, hogy ha egy fogolyról azt gondolták: „birka” vagyis köpött, azon nyomban agyonverték, és megmentésére egyetlen porkoláb se avatkozott közbe. Ez a helyzet odáig fajult, hogy azokat a rabokat, akik a vallatáson bűntársaikra terhelő kijelentést tettek, külön helyiségben kellett tartani. A bűnözők szemtelensége oly határtalan volt, hogy a börtönben véka alá se rejtve agyalták ki a csalásokat és a szélhámosságokat. Csak egy ilyen szélhámosságot ismertetek; képet ad a balekok hiszékenységéről és a szélhámosok vakmerőségéről. Ez utóbbiak a vidékről érkező rabok révén megszerezték a környékbeli vagyonos emberek címét, és levelet írtak nekik. (Argóban: siralomlevelet)

Mélyen Tisztelt Uram,

nyilván meghökkenti, hogy ismeretlen fordul Önhöz segítségért, de jelenlegi siralmas helyzetemben elvesztem, ha a becsületes emberek mellém nem állnak; ezért fordulok Önhöz, akiről oly sok jót hallottam, és nem habozok feltárni a viszontagságokat, amelyek ide juttattak. X márki komornyikja vagyok, s urammal együtt emigráltam. Gyalog mentünk, hogy gyanút ne keltsünk, én vittem a poggyászt, amelyben egy kazetta is volt, benne tizenhatezer frank Lajos-arany, és gazdám megboldogult hitvesének ékszerei. Már egész közel jártunk az Y-i emigráns csapathoz, mikor egy önkéntesekből álló osztag felismert, és üldözőbe vett. A márki úr, látván, hogy nyomunkban vannak, azt parancsolta, a kazettát dobjam bele abba a kis tóba, amely mellett elhaladtunk, hogy elfogatásunk esetén az ékszerek árulóinkká ne legyenek. A következő éjszaka szándékoztam a kazettát megkeresni, de a környékbeli parasztok az önkéntesek parancsnokának uszítására rejtkehelyünkön, az erdőben vadásztak ránk, és nekünk nem maradt más hátra, mint a menekülés. Külföldre érkezve a márki úr kölcsönt vett fel Z. hercegtől, s egy idő múltán elküldött engem, hogy a kazettát megkeressem. Bizonyosra vettem, hogy megtalálom, mert a vízbe dobást követő napon felvázoltuk a környező helységek nevét arra az esetre, ha esetleg kénytelenek lennénk hosszabb ideig távol maradni. Útnak indultam. Megérkeztem Franciaországba, és baj nélkül el is jutottam X. faluig, amely szomszédos azzal az erdővel, ahol urammal rejtőzködtünk. Ön uram, bizonyára jól ismeri ezt a falut, hiszen csak háromnegyed mérföldnyire esik udvarházától. Végre

akartam hajtani küldetésemet. Ám a fogadós, ez a dühödt jakobinus, amikor felszólított, hogy a köztársaság üdvére ürítsem ki a poharamat, észrevette zavarodottságomat, s mint gyanús egyént, letartóztatott. Minthogy igazoló irataim nem voltak, és szerencsétlenségemre hasonlítok egy személyre, akit postakocsik kifosztásáért köröznek, börtönről börtönre hurcoltak, hogy állítólagos bűntársammal szembesítsenek. Így kerültem a Bicêtre-be, ahol a hányattatásoktól megviselve immár két hónapja a börtön kórházában fekszem.

Balsorsomban eszembe jutott, hogy gazdám egyik rokona az Ön nevét a környék jótévőjeként említette. Azzal a kéréssel fordulok Önhöz, Uram, hogy keresse meg a kérdéses kazettát, s a benne levő pénz egy részét küldje el nekem. Segítsége megmentene a gyötrelmes nélkülözésektől, és kifizethetném védőügyvédemet, aki ezt a levelet tollba mondja nekem, és arról biztosít, hogy némi ajándék révén ügyem elsimul.

Fogadja Uram mély tiszteletem stb.

N. N.

Száz ilyesfajta levélre legalább húsz válasz mindig befutott. Nincs ebben semmi meghökkenítő, ha tekintetbe vesszük, hogy olyan embereknek írták őket, akik a régi rendszer közismert hívei, s hogy a politikai elfogultságnál mi sem károsabb a józan észre. A határtalan bizalom hízelgett hiúságuknak; a vidéki úriember válaszolt: vállalja a feladatot, megkeresi a kazettát. A hű komornyik újabb levelet meneszt: inséges helyzetében kénytelen volt a betegápolónál elzalogosítani málháját, amelynek dupla ajtajában rejtette el a tervrajzot. A kiváltást fedező összeg megjött, olykor ezerkétszáz, ezerötyszáz frankra is rúgott. Egyik-másik vidéki úr, abban a hiszemben, hogy nagy körültekintéssel jár el, távoli falujából Párizsba utazott, és megjelent a Bicêtre-ben; ott átadták neki a tervrajzot, amelyet követve majd eljutnak a titokzatos erdőbe, s amely mint a lovagregények varázserdeje, egyre távolodott tőlük. Még párizsiak is lépre mentek; egy posztókereskedőt a Pont-Neuf egyik íve alatt kaptak el: Bouillon hercegnő gyémántjait kereste.

Az effajta levelezés a börtönalkalmazottak tudtával és részvételével történt. A kincskeresők kérései és válaszaik az ő kezükön mentek keresztül. De a főfoglár szemet hunyt, egyrészt a pénzhez jutott foglyok étel- és italfogyasztásából származó közvetett haszon kedvéért, másrészt abból a megfontolásból, hogy az ily módon tevékenykedő rabok kevésbé törnek a fejüket a szökésen. Ugyancsak azért engedte meg, hogy szalmából, fából és csontból különböző tárgyakat fabrikáljanak, és tűrte, hogy aprópénzt hamisítsanak; a hamis két sou-sok, amelyekkel Párizst egy időben elárasztották, részben a Bicêtre-ből kerültek ki. Még másféle üzelmek is folytak ott, de titokban; zárt ajtók mögött hamis útlevelek, bilincsfűrészek és parókák készültek, az utóbbi igen fontos volt, mert a fegyenceket elsősorban kopaszra nyírt fejükről ismerni fel. E tárgyak nagy részét a rabok bádogtokokban tartották, amit szükség esetén a végbélnyílásokban rejtettek el.

Egyre csak azon törtem a fejem, hogyan menekedhetnék meg a fegyencleptől, és juthatnék el egy kikötőbe, ahol hajóra szállnék. Végül is kiagyaltam, hogy börtönünk kövezetét áttörve az épület alatti csatornahálózathoz jutunk, és onnan, egy rövid aknán át az Őrültek Udvarába. Onnan pedig nem nehéz kimászni az utcára. Tervemet tíz nap és éjjel hajtottuk végre, de a szökéssel meg kellett várni a holdfogyatkozást. Végre 1797. október 13-án hajnali kettőkor harmincnégyen leereszkedtünk a csatornába. Néhány tolvajlámpás gyér fénye mellett hamarosan megtaláltuk a föld alatti átjárót, és a lefolyón felmászunk az Őrültek Udvarába. A következő feladat: létrát vagy valami más alkalmasítást keríteni, hogy átmászhatunk a falon. Izgalmas keresés után találtunk egy megfelelő hosszúságú póznát, s éppen sorsot

akartunk húzni, melyikünk induljon elsőnek, amikor az éjszaka csöndjét hirtelen lánccsörgés zavarta meg.

Az udvar egyik beszögelléséből kutya jött elő: döntő pillanat; mozdulatlanságba dermedtünk... A kutya ásítva elnyúlt, mintha csupán elunta volna a helyét, majd hirtelen arrafelé fordította a fejét, amerre mi lapultunk, felmordult, és oly dühödt csaholásba kezdett, amely az egész házat felverhette volna.

Desfosseux ki akarta tekerni a nyakát, de a kutya olyan hatalmas volt, hogy a küzdelem sikere kétesnek látszott. Okosabbnak véltük bevenni magunkat egy nagy, nyitott helyiségbe, amely az elmebetegek kezelésére szolgált, de a kutya tovább csaholt, társai is rákezdték, s a zenebona riasztotta az ügyeletes fegyőrt. Ismervén foglyait, részlegünkön kezdte meg az ellenőrzést, és felfedezte, hogy mindannyian kereket oldottunk. Kiáltására a főporkoláb, őrség, porkolábok mind összesereglettek, és hamarosan rájöttek, merre illantunk el. Követték a nyomokat az Őrültek Udvarába, és ott a kutya, mihelyt leoldották láncát, egyenest rejtekünknek rontott. Az őrség kivont szuronyokkal közeledett felénk, és hamarosan megbilincselve kísérték vissza nem az előző helyünkre, hanem a tömlőcbe.

Ez a vakmerő szökési kísérlet akkora port vert fel, hogy csak két nap múlva vették észre, az egyik fogoly, mégpedig Desfosseux, hiányzik. Azt hittem, már túl van árkon-bokron, de harmadnap reggel belökték tömlőcömbe: sápadt volt, zilált, véres. Mihelyt ránk csukták az ajtót, elmondta, mi történt vele.

Mikor az őrség megbilincselte bennünket, bebújt egy nagy víztartályba, amely nyilván az elmebetegek kezelésére szolgált. Megvárta, amíg minden elcsendesedett, kilopózkodott, és egy pózna segítségével átmászott többrendbeli falakon, de még mindig az elmebetegek traktusában volt. Hajnalodott, az épületből jövés-menés hallatszott, az udvaron nem maradhatott. Desfosseux szeme megakad egy félig nyitott ajtón. Az ajtó mögött üres zárka, nagy csomó szalmával. Besurrant és óvatosságból bebújt a szalmába, de rémületére egy megláncolt ember kuporgott benne. Az örült vad, vérben forgó szemmel meredt rá, mint aki meg akarja támadni. Desfosseux simogatással nyugtatta meg. Az örült elcsendesedett, de görcsösen belekapaszkodott és nem engedte el. Reggel nyolckor egy darab kenyeret dobtak be a rácson, az elmebeteg kezébe vette, vizsgálgatta, aztán az ürülékes csöbörbe dobta, majd kisvártatva kiszedte és elfogyasztotta. Napközben ismét dobtak be kenyeret, az örült aludt, Desfosseux gyorsan bekebelezte. Alkonyatkor lakótársa felébredt, sokáig hadarva beszélt, láncát csörgetve fel-alá járkált, szörnyű fintorokat vágva bakugrásokat tett. Desfosseux szökni akart, leste-várta a pillanatot, hogy az örült elaludjon. Éjfél tájt végre elcsendesedett; Desfosseux az ajtóhoz osont, már félig kint volt, amikor az örült hátulról iszonyatos erővel visszarántotta, lenyomta a szalmára, majd az ajtó elé állt, s ott strázsált mozdulatlanul, akár egy szobor, egészen pitymallatig. Következő éjjel újabb menekülési kísérlet. Az örült ismét elkapta. Desfosseux öltre ment vele, az örült harapott, a láncával ütlegelte, olyan iszonyú erővel, hogy Desfosseux kénytelen volt az ápolókat szólítani. Azok eleinte elmebetegnek nézték, és aszerint akartak elbánni vele, mikor végül bebizonyította személyazonosságát, abba a kiváltságos helyzetbe került, hogy visszahozták a börtönbe.

A fegyenctelep

1797. november 20-án a szokottnál jóval nagyobb volt a sürgés-forgás a börtönben, a porkolábok sietve jöttek-mentek. A Nagy Udvaron láncokat rakodtak, a csörömpölés behallatszott hozzánk. Egy hét óta ismét együtt voltam azzal a csoporttal, amelyet a bresti fegyenctelepre fognak indítani. Tizenegy tájban két egyenruhás férfi nyitott be hozzánk: a „lánc” kapitánya a hadnagyával.

- Nézzük csak, van-e itt költöző madár (szökött rab) a fácánok közt?

Desfosseux-t rögtön kiszúrta:

- Nini, a reszelőmester! Ez már ismeri az utat! Hallottam, kis híja, hogy le nem borotváltak. Vigyázz a káptalanodra (élő ember feje), nehogy csutak legyen belőle (a fűrészporos kosárba hulló fej). No, fiúk, mozgás!

Lementünk a Vasudvarba, ahol a fogházorvos sebtében végigvizsgált mindenkit, hogy megállapítsa, kibírja-e az utat. Természetesen, valamennyiünket alkalmasnak ítélt, bár egyik-másik ember alig állt a lábán. Ezek után levetettük a Bicêtre egyenruháját. Akinek nem volt saját öltönye, az vászonnadrágot és zubbonyt kapott, így kellett nekivágnia a hosszú útnak a téli hidegben, öltönyeinket szembeszökő módon megrongálva kaptuk meg: valamennyiről letépték a gallért, a kalapok szélét levágták. Szökés esetén rögtön felismerni erről a fegyencet. Pénzünket elvették, hat franknál többet senki sem vihetett magával. Ezek után a vasalás művelete következett. A smaszerek hat láb hosszú láncsal kettésével összebéklyózták a rabokat, ügyelve, hogy nagyjából hasonló termetűek kerüljenek egymás mellé. A huszonhat rabból álló osztag most már csak együtt bírt mozogni, mert a párokat is összekovácsolták a nyakravalóval; a háromszögletű nyakörv egyik oldalán csuklós pánttal nyílt, a másikon hidegen kovácsolt szeggel zárult. Ez volt a vasalás veszélyes része, s még a fékezhetetlen rabok is moccanás nélkül túrték, mert csupán egyetlen óvatlan mozdulat, és a kalapács az üllő helyett koponyájukra sújthat le. Mikor a nyakörveket is feltették, megjelent egy rab, és hosszú ollójával lenyírta a fegyencek haját, pofaszakállát.

Este öt órára mindenkit megvasaltak. A smaszerek bementek. Az udvaron csak a fegyencek maradtak. És ebben a kétségbeejtő helyzetben ezek az emberek vad vidámságnak adták tanújelét. Egyesek visszataszító tréfákat harsogtak, mások ocsmány mozdulataikkal keltettek ostoba röhejt. Nagyon is igaz, hogy a megvasalt rab úgy érzi, lábbal kell tipornia mindazt, ami tiszteletre méltó abban a társadalomban, amely kiközösítette őt.

A második osztagból üvöltözés hallatszott. Egy Kismatróz nevű tolvajt és két hajdani tisztet társaik láncokkal ütlegeltek, egyesek szerint azért, mert köptek, mások szerint mert miattuk hiúsult meg valami terv. Az ordítózásra megjelentek a smaszerek, de kisujjukat sem mozdították. A két hajdani katonát sikerült megmentenem azzal, hogy azt mondtam, tőlük kaptam a vésőt a szökéshez, de Kismatrózzal úgy elbántak, hogy négy nap múlva útközben sérüléseibe belehalt.

Az éjszakát egy raktárrá átalakított templomban töltöttük, szalmán. Az örök gyakran cirkáltak. Nézték, nem hegedül-e (vasat fűrész) valaki. Virradatkor mindenki talpon volt; a kísérők ellenőrizték a láncokat, bilincseket és nyakörveket, és aztán felmáztunk a hosszú kordékra. Kettős sorban ültünk, háttal egymásnak, lábunk lelógott. Kékre fagyva, zúzmarával borítva érkezünk Saint-Cyrbe, ahol levetkőztettek, és végigmotoztak minket. Nemcsak a tokokba rejtett reszelők után kutattak, hanem órarugók után is, mert egy rab nemrég nem egészen három óra alatt azzal fűrészelte át a bilincset.

Napszálltakor egy ököristállóba tereltek bennünket, miután kiosztották a híg bablevesből és bűdösödő húscsúszókból álló vacsorát, egymás hegyén-hátán ledőlünk a vékony alomra, amelyen előttünk a jószág hevert. Ha valaki belegabalyodott a láncába vagy a szomszédjáéba, záporoztak az ütések. A smasszerek sípja teljes csendet parancsolt; akkor se mukkanhattunk, mikor az istálló túlsó végén posztoló őr felváltására a testünkön gázoltak át.

A kapitány, hogy a fuvarkölségből minél többet vághasson zsebre, úgy rendelkezett, hogy az egyik osztag csaknem az egész utat végig gyalogolja. Ez az egyik osztag mindig a legerősebb, azaz a legizgágább rabokból állt. Jaj volt a nőknek, akik útjukba akadtak, meg a boltoknak, amiken megakadt a szemük. A nőkkel erőszakoskodtak. Az üzleteket kifosztották. Saját szememmel láttam, hogy Morlaix-ban jóformán szempillantás alatt kiürítettek egy üzletet. Az örök nagy hangon kiabáltak, de kisujjukat se mozdították, hiszen a rabok csak az ő közvetítésükkel adhatták el vagy cserélhették pálinkára a rablott holmit. Hasonló sors várt azokra is, akik útközben kerültek a menethez; alighogy megvasalták őket, társaik elszedték tőlük azt a kevés pénzt, ami még náluk volt. Az áldozat segélykiáltásaira az örök ott termettek, és záporoztak az ütések - arra, akit megloptak.

Huszonnégy napos gyötrelmes út után megérkeztünk Pont-à-Lezenbe; ez a fegyenctelepi elosztó, ahol a rabok karanténfélébe kerülnek, hogy kiderüljön, nincs-e valami ragályos betegségük.

Mihelyt megérkeztünk, tetőtől talpig megmosakodtunk a langyos vízzel teli nagy tartályokban, és utána kiosztották ruházatunkat. Mindenki kapott egy piros zubbonyt, két nadrágot, két inget durva vászonból, két pár cipőt és egy zöld sipkát; mindegyik ruhadarabot GAL betűkkel jelölték meg, s a sapkánk bádoglemezén rajta volt a számunk. A ruhakiosztáskor lábunkat megbilincseltek, de párosával már nem láncoltak össze bennünket.

Pont-à-Lezen amolyan tábori kórházféle és veszteglő, a felügyelet nem túl szigorú, a szökés nem látszott nehéznek. Az egyik fegyőr, aki a lábbilincseket szerelte fel, priccsem végénél felejtette a vésőjét. Megkaparintottam, és éjjel hálótermünkben kibontottam a falat. Társaim ezalatt átreszelték lábbilincsemet. Sebtében ember alakú bábút fabrikáltak. A fekhelyemre rakták, hogy az öröket megtévesszék.

Kint voltam az udvaron. A kerítés falát méregettem; legalább tizenöt láb magasra becsültem. Megmászni nem tudtam volna, de találtam egy rudat, és feljutottam a fal tetejére, csak hogy a rúd olyan hosszú és nehéz volt, hogy nem bírtam átemelni a túlsó oldalra, nem maradt más hátra, mint leugrani. Olyan rosszul ugrottam, hogy mind a két lábamat csúnyán kifecéltettem, olyannyira, hogy kínnal-keservvel vonszoltam el magam a közeli bokrokig. Azt reméltem, hogy a fájdalom csillapodásával még napfelkelte előtt elmenekülhetek, de a fájdalom egyre élesedett, a lábam erősen dagadt, le kellett tennem a szökésről, és visszavánszorogtam a karantén kapujához abban a reményben, ha önként jelentkezem, enyhébb lesz a büntetésem. Az egyik irgalmas nővér, akinek mindent bevallottam, rögtön kezelésbe vette kimarjult lábamat, és a nemes szívű teremtés közbenjárására nem büntettek meg. Mikor három hét múlva rendbejöttem, Brestbe kísérték.

A legvakmerőbb elítélt se tagadja, hogy elszorul a szíve, mikor a bresti fegyenctelepre belép. A bejáratot a fegyveres örökön kívül két ágyú őrzi. Bent mindegyik teremben huszonnyolc tábori ágy - padnak nevezik -, ezeken alszik megláncolva hatszáz fegyenc. A piros zubbonyok hosszú sora, a leborotvált fejek, a beesett szemek, a láncok szakadatlan csörgése szorongó borzadállyal tölti el a lelket. De az elítélt számára ez az érzés átmeneti; itt már nem kell szégyenkeznie senki előtt, és azonosul helyzetével. A fegyenc, ha nem akar társai durva tréfáinak céltáblája lenni, úgy tesz, mintha részt venne bennük, sőt csakhamar igyekszik túltenni a többiekén, s a színlelt lealjasodás valódi lesz. Hallottam egy hajdani püspökről, akit

az antwerpeni fegyenctelepen társai eleinte a legocsmányabb módon ugrattak; Kegyelmes Püspöknek szólították, trágárságokra kérték áldását, káromkodásokat ismételtettek el vele, s a nyomorult addig csinálta kényszerűségből, hogy végül már rájárt a szája. Idővel kantinos lett belőle a fegyencek közt, még mindig Püspök volt a titulusa, de ha valaki feloldozást kért tőle, ocsmány káromkodást kapott feleletül.

Én újra csak szökésen törtem a fejem. Tudtam, hogy ilyenkor az embernek elsősorban a párja hallgatása felől kell megbizonyosodnia. Az enyém, egy Dijon környéki földműves, harminchat év körül járt, és többrendbeli betöréses lopásért huszonnégy évre ítélték. Ezt a szerencsétlent a nyomor meg a komisz bánásmód elhülyítette. Háta meggörnyedt a botütések alatt, és tompaságából csak a smaszerek sípja riasztotta fel; a sípszóra a kutya vagy a majom fürgeségével rettegetve reagált. Ez az ütődött alak nem felelt meg nekem. Hiszen ha egy fegyenc megszökik, botozással vallatják azokat, akik segíthettek neki vagy esetleg tudtak a szökésről. Hogy megszabaduljak tőle, betegséget színleltem. Így mással küldték munkára, engem meg egy szerencsétlen flótás mellé osztottak, akire nyolc évet mértek, mert tyúkot lopott a parókiáról. Ebből az emberből még nem pusztult ki a vállalkozó kedv, és értésére adtam, hogy szeretnék megszökni.

- Akkor hamar lógj meg, mielőtt a smaszerek megismerik a fizimiskádat. Idesüss, gubád van?

Azt feleltem, van néhány tallérom, mire ő kijelentette, hogy az egyik fegyenc révén szerezhettek ruhát, de addig is rendezkedjem be, hogy a gyanút elaltassam, vagyis vásároljak két faszilkét, dugdatókat (tömítőféle), hogy a vas fel ne sebezzen, meg egy kis hordót a bornak. Ez a beszélgetés csütörtökön történt, hatodik napomat töltöttem a fegyenctelepen. Szombat este kaptam egy matrözöltönyt, rögtön fel is öltöttem és fölébe húztam a fegyencgúnyát. Miközben az eladónak fizettem, a két csuklóján mély égési hegeken akadt meg a tekintetem; kérdésemre elmondta, hogy 1774-ben életfogytiglanra ítélték lopásért, és kínvallatásnak vetették alá. Az 1791-és törvénykönyv értelmében büntetését huszonnégy évi kényszermunkára enyhítették.

Másnap reggel szakaszomat ágyúszó szólította munkára. Kimenet rendes szokás szerint ellenőrizték a bilincseket és a gúnyákat. Rettegetem a vizsgálatától, bár felkészültem rá; matrözöltönyömmre a mell tájékán bőrszínre festett hólyagdarabot ragasztottam. Zubbonyomat és ingemet szántszándékkal nyitva hagytam, s az örök nem néztek meg alaposabban, baj nélkül jutottam ki. A munkahelyre érve társammal, mint aki szükségét végzi, egy deszkarakás mögé húzódtam; bilincsemet előző nap átfűrészelttem, és összeragasztottam. Egy erősebb rántás és szétvált. Ledobtam magamról a piros zubbonyt meg a fegyencnadrágot. Sapkám alatt parókát rejtegettem, még a Bicêtre-ből hoztam magammal. Társam markába csúsztattam a pénzt, amit segítségéért ígértem, és a farakások mögött tovasurrantam.

Kijutottam a fegyenctelepről. Brestben voltam az utcán, de nem ismertem a járást, és kerülőutakon értem el a város egyetlen kapujához. Tudtam, hogy a városkapunál egy hajdani fegyőr posztol, aki a fegyenceket nemcsak a járásukról ismeri fel - ami nem nehéz, mert aki fegyencsorban élt mind húzza azt a lábát, amelyiken a vasat hordta -, hanem rájuk ismer a tartásukról, arckifejezésükről, mozdulataikról is. Nekem el kellett haladnom e félelmes ember előtt, aki bodor füstfelhőket eregetett pipájából. Úgy döntöttem; vakmerőséggel álcázom magam. Útközben egy köcsög írórt vásároltam. Leraktam az ör elé, megtömtem a pipámat, és tüzet kértem tőle. Rágyújtottam és pőfékelés közben néhány szót váltottunk, aztán megkönnyebbülve útnak eredtem. Jó háromnegyed órája gyalogoltam már, amikor három ágyúlövés ütötte meg a fületem; ez jelezte a környékbeli parasztnak, hogy szökött fegyenc kézrekerítésével száz frankot kereshetnek. Hamarosan mindenfelől jöttek az emberek, puskával vagy kaszával a vállukon, és kutattak a bozótban. Az egyik fegyveres földműves a

közelemben ment el, de nem gyanakodott rám, hiszen tisztességes öltönyt viseltem, és ráadásul még parókat is.

Két napig háborítatlanul folytattam utamat. Igyekeztem minél gyorsabban, minél távolabb kerülni Bresttől. A harmadik napon egy keresztútnál két csendőr bukkant fel. Ez a váratlan találkozás megzavart, és egy ösztönös mozdulatom arról árulkodott, mintha futni akarnék. A két csendőr puskáját rámszögezve megálljt kiáltott. Engedelmeskednem kellett. Vallatóra fogtak.

Azt mondtam Duvalnak hívnak, Lorient-ban születtem és dezertáltam a *Kokárda* nevű hajóról, amikor az Saint-Malóban vesztegelt. Talán felesleges is megírnom, hogy ezeket az adatokat a fegyenctelepen hallottam, ahová nap nap után érkeztek a hírek a különböző kikötőkből.

- Teringettét! - kiáltott a csendőrőrmester. - Hát maga az Auguste fiú!. Hej, ha Duval apó meghallja! Sajnálom, hogy így fordult, de hiába, ha már megállítottam, simán nem mehet Lorient-ba.

Bekísértek az őrsre, és onnan Pontaniau-ba, a tengerészek fogházába. Ott a kihallgatáson elismételtem, hogy Auguste Duval vagyok, engedély nélkül hagytam el a hajómat, hogy meglátogathassam szüleimet.

Cellámban a tengerészek közt volt egy lorient-i matróz. Egyik reggel félrevont.

- Földim, ha fizet nekem egy ebédet, mondanék magának valamit, aminek hasznát veszi.

A *földim* szót olyan nyomatékkal ejtette ki, hogy tanácsosnak véltem elfogadni az ajánlatát. Jó ebédet hozattam, s ő az utolsó fogásnál azt mondta:

Ide hallgasson, kihúszom a pácból! Maga nem a Duval fiú, mert az két éve meghalt Martinique-ban, de szerencséjére itt senki sem tud róla, mert a gyarmati kórházakban akkora a rendetlenség. Beszélek én magának annyit a családjáról, hogy bátran kiadhatja magát Auguste-nak, annál is inkább, mivel Auguste suttyó korában került el hazulról, és ha mégis belezavarodna, tettesse, hogy a súlyos betegség megviselte a fejét. De van egy bökkenő: Auguste még odahaza tetováltatta a bal karját; oltár volt rárajzolva, virágfüzérrel. Ha becsuktná magát velem a szigorítottba, én a karjára tetoválnám azt az oltárt a füzérrel.

A matrózt őszintének éreztem; az is volt. Segíteni akart rajtam, és főként kijátszani az igazságszolgáltatás apparátusát; a foglyoknál gyakori eset ez, és megér nekik egy szigorított zárkát. Azt is megoldottuk, hogyan kerülünk oda. Az ablak alatt ör posztolt. Kenyérgalacsinnokkal kezdtük dobálni. Amikor fenyegetőzött, hogy panaszra megy a főfoglárhoz, azt válaszoltuk, csak tegye. Így kerültünk a föld alatti börtönbe, amely ugyancsak nedves volt, de meglehetősen világos, és cimborám rögvest nekilátott a műveletnek. Tizenkét nap múlva a sebhelyek úgy behegedtek, hogy nem lehetett felismerni, mikor készült a tetoválás, és társam, aki jól ismerte Auguste Duvalt, sőt szegről-végről rokonságban is állt vele, alaposan tájékoztatott családjáról. Neki köszönhettem, hogy amikor fogságom tizenhatodik napján „apám” elé vezettek, az rámismert, és rámismert a felesége is, valamint egy nagybácsi meg egy nagynéni.

Személyazonosságomhoz így hát nem fért semmi kétség, de még hátra volt a tengerészbíróság Saint-Malóban. Katonaszökevényekkel és más foglyokkal együtt erős csendőrőrizet alatt útnak indítottak; hiába lestem az alkalmat, útközben nem sikerült lelépnem. A quimper-i börtönben, ahol továbbszállításra vártunk, letettem a reményről, hogy falfúrással boldoguljak. Elhatároztam, betegséget szimulálok, és felvetetem magam a kórházba. Onnan talán könnyebb lesz a szökés. Tudtam, ha Saint-Malóban a *hajóm* kapitányával szembesítenek, végem van. Nem szabad megérkezniem Saint-Malóba.

Két napig nyeltem a dohánylevet, és a lázam oly magasra szökött, hogy az orvos tüstént kórházba utalt. De a dohánylé okozta láz csak három vagy négy napig tart, és én addig akartam kórházban maradni, amíg a menekülés lehetőségét kipuhatolom. A Bicêtre-ben kitanítottak különböző álbetegségekre. Úgy véltem, a leghatásosabb az lesz, ha a fejem megdagad akkorára, mint egy véka, csöppet se fájdalmas és kipróbált módszer az orvosok félrevezetésére. A doktorok, akiknek tudása nem lehetett valami nagy, valóban a fejem köré sereglettek. Elefántkórt meg agyvizenyőt emlegettek, és végül, ahogy a kórházakban szokás, diétára fogtak.

A kórházban az irgalmas nővérek közt volt egy Françoise nevű, barna, szemrevaló, jól megtermett nőember. Lehetett vagy egy mázsa. Korgó gyomorral feküdtem, amikor elment az ágyam mellett, és ekkor támadt a mentő ötletem. Az egyik ápolónak - egykori fegyenc, aki pénzért mindenre hajlamos volt - azt mondtam, szeretnék kimenni a városba, hogy kedvemre jóllakhassak, és szívesen rááldoznék ötven frankot, ha egy éjszakára megszerezne nekem Françoise nővér ruháit. Az ápoló kapott az ajánlaton, és a következő éjszaka megjelent egy nagy nyaláb holmival: ruha, főkötő, harisnya, semmi se hiányzott. Társaim mélyen aludtak. Nesztelenül felöltöztem - a főkötő okozta a legtöbb gondot -, és Vidocq nővér útra készen állt. Az ápoló kézen fogott. Kint voltam a szabad ég alatt, az utcán. Szoknyában szokatlan a járás, olykor bele is gabalyodtam, de azért pitymallatig két mérföldet tettem meg, csak azt nem tudtam, merre tartok. Egy zöldséget szállító paraszttal találkoztam útközben, tőle kérdezősködtem, és nagy megrökönyödésemmre hallottam, hogy egyenest Brestnek megyek. Ez volt az a hely, ahová legkevésbé vágyódtam. A parasztnak azt mondtam, nyilván eltévesztettem az utat, mert én Rennes-be igyekszem, s ő mutatott egy ösvényt, amelyen eljutok a rennes-i országútra. Nekivágtam a gyalogösvénynek, rettegve, hogy katonákba botlom, mert Nantes-től Brestig katonák voltak elszállásolva a helységeikben. Útközben kevés embert láttam; ez a vidék a forradalomban sokat szenvedett a háborútól. Romba dőlt házak szegélyezte elnéptelenedett falvakon mentem keresztül. Délelőtt tíz óra tájt kis községbe érkeztem, és első dolgom volt megtudakolni a sekrestyéstől, nincsenek-e itt katonák beszállásolva. Félelmem, hogy erőszakoskodni próbálnának velem, nem volt színlelt; hiszen ha nekem esnek, menten lelepleződöm. A barátságos, szószátyár sekrestyés unszolt, hogy pihenjek meg a szomszédos parókián. Az öreg plébános szívesen fogadott.

- Tisztelendő nővér, mise után legyen a vendégem ebédre.

A templomban ugyancsak ügyelnem kellett, hogy egyházi személyhez illően viselkedjem; szerencsémre a plébános vén szolgálója mellettem térdelt, s én mindenben őt utánoztam. Még nagyobb pácban voltam az ebédlőasztalnál, hogy se a hangom, se farkasétvágyam el ne áruljon.

Vendéglátómnak azt mondtam, vezeklő úton vagyok, fogadalmam szólít Rennes-be. A plébános be is érte ennyivel, de a sekrestyés faggatott, hogy milyen vétekért tartok ilyen fáradságos penitenciát.

- A kíváncsiság vétkébe estem - válaszoltam szemlesütve, és a sekrestyés abbahagyta a kérdezősködést.

Ebéd közben kikérdeztem őket, merre vannak elszállásolva a katonák, és mikor búcsút vettem a derék emberektől, nyugodtabban folytattam utamat. Éjszaka egy faluban háltam meg. Apácaruhám nagy tiszteletet ébresztett, tisztelendő nővérnek szólítottak, és hajnalban, mielőtt útnak eredtem volna, még írólevessel is megtraktáltak. Úgy terveztem, hogy először Rennes-be megyek. Ott körülnézek, miként juthatok el a legalkalmasabban Párizsba, de egy találkozás eltérített szándékamtól. Alighogy kértem a faluból, ahol az éjszakát töltöttem, egy asszonnyal meg a gyerekével akadtam össze: az asszony szentképet, olvasót meg más kegytárgyakat árult

a falvakban, és azt mondta; Nantes-ba tart mellékutakon. Ugyancsak nyomós okom volt kerülni a népes országutakat, mellészegődtem hát, annál is inkább, mert a Bicêtre-ben egy Grenier nevű rabtól hallottam, hogy Nantes-ban, a Feydeau-szigeten van egy fogadóféle, ahol biztonsággal szállhat meg mindenki, akinek meggyűlt a baja a rendőrséggel.

Nyolc napi gyaloglás után Nantes-ba érkeztünk. Elváltam a kegyes nőtől. A járókelőktől megkérdeztem, merre van a Feydeau-sziget, ahol azt a bizonyos fogadót találok. A pontos címet elfelejtettem, így hát több szállásadóhoz is benyitottam és Grenier urat emlegettem. A negyedik helyen a fogadós né faképnél hagyta a két férfit, akivel éppen beszélt, a szomszéd szobába tuskolt, és azt kérdezte:

- Találkozott Grenier-rel? Beteg még? (Vagyis rab?)

- Nem. Jól van. (Szabadlábon van.)

Néhány szót váltottunk, de láttam, hogy itt jó helyen kopogtatok, és kertelés nélkül feltártam a helyzetemet. Az asszony végighallgatott, feleletként karon ragadott, kinyitotta a faburkolatba épített ajtót, és beléptünk egy alacsony helyiségbe, ahol vagy nyolc férfi és két nő részint kártyázott, részint pálinkát ivott, de mindegyik álmélkodva meredt az apácára.

- A tisztelendő nővér azért jött, hogy jó útra térítsen titeket - mondta a fogadós né.

Lerántottam kobakomról az apácáfőkötőt.

- Ez Vidocq! - kiáltottak fel hárman. Ők is Brestből szöktek meg. A többi férfi a rochefort-i fegyenctelepről. Áruhám nagy sikert aratott, és vacsora közben, mikor a vidámság magasra hágott, az egyik nő magára öltötte. Viselkedése, beszéde, egész külseje ugyancsak meghazudtolta az apácaruhát, és mi harsogva nevtünk rajta.

Másnap reggel, mikor kinyitottam a szemem, ágyam mellett rendes fehéreneműt, új öltönyt, cipőt találtam. Eszem ágában se volt megkérdezni, ki adta. Quimper-ben, a kórházban úgyszólván minden dugpénzemet elköltöttem. Ami kevés maradt, azt útközben adtam ki. Tudtam, hogy anyám segítségére számíthatok, de idő kell, amíg levelem elérkezik hozzá, és a pénzküldemény befut, így hát habozás nélkül elfogadtam, amit felkínáltak. Egy hét múlva azonban vége szakadt a vakációzásnak.

Társaim látva, hogy kihevertem a szökés meg a bolyongás fáradalmait, egyik este közölték, hogy másnap éjszaka „munka” vár rám a Graslin téren, egy házban. Az egyik bresti fegyencsel bent a házban fogok „dolgozni”.

A feladat nem volt ínyemre. Én lélegzethez akartam jutni a Feydeau-szigeten, amíg Párizsba mehetek, ahol könnyebben nézhetek megélhetés után, de viszolyogtam attól, hogy betörőbandához csatlakozzam. Minél közelebről ismertem meg a bűnt, annál inkább írtóztam tőle, és világosan láttam, milyen veszélybe taszít. De ha kereken visszautasítom a részvételt, gyanússá válok, és esetleg el is tesznek láb alól, és nem Párizsba, hanem a Loire vizébe utazok, a halak társaságában. Egyetlen megoldás maradt: kereket oldani.

Új ruhámat parasztgúnyára cseréltem, még tizennyolc frankot is kaptam ráadásul, és sebtében hátat fordítottam Nantes-nak. Az útravalót, parasztemberek szokása szerint botra akasztott kosárban vittem.

Baglyok

Nantes-ot elhagyva egy nap és két éjszaka úton voltam. Annyi elemózsiát vittem magammal, hogy nem kellett betérnem a falvakba. Harmadnapra egy városhoz értem, amely nemrég hadszíntér lehetett. A házak java részéből csupán füstös omladék maradt. A piactér teljesen romokban állt. A templomnak csak a tornya maradt meg. A fogadó homlokzatán a következő felirat: *Jó szállás embernek, lónak*. A templomi szenteltvíztartóból katonák itatták hátaslovaikat, arrébb bajtársaik táncoltak a helybeli lányokkal, akiket a nyomorúság arra készítetett, hogy egy cipóért testüket eladják. Ebben a csatátérre vált városban ádáz fanatizmussal nemrég franciák harcoltak franciák ellen. Vendée-ben voltam, Cholet városában.

Egy épen maradt nyomorúságos kocsmába nyitottam be. A kocsmáros azzal fordult hozzám: ugye a vásárra érkeztem. Tanácsosnak véltem igenlő választ adni, de nem titkoltam álmétkedősdőmet, hogy ebben a csupa rom városban vásárt tartanak. A kocsmáros szerint erre a vásárra főként messziről hajtják a jószágot, meg aztán Hoche tábornok úgyszólván helyreállította a rendet, és a köztársasági katonák azért vannak itt, hogy csírájában fojthassák el a Baglyok⁴ mozgolódását.

Másnap már kora reggel kint voltam a vásáron, hátha elszegődhetek valakihez. Az egyik marhakereskedő ábrázatát igen rokonszenvesnek találtam. Megszólítottam, és arra kértem, hallgasson meg. Bementünk egy pálinkamérésbe. Röviden előadtam; szökött katona vagyok, Párizsba tartok, mert szüleim ott laknak, és szeretnék elszegődni valakihez, aki szintén Párizs felé megy, hogy útközben le ne füleljenek.

- Hajcsárnak elszegődhet hozzám, de csak Sceaux-ig megyünk - felelte. Boldogan paroláztam vele.

Délután rábízott egy levelet, a jegyzőhöz kellett elvinnem.

- Mást nem mondott a gazdája? - kérdezte a jegyző.

Nemmel feleltem.

- No, mindegy, adja át neki ezt a zacskót, háromszáz frank van benne.

Leszámlálta a pénzt, és átadtam a gazdámnak; úgy láttam, kezd bizalma lenni hozzám. Hamarosan tanújelét is adta. Már három napja voltunk úton, amikor azt kérdezte: - Mondd csak, tudsz írni?

- Igen uram.

- Hát lajstromot vezetni?

- Ahhoz is értek.

- Arra gondoltam, hogy Jacques-kal meg Saturninnal te hajtánád el a jószágot Párizsba, mert nekem dolgom akadt, hizlalni való ökröt nézek meg Sainte-Gauburge-ban.

Ettől fogva sokkal jobb sorom lett; először is nem kellett az ökrök nyomában kutyaagolnom, ami ugyancsak keserves, mert a gyalogos hajcsár hol a port, hol meg a sarat nyeli, és a fizetésem is nagyobb lett. De tisztességgel megszolgáltam a bért, kiadtam az ökrök porcióját nem úgy, mint a legtöbb hajcsár, akinek a kezén a jószág szemlátomást fogyott. Mikor a gazdám megjött, ugyancsak meg volt elégedve; az állatok mind kihízva, holott nyolcvan frankkal kevesebbet költöttem rájuk, mint a többi hajcsár. Gazdámtól negyven frankot

---

⁴ A királypárti felkelők neve. A Huhogók. Lásd V. Hugo regényét. - A szerk.

kaptam, a hajcsárok megfojtottak volna egy kanál vízben. Egyikük, az erejéről közismert normandiai parasztfiú vállalta a feladatot, hogy mindannyiuk nevében úgy elagyabugyál, hogy elveszi a kedvemet ettől a mesterségtől; de mit ér a bikaerő azzal szemben, aki a Bicêtre-ben tanulta ki a birkózás fortélyait. Ezen a verekedésen mérhettem le, mennyit csillapult hetvenkedő természetem, mert sokáig tűrtem a hajcsárok kötekedését, és csak akkor álltam ki, mikor már lehetetlen volt kitérnem.

Gazdám annyira elégedett volt velem, hogy felajánlotta, maradjak a jövő évre nála számvevőnek. Elfogadtam az ajánlatot, megélhetésem biztosítva volt, gazdámmal jól kijöttem, de néhány hónap múlva aggodalom fogott el. Az állatokkal gyakran utazgattam vidékről Párizsba, legalább kétszer egy hónapban. Az utóbbi időben az összeesküvések, amelyeket a külföldi hatalmak ügynökei is szítottak, kiváltképpen a Huhogók mozgalma sok gondot okozott a Köztársaság politikai rendőrségének. Vendée királypártijai összeköttetésben álltak a párizsi királypártiakkal, a rendőrség tehát szigorúan ellenőrzött mindenkit, aki a nyugati vármegyéből érkezett a fővárosba. Sűrű utazásaim bármely pillanatban felkelthetik a gyanút, és irataim nincsenek. Nem mertem vállalni ezt a kockázatot. Hirtelen pánikszerű félelem tört rám, sebtében elutaztam Párizsból, ezúttal Arras-ba, s úgy intéztem, hogy este érkezzem a városba, mikor a munkások hazatérnek. Nem mentem egyenest apám házába, egyik nagynénémnél húzódtam meg, aki értesítette szüleimet. Ők már halottnak vélték. Két utolsó leveletem ugyanis nem kapták kézhez, máig se derült ki, hogy elvesztek vagy valaki elkonzfiskálta őket. Szüleimnek részletesen beszámoltam viszontagságaimról. Ők is a családról, és így került szóba a feleségem. Apám egy ideig magához vette, de oly botrányosan viselkedett, hogy végül kiutasította. Egy helybeli ügyvéd tartotta ki egy ideig, újabban nem hallani felőle.

Ennyi nekem éppen elég volt. Nem érdekelt, mivé züllött nóm. A saját ügyem foglalkoztatott. Bármely pillanatban lefülelhetnek, és a szüleimre is bajt zúdítok, ha náluk fognak el. A városon kívül kellett menedéket találnom, mert Arras-ban erős volt a rendőri ellenőrzés. Meghánytuk-vetettük a dolgot. Egy környékbeli falut szemeltünk ki búvóhelyül, ahol apám barátja, egy hajdani karmelita szerzetes hajlandó volt befogadni. Ebben az időben - az 1798-as esztendőirtuk - a papok titokban miséztek, bár már nem üldözték őket. Az én jötevőm, Lambert atya egy csűrben mondta a miséket, és egy rozoga aggastyán segédkezett neki. Felajánlottam, hogy ministrálok, és ellátom a sekrestyési munkát. Olyan ügyesen végeztem teendőimet, mintha életemben mást se csináltam volna. Az oktatásban is segédkeztem Lambert atyának, mert a környékbeli gyerekeket is ő tanította. Az iskolamesteri pályán nagy sikereket arattam. A környéken híre kelt tanítványaim gyors előmenetelének a betűvetésben. Módszerem a következő volt: ceruzával előrajzoltam a betűket. A gyerekek lúdtollal utána-húzták, és az áruló nyomokat a radírgumi tüntette el. A szülők magasztaltak, s bár az Arras környéki parasztokról azt tartják, hogy ugyancsak furfangosak az adásvételben, fel se ötlött bennük, hogy iskolán kívül csődöt mond a gyerekek tudománya.

Elégedett voltam; háborítatlanul élhettem. A jó étel-ital mindig is gyöngém volt. A tanítványok szülei hozták a szárnyasjószágot, tojást, gyümölcsöt, és végül fehérszénben sem volt hiány. Ez okozta a vesztemet. Az öreg plébánosnál többen is panaszt tettek, hogy futok a szoknyák után. Elővett, a lelkekre beszélt. Kereken letagadtam mindent. A panaszosok elhallgattak, de fokozott éberséggel lestek rám, és az egyik éjjel elkaptak a szénapadláson, amikor javában tettem a szépet egy helybeli leányzónak. Négy markos legény támadt rám, elcipeltek a komlóföldre, pucérra vetkőztettek, csalánnal meg bogánccsal estek nekem, és véresre vertek. A fájdalomtól eszméletem vesztettem, és amikor magamhoz tértem, felhólyagzott csupaszs testemet vér borította.

Ismertem a falusiakat: nem mertem visszamenni Lambert atyához. A falutól néhány mérföldnyire lakott egy nagybátyám, elvánszorogtam a házáig. Egy pocsolya közelében rossz

gyékényt találtam, ezzel takargattam meztelenségemet. Nagybátyám először jót nevetett kalandomon, aztán kezelésbe vett, olajos tejfellel kent be. Nyolc napi ápolás után helyrejöttem és visszamentem Arras-ba. Csakhogy ott nem maradhattam tartósan. Útnak indultam hát azzal az elhatározással, hogy Hollandiában telepedek le.

Brüsszelen átutazva megtudtam, hogy I. báróné elköltözött, Londonban lakik. Folytattam utamat Antwerpen felé. A fogadóban, ahol letanyáztam, találkoztam egy franciával, aki igen előzékeny volt hozzám, és megígérte; jó állást szerez. Tudtam, a holland kormány a legsötétebb fogásoktól sem riad vissza, hogy a flottájára matrózokat toborozzon. Vigyáztam, de nem voltam eléggé résen. Az előzékeny francia unszolására többször is együtt ebédeltünk. Egy óvatlan pillanatban valamit az italomba kevert, mert ébredésemkor holland hadihajó fedélzetén találtam magam.

Az árbockötél mentén elnyúlva balsorsomon elmélkedtem, amely ismét buktatóba rántott. Ekkor egy tengerész a lábával oldalba billentett: keljek fel és öltözzem be tengerészruhába. Tettettem magam, hogy nem értem a szavát. Erre odajött a fedélmester, és franciául elismételte a parancsot. Azt mondtam, hogy nem vagyok matróz. Megragadott egy kötelet, hogy rámvágjon velem. Kirántottam a közelemben falatozó matróz kezéből a kést, és egy ágyúnak vetve a hátamat, fogadkoztam, a vékonyába eresztem annak, aki felém merészkedik. A zenebonára a kapitány is megjelent. Negyven év körül járhatott, jóindulatúnak látszott, és ami a tengerészek közt ritkaság, nem bánt velem durván. Végighallgatta panaszomat, de egyebet nem tehetett, a holland tengerészek toborzási módszereit meg nem változtathatta.

Hollandiában nagyjából úgy toborozzák össze a legénységet, mint Törökországban, ahol a csatahajókra elvonszolnak mindenkit, aki kezük ügyébe akad: kőműves, borbély, lovasz, szabó, egyre megy. Nem csoda, hogy ilyen szedett-vedett legénységgel a török hajók nem állják meg a helyüket a küzdelemben, és ez a magyarázata, hogy a gyenge görög vitorlások annyi sok török fregattot fogtak el vagy süllyesztettek a tengerbe.

A mi hajónkon a kétszáz ember közül talán húsz ha akadt, aki járt már tengeren. Kit erőszakkal hurcoltak, kit csellel csalogattak a fedélzetre. Az a hír járta, hogy hat hónap is beletelik, amire partra engednek bennünket, nehogy dezertáljunk. És ez nem is olyan nagy idő ahhoz képest, hogy az angoloknál a matróz néha évekig csak az árbochrúdról látja a szárazföldet. A kikötőkben az angol legénység nem szállhat ki, de felengedik hozzájuk a laza erkölcsű nőket. Egyik-másik puritán kapitány - egy angol matróztól hallottam - megkövetelte, hogy a lányok a matrózok nőrokonaként szerepeljenek.

Bár régóta kíváncsítottam a tengerre, mégsem volt ínyemre a helyzet, elsősorban a kényszer, aztán a fedélmester miatt, aki nem bocsátotta meg összetűzésünket, és kereste az alkalmat, hogy belémköthessen, és ha valamit nem csináltam jól, csattogott rajtam a korbács; kegyetlenkedése túltett a fegyencelepi smasszerekén is. Már az is megfordult a fejemben, hogy az árbockosár vagy a felvonócsiga rá fog zuhanni, vagy pedig a tengerbe lököm, mikor ügyeletem lesz. Végre is hajtottam volna tervemet, ha az első hadnagy, akinek vívóleckét adtam, pártfogásába nem vesz. Idővel megtudtam, hogy Helwotluis-ban át fogunk szállni egy másik hadihajóra, és abban reménykedtem, hogy sikerül megszökni.

Szökésre nem kínálkozott alkalom. Helwotluis-ban átszállítottak minket a Heindruck nevű csatahajóra. Kétszázhetven magamfajta botcsinálta matrózhoz huszonöt tengerészt osztottak be, és huszonöt fegyveres katona örködött ránk. Ez a számarány érlelte meg bennem az elhatározást, hogy rajtaütéssel le kell fegyverezni a katonákat, és a tengerészeket kényszeríteni, hogy Antwerpen közelébe hajózzanak velünk. Százhusz újonc - francia és belga fiú valamennyi - belement a tervembe. Az őrsegen akkor ütöttünk rajta, mikor bajtársaik ebédeltek. A katonákat vezénylő tisztet letartóztattuk, s egyik bajtársam, egy Tournai-ból való fiú, akit rakományfelügyelőnek szerződtettek és matrózmunkára fogtak, oly ékesszólóan

bizonygatta lázadásunk jogosságát, hogy a tisztt ellenállás nélkül megadta magát. A tengerészeket posztjukon hagytuk, csak a kormány mellé állítottuk a mi emberünket, egy dunkerque-i férfit.

Leszállt az éj; én azt akartam, hogy bevont vitorlákkal vesztegeljünk, nehogy valamelyik parti cirkáló közelébe jutva tengerészeink jelt adhassanak. A dunkerque-i makacsul kitarzott amellet, hogy továbbhaladjunk. Nyakassága felkelthette volna gyanúmat.

Folytattuk az utat, és pitymallatkor egy erőd ágyúi szegeződtek ránk. Tudtam, a dunkerque-i elárult bennünket, de nem volt mit tenni, az erődből percek alatt elsüllyeszthetik hajónkat. A partról már indult is felénk egy bárka. A vagy húsz főnyi osztag tisztjeik vezényletével megszállta hajónkat.

A legidősebb tiszt első kérdése az volt, hogy ki az összeesküvés vezére; mi hallgattunk. Az ismételt kérdésre én szólaltam meg franciául. Azt mondtam, hogy nem esküdtünk össze, hanem ösztönösen, együtt lázadtunk fel rabszolgáságunk ellen. Se a kapitányt, se a tiszteket nem bántalmaztuk, és Antwerpenben a hajót átadtuk volna a holland tengerésznek. Beszédemet félbeszakították, s míg a hajó fenekére tereltek, hallottam, hogy egyikük azt mondta a kormányosnak: - Holnap alighanem bokázni fognak néhányan a magasban.

A hajó ezek után visszaindult Helwotluis felé; délután négy órára lehorgonyoztunk a kikötőben. Ott azonnal kihallgattak, és megismételtem előző vallomásomat: Erőszakkal hurcoltak a hajóra, tehát jogosan akartam visszaszerezni szabadságomat.

A Tournai-ból való fiú ugyanezt vallotta. Kettőnket tekintettek a lázadás főkolomposainak, és tudvalevő, hogy mindig ezeken torolják meg a fegyelemsértést. Szerencsére a fiú, akit sikerült értesítenem, azt vallotta, amit én, és bízunk abban, hogy a többiek nem fognak meghazudtolni minket. Társaink valóban bátran viselkedtek: kijelentették, ha bennünket elítélnék, a hajó robbanni fog. Volt közöttük néhány olyan fickó, akin látszott, hogy beváltja az ígérését. Lehet, hogy feletteseink megijedtek a fenyegetéstől, lehet hogy a hadbírótság maga is elismerte; mi az ellenünk elkövetett jogtalanság ellen lázadtunk fel, annyi bizonyos, hogy megígérték, kegyelmet kérnek számunkra az admirálistól, ha társainkat rávesszük, hogy tartsák be a fegyelmet. Mi persze szorongatott helyzetünkben mindent megígértünk.

Két hónap telt el várakozásban; a kegyelmi kérvényre még nem érkezett válasz. Mi tovább szolgáltunk. Az igazságnak tartozom azzal a megállapítással, hogy sokkal jobban bántak velünk, mint előzetesen. Engem pattantyúsnak léptettek elő, és huszonnyolc forint zsoldot kaptam havonta.

A francia hatóságok ebben az időben jelentkezésre szólították fel a holland tengerésznél szolgáló francia alattvalókat. Kedvező alkalom a szabadulásra, de úgyszólván senki nem vette igénybe, mert a legtöbb matróz, akárcsak jómagam, nem óhajtott hivatalos kapcsolatba kerülni a francia hatósággal. Lapítottunk, s minthogy hamis néven szerepeltünk, azt hittük, a vihar elvonult a fejünk felett. De a francia hatóságok fokozott energiával folytatták az ellenőrzést. A kikötőkben igazoltatták a matrózokat. Így kaptak el engem is. A kétségbeesés vakmerőségével azt állítottam, hogy irataim a hajón maradtak; egy altiszt visszakisért értük. A hajóhoz érve először kísérem indult fölfelé, és én úgy intéztem, hogy belegabalyodjék a csarnakkötélzetbe, majd teljes erőmből ellöktem a csónakot. Az evezősöknek jó borraalót ígértem, ha gyorsan eveznek. Partra érve elrejtöztem, és hamarosan elszegődtem a *Barras* fedélzetére. A háborúban részt vevő kalózhajókhoz hasonlóan a *Barras* sem volt válogatós, ha erős és ügyes legények jelentkeztek. Megjártam rajta a Balti-tengert, s már hat hónapja szolgáltam a fedélzetén, amikor a véletlen ismét csapdát állított. Ostende-ba érkeztünk. Ez a város újra meg újra bajt hozott rám. Ha rágondolok, szinte hajlamos lennék hinni a fátumban. Alig vetettünk horgonyt, egy rendőrfelügyelő vezetésével csendőrök és rendőrök jöttek a

fedélzetre. Sorra vizsgálták a legénység papírjait. Később megtudtam, egy gyilkosság tettesét keresték a hajón. Mikor rám került a sor, kijelentettem, Auguste Duval a nevem, papírjaim Rotterdamban a tengerészeti hivatalban maradtak. Tudomásul vették, s már azt hittem megúsztam, ekkor az egyik csendőr megszólalt:

- Nem maga szökött meg Quimper-ben a kórházból? - és rám rivallt. - Vidocq a maga neve!

Mindenképpen kutyaszorítóba kerültem. Mint Auguste Duvalt dezertálás miatt kapnak el, ha pedig rámbizonyítják a személyazonosságomat, még súlyosabb a helyzetem. Így hát a kettő közül Duvalt választottam, annál is inkább, mert Ostende-től Lorient-ig hosszabb az út, mint szülővárosomig, és így több alkalmam adódhat a szökésre.

Toulon

Egy fogolytranszporttal hamarosan útnak indítottak Lille felé. Ebben a városban sokan ismertek; mindent elkövettem, hogy fel ne ismerjenek. Menetközben gondom volt rá, hogy ábrázatomat jóval több sár és korom borítsa, mint a többi fogolyét, és a Bicêtre-ben tanult módszer segítségével mindkét orcám akkorára dagadt, mint az utolsó ítélet harsonáját fújó angyalé a templomi képeken. Ilyenformán Lille-ben sikerült Duvalnak maradnom, de veszemre Douai-ba irányítottak tovább, és az első ember, akibe a börtönben belebotlottam, az a porkoláb volt, aki balul végződő szökési kísérletem után egy álló hónapig a sebeimet kötözte. A börtönirodában pedig, ahol lajstromba vettek minket, egy másik ismerős foglárrel akadtam össze. Igaz, tökrészeg volt, és úgy látszott, nem ismer rám. A kihallgatáson ezt a két embert szembesítette velem a vizsgálóbíró, ők azt állították: Vidocq vagyok. Én kitarítottam amellett, hogy Duval a nevem. Konok tagadásom zavarba ejtette a vizsgálóbírót. Le akart leplezni, és csapdát állított.

Egyik nap a foglár beszólt, hogy várnak a beszélőn. Lementem. Anyám állt előttem. Elhívták Arras-ból. Szegény asszony, amint meglátott, szaladt felém, hogy keblére öleljen. Átláttam a helyzeten. Nyugodt mozdulattal elhárítottam ölelését.

- Összetéveszt valakivel, asszonyom - mondtam. S aztán méltatlankodva a vizsgálóbíró felé fordultam:

- Bíró úr, ez kegyetlenség! Elhíttetni ezzel a szegény asszonnyal, hogy viszont fogja látni a fiát!

Anyám rögtön megértette, mit kell tennie. Fürkészve nézte az arcomat, felsóhajtott, a fejét rázta és kijelentette: a hasonlóság egy pillanatra szinte megtévesztette. Aztán méltatlankodva szidta azokat, akik messziről idebolondították.

Ügyes viselkedésünkkel bizonytalanságba ejtettük a vizsgálóbírót meg a két porkolábot. Ráadásul levél érkezett Lorient-ból. Közölték, hogy Auguste Duval felismerhető a bal karjára tetovált oltárról és virágfüzérrel. Azt gondoltam, ezek után már nem lesz kétségük afelől, hogy Auguste Duval vagyok, de nem így történt. Teltek-múltak a napok, szigorított börtönben voltam egymagam. Szökésre semmi lehetőségem. Több, mint két hét telt el így. Nem bírtam ezt az állapotot. Tintát, tollat kértem a foglártól és megírtam a nyilatkozatot, hogy François Vidocq vagyok. Abban reménykedtem, hogy a vallomásom után hamarosan útnak indítanak a Bicêtre-be, és vagy útközben, vagy a börtönből kereket oldhatok.

1799. április 2-án kerültem be másodszor a Bicêtre-be. Itt találkoztam Labbre kapitánnyal, aki annak idején Brüsszelben beszerezte azokat az iratokat, amelyek segítségével I. bárónét félrevezettem. Tizenhat évi fegyencmunkára ítélték egy nagyszabású rablásban való cinkosság miatt. Ugyanabba a transzportba osztották be, mint engem.

A megvasalás után az első osztag elejére kerültem. Az ország egyik leghírhedtebb betörőjével lettem összevasalva. Jossas vagy szélhámos néven Saint-Armand de Foral márki, elegáns útiöltönyhöz viselte a lábbilincset és a vasnyakravalót: sötétkék pepita nadrágja, asztrahán-szegélyes sötétkék kucsmája és kis kabátja, bíbor bársonnyal bélelt bő köpenye feltűnést keltett. A gavalléros öltözethez illően gavallérosan költekezett. A stációknál ételnek-italnak a javát rendelte, és a bőséges lakomából három-négy fegyenctársát mindig megvendégelte.

Ez a jóképű, harminc-egynéhány éves férfi egészen fiatalon egy dúsgazdag ültetvényes szolgálatába került. A kellemes modorú fiú elkísérte utazásain gazdáját, sokat pallérozódott, s

oly ügyesen viselkedett, hogy a legelőkelőbb társaságokban is megállta a helyét. Ezért ragasztották rá társai a Belépő nevet. Rászolgált; a fegyenctelepen, megláncoltan is nagyvilági gavallér módjára viselkedett.

Jossas egy-egy tervén olykor esztendeig is dolgozott. Rendszerint tolvajkulcsokkal operált, s azzal kezdte, hogy a kiszemelt lakás bejáratának záráról mintát vett. Mikor a kulcs elkészült, besurrant a lakás első helyiségébe, ha ott újabb zárba bukkant, ismét lenyomatot vett. Mikor már valamennyi zárhoz volt kulcsa, az áldozatot meghívta magához elegáns otthonába. Amíg vendégei asztalnál ültek, cinkosai behatoltak a kiszemelt lakásba. A cselédséget ilyenkor ügyes trüffel eltávolította; megkérte a háziakat, engedjék meg, hogy a konyhán, a felszolgálásnál segédkezzenek, vagy előzetesen gavallérok szegődtek a szakácsné, szobalányok mellé, s a döntő estén mulatni vitték őket. Jossasék általában ékszerre és pénzre „mentek”, de olykor elemeltek nagyobb tárgyakat is. Szennyesbe burkolva kidobták az ablakon cinkosuknak, aki egy mosodai kocsival várakozott.

Jossas lopásai nagy leleményességről, éles megfigyelőképességről és furfangos elméről tanúskodtak. Az előkelő társaságban, ahová bejáratos volt, havannainak adta ki magát, s oly ügyesen viselkedett, hogy semmi jel nem árulkodott szélhámos voltáról.

Legötletesebb fogása egy lyoni bankár kirablása volt. A bankárnál ügyfélként jelentkezett. Hamarosan bejáratos lett hozzá, és szerét ejtette, hogy lenyomatot vegyen valamennyi zárról, kivéve a páncélszekrény különleges zárát. A falba épített páncélszekrény kulcsát a pénztáros őrizte; éjjel-nappal magánál tartotta. Jossas nem riadt vissza a nehézségektől. Összebarátkozott a pénztárossal, s egy ízben vidéki kirándulásra hívta meg. Kocsi vitte őket a kirándulóhelyre; útközben az árok szélén fetrengő nőt pillantottak meg. Orrából, szájából ömlött a vér. Kétségbeesett férfi hajolt föléje, s próbálta elállítani a vérzést. Jossas felindultságot színlelve a nőhöz rohant.

- A vérzést meg lehet állítani, ha kulcsot szorítanak a hátára! - kiáltotta. A pénztárost kivéve persze egyiküknél se volt kulcs. A pénztáros először lakáskulcsát ajánlotta fel, a vérzés kissé csillapult, de még mindig erős volt.

- Még egy kulcs kell, különben vége! - mondta Jossas. A pénztáros odanyújtotta a páncélszekrény kulcsát. Jossas a nő lapockájához nyomta, ahol a bőrt viaszréteg fedte. A vérzés természetesen elállt. A nő és kísérője meghatottan hálálkodott. A pénztáros humánus tettétől elérzékenyülve zsebre vágta kulcsait, és három nap múlva kifosztották a páncélszekrényt.

Jossasnak voltak nagylelkű gesztusai. Jó szívről számos történetet beszéltek. Egy nap behatolt egy lakásba - azt hallotta, hogy érdemes körülnézni benne -, a szegényes bútorok meghökkenették, de azt gondolta, bizonyára valami fősvény alak lakik itt. Kirángatta a fiókokat, végigkutatott minden zugot - zálogcédulákon kívül semmit sem talált. A saját zsebéből elővett öt Lajos-aranyat, a kandalló párkányára tette, a tükörre ráírta korommal: „Kárpótlás a háborításért” - és gondosan kulcsra zárva maga mögött az ajtót, távozott.

Jossas ezúttal harmadszor volt útban a fegyenctelep felé. Utána még kétszer szökött meg, és végül 1805-ben a rochefort-i fegyenctelepen halt meg.

Chalonban olyasforma hajóra tereltek bennünket, amelyeken a szenet szállítják Párizsba. A hajót ponyva fődte, s ha egy rab kikandikált alóla, hogy friss levegőt szippantson vagy egy pillantást vessen a tájra, máris záporoztak rá a botütések. Én olyan levert voltam, hogy a mindig jókedvű Jossas alig bírt lelket önteni belém.

Mikor a Barbe-szigethez értünk, Jossas azt mondta:

- Most jól nyisd ki a szemed!

A Saône partján elegáns hintó várakozott, nyilván a hajó érkezésére. Mikor a hajónk közeledett, egy nő hajolt ki a kocsiaablakon, zsebkendőjét lengette.

- Ő az - szólt Jossas, és viszonzta az üdvözlést.

Hajónk kikötött. A nő elvegyült a bámész tömegben, amely az effajta látványosságokat lesi; arcát sűrű fátyol fődte. Délután négytől késő estig várakozott a parton; amikor a tömeg már szétoszlott, kísérő hadnagyunk, Jossas megbízásából odament a hölgyhöz, és egy szál kolbásszal, amelybe ötven Lajos-arany volt rejtve, jött vissza. Jossas elmondta, hogy Saint-Armand márki néven hódította meg a nőt; mikor lebukott, levélben tudatta vele elfogatását. Hatásos mesét költött; hamisított útlevéllal titokban merészkedett haza az emigrációból, de a határon elkapták, és a hamisításért a fegyenctelepre küldik.

A fátyolos hölgy másnap is megjelent, ott rostokolt a parton, amíg el nem indították a hajót. Jossassal madarat lehetett volna fogatni: pénzhez jutott, és szökés esetén biztos búvóhely vár rá, azok a rabok, akiknek valamirevaló öltönyük volt, igyekeztek eladni, gyakran oda is ajándékozták valakinek a transzport érkezésére összeverődött tömegből. Mihelyt beöltöztünk a fegyengúnyába, a part mentén veszteglő *Frontin* nevű hajóra tereltek bennünket. Toulonban ugyanis a hajdani gályarabság maradványaként hajón tartják a fegyenceket. A smasszerek lajstromba vették az állományt. Különválasztották a szökötteket, ezekre dupla láncot raktak. A szökés három évvel toldotta meg a büntetésüket.

Engem is dupla láncra vertek, és a hármass terembe, a visszaesők közé irányítottak. Ezeket nem viszik ki munkára, nehogy megszökjenek. Iszonyú látvány fogadott: az éjjel-nappal padjukhoz láncolt emberek testét férgek marták, testüket elcsigázta a rossz élelem és a kényyszerű tespedés.

Hétcégéres gazemberekkel egy fedél alatt ismereteim az alvilág fortélyairól sokat bővültek. Az egyik rab, aki ácsként angol kikötőkben dolgozott és angol börtönben is eltöltött jó néhány évet, sokat beszélt az angol vízibanditákról. A hajórakomány fosztogatói különböző csoportokba tömörültek. A *folyami kalózosok* éjszaka törtek rá a hajókra, gyakran lemészárolták a legénységet. Máskor meg, miután a rakományt elszállították, a hajóról leszedték a kötélzetet, árbocot, vitorlát, s az ott maradt a hullámok és a szél martalékául.

A *könnyűlovások* szintén éjjel működtek, de ők az Indiából érkező rakományokra specializáltak magukat. A legénységgel összejátszva megfűrták a kávéval, cukorral teli zsákokat, az olajos- és rumoshordókat pedig a dongákat szétfeszítve csapolták meg.

Az *iszapi fecskék* apálykor a hajók mentén lődörögtek azon a címen, hogy ócskavasat, szénhulladékot gyűjtenek. Valójában az „árut” vették át, amelyet a hajóról dobtak ki nekik.

A *lármázók* munkásoknak álcázva tömegesen rohantak a hajóra munkát kérve, és közben elemelték a kiszemelt holmikat.

Később, a rendőrségnél, mikor a vízi fosztogatások ügyében a párizsi rendőrség együttműködött a londonival, nagy hasznát vettem a touloni fegyenctelepen szerzett ismereteimnek.

A hármass terem bűnözői közt mindenki irtózott egy Vidal nevű fegyencről. Rablógyilkos banda tagjaként tizennégy éves korában fogták el, és csak fiatal kora mentette meg az akasztástól. Huszonnégy évi börtönre ítélték, de a börtönben hamarosan megölte egyik társát, és büntetését huszonnégy évi kényszermunkára súlyosbították. A fegyenctelepen egyszer kivégzésre került sor, és a városban akkoriban nem volt hóhér. Vidal felajánlkozott. A kivégzés megtörtént, de az alkalmi hóhért a smasszerek padjára kellett költöztetni, mert társai láncokkal agyonverték volna. Mikor Toulonban a Forradalmi Törvényszék megkezdte működését, Vidalt bízták meg a halálos ítéletek végrehajtásával. Azt hitte, hogy szabadlábbon marad, de a forradalom bukásával visszakerült a fegyenchajóra.

Vidallal közös padra volt láncolva a hírhedt Deschamp, aki kirabolta az állami bútorraktárt, ahol nagy értékű drágaköveket és ékszereket is őriztek. A rablott ékszerek értékét hozzávetőlegesen 17 millió frankra becsülték. A hivatalos lap negyven fegyveres betörőről írt, holott Deschamp két társával fosztotta ki a raktárt, és fegyvereik azok a szerszámok voltak, amelyekkel a drágaköveket foglalataikból kivésték. Talán ki se derült volna, kik a tettesek, ha Deschamp egyik cinkosát el nem fogják assignaták⁵ hamisításáért, és az a kegyelem reményében beköpte büntársait.

Így sikerült megtalálni Tours-ban egy női kalapba varrva, a Régens néven nyilvántartott gyönyörű gyémántot. Ezt a drágakövet, amelyet tizenkét millióra becsültek, Deschamp-ék Párizsban szerették volna értékesíteni, de féltek, hogy lebuknak vele. Szétfűrészelni se merték. Attól tartottak, hogy a gyémántköszörűs elárulja őket.

Deschamp gyilkosságot is követett el, és előttünk valósággal hencegett, hogy jó alibivel kímosta magát belőle. Toulonban nem sokáig raboskodott velem, hamarosan megszökött a fegyenchajóról. Három év múlva betöréses lopásért elkapták, halálra ítélték, és Párizsban kivégezték.

A hármas teremben Deschamp-tól egy Mulot nevű fegyenc választott el. Apja, - a hírhedt Cornu, - nevét hosszú ideig rettegve emlegették Normandiában. Kupecnek öltözve járta a vásárokat. Megfigyelte, ki hord magánál nagyobb összegű pénzt, s a családjából álló bandája segítségével meggyilkolta és kirabolta áldozatait. Többször gyanúba fogták őt is, a feleségét is, de alibijük mindig tökéletes volt. Cornuék gyerekeiket kiskoruk óta ránevelték a bűnre. A legkisebb lány eleinte iszonyodott a gyilkosságoktól, s hogy megedzzék, két mérföldet kellett mennie, kötényében egy asszony levágott fejével. Idővel a lány teljesen elvadult. Az áldozatokból közönyösen szedte ki kínvallatással, hová rejtették a pénzt. Égő taplót dugott a lábujjuk közé vagy tűzzel porkólta hónaljukat.

Mikor Normandiában már égett az „öreg” lába alatt a talaj, Cornu jobbnak látta egy időre családotul Párizs környékére költözni. Olyannyira vakmerő volt, hogy bejárt Párizsba, és a Champs-Élysées-n sétálgatott.

Ilyen sétáján találkozott egyik hajdani cinkosával, és megbeszélték, hogy közösen kifosztanak egy erdei lakot. A betörés megtörtént. A zsákmányt elosztották, de Cornu úgy vélte, hogy társa megrövidítette. Egy szóval se követelődözött; mikor mélyen bent jártak az erdőben, elővette tubákos szelencéjét, odakínálta a társának és leejtette; társa lehajolt érte, Cornu abban a pillanatban előrántotta pisztolyát, agyonlőtte és kifosztotta. Utána hazament, és nevetve beszélt el az esetet családjának.

Mikor elkapták, éppen egy tanyát fosztott ki. Rouenba vitték, és a törvényszék halálra ítélte. Felesége, akire semmit se tudtak rábizonyítani, naponta látogatta a siralomházban, ételt-italt hordott be neki.

- Csak nem *cidrizel* a *beretválástól* (lefejezés) - vigasztalta, mikor kiváltképpen komor hangulatban találta férjét. - Legalább a *beretva* (nyaktiló) előtt ne majrézz, a haverok kiröhögnek.

- Az én káptalanomat beretválják le, nem az övéket. Könnyű nekik. De mikor az egyik oldalon a *karcsi* (a hóhér), a másikon a *vadkan* (gyóntató)...

- Ugyan már, szedd össze a *lédet*, én csak egy asszony vagyok, de rajtam ugyan nem kárognak senki. Úgy mennék oda, mint a lakodalomba. Bárcsak veled mehetnék én is!

- Igazán? - kérdezte Cornu.

---

⁵ A francia forradalom bankjegye. - A szerk.

- Igazán - mondta sóhajtva az asszony. - De mért állsz fel! Mi ütött beléd?

- Belém semmi. Hé, Roch! - kiáltott ki a folyosóra a foglárnak - szólj a főporkolábnak, beszélni akarok az ügyésszel.

- Az ügyésszel! - kiáltott rémülten Cornuné. - Be akarsz köpni? Joseph! gondoldj a gyerekeinkre!

Cornu amíg az ügyész be nem lépett, hallgatott. Vallomása alapján kivégezték a feleségét is. Mindkettőjükön egyazon napon hajtották végre a halálos ítéletet.

Ezt a történetet a fiától, Mulot-tól hallottam. Valahányszor előadta, az oldalát fogta nevetésben.

- Nem kell játszani a tűzzel - mondogatta, s ő vigyázott is. Óvakodott az olyan ügyektől, amelyek nyaktilóval végződhetnek. Nem akart a szülei és a két testvére sorsára jutni.

Mulot egy bizonyos fajta betöréses lopásra specializálta magát. Ebben a nővére segédkezett neki. A lány mosónőnek öltözve, puttonnyal a hátán bement azokba a házakba, ahol nem volt portás. Sorra bekopogott az ajtókon. Ha egy lakásban senki se volt otthon, leszaladt és jelentette fivérének. Mulot ekkor lakatosinasként, kulcsköteggel a kezében megjelent, és egy-két perc alatt a legbonyolultabb zárat is kinyitotta. Nagy körültekintéssel dolgozott, de egyszer mégis elcsípték „munka” közben.

A besúgó

Soha olyan boldogtalan nem voltam, mint Toulonban a fegyenctelepen. Büntetésemet szökéseim és a hatóság megtévesztése miatt huszonnégy évre emelték, és én inkább éltem volna egy pestistelepen, mint ezekkel a sötét gonosztevőkkel egy padhoz láncoltan, tétlenségre kárhóztatva. Attól tartottam, hogy az aljas környezetben előbb-utóbb magam is lealjasodom. Rávesz a szükség és a nyomorúság meg a szabadulás vágya. Gondolataim gyötrődve, kétségbeesetten egyre a szökésen jártak. Mathieu apó, a rangidős smasszer, árgus szemmel lesett bennünket, és olyan emberismerete volt, hogy rögtön észrevette, ha valaki be akarta csapni. Akkoriban hatvanéves lehetett, most is magam előtt látom a keménykötésű öreget copfos, púderes parókájával, örökké mord arcával; valahányszor kinyitotta a száját, mindig szóba kerültek a botütések, amit kiosztott vagy ki fog osztani. Ezt a cerberust nem volt könnyű megszelídíteni, de én feltettem magamban, hogy véghez viszem ezt a csodát. Egy idő múlva úgy éreztem, talán sikerül: Mathieu apó ugyanis néha szóbaelegyedett velem. A régiek szerint ez kitüntetés számba ment. Így hát én is megkockáztattam, hogy kérelemmel forduljak hozzá. Hulladékfából, amit a munkába járó fegyencek hoznak nekem, gyerekjátékok faragására kértem engedélyt. Megkaptam, azzal a feltétellel, hogy jól viselem magam, és én már másnap munkához láttam. Társaim a körvonalakat nagyolták, én pedig befejeztem a bábukat. Mathieu apónak tetszettek a figurák, s ami nagy ritkán esett meg vele, megelégedését fejezte ki:

- Látjátok, ezt szeretem. Csendben vagytok, és pénzt is kerestek.

Néhány nap alatt a pad, amelyhez oda voltunk láncolva, valóságos műhelyé alakult át. Az árut azok a fegyencek adták el, akik a nyersanyagot hozták. Egy álló hónapig jól kelt a portékánk, a bevételből bőven telt ételre-italra. De sajnos egy idő múltán erősen csökkent a kereslet; egész Toulont elárasztottuk játékszereinkkel, és csakhamar megint ölbe tett kézzel ültünk. Nem bírtam a tétlenséget, panaszkodni kezdtem: rettenetesen fáj a lábam. Megjártattam, hogy alig bírok járni. Mathieu apó ajánlatára az orvos megvizsgált és kórházba utalt. Én úgy okoskodtam, ha az ember szökésre készül, jó, ha azt hiszik róla, csak keservesen vonszolja magát.

A kórházban a sebész megkedvelt; rám bízta a kötszeres ládáját. Én készítettem elő a borogatásokat meg a lépéseket a sebkötéshez, röviden: hasznossá tettem magam és szolgálatkészségemmel elértem, hogy rendesen bántak velem. Bár a kórházat figyelmeztették: veszélyes vagyok, az ápolóként működő fegyőrök rokonszenvét is megnyertem, jó néhány palack bor segítségével. Mikor úgy éreztem, hogy bizalmatlanságuk enyhült, fokozatosan előkészítettem haditerveimet. Parókát és fekete pofaszakállat már előzetesen beszereztem. Szalmazsákomban egy pár használt csizmát rejtegettem, amely fényesre suvikszolva szinte újnak látszott. A fejemről meg a lábamról így hát gondoskodtam, de a közbülső részek még hátra voltak. A sebészbe vettem minden reményemet, mert rendszerint az én ágyamra dobta szalonkabátját, kalapját, kesztyűjét meg a sétatálcáját. Egy reggel, mikor a terem túlsó végében elüszkösödött kart amputált, és az ápoló segédkezett neki a műtétnél, felhasználtam a kedvező alkalmat; villámgyorsan magamra öltöttem ruháit, és kiosontam a kórteremből. Egyenest a kijáratnak tartva, nyugodt képpel elsétáltam a fegyőrök mellett, egyik se figyelt fel rám. Alig húsz lépésre voltam a kaputól, mikor kiáltozás ütötte meg a fülem:

- Fogják meg! Fegyenc szökik! Fogják meg!

Nem vesztettem el a fejem. A kijáratához siettem, és a kapunál posztoló őrnök egy emberre mutattam, aki a város felé igyekezett.

- Fusson utána! Megszökött a kórházból!

Magam is futásnak eredtem, és az őr háta mögött elkanyarodtam. Lélekjelenlétem megmen-
tett.

Hamarosan bent voltam a városban. Az Itálie-kapu felé tartottam nyugtalanul tétovázva. Azt terveztem, hogy vidéken rejtőzködöm el, de a városkapun csak azt engedik ki, aki felmutat egy zöld igazolványt. Míg azon tanakodtam, mitévő legyek, három ágyúlövés dördült el jelez-
ve, hogy fegyenc szökött meg. Tanácstalanul, kétségbeesve indultam a bástyák felé, ahol talán kevésbé leszek szem előtt. A bástya egy elhagyatott részére mentem. Gyötrelmes gondola-
taimba merülve lassan lépegettem.

- Hány óra? - Fiatal nő szólított meg, provençalul.

- Nem tudom - feleltem mogorván, de a nő fecsegni kezdett az időjárásról, s végül azt mondta, kísérem el.

- Pár lépésnyire lakom innen, senki nem lát meg minket.

Talán menedéket találhatok nála, ezt a kedvező alkalmat nem szalaszthatom el. Megindultunk a lány szállása felé, és ismét eldördült a három ágyúlövés.

- Ma már a második szökik meg! - kiáltott ragyogó arccal a lány.

- Látom, örülsz neki! Azt reméled, hogy te kapod meg a fejpénzt?

- Márminthogy én? Nem ismersz te engem!

- Ugyan, ugyan. Ötven frank szép összeg. Ha valamelyik fickót elcsíphetném, én bizony nem haboznék.

- Nyomorult! - kiáltott rám felháborodva, és eltaszított magától. - Inkább pusztuljak éhen, semhogy ilyen gyalázatos pénzből éljek!

Felháborodását őszintének éreztem, nem haboztam, feltártam a helyzetemet.

- Sajnálom ezeket a boldogtalanokat - mondta, mikor megtudta, hogy fegyenc vagyok. - Én már többnek is segítettem a szökésben. - Elhallgatott, látszott rajta, hogy töpreng. - Idehallgass - folytatta aztán - Célestine kihúz a pácból! A szeretőmnnek van egy zöld igazolványa, holnapra elkérem tőle, te kimégy vele a városból, és megbeszél helyen elrejtjed egy kő alá. Most pedig gyere hozzám, mert itt nem vagy biztonságban.

Mikor bent voltunk a szobájában, Célestine azt mondta, kis ideig magamra hagy.

- El kell mennem a szeretőmhöz az igazolvány miatt.

A nők néha kitűnően komédiáznak. Rámtört az aggodalom, hátha azért ment el, hogy fel-
adjon. Még az utcára se ért, mikor én lerohantam a lépcsőn.

- Nocsak! Úgy látom félsz. Ha nem bízol bennem, gyere velem.

Úgy gondoltam, biztonságosabb, ha szemmel tartom, és megindultam az oldalán, nem tudtam, hová. Kisvártatva temetési menettel talákoztunk.

- Állj közéjük! - mondta pártfogóm és meg vagy mentve.

Valóságos sokadalom követte a koporsót. Nekem annyi időm som maradt, hogy köszönetet mondjak Célestine-nek. A lány egy szempillantás alatt eltűnt, én meg a menethez csatla-
koztam, és tüstén szóbaelegyedtem egy öreg tengerésszel. Hamarosan megbizonyosodtam, hogy Célestine nem vezetett félre. A temető a város falain kívül volt, és a gyászmenetet nem állították meg. Mikor a városfalak mögöttem maradtak, ugrálni szerettem volna örömben, de az alkalomhoz illő bánatos képet öltve lépkedtem a koporsó után. A sírnál egy ásó földet dobtam a koporsóra, aztán eloldalogtam. Mellékösvényeken mentem hosszú ideig, de ha hátra

néztem, Toulont még mindig nem vesztettem szem elől. Öt óra tájt éppen be akartam térni egy fenyőerdőbe, mikor puskás férfit pillantottam meg: minthogy vadásztársisnya volt a vállán, először vadásznak véltem, de aztán tekintetem megakadt a zsebéből kikandikáló pisztolyokon, és elkeseredve arra gondoltam, egyike azoknak a délvidékieknek, akik a hármasszázadosra a jutalom reményében a szökött fegyenceket keresik. Ha a gyanúm igaz, a futás már nem használnál, jobb előremenni, mint meghátrálni: én így tettem. Egészen a közelébe kerültem, hogy első ellenséges mozdulatára lefoghassam a kezét, és megkérdeztem tőle, merre visz az út Aix felé.

- Az országutat kérdezi vagy a mellékösvényt?

- Mindegy - mondtam közönyt színlelve, nehogy gyanúba fogjon.

- Hát akkor menjen csak ezen az ösvényen, kijut az országútra, és hamarosan elér a csendőrséghez. Ha nincs kedve egyedül menni, csatlakozhat az őrjáráshoz.

Éreztem, hogy a csendőrség szóra elsápadok. Emberem is nyilván észrevette, mert azt mondta:

- Látom, nem ragaszkodik az országúthoz. Hát ha nem nagyon sürgős magának, én elvezetem Fourrières faluba, onnan már csak két mérföld Aix.

Ajánlatát elfogadtam, és ő a bozótra mutatott. Bevettem magamat, és ő követett. Vagy két óra hosszat várahoztunk a sűrűben. Társam néhány lépésnyire rejtőzött tőlem. Arra gyanakodtam, hogy őrt áll. Végre odajött hozzám.

- Indulás! - mondta.

Útnak eredtünk, s mikor már vagy egy óra hosszat gyalogoltunk, társam megállt egy fánál, megtapogatta a törzsét; rájöttem, hogy a rovásokat számolja, amelyeket késsel vágta belé.

- Hát ez rendben van! - mondta elégedetten, aztán a tarisznyájából kenyeret vett elő, megosztotta velem, és inni adott a kulacsából. A kínálás kapóra jött, mert már nagyon kimerült voltam. A sötétség ellenére oly gyorsan meneteltünk, hogy elfáradtam. A gyaloglástól megszokott lábamat kínnal-keservvel húztam, és mikor az egyik falu tornyában hármast ütött az óra, kijelentettem: nem bírom tovább.

- Halkan beszéljen - szólt rám.

Pihenőt tartottunk. Kisvártatva fülét a földre szorította.

- Füleljen maga is! Nem hall valamit?

Elnyúltam a földön, fületem a talajhoz tapasztva.

- Rémlik, hogy több ember lépéseit hallom - mondtam suttogva.

- Meg ne mocsanjon, különben elcsípnek bennünket.

A lépések közeledtek. Egy járőr érkezett a bozóthoz, amelyben rejtőzködtünk.

- Láttok valamit?

- Semmit őrmester úr.

- Meghiszem azt, sötét van, akár a kemencében. Hej, ez az átkozott Roman, hogy az istennyila csapjon belé! Miatta kell a katonának egész éjjel az erdőben kujtorogni. Csak kerüljön a kezem közé ő vagy az emberei.

- Állj! - kiáltott az egyik katona.

- Látsz valakit? - kérdezte az őrmester.

- Nem, de mintha susogást hallottam volna a bozótból.

- Menj a csudába, képzelődöl. Annyit ijesztgettek Romannal, hogy mindenütt őt szimatolod.

Két másik katona is állította, hogy hallotta a neszezést.

- Ne jártassátok a szátokat, nincs ott senki! - erősködött az őrmester. - Ma is csak úgy lesz, mint máskor: nem fogjuk meg a jómadarakat. Ideje már takarodót fűjni.

Úgy látszott, hogy az őrző visszavonul.

- Ez csel - suttogta a társam. - Körül fogják keríteni ezt a helyet. Talán csak nem fél?

- Nem. Mit tegyünk?

- Tegye azt, amit én. Fogja ezt a két pisztolyt. Amikor lövök, lőjön maga is, hogy mindegyik egyszerre süljön el. Rajta! Tűz!

A négy lövés eldördült és mi inaszakadtan menekültünk. A katonák nem eredtek utánunk, nyilván csapdától tartottak, de mi azért nem lassítottuk az iramot. Mire kivirradt, egy házikó elé értünk.

- Pitymallik, de mi már biztonságban vagyunk - mondta vezetőm, és egy fa üregéből kulcsot halászott elő.

Benyitottunk a házba. Egyszerűen bútorozott falusi szobának vélhettem volna a helyiséget, de az egyik sarokban puszkaporos hordót pillantottam meg, és a polc tölténycsomagokkal volt megrakva. Női ruhadarabok és egy nagy karimájú fekete provençe-i kalap arról tanúskodtak, hogy nő is tartózkodik a házban. Miközben én sebtében körülnéztem, vezetőm a polcos szekrényből sült húst, hagymát és bort vett elő, és az asztalhoz tessékelt. Úgy vettem észre, kérdezősködni szeretne, de én olyan mohón ettem, hogy nyugton hagyott. Mikor az utolsó falást is bekebeleztem, padlásféle helyiségbe vezetett, és magamra hagyott. Azt sem tudtam, hogy ő maga a házban maradt-e, mert alighogy elnyúltam a szalmán, mély alvásba merültem.

Felébredve a nap állásából úgy véltem, hogy délután két órára járhat. Egy parasztasszony, nyilván ugyanaz, akinek a ruháit láttam, bedugta a fejét a csapóajtón.

- Maradjon nyugton - mondta provençe-i tájszólásban. - Az egész környék tele van fogdmegekkel.

Alkonyatkor megjelent a tegnapi ember, és egy-két semmitmondó szó után nekemszögezte a kérdést: ki vagyok, honnan jövök, hová tartok. Felkészültem a vallatásra, s azt feleltem, hogy megszöktem az *Óceán* nevű hajóról, amely Toulonban horgonyoz, és Aix-be igyekszem. Onnan haza szeretnék jutni a szülőföldemre.

- Rendben van, most már tudom, hogy maga kicsoda, de mit gondol, ki vagyok én?

- Hát az igazat megvallva eleinte mezőőrnek néztem, arra is gondoltam, talán csempészbanda feje, most meg nem tudom, mit tartsak magáról.

- No, megtudja hamarosan... A mi vidékünkön bátrak az emberek, de nem szeretnek katonászkodni, csak akkor vonulnak be, ha semmiképpen se húzhatják ki magukat. A községünkben egyetlen legény se rukkolt be. Csendőrök mentek értük. A zsandárok meg a mieink összetűztek, itt is, ott is volt halott. A falubeliek, akik részt vettek a csetepatében, az erdőbe menekültek, nehogy hadbírótság elé állítsák őket. Így aztán összeverődünk vagy hatvanan Roman úr meg a Bisson de Tretz fivérek vezetése alatt. Ha velünk tart, örülnék neki, maga jó cimbora, és úgy vettem észre, kerüli a csendőröket. Láthatja, nem élünk rosszul. A parasztok hozzák a híreket és ellátnak minket elemózsiával. No, felcsap közénk?

Igent mondtam, és nem nagyon gondoltam a következményekre. Még két napot töltöttünk az erdei házikóban. A harmadikon társam karabélyt meg két pisztolyt nyomott a kezembe. Útnak eredtünk. Sokáig gyalogoltunk árkon-bokron az erdőségben, mígnem egy meglehetősen nagy ház elé érkeztünk. Ez volt Roman főhadiszállása. Az ajtó előtt várakoztam, amíg társam bejelentett. Hamarosan visszajött értem, és beléptünk egy nagy hodályba, ahol vagy negyven ember között félig paraszti, félig polgári módon öltözött férfiak akadtak meg a tekintetem. Egyenest hozzá vezettek.

- Örülök, hogy megismerhettem - mondta választékos udvariassággal. - Hallottam, hogy a bajban nem veszi el a fejét, szóval tudom, hogy mit ér. Ha vállalja a mi veszélyes életünket, szívesen befogadjuk. A becsületes, bátor emberek mind velünk tartanak, s mi is a becsületet meg a bátorságot becsüljük leginkább.

Roman, aki így beszélt hozzám, a kezét nyújtotta. A többiekkel is sorra leparoláztam. Így kerültem be a bujdosók csapatába, amelynek Roman politikai célt tulajdonított. Annyi bizonyos, hogy Roman és emberei - akárcsak a Baglyok - eleinte csak az állam pénzét szállító postakocsikat fosztották ki, később az utasokat is. A bujdosók nagy része kezdetben visolygott az útonállástól, de katonaszökevények lévén nem mehettek vissza családjukhoz, és a körülmények hamarosan rávették őket a fosztogatásra.

Megérkezésem másnapján Roman hat emberével együtt elküldött Saint-Maximin környékére, nem tudtam, mi végből. Éjfél felé egy kis erdő szélén elrejtőztünk a vízmosásban. Roman hadnagya, az egyik de Bisson fivér, kiadta a parancsot; teljes csend. Hamarosan kerékszörgést hallottunk, batár hajtott el mellettünk az úton.

A nizzai postakocsi - mondta Bisson. - Több rajta az ór, mint a lóvé. Nincs mit kezdeni vele!

Visszamentünk a hadiszállásra. Roman látva, hogy üres kézzel térünk meg, szitkozódva fogadkozott: - Holnap kipótoljuk!

Nem lehettek kétségeim, útonállóik közé keveredtem. Egyszerre rámszakadt helyzetem súlyossága. Ha elfognának, mint szökött fegyencre a legsúlyosabb büntetés vár. Arra gondoltam, kereket oldok, de letettem róla; újonc vagyok a bandában, nyilván szemmel tartanak. Ha pedig nyíltan megmondom, hogy tovább akarok állni, felkeltem gyanúvásukat. Mindkét esetben kémnek nézhetnek, és Roman főbe lövet. Mindenfelől halál és gyalázat leselkedett rám.

Puhatolózni próbáltam annál az embernél, aki Roman bandájába hozott. Megkérdeztem tőle, kaphatnék-e néhány nap szabadságot a főnökétől.

- Csak azok kapnak, akiket már régóta ismerünk - mondta kurtán, és faképnél hagyott.

Tizenegy napja voltam a bujdosók közt, mikor nagy lármára riadtam fel. Az egyik társunk pénztárcáját ellopták, és persze engem, az újonnan jöttet gyanúsítottak. Körülfogtak. Hiába hangoztattam ártatlanságomat, megmotoztak. Ruhástól aludtam, vetköztetni kezdtek, s ahogy lehúzták rólam a kabátot, megdöbbenve látták ingemen a gályarabság jelét.

- Fegyenc! Fegyenc van köztünk! - kiáltott Roman. - Biztos, hogy kém! Agyon kell löni!

Az emberek elővették puskáikat.

- Várjatok egy kicsit - mondta Roman. - Előbb adja vissza a pénzt.

A pénz meglesz - mondtam -, de beszélni szeretnék magával négyszemközt.

Roman beleegyezett. A többiek azt hitték, hogy vallani akarok, de én mihelyt négyszemközt maradtunk, elismételtem neki, hogy ártatlan vagyok, és aztán ügyes módszert ajánlottam, amellyel leleplezheti a tettést.

Roman kisvártatva visszament embereihez, annyi szalmaszálat tartva a kezében, ahányan voltunk.

- Idefigyeljetek. Az a tolvaj, akinél a leghosszabb szalmaszálat találjuk. Most húzzatok!

Az emberek sorra húztak Roman kezéből, és végül, mikor összehasonlították a szalmaszálakat kiderült, hogy mind egyforma, csak az egyik szál, amit egy Joseph d'Oriolles nevű fiú húzott, rövidebb, mint a többié.

- Te vagy a tolvaj! - mondta Roman. - A szalmaszálak egyforma hosszúak, de te lecsíptél a tiedből.

Josephet megmotozták, az övében megtalálták a pénzt. Ártatlanságom beigazolódott. Roman az emberei előtt adott elégtételt, de kijelentette, hogy a csapatában nem maradhatok tovább. - Sajnálom, de hiába, mégiscsak fegyenc vagy!

Tizenöt Lajos-aranyat nyomott a markomba, és szavamat kellett adnom, hogy huszonnégy napig hallgatok arról, amit láttam. Ígéretemet megtartottam.

Megkönnyebbült szívvel hagytam ott Romant és bandáját. Nyilvánvaló, hogy a kormány, hatalmát megszilárdítván, szigorú intézkedésekkel előbb-utóbb helyreállítja a belső rendet. A Nap Lovagjai, a Jézus Társasága nevű alakulatok maradványait, amelyek az idejét múlt reakciós politikai reményeknek köszönheték létezésüket, mulhatatlanul meg fogják semmisíteni. A fosztogatások egyetlen tisztességes ürügye, a királpárti szervezkedés megszűnt; jóllehet egy-egy nemesi család fiai még azzal hőködtek, hogy megtámadták a postakocsit, a közvélemény már egyre kevésbé tartotta dicső tettnek az állam pénzének elorzását. A diktatúra divathősei, akik tetszelegtek a szerepben, hogy pisztollyal a markukban megakasztják a postaforgalmat és az adókból befolyó állami jövedelemre ráteszik a kezüket, visszatértek otthonukba, vagy betyárkodásuk színhelyétől távol telepedtek le. Az útonállás hőskora véget ért, a rend átvette uralmát. De engem nemcsak az a meggyőződés tartott vissza az útonállóktól, hogy bizonyára guillotine-on végezném; bár meg voltam bélyegezve, s a bűnözők közé taszítottak, iszonyodtam a büntől, és szilárdan eltökéltem, hogy kerülni fogom. Nem tudtam, miként fogom megvalósítani elhatározásomat, de azt tudtam, kirtartok mellette. Azon voltam, hogy minél messzebbre kerüljek Roman bandájától, és a mellékösvényeken Lyon felé igyekeztem. Orange táján rá kellett térnem az országútra és most már a véletlentől függött a sorsom: találkozom-e csendőrökkel, igazoltatnak-e vagy sem. Szerencsémre provençe-i fuvarosok hajtottak rakományukkal Lyon felé. Tudtam, hogy a fuvarosokat nem szokták igazoltatni. Beszédbe elegyedtem velük. Jóindulatú embereknek látszottak; azt mondtam, igen nagy szívességet tennének nekem, ha a csendőrök miatt megengednék, hogy felüljek valamelyik szekérre, mintha közéjük tartoznék, mert katonaszökevény vagyok. Kérésem nem hőkentette meg őket, belementek, sőt mintha várták volna, hogy pártfogásukat kérjem, hiszen ebben az időben sorsát az emberek jóindulatára bízva, Dél-Franciaországban sok katonaszökevény bujdosott.

Felültem az egyik szekérre, és mikor némi pénzt is elővettem, zubbonyt adtak rám, és úgy szerepeltem, mintha a fuvarosgazda első útján levő fia lennék. „Első utazásom” öröme sűrűn stációztunk a fogadók asztalánál, így hát mikor Lyonba érkeztem, a tizenöt Lajos-aranyból mindössze huszonnyolc sou maradt a zsebemben.

Egy ideig nézelődve bolyongtam Franciaország második legnagyobb városának szűk és piszkos utcáin, majd a Négy Kalap utcában felfedeztem egy csehót. Úgy gondoltam, itt a pénztárcámnak megfelelő vacsorát kapok. Nem csalatkoztam: a vacsora gyenge volt és fél-fogamra se elég. Tisztára törültem a késemet - nem volt valami zsíros -, és elszontyolodtam a gondolatra, hogy valahol a szabadban kell töltenem az éjszakát. Éppen fel akartam tápász-

kodni az asztaltól, mikor holland beszéd ütötte meg a fületem. A holland hajón jól megtanultam ezt a nyelvet, így hát megértettem, amit a két hollandus, egy nő meg egy férfi - zsidóknak néztem őket - egymás közt beszélt. Tudtam, hogy minden nagyvárosban, így Lyonban is, vannak olyan szállások, ahová befogadják a csempészeket, és nem kérnek papírt; beszédükből úgy vettem ki, ők is ilyesmivel foglalkoznak. Odamentem hozzájuk, és megkérdeztem, tudnának-e olcsó szállást ajánlani.

Valóban szállásadással foglalkoztak, és azt javasolták, tartsak velük. Bevezettek egy szobába, ahol hat ágy állt, egyikben sem feküdt senki, pedig tíz óra elmúlt. Talán magam leszek, gondoltam; lefeküdtem és elaludtam.

Ismerős hangra ébredtem fel.

- Fél hét, és te még húzod a lóbőrt.

- Éjjel fenn voltam, de hiába. Be akartunk lépni egy köszörűshöz (ékszerész), de rikácsolt a kakas (ébren volt). Ha nem kopunk le, meg kellett volna markolni a halefot, és én nem szeretem a hullákat.

- Félted a káptalanodat! Ilyen melóval nem csurog a lé (nem lehet pénzt keresni).

- Inkább futtatok a csoszogón. Ládát rámolni rázós, az andrisok folyton a bütyköt tapossák. (Inkább gyilkolok az országúton. Üzletet kirabolni rázós, a csendőrök az ember sarkában vannak.)

- Semmi szajrét se hoztál.

- A kislapát befuccsolt a lékbe, a hapsi vijjogott, le kellett lécelni. (A tolvajkulcs beletört a zárba, az illető segítségért kiabált, menekülni kellett.)

- Ha nem látnátok, egy idegen ürge alszik itt, ti meg pofáztok - szólt közbe egy harmadik.

A másik kettő elhallgatott. Én óvatosan félig kinyitottam a szemem, de senkinek sem láttam az arcát. A szobában emeletes ágyak voltak. Én feküdtem a legalsóban. Mozdulatlan maradtam, hadd higgyék; alszom. Kisvártatva az egyik ágyról lepattant valaki, ráismertem: egy touloni fegyenc, előttem néhány nappal szökött meg. A többiek is lekászmálódtak; csupa ismerős. A szobában négy szökött fegyencársam tartózkodott, közöttük Deschamp, az állami bútorraktár hírhedt kirablója. Most már én is feltápászkodtam.

- Vidocq! - kiáltották örvendezve, és körém sereglettek. Elvittek reggelizni egy vendéglőbe. Új ruhát, pénzt adtak, még szeretőt is szereztek. Szóval ugyanabba a helyzetbe cseppentem, mint Nantes-ban. Nekem eszem ágában sem volt cimboráim mesterségére adni magam, megint csak időt akartam nyerni, amíg anyám pénzküldeménye megérkezik. Valahányszor magukkal hívtak, valami ürüggyel kihúztam magam. Az lett a vége, hogy feljelentettek a rendőrségen.

A szeretőmnél tartóztattak le, és egyenest a börtönbe kísérték. Mihelyt vallatóra fogtak rájöttem; a társaim árultak el. Iszonyú düh fogott el, és a felháborodás arra az elhatározásra készítetett, amely idővel pálfordulatot adott egész életemnek. Ekkor tettem meg az első lépést későbbi pályám felé. Írtam a rendőrtanácsosnak, Dubois úrnak, és külön kihallgatást kértem tőle. Még aznap este elvezettek hozzá a városházára, a dolgozószobájába.

Feltártam előtte a helyzetemet, és kijelentettem; hajlandó vagyok a Quinet fivérek nyomára vezetni a rendőrséget (A két Quinet-t gyilkosság miatt üldözték). Azt is felajánlottam, hogy a rendőrséget nyomára vezetem azoknak a bűnözőknek, akik a holland zsidónál és egy Caffin nevű egyénnél laknak. Szolgálataim fejében csupán annyit kértem: helyezzenek szabadlábra, és távozhassam Lyonból.

A rendőrtanácsost már többször félrevezették hasonló ajánlatokkal, láttam rajta, bizalmatlan-kodik.

- A tanácsos úr kételkedik bennem. Akkor is kételkedne még, ha útközben, amíg vissza-visznek a fogházba, elszöknék, és utána visszajönnék ide, önként adva magam a kezébe?

- Ebben az esetben nem - felelte.

Nos, hát hamarosan viszont fog látni, ha nem szigorítja meg az őrizetemet.

- Rendben van.

Elvezettek. A Lámpás utca sarkára érve elgáncsoltam a két őrt, aki karon fogva vezetett. Futásnak eredtem, oly sebesen, hogy mire feltápáskodtak, én a sötét utcában már eltűntem a szemük elől.

Egyenest a városházára, a rendőrtanácsos dolgozószobájába szaladtam.

Gyors visszatérésem meghökkentette Dubois urat, látta: megbízhat bennem és számíthat rám. Megállapodtunk, hogy visszamegyek a szállásomra, és ott azt mondom, sikerült megszöknöm őröimtől.

Mikor beállítottam a szállásra, a hollandus közölte, a cimboráim elköltöztek, azt is megmondta hová. Utánuk mentem. Már hallottak a szökésemről, de én oly sokszor szöktem meg, testi erőm, fortélyosságom és gyorsaságom oly köztudomású volt, hogy eszük ágába se jutott, netán rájöttem árulásukra, és a rendőrtanácsosnak dolgozom. Barátságosan fogadtak, talán abban a reményben, hogy belátom, nincs más kiutam, és ezentúl velük tartok. Beszélgetés közben mindent, ami leleplezésükhöz kellett, megtudtam a két Quinet-ről, és még aznap szerét ejtettem, hogy a rendőrtanácsos tudomására hozzam a hallottakat.

Felvilágosításaim után két napra rendőrök razziáztak a hollandusnál, és megbeszélésünk értelmében engem letartóztattak. Másnap lefülelték Deschamp-ot jó néhány társával együtt meg a két rablógyilkost. Engem eleinte külön zárkában tartottak - az én ötletem volt -, hogy a gyanút elaltassuk. Mikor néhány nap múlva kikerültem a magánzárkából, nagy álmétkedést színleltem, hogy a társaimat is itt találom. Egy Neveu nevű ember kivételével, aki sandán nézett rám, senki sem gyanakodott. A gyanút nem hagyhattam szó nélkül, és amikor megkérdeztem az okát, azt felelte, abból, ahogyan megmotozták és a vallatás kérdéseiből arra gyanakszik, hogy én buktattam le. Felháborodást színlelve tiltakoztam, hiszen ha a többiek is besúgónak tartanak, végem. Az egyik rabot besúgásért agyonverték társai az udvaron, és a tettes személye sohasem derült ki. Egy másikat, aki társaira vallott, az ablakrácsra akasztották fel a cellában.

Magam köré gyűjtöttem a rabokat.

- Neveu azt hiszi rólam, hogy beköptelek titeket. Feleljetek: árulónak tartotok vagy sem!

Valamennyien nemmel feleltek, és Neveu kénytelen volt mentegetőzni.

A rendőrtanácsos újra beszélni akart velem; hogy gyanúba ne keveredjek, három rabtársammal vezettek fel, mintha kihallgatásra kísérnének. Engem szólítottak be először.

Dubois úr közölte velem, hogy néhány nagyon ügyes párizsi zsebmetsző érkezett Lyonba, s minthogy a „mesterek” papírjai teljesen rendben vannak, biztonsággal kivárhatják a kedvező alkalmat a jó fogásra, sőt némi szerencséivel a művelet után kereket is oldhatnak. A párizsi alvilág hírhedt alakjai voltak köztük: Jallier, más néven Buksi, Bouthey, az alvilágban Öcsi, Mollin, a Kalapos, és Gróf, az Aranykezű. Ezeket a neveket én akkoriban nem ismertem, ezt megmondtam a rendőrtanácsosnak, hozzáfűzve, hogy talán nem így hívják őket. Dubois úr rögtön szabadon akart bocsátani, hogy nyomozhassak utánuk, hátha ismerem őket, de én

figyelmeztettem, azonnali szabadon bocsátásom felkeltené társaim gyanúját. Csak úgy tudok sikeresen dolgozni, ha bent tartanak. Dubois úr belátta, hogy igazam van.

A véletlen segítségemre sietett. Neveu utánam ment a kihallgatásra és rövidesen kijött.

- Mit szólsz hozzá, azt akarta, hogy köpjem be a párizsi „mestereket”?! - méltatlankodott. - Majd éppen én segíték lesittelni.

Egy szempillantás alatt kész volt a haditervem. - Átverhetted volna. Én azt mondtam neki, hogy *kibököm* őket (leleplezem).

- Mószerolsz? Hisz nem ismered azokat!

- De ellóghatok, amíg a városban sétáltatnak, te okos fiú.

Neveu fejében szöveget ütött az ötlet, már sajnálta, hogy nem engedett Dubois úr felszólításának. Újabb kihallgatást kért a rendőrtanácsostól, akit előre értesítettem a dolgok állásáról. Így esett, hogy a fogdmegekkel a nyomunkban végigsétáltunk a város forgalmas részein; Neveu ráismert a párizsi alvilág néhány tagjára, és sorra megnevezte őket. Hátra volt még a Neveu-nek beígért szökés; bekanyarodtunk a Mercière utcába és bevágódtunk egy átjáróba. Magunkra rántottam az ajtót. Erre a fogdmegek a másik bejárathoz rohantak, mi pedig kísétáltunk ott, ahol bejöttünk.

Két napra rá Neveut, akire már nem volt többé szükség, ismét letartóztatták; már nem gyanakodhatott rám. Nyomra vezettem a rendőrséget: a bandát elcsípték. A rendőrtanácsos betartotta a szavát, háborítatlanul távoztam Lyonból, azzal a szándékkal, hogy Párizsba tartok.

Postakocsira szálltam. Abban az időben éjjelente pihenőt tartottak a delizsánszok. Lucy-le-Bois-ban, ahol a többi utassal együtt én is megszálltam, induláskor elfelejtettek felkelteni, mire felébredtem, a delizsánsz már két órája úton volt. Azt reméltem a meredek kaptatókon utolérem, de aztán beláttam, hiába loholok. Ekkor lassabbra fogtam lépéseimet. Az országúton velem egy irányban menetelt egy férfi. A hosszú futásban ellepett a verejték. Ő fürkésze nézett rám és azt kérdezte; Lucy-le-Bois-ból jövök-e. Igennel feleltem, és a beszélgetésünk ezzel abbamaradt. Auxerre-ig mentem. Útitársam előzetesen lemaradt Saint-Brice-ben. Kimerülten betértem egy fogadóba, megvacsoráztam, és utána tüstént lefeküdtem.

Álmomból nagy lárma riasztott fel. Az ajtómon dörömböltek. Feltápáskodtam és álmoságtól kábultan kinyitottam az ajtót. Háromszínű vászonszalagokba, sárga nadrágokba, piros paszományokba ütközött a tekintetem. A helybeli rendőrkomisszárius, egy őrmester és két csendőr kíséretében állta el az utamat. Mögöttük az az ember, aki útközben megszólított. Elszorult a szívem, és éreztem, hogy nem bírom legyűrni felindulásomat.

- Látják, hogy elsápadt. Ő az, semmi kétség!

- Vizsgáljuk meg alaposan - mondta a komisszárius. - Öt láb, öt hüvelyk. Hát igen, annyi. Haja, szemöldöke, szakálla szőke, a szeme szürke, arca telt, szélesvállú, jól megtermett.

- Ő az - kiáltott az őrmester, a két csendőr és az országúti társam.

- Igen, ő az! - ismételte a komisszárius, és tovább olvasta a személyleírást. - Kék kabát, szürke kasmírnadrág, fehér mellény, fekete nyakkendő.

Nagyjából így voltam öltözve jómagam is.

- Nem megmondtam? - jelentette ki szemmel látható elégedettséggel a saint-brice-i, aki nyakamra hozta a csendőröket. - Az egyik betörőt már elcsíptük.

A körözött egyén személyleírása egyezett az enyémmel, én sehová sem törtem be, mégis szorongatott az aggodalom. Talán félreértés történt, talán...

Közben mások is odasereglettek a fogadóból.

- Mi történt?

- Betörőt fogtak el! Körözött gonosztevőt!

A saint-brice-i arca diadalmasan ragyogott, mint aki sikeres vadászatról tér haza és nagy hangon magyarázta, hogyan fogott gyanút, mikor meglátott az országúton.

- Csend! - kiáltotta a komisszárius. Aztán a körözvényt hátlapjára fordítva tovább olvasta a szöveget: - Különös ismertetőjele olaszos kiejtése és csonka hüvelykujja, amelyről golyó szakított le egy ujjperacet.

Megkönnyebbültem. Felmutattam jobb kezemet, és mindenki meggyőződhetett róla, hogy valamennyi ujjam ép. A jelenlevők zavartan néztek össze. Országúti társam ábrázatára leplezetlen csalódás ült ki.

Nyeregben érezvén magam, most már nyugodtan kérdezősködtem, és a komisszárius felvilágosított, hogy előző éjjel betörtek Saint-Brice-be, és tekintélyes összeget vittek el. Az egyik gyanúsított ruházata és személyleírása megegyezett az enyémmel. A komisszárius mentegetőzött, én udvariasan bizonygattam, hogy a történeteket nem veszem zokon. Boldog voltam, hogy a csendőrök betoppanását ily könnyűszerrel megúsztam. Egyszersmind rettegvé gondoltam arra, mi történt volna, ha igazoltatnak. A katasztrófa bármely pillanatban rámszűdulhat, amíg nincs útlevelém. Megváltoztattam tervemet; nem Párizsba megyek, hanem szülővárosomba, és ott próbálok valami úton-módon igazolványhoz jutni.

Bujkálás a rendőrség előtt

Többféle okból, amelyet szükségtelen felsorolnom, hiszen az olvasó ismeri őket, nem mentem egyenest a szülői házba, hanem egyik nagynénémhez állítottam be. Szomorú hírral fogadott: apám meghalt.

Anyám elérzékenyült, mikor meglátott. Viselkedésében nyoma sem volt már az utóbbi évek szemrehányó keserűségének. Egyedül volt, szerette volna, ha mellette maradok, de ezt csak úgy tehettem meg, ha nem mozdulok ki a házból. Három hónapig bírtam ezt a fogságot, aztán a külsőmet elváltoztatva kimerészkedtem az utcára. Kiruccanásaimat többször is megisméltetem és megnyugodtam; nem ismertek fel. De csakhamar elterjedt a hír, hogy a városban bujkálok. Anyám házában unos-untalan házkutatást tartottak. Olyan jó rejtékhelyet készítettem, hogy nem találtak rám - az a család, amely házunkat később megvette, már négy éve lakott benne, és még mindig nem fedezte fel a tíz láb hosszú, hat láb széles búvóhelyet, talán soha fel nem fedezi, ha én meg nem mutatom. De éreztem, nem bírom sokáig a tétlenséget meg az örökös rejtőzködést. Egy Blondel nevű barátom ideadta útlevelét, és bár a személyleírása nem illett rám, útnak indultam, és baj nélkül eljutottam Párizsba.

Párizsban csipkeeladással foglalkoztam, de tulajdonképpen az volt a célom, hogy elérjem ítéletem felülvizsgálását. Kerülő utakon puhatolózva megtudtam, hogy szokott fegyencként a felülvizsgálat nem lehetséges; a jogszabályok szerint vissza kell térnem a fegyenctelepre. Nem a fogságtól borzadtam, hiszen az Igazságügyi Minisztériumhoz kérvényt adtam be a kéréssel: engedjék meg, hogy büntetésemet Arras-ban, az örültek házában töltssem le egymagam egy cellában; attól irtóztam, hogy gonosztevőkkel legyek összezárva. Kérvényemre nem érkezett válasz, és én elhatároztam, hogy Blondel néven folytatom életemet. Rouenban akartam letelepedni.

Útlevelém személyleírása és a külsőm közti ellentét bármikor a vesztemet okozhatja. Megfelelő személyleírásra kellett szert tennem. Nem volt könnyű feladat, mert az Angliából beszivárgó emigránsok fokozott éberségre készítették a rendőrséget. A következő tervet agyaltam ki: Elmentem a rouen-i városházára, és ott útlevelemet bemutatva vízumot kértem Le Havre felé. A vízumot minden nehézség nélkül kiadják, ha az útlevél nem járt le. Az enyém érvényes volt. Megkaptam a vízumot és távoztam; kisvártatva visszatértem, és izgatottan érdeklődtem, hogy nem hagytam-e itt a levéltárcámat. A levéltárcát persze nem találták, én kétségbe estem. Sopánkodtam, hogy halaszthatatlan ügyek Le Havre-ba szólítanak, és még ma este el kell utaznom, de oda az útlevelém.

- Ezen könnyen segíthetünk - mondta a hivatalnok. - A vízumregiszter adatai alapján útlevél-másolatot adunk.

Éppen ezt akartam. A vízumregiszterben csak az útlevél száma meg a születési adatok szerepeltek. A Blondel névre szóló útlevél az én személyi adataimat tartalmazta. A biztonság kedvéért aznap este valóban elutaztam Le-Havre-ba. Rouenban pedig megbízásomból felhívásokat függesztettek ki: jutalmat ígértem a becsületes megtalálónak, aki elveszett irattárcámat az útlevéllel visszaszolgáltatja.

Okmányaim így rendben voltak. Biztonságban érezhettem magamat, s most már kereset után kellett látnom, hogy tisztos polgárként éljem le az életemet. Szatócsüzletet nyitottam. Az üzlet olyan jól ment, hogy anyám, akinek kerülő úton rendszeresen küldtem hírt magamról, hozzám költözött. Teltek-múltak a hónapok, vevőköröm egyre bővült, a folyószámlám a bankban gyarapodott, Blondel aláírásának tekintélye volt Rouen üzleti köreiben, magánéletem feddhetetlen. Úgy éreztem révbe jutottam, és a végzet, amely újra meg újra lealjasodásba

taszított, belefáradt üldözésembe. Több mint egy esztendő telt el békés munkában, amikor váratlanul rázmúdult a katasztrófa. Üzleti útról tértem haza. Este rendőrök jelentek meg lakásunkon, és mint François Vidocq-ot letartóztattak. Egy ifjúkori pajtásom adott fel bosszúból, akivel annak idején perpatvarom volt. Hiába bizonygattam útlevelemre hivatkozva, hogy Blondel a nevem, erős fedezet alatt Saint-Denisbe, onnan Douai-ba szállítottak. A kettőzött felügyelet bizonyította, hogy külön felhívták rám a figyelmet, nehogy megszökhessek. Mielőtt útnak indultam volna, egy pillantást vethettem csendőrségi lapomra. A szöveg belémvésődött.

„VIDOCQ (Eugène-François) in contumace⁶ halálra ítélve. Rendkívül veszélyes, mindenre kész ember.”

Kezem-lábam úgy megkötözték, hogy mozdulni se bírtam. Elvetemült bűnözőként, megbélyegezve vitt a rabszállító kordé. Az örök egy pillantásra le nem vették a szemüket rólam, és én elhatároztam, nem engedem, hogy a balsors leteperjen. Kétségbeejtő helyzetemben felbuzdult bennem a lelkierő, amelynek oly sokszor köszönhettem a szabadulásomat.

Saint-Denis után az első stáción megkíséreltem a szökést, de nem sikerült. A következő állomáson a citadellába zártak bennünket. Cellánk alatt egyetlen fegyveres őr posztolt, egy fiatal regruta. Arcáról ítélve jóindulatú fiúnak látszott, és úgy gondoltam, próbálkozhatom nála. Ötven frankot ajánlottam fel neki, ha szökni hagy bennünket. Visszautasította, de szemhunyorítása elárulta, mennyire csábítja a pénz. Megdupláztam az összeget, hogy felbátorodjon, és csalétkül három Lajos-aranyat csillogtattam meg előtte. Az aranyak megtették a hatásukat. A regruta kijelentette: hajlandó segédkezni, és közölte, hogy éjfélről két óráig lesz ismét szolgálatban. Megegyeztünk, és mi tüstént munkához láttunk. A falon akkora nyílást vájtunk, hogy kiférhettünk rajta. Most már csak emberünkre vártunk. Éjfélkor jelezte, hogy átvette őrhelyét, én ledobtam neki a három aranyat.

- Rendben van minden? - kérdeztem.

- Igen. Siessenek! - felelte pillanatnyi habozás után.

Különösnek találtam, hogy nem válaszolt rögtön, és gyanakodni kezdtem. Füleltem, úgy rémlett lépéseket hallok, s távolabb a holdfényben árnyakat véltem feltünedezni. Az őrszem elárult bennünket! De meglehet, hogy elhamarkodottan ítélek. Bizonyosságot kell szereznem. Szalmazsákomat felhasítottam, és a szalmából sebtén emberforma alakot formáltam, ráhúztam a kabátomat, majd kidugtam a falba vájt nyíláson. A következő pillanatban olyan kardcsapás sújtott le rá, amely az üllőt is keresztülhasítaná. Ez kétségbevonhatatlanul bebizonyította, milyen sors várt volna rám, ha kimerészkedem.

Börtönünket rögvest ellepték a zsandárok, jegyzőkönyvet vettek fel, vallatóra fogtak bennünket. Kijelentettem, hogy három Lajos-aranyat adtam az őrszemnek. A regruta tagadta. Én kitarítottam állításom mellett. A katonát megmotozták. A lábbelijében megtalálták az aranyakat, és azonmód börtönbe vetették.

Bennünket megfenyegettek, de továbbszállításra váró foglyok lévén, semmit se tehettek ellenünk. Így be kellett érniök azzal, hogy megszigorították az őrizetet.

Ám a véletlen, amelyet folyton lestem-vártam, másnap elem hozta a kedvező alkalmat. Indulásra váraoztunk a kaszányaudvaron, ahol nagy volt a felfordulás, a mi transzportunk útra készen, egy másik akkor érkezett, és egy újonc zászlóalj is az Ardennes-ek vidékéről indulóban volt a boulogne-i tábor felé. Összekötő tisztek vitáztak a csendőrökkel, melyik egység hol sorakozzon. Miközben a katonák és a csendőrök számba vették embereiket, én

---

⁶ A vádlott távollétében. - A szerk.

villámgyorsan besurrantam a kaszárnya udvaráról éppen kifelé készülő poggyászkocsi belsejébe. Összekucorodva, mozdulatlanul lapultam a rakomány között, és sikerült észrevétlenül kijutnom a városból. A városfalak mögöttem maradtak, már csak az volt hátra, hogy feltűnés nélkül lelépjek a kocsiról. Nem kellett sokáig várakoznom, a kocsis csakhamar betért egy kocsmába. Míg lovai az útszélén várakoztak, kilopakodtam, és elrejtőzködtem a közeli repceföldön. Ott hasaltam késő estig, csak a sötétség beálltával indultam útnak.

Picardián keresztül Boulogne felé igyekeztem. Ebben az időben Napóleon lemondott az angliai invázió tervéről, és a nagy armádiával Ausztria ellen vonult, de a La Manche mentén azért számottevő harci egységeket hagyott. Volt ott piemonti, olasz, német, holland, svájci katona, sőt még ír is, és úgyszólván mindenféle alakulat. Azt reméltem, hogy az uniformisoknak ebben a dús változatában elrejtőzködhetem. De nem álöltözetként akartam viselni az egyenruhát. Arra gondoltam, beállok katonának. Csakhogy a katonáskodáshoz okmányok kellenek, és nekem nem voltak okmányaim, így hát le kellett tennem a tervemről. Jobb híján mégis Boulogne-ban maradtam, bizonytalan, veszélyes helyzetben, hiszen sose tudhattam, mikor igazoltatnak. Olykor úgy éreztem, mindenfelé falak meredeznek rám, mintha változatlanul börtönben lennék.

Egyik napon, mikor sorsom miatt a szokottnál is nyugtalanabban ödögtem a városban, a főtéren összeakadtam egy tengerészaltiszttal. Ez a Dufailli nevű a földim volt, suttyókorában szegődött a hajóra, s azóta ideje java részét a gyarmatokon töltötte, haza se ment Arras-ba, így nem tudott viselt dolgaimról. Még kamaszkorunkból úgy emlékezett rám, mint jó cimborára, és örült a találkozásnak. Segítségével Paulet kapitány felvett a hajójára, amely a napóleoni háborúban részt vevő kalózhajók közé tartozott.

- Úgy rémlik, hogy ismerlek - mondta a kapitány, mikor földim bemutatott neki. - Mostad már a fedélzetet, ugye?

Azt feleltem, hogy a *Barrason* teljesítettem szolgálatot, de nem hiszem, hogy a kapitányt láttam volna.

- Se baj, majd megismerkedünk. Izmos legény vagy, ritkán látni ilyen széles vállakat, ugye fiúk? - szólt oda matrózainak.

A kapitány utasítására a tisztje kíséretében másnap elmentem a hajótulajdonoshoz, aki némi előleget folyósított.

Néhány szót kell ejtenem a kapitányról és helyetteséről. Paulet tagbaszakadt, bika nyakú férfi volt, cserzett bőrű széles arca némiképpen az oroszlánéra emlékeztetett. Tekintete hol ijesztően kemény, hol gyöngéd. A harcban könyörtelen, minden más vonatkozásban csupa szív ember. Aki csak a magánéletében ismerte, el se tudta volna képzelni, hogy ez az egyszerű, nyílt, jámbor jóságos férfi egy kalózhajó kapitánya. Mihelyt a fedélzetre tette a lábát, megváltozott nemcsak a magatartása, de a beszéde is; kemény lett, durva és zsarnoki, akár egy keleti kényúr, keze és akarata acélos erejű, s jaj volt annak, aki mukkanás nélkül tüstént nem engedelmeskedett neki.

Fleuriot, a hadnagya egyike a legkülönösebb embereknek, akikkel életem folyamán megismerkedtem: ez a robusztus alkatú férfi kora ifjúságától kezdve szertelen kicsapongásokban tékozolta erejét. Szenvedélyes vérmérséklete, túlfűtött lelkivilága lefelé sodorta a lejtőn, huszadik évét még be se töltötte, és nem bírta a szolgálatot a lovastüzérségnél, ahová tizenyolc éves korában állt be, a szegény fiú tüdőbajos lett, a csupa csont-bőr test árnyéka volt hajdani önmagának. Fleuriot tudta, hogy napjai meg vannak számlálva, hiszen az orvosok se titkolták előtte, milyen veszélyes az állapota. Egy hosszú lovasmenetelésen kidőlt, vért hányt, és kórházba került. Mikor valamennyire talpra állt, felettesei úgy vélekedtek, hogy a sok lovaglás összerázza, és csak súlyosbítja a baját; a gyalogsághoz tették át.

Fleuriot kétségbeesett. Gyalogolni borjúval a hátán? Ezt még kevésbé bírja, mint a lovaglást, ebbe ő belepusztul. Felülvizsgálatra jelentkezett. Első fokon kiszuperálták, csak az általános ellenőrző vizsgálat volt még hátra. Történetét Fleuriot következőképpen adta elő:

Sarrazin tábornok elé kerültem.

- Fogadok, hogy tüdőbajos. Ugye, hogy az vagy? - fordult hozzám a tábornok.

- Másodfokú tuberkulózis - jelentette az orvos őrnagy.

- Ugye, hogy megmondtam! Csak rá kell nézni: horpadt mellkas, előrebukó váll, ványadt, hókaszinú arc, pipaszár lábak. - A tábornok odalépett hozzám, a vállamra vert.

- Mit kérsz, fiam? Leszerelést? Nem kapod meg. Jegyezd meg magadnak: csak az hal meg, aki megáll. A következőt!

Kétségbeesve mentem ki a felülvizsgálatról, s a priccsemen végigvágódva a tábornok cudarságán tűnődtem. Aztán mentő gondolatom támadt. Talán kedvezőbben fogadná kérésemet, ha valaki beajánlana hozzá. Apám jó barátja Legrand tábornok: Legrand a közelben, Ambleteuse-ben tartózkodik csapatával, a pártfogását fogom kérni. Elmentem hozzá. Szívélyesen fogadott, megírta a levelet Sarrazinnak, s egyik segédtsztjét adta mellém, hogy együtt vigyük el hozzá. Az ajánlás olyan meleg hangú volt, hogy biztosra vettem a sikert.

A segédtszt kíséretében átmentem Sarrazin táborába. Megkérdeztük, merre lakik a tábornok. Az egyik katona egy roskatag barakkra mutatott; nem képzeltem volna, hogy ez a lakóhelye: nincs előtte őrbódé, de még őrszem se, sőt felirat se jelzi, hogy itt a vezér szállása. Bekopogtam.

- Szabad! - kiáltott ki egy mogorva hang.

Megrántottam az ajtón fityegő madzagot, a faretész felcsapódott, és mi beléptünk. Pokróctakaró alatt egy kevés szalmán ott feküdt a generális. Átvette a levelet, végig futotta, aztán azt mondta az adjutánsnak:

- Legrand tábornok pártfogolja ezt a fiatalembert, azt szeretné, hogy szuperáljam ki. Hát én nem szuperálok ki. - Majd hozzám fordult.

- Azt hiszed, jobban jársz, ha kiszuperálunk? Ha vagyonos vagy, totojgatások közepette halsz meg, ha szegény vagy, szüleid nyomorúságát csak tetézve döglesz meg. Vagy végleg meggyógyít a bajodból a harctéren a golyó, vagy a bornyú végez veled, de meg lehet, hogy a testmozgás, a szabad levegő végül helyrehoz. Meg kell próbálni.

Az adjutáns visszament Legrand táborába, én meg visszavánszorogtam a chatilloni erődbe. Sötét apátia vett erőt rajtam. Oly siralmas állapotban voltam, hogy felmentettek a szolgálat alól. Naphosszat az ágyamon hevertem, közönyösen minden iránt, ami körülöttem történt, s talán még most is ott feküdnék, ha az angolok hatalmas támadást nem intéznek a flotta ellen. Azon az éjszakán a sok fekvéstől elcsigázva gyötrelmes álomba merültem. Az alvásból dörrenések riasztottak fel. Talpra szöktem, és a kis ablakon át látom, hogy ezernyi tűzcsóva repked, hol hosszú csíkban, mint a szivárvány, hol morajlással cikázó csillagokként. Az első gondolatom az volt, hogy tűzijátékot adnak, de az ágyúk mély bömbölése, a pokolvörös tűzfény, a legördülő sziklákhöz hasonló robaj eloszlatta ezt a tévhitet. Talán álmot látok?... Belémhasított a riadó hangja, hallom a kiáltásokat: Fegyverbe! s rajtam tetőtől talpig remegés fut át. Fel akarom rántani a csizmámat, nem megy. A csizmám szűk, a lábam beleakadt a szárába, le akarom tépni, nem bírom. Kínlódok a csizmával, s félelmem nőtön-nő. Valamennyi bajtársam felöltözött már. A lábdobogások rég megszűntek körülöttem, egymagam vagyok, s míg a többiek

elfoglalták állásaikat, én ruházatommal a hónom alatt fejvesztetten menekültem ki a mezőre.

Másnap megjelentem életben maradt társaim között. Restelltem megmagyarázhatatlan gyávaságomat, és hogy kimossam magam, kitaláltam egy mesét, amely természetesen bátornak tüntetett fel, csak az volt a baj, hogy senki se hitte el. Nyakra-főre hallottam a fullánkos megjegyzéseket, s emésztett a szégyen meg a düh. Hajdanában sorra kihívtam volna a gúnyolódókat, de levertségemben ehhez sem volt erőm.

Az angolok folytatták a város bombázását, partközélből, hogy még a vezényszavakat is hallottuk. Könnyű ütegeket küldtünk ellenük a partra, amelyeket az ár és az apály szerint mozgattunk. Én egy tizenkettes ágyúnál álltam. A hullámok szegélyénél helyezkedtünk el, és szinte ugyanabban a pillanatban golyózápor zúdult ránk. Ágyúgolyók robbantak a lőszeresládákon, és szétmarcangolták a lovakat.

Az angolok a sötétség ellenére kipécézték bennünket. Ellentámadásba kellett átmennünk. A parancsot kiadták. A káplár, aki velem együtt kezelte az ágyút, és csaknem olyan fejvesztett volt, mint előző este jómagam, meg akart győződni róla, hogy a töltetek és fojtások benne vannak-e a vontcsőben. Odatette a kezét, és iszonyatosan felordított. Ujjait tíz mázsa bronz lapította szét. Kiszabadították a kezét. Elájult. Egy kis rummal magához térítettük, és felajánlottam, hogy visszaviszem a táborba, a felcserhez. Társaink nyilván azt hitték, menekülni akarok a veszélyből.

Táborunk felé tartottam a káplárral, éppen az ágyúpark felé értünk, amikor két löporral teli láda közé gyújtólövedékek zápora hullt. Néhány másodperc. A löporosláda tüzet fogott és felrobban. Elmenekülhetnék, de különös módon már nem remegtem a haláltól. Villámgyorsan a lövedékre vettem magam, amelyben már lángolt a szurok meg a gyutacs, el akartam fojtani, de nem sikerült, és ekkor felkaptam. Néhány méter rohanás után elhajítottam. Abban a pillanatban, amikor földet ért, már robbant.

Tettemnek tanúi voltak: a két kezem, az arcom, az öltönyöm összeégett, és ott a megperzselődött lőszerláda is. Ha nem nyomaszt gyávaságom szégyenletes emléke, büszke lettem volna, így csupán elégedettség töltött el. Társaim kaján, durva csipkelődése legalább megszűnik.

Alig haladtunk néhány lépést, mintha kigyúlt volna az ég, egyszerre hét helyen lobogott fel a tűzvész. Leghevesebben a kikötő palatetős házai pattogtak a lángoktól, olyan zajjal, mintha puskák ropognának. Eltévedt katonaosztagok rohagáltak keresve, merről lövöldöznek, és én egy lángokban álló szalmatetejű házból, bajtársaim szeme láttára mentettem meg egy bent szorult kisgyereket. Becsületesem helyrekalapáltam. Osztagomnál valósággal ünnepeltek. A zászlóaljparancsnok a becsületrend keresztjére terjesztett elő, amit saját magának nem tudott megszerezni, mert harminc esztendeig, amióta katonáskodott, mindig úgy alakult a helyzet, hogy az ágyú mögé került, és nem az ágyúval szemközt. Hála közbenjárásának, engem sem tüntettek ki, de én azért egyremásra kitüntettem magam, egészen addig, amíg egy ütközet után - ezúttal akaratom ellenére - kórházba nem kerültem. Ez pedig a következőképpen történt:

Az angolok ismét nagy erővel bombázták Boulogne-t, olyannyira, hogy mi még a támadást követő éjszaka is ütegeinknél rostokoltunk a tengerparton. Éjfél után egy órakor az angolok abbahagyták a tüzelést, halálosan kimerülve rogytam egy ágyútalpra és elaludtam. A dagály ébresztett fel; nyakamig ellepett a víz, minden porcikámat átjárta a hideg, tagjaim megdermedtek, látásom az emlékezetemmel együtt megzavarodott, és azt se tudtam, hol vagyok, sőt saját flottánk fényjeleit az ellenségének véltem. Hosszú betegség kezdete volt ez. Makacs tiltakozásom ellenére kórházba vittek, ahol sokáig

nyomtam az ágyat. Végre lábadozni kezdtem, de oly nehezen álltam talpra, hogy ismét kiszuperálásra ajánlottak, és ezúttal ki is mustráltak a katonaságtól, jóllehet tovább akartam szolgálni, mert most már magam is Sarrazin tábornok véleményén voltam.

Viszolyogtam attól, hogy ágyban haljak meg. Komolyan vettem a tábornok szavait: „Csak az hal meg, aki megáll.”

Nem akartam megállni, és olyan pályára adtam magam, ahol állandó mozgalmasság között éltem, ráadásul nem is nagyon kimerítő. Úgy éreztem, kevés időm van hátra. Elhatároztam, hogy azt a keveset, ami megmaradt, jól használom fel. Felcsaptam tengerésznek. Mit kockáztatok? Legfeljebb azt, hogy megölnek. Az életemmel nem vesztek valami sokat, és addig is kiveszem a részem a sokfajta élményből: veszélyből, örömeiből. Egyszóval nem álltam meg.

Az olvasó most már tudja, milyen ember volt a *Revanche* parancsnoka, Paulet kapitány meg a helyettese. Az utóbbiba gyakran csak hálni járt a lélek, mégis ő volt a tréfacsináló. Ha olykor sötét gondolatok vettek erőt rajta, hirtelen mozdulattal felkapta a fejét és féktelen jókedvbe tört ki.

Türelmetlenül vártuk, hogy kihajózzunk. Abból a néhány ötfrankosból, amit a hajótulajdonostól előlegként kaptam, éppen csak a legszükségesebbre futotta. A szabad időnek, amit a többi tengerész fenékgig kiélvezett, én rettegve vártam jöttét: sohase tudhattam, mikor akadok össze egy nem kívánatos ismerőssel. Boulogne-ban valósággal hemzsegték a különféle cégér alatt működő gazfickók. A kikötői lebujszókban főként kockajátékokkal fosztották ki a matrózokat. A hamiskártyások, csalók, szélhámosok, birkózómesterek, hogy mesterségüket gyakorolhassák, sarcot fizettek egy Canivet nevű alaknak. Ez a Canivet, aki valamennyit kézben tartotta, mint egy regálébérlő vagy kényúr, a koponyák hóhérának nevezte magát. Ma is látom katonasipkájában, amelyen halálfej és két tör ékeskedett. Ha valakit azzal gyanúsított, hogy megrövidítette, kardlapozással büntette meg.

Attól tartottam, hogy ennyi bűnöző közt könnyen belebotolhatok egy-két touloni fegyenc-társamba, márpedig én kerülni akartam őket. A bűnözők olyanok, mint a prostituáltak; aki ki akar jutni körükből, azt mindenféle eszközzel visszarántják. Valóságos dicsőségnek érzik, ha jó útra tért társukat újra lehúzzák a szennybe, amelyből ők maguk nem akarnak kiszabadulni. Emlékeztem még, hogyan árultak el Lyonban a rendőrségnek hasonló okból. Ezért óvatos voltam. Igyekeztem minél ritkábban mutatkozni az utcán.

Végre tengerre szálltunk. Hajónk üldözőbe vett egy-egy angol hajót, de az éjszakák nem voltak eléggé sötétek. A nappalok meghosszabbodtak. A *Revanche* mindössze néhány szén-szállító hajót és vitorlást zsákmányolt. (Az utóbbin egy lord utazott szakácsával tengeri kirándulásra. Verdunbe menesztettük, költse ott a fogságban a jövedelmét.)

Közeledett a holszezon. Alig ejtettünk valami zsákmányt. Kapitányunk mogorva és levert volt. Fleuriot elkeseredetten káromkodott reggeltől estig. A legénység emésztette magát. Olyan hangulat volt a *Revanche*-on, hogy egy három fedélzetű hajót is megtámadtunk volna.

Éjfél felé járt, Dunkerque mellett éppen kiértünk egy kis öbölből, és Anglia partjai felé irányítottuk a hajót. Hirtelen előbukkant a hold, s fénye elömlött az öböl hullámain. Nem messzire tőlünk vitorlák fehérlettek: egy angol hadibrigg siklott az ezüstös hullámokon. Paulet ismerte fel először.

- Fiaim, a miénk lesz! - kiáltotta. - Lehasalni! - adta ki a parancsot. - A többiről én felelek.

Megcsáklyáztuk az ellenséges hajót. Az angolok elkeseredetten védekeztek. Fleuriot, aki szokása szerint elsőként ugrott az ellenség hajójára, elesett a tusában. Paulet még sebesülten is szörnyű mérszárlást vitt végre. Tíz perc se telt el, és mi lettünk az urak a fedélzeten. Az árbocra felhúztuk a háromszínű lobogót. Embereink közül tizenketten estek el.

Az elesettek között volt egy Lebel nevű ember, aki meglepően hasonlított rám. Gyakran össze is tévesztettek bennünket. A vérontás után felöltött bennem a gondolat, hogy hasonmásomnak személyi okmányai rendben vannak. Lebel hamarosan a halak martaléka lesz, és ahová ő megy, nincs szükség útlevelekre; mért ne venném én a hasznát?

Az ötlet jó volt, csak attól féltem, netán Lebel a hajótulajdonos irodájában helyezte el útlevelet. Odamentem holttestéhez. Megtapogattam a melle táját és megkönnyebbültem: Lebel nyakába akasztva magánál hordta az útlevelet. Szempillantás alatt észrevétlenül kiemeltem és fellélegeztem, amikor a homokzsákba varrt holttesteket a vízbe dobták. Megszabadultam végre attól a Vidocq-tól, aki annyi bajba sodort. Nem kellett rettegnem, hogy nincs útlevelem.

Csakhogy a hajón ott van Dufailli, aki jól tudja, hogy Vidocq-nak hívnak. Elhatároztam, megmondom neki a féligazságot. Mihelyt kikerekítettem magamban egy ügyes mesét, a keresésére indultam.

Tüvé tettem érte az egész hajót. Végül az éléskamrában találtam rá. A földön hasalt. Mellette egy hordó borókapálinka és néhány palack.

- Dufailli - szólongattam. - Keljen már fel! - S minthogy nem moccant, megráztam, és az elnehezült testet hanyattfordítottam. Az arca szederjes, sötét; Dufailli halott. Részegre itta magát, és szélütés végzett vele. Azt beszélték, hogy földimet az ivásban a tengerész tüzerőrmesterek között soha senki meg nem közelítette.

A tüzerkáplár

Még aznap este visszatértem Boulogne-ba, és ott megtudtam: a kétes hírű katonákat haladéktalanul, elbocsátják a hadseregből, és kalózhajókra liferálják. A hadseregben így akartak véget vetni az elharapózott erkölcsstelenségnek. A helyzet így állván sürgősen el akartam kerülni a *Revanche*-ről, hiszen a hajótulajdonos, hogy az utolsó csata veszteségeit kipótolja, bizonyára felfogad néhány alakot azok közül, akiket a tábornok a hadseregből kiszuperált. Azzal a szándékkal jöttem Boulogne-ba, hogy felcsapok katonának, most itt volt az alkalom. Lebel papírjaival felszerelve jelentkeztem, és fel is vettek egy tengerész-tüzér alakulathoz parti szolgálatra. Minthogy Lebel régebben káplári sarzsit kapott ebben a fegyvernemben, berukolásom után két hétre az első szabadnap után visszaszereztem magamnak Lebel káplári sarzsiját. Szolgálatomat lelkiismeretesen láttam el. Az ágyúhoz jól érttem, feletteseim meg voltak velem elégedve.

Egy alkalommal Eure-sziget erődjében teljesítettem őrszolgálatot. Erős dagály volt, ítéletidő. A hullámok olyan erővel zúdultak a partnak, hogy még a harminchat kaliberes ágyúk sem álltak szilárdan a lövőresekben; valahányszor a szél korbácsolta hullámverés az erődhöz csapódott, az ember úgy érezte, hogy az egész épületet menten elsodorja. Amíg a La Manche el nem csendesedik, bizonyos lehettem, hogy egyetlen hajó se mutatkozik. Így hát az éj beálltával a parancsnokságom alatt álló őrségnek lefekvést engedélyeztem, és csak egymagam virrasztottam. Hajnali háromra járt az idő, amikor angol szavak ütötték meg a fülem, s egyidejűleg hallottam, dörömbölnék az ütegekhez vezető lenti kapun. Rajtaütéstől tartottam. Rögvest riasztottam az embereket. Ki-ki puskát ragadott, és már felkészültem arra, hogy drágán adom az életemet, amikor lentről keservesen könyörgő női hangot hallottam. A női hang franciául kérte:

- Nyissák ki, hajótöröttek vagyunk!

Pillanatnyi habozás után az ajtóhoz mentem, azzal az elhatározással, ha valaki ellenséges szándékkal nyomulna be, azonnal végzünk vele. Egy asszony lépett be a gyerekével, és nyomában öt matróz. Valamennyi alig állt a lábán. Először arról gondoskodtam, hogy felmelegedjenek. Átázott ruhájukat levetették, tüzeim meg én kölcsönadtuk nekik a legszükségesebb ruhadarabokat, és amikor némileg erőre kaptak, elbeszélték hanyattatásuk történetét. Havannából indultak el háromárhocson. Útjuk végén a vihar elsodorta hajójukat. Az orkán a kikötő kőgátjához csapta a háromárhocost, és úgy menekültek meg a haláltól, hogy az árbcosárból a sáncokra ugrottak. Tizenkilenc társuk, köztük a kapitány, a hullámok martaléka lett.

A tenger még nyolc napig háborgott. A parancsnokság nem mert naszádot küldeni felváltásunkra. Mikor a tenger megnyugodott, hajótörötteimmel együtt jelentkeztem parancsnoknál. Ez a kaland, amely ijedtséggel kezdődött és öt angol fogollyal végződött, nagyban növelte tekintélyemet.

Három hónap telt el. Magatartásom feddhetetlen volt. Szilárdan eltökéltem, hogy az is marad. De a kalandos élet nem vált át egykönnyen a rendes kerékvágásba. Valami végzetes hajlam, amelynek gyakran akaratom, sőt tudatom ellenére engedelmeskedtem, a veszélyes emberek és helyzetek felé vonzott, mintha önmagam semmisíteném meg a lehetőségeket, hogy sorsom urává válhassak. E különös hajlam révén ismertem meg a hadsereg titkos társaságait, bár saját magam sosem tartoztam tagjaik közé.

A titkos társaságok szervezkedése Boulogne-ban kezdődött. Időrendben az első az Olympiaiak. Tagjai eleinte tengerészek voltak, de idővel, ahogy a társaság bővült, mindenféle fegyvernemmel, főként tüzérekkel gyarapodott.

A Társaság ceremóniái erősen emlékeztettek a szabadkőművesekre, politikai céljait csak a fejesek ismerték. A bevallott cél: kölcsönös segítség az előléptetéshez. Az az Olympiai, aki felemelkedett a katonai ranglétrán, köteles volt az alacsonyabb sarzsíjú társai előmenetelét szorgalmazni. A tagfelvételt ranghoz kötötték. Tengerészeknél a legalsó határ a másodéves kadét, legfelső a hajóskapitány volt. Szárazföldi alakulatokból ezredesnél magasabb és alhadnagynál alacsonyabb rangút nem vettek fel. Soha nem hallottam, hogy az Olympiaiak összejöveteleiken a kormánnyal kapcsolatos kérdéseket tárgyaltak volna, de egyenlőséget hirdettek, és az elhangzott beszédek sok szempontból ellentétben álltak a császárság elveivel.

Boulogne-ban, a Olympiaiak bizonyos Madame Hervieux-nél gyűltek össze, aki egy csendes zugkávéház tulajdonosa volt.

A Tiszti Akadémia, valamint a Műszaki Tisztképző titkos páholyai összeköttetésben álltak az Olympiaiakkal. A felvételre kerülő tagokat kioktatták a jelszavakra, a hírközlés módozataira. A szervezet emblémája: a felhők közül lenyúló izmos kéz tört markol, és alatta ledöntött mellszobor: Caesaré. A Társaság pecsétjén is ez szerepelt.

Aki be akart jutni az Olympiaiak közé, annak bizonyosságot kellett tennie bátorságáról, jó képességeiről és hallgatásáról. Az értelmes, rátermett katonákat igyekeztek beszervezni. Elsősorban azokra a fiatal katonákra vetették ki a hálójukat, akiknek apjuk Napóleon császársága ellen tiltakozott vagy akiket politikai magatartásuk miatt üldöztek. Ha valaki császárság-ellenes családhoz tartozott, máris rákerült a felvehető listájára.

A szervezet valódi vezetői háttérben maradtak, és céljukat titokban tartották. Meg akarták dönteni az egyeduralmat, de az egyszerű tagokat nem avatták be terveikbe. Így azok, akiknek segítségével meg akarták dönteni a zsarnoki uralmat, tudtukon kívül lettek összeesküvők. Ennek az elgondolásnak alapján toborozták az Olympiaiak a tagokat a tengeri és a szárazföldi hadseregből.

Ha egy tiszt vagy altiszt kitűnt katonai tudásával, erélyével, szilárdságával és gerincességével, az Olympiaiak módját ejtették, hogy közeledjenek hozzá, és bevonták a szervezetbe. Szemre-főre a kölcsönös segélynyújtás és pártfogás volt a Társaság célja, de mögötte ott rejtőzött az igazi szándék. A vezetők jól tudták, hogy száz ember közül legfeljebb tíz éri el az érdemeivel arányos előléptetést, a többi kilencven szükségképpen ellensége lesz a rendszernek. Rendkívül ügyes sakkhúzás volt ez; közös szervezetbe tömörítették mindazokat a katonákat, akik előbb-utóbb elégedetlenek, sértődöttségükben ingerültek lettek, és így sérelmeik megtorlására nyilván megragadják az első alkalmat.

Az Olympiaiak néhány évvel megelőzték a Philadelphiákat, akikkel később egybeolvadtak.⁷ A Társaság a Napóleon császárrá szentelése előtti időszakban alakult meg. Egyesek szerint akkor gyűltek először össze, amikor Truguet admirálist, aki az életfogytiglani konzulság ellen szavazott, Napóleon megfosztotta tisztségétől. Moreau elítélése után a társaság kibővült, sok bretagne-i és Franch-Compté-beli csatlakozott hozzájuk, közöttük Oudet, a Philadelphiák alapítója.

Az Olympiaiak már évek óta szervezkedtek, és úgy látszott, hogy a kormány ügyet se vet rájuk. Végre 1806-ban a boulogne-i rendőrfőnök tájékoztatta Fouchét⁸ az összejövetelekről. A

⁷ Olympiaiak - a görög klasszikus demokráciára utaló törekvések miatt választották fedőnevüket, míg a Philadelphiák B. Franklin és az USA-alkotmány hívei voltak. - A szerk.

⁸ I. Napóleon rendőrminisztere. - A szerk.

Társaságot ugyan nem tartotta veszélyesnek, de kötelességének érezte, hogy megfigyelje, csakhogy erre a célra nincs megfelelő embere - közölte Fouchéval. Arra kérte a rendőrmisztert, hogy a politikai rendőrség egyik ügyes emberét küldje el Boulogne-ba.

Fouché válaszlevelében köszönetét fejezte ki a rendőrfőnöknek a Császár szolgálatában való buzgóságáért, és biztosította, hogy Párizsból más hasonló társasággal együtt, már régóta megfigyelés alatt tartják az Olympiaiakat. Az Olympiaiak a jelekből ítélve ártalmatlan álmodozók, akik összejöveteleiken a szabadkőműves hókusz-pókuszokat majmolják, és a Császár az effajta gyerekeségeket ártalmatlannak tartja.

Fouché azonban korántsem volt annyira meggyőződve az ügy veszélytelenségéről, mint ahogy válasza mutatta. Alighogy kézhez kapta a boulogne-i rendőrfőnök levelét, dolgozószobájába hívatta a fiatal L. grófot, az európai titkos társaságok szakértőjét.

- Boulogne-ból olyan értesülést kaptam, hogy a hadseregben Olympiaiak néven titkos társaság alakult. Céljait nem ismerem, de azt tudom, hogy hálózata messzire kiterjed. Talán összeköttetésben van azokkal a tanácskozásokkal, amelyek Bernadotte és Stael báró házában folynak. Tisztában vagyok azzal, hogy mi történik ott: Garat, aki azt képzelem rólam, hogy én még mindig 93-nál tartok és forradalmár vagyok, mindent elfecseg nekem. Egyes jakobinusok azt hiszik rólam, hogy visszasírom a Köztársaságot és segítenék nekik helyreállítani; ezeket az ostoba alakokat száműzetésbe küldöm vagy felhasználom. Truquet, Rousselin, Ginguené egy lépést se tehet, egyetlen olyan szót se ejthet ki, amiről ne tudnék. Nem veszélyesek, akárcsak az egész Moreau-klika: sokat fecsegnek és keveset cselekszenek. De egy idő óta a hadseregben folyik a szervezkedés, és tudni akarom, mire megy ki a játék. A pontosabb tájékozódás miatt szükségem lenne arra, hogy ön, gróf úr belépjen az Olympiaiak közé.

L. gróf azt válaszolta, hogy a feladat rendkívül kényes, mert az Olympiaiak a tagfelvételt nyilván előzetes információkhoz kötik, és egyébként is csak az kerülhet közéjük, aki a hadsereg kötelékébe tartozik.

Fouché kis ideig gondolkozott:

- Van egy ötletem, amellyel megoldjuk a nehézséget. Ön Génuaiba fog utazni. Ott állomásozik egy liguriai csapat, amelyet hamarosan Boulogne-ba indítanak, ahol a 8. tüzér-regimenttel egyesül. Ebben az alakulatban szolgál egy bizonyos Boccardi gróf. A családja fűt-fát megmozgatott, hogy helyettest állítson érte. Ön fogja a nemes génuait helyettesíteni, mégpedig Bertrand néven; a megfelelő okmányokat megkapja. Ily módon bekerül a hadsereg kötelékébe. Boulogne-ban az ezredese az Olympiaiakhoz tartozik. Ha az ezredes bizalmát elnyerte, igazi származásáról annyit mondjon, amennyit jónak lát. Nem árt, ha megtudják, hogy ön nem szolgál más helyett, mert ezeket az embereket általában bizalmatlanul fogadják. De feltétlenül szükség van arra, hogy azt higgyék önről: be kellett lépnie a hadseregbe. Mondhatja, hogy családját a Császár nem nézte jó szemmel, és amiatt keresett menedéket a katonaságnál. Szükségtelen további részletekbe bocsátkoznom. Bízom az ön éleselméjűségében és tapintatában.

L. gróf Itáliába utazott, csakhamar visszatért Franciaországba az önkéntesekkel, és jelentkezett ezredénél. A boulogne-i csapatoknál hamarosan elterjedt a hír, hogy Bertrand úr nem akárcsi, és bár csak őrmesteri sarzsit visel, de a tisztok a kedvéért megfedkeznek arról, hogy a katonai hierarchia legalján van és befogadták maguk közé. Bertrand alakulatának valóságos orákulumává lett. Szellemes, művelt világfi volt, és társai hajlottak őt még szellemesebbnek és műveltebbnek látni, mint amilyen a valóságban volt. Hamarosan összebarátkozott néhány Olympiaiával, akik bemutatták társaiknak. Bertrand-t bevezették a Társaságba, és mihelyt sikerült kapcsolatot teremtenie a Társaság irányítóival, rendszeresen tájékoztatta a rendőrmisztert.

Ezeket a részleteket az Olympiaiakról magától Bertrand-tól tudom, s hogy elbeszélésem hitelességét bebizonyítsam, nem felesleges előadnom, milyen körülmények kapcsán avatott bizalmába.

Boulogne-ban ebben az időben elharapóztak a párbajok. Még a békés hollandusok is hódoltak ennek a veszélyes divatnak. Táborunk közelében volt egy kis erdő. Az erdőszélen jóformán a nappal minden órájában látott az arrajáró vagy egy tucat párbajozót. Egyik nap a táborból figyeltem őket. Két ellenfél éppen akkor támadott egymásra, ezúttal egy parasztház mellett, ahová olykor eljártunk codiau-t⁹ enni. Kardjaik keresztezték egymást. Az egyik párbajozó, az alacsonyabb termetű, lendületes bátorsággal vagdalkozott olyan iramban, hogy vagy ötven lépést is megtett, de hirtelen, mintha a föld megnyílt volna a talpa alatt, eltűnt a szemem elől, és ugyanakkor az ellenfél meg két segéde - egy dragonyos meg egy tűzérőrmester - harsogó hahotában tört ki, majd mindhárman lehajoltak. Furdalta oldalamat a kíváncsiság, hogy mi történhetett, és feljűk indultam. Ott álltak a pöcegödör szélén és lesték a szerencsétlen flótást, aki fülig mocskosan akkor kázmálódott kifelé. Látszott rajta; majd megfulladt a rondaságban, s a fertőzéstől való féltében nem merte kinyitni sem a szemét, sem a száját és nyomorúságos helyzetében ráadásul gúnyolták is. Felháborított ez az otromba viselkedés, és a pörüljárt őrmester ellenfelét azzal a kihívó tekintettel mértem végig, amelyhez katonák közt nem szükséges külön szót fűzni.

- Ennyi éppen elég. A többi fegyverrel - mondta.

Felmarkoltam az egyik tört, és vívóállásba helyezkedtem. Ebben a feszült pillanatban vettem észre a tetoválást ellenfelem karján; úgy rémlett, hogy ismerős ez a minta: a horgonyra tekeredő kígyótest.

- A kígyó testét látom. Vigyázz a fejére! - azzal rárontok és megvágom jobboldalt a mellbimbóján.

- Megsebesültem - kiáltotta. - Első vérig megy?

- Igen, első vérig. - S már hasítom is az ingét, hogy tépést csináljak, és bekötözsem a sebet. Ahogy meztelen melle előbukkant, megpillantottam a kígyó fejét. Éppen oda céloztam a tőrrel.

Látva, hogy hol a tetoválást, hol meg az arcát fürkészem, emberem szemmel láthatóan rosszul érezte magát bőrében. Én, hogy megnyugtassam, a fülébe súgtam:

- Tudom, ki vagy, de ne tarts tőlem, hallgatok.

- Én is ismerlek, és én is hallgatni fogok - válaszolta kezemet szorítva.

Ez az ember, aki titoktartásáról biztosított, rabtársam volt a touloni fegyenctelepen. Közölte velem a jelenlegi álnevét, s azt is, hogy kvártélyos őrmester a 10. dragonyosoknál, ahol fényűző életmódjával valamennyi tisztet túltett.

Míg mi ketten egymással beszélgettünk, az a katona, akinek sérelme miatt párbajra álltam ki, a közeli patak vizében úgy ahogy lemosta magáról a szennyet, és visszajött hozzánk. Társai nevetnékje elmúlt. A kedélyek lecsillapodtak, és valamennyien azon voltak, hogy békés egyetértés legyen köztünk.

A kvártélyost csak könnyen sebesítettem meg. Ajánlatára az Arany Ágyúban - ahol mindig kapni ropogós, ízes kacsasültet - a kibékülés örömeire áldomást ittunk. Fejedelmien megvendégelt bennünket. Az ebéd vacsoráig húzódott. A vacsorát pedig az ellenfél fizette.

---

⁹ Lisztből és tojásból készült pépleves. - A szerk.

Este azzal váltunk el, hogy a kvártélyos megígértette velem, okvetlenül találkozunk. A póruljárt őrmester pedig erősködött: kísérjem el a lakására.

Az őrmester az a bizonyos Bertrand volt. Mihelyt kettesben maradtunk, hálóját olyan hévvel bizonygatta, aminőre talán csak bőséges italozás után az a besúgó képes, akit az ember veszélyes és nevetséges helyzetében megsegített. Felajánlotta a szolgálatait, de én elhárítottam.

- Talán azt képzeled, hogy semmit se tehetek? Ne a rangom után ítéljen. Vihetném többre is, akárcsak a többi Olympiai, de nem vagyok becsvágyó. Mi nem sokat adunk a sarzsira.

Megkérdeztem tőle, hogy kik is azok az Olympiaiak.

- Olyan emberek, akik rajonganak a szabadságért, és az egyenlőséget dicséretesnek tartják - felelte. - Akar belépni közéjük? Ha igen, én elintézem a felvételt.

Megköszöntem Bertrand-nak a szívességét, és azt feleltem, nem érzek hajlandóságot a belépésre egy olyan Társaságba, amely előbb vagy utóbb szemet fog szűrni a rendőrségnek.

- Igaza van - mondta megváltozott hangon, amelyben őszinte érdeklődést éreztem a személyem iránt. - Ne lépjen be közénk, mert előbb-utóbb rossz vége lesz.

Ekkor mondta el azokat a részleteket az Olympiaiakról, amiket emlékirataimban feljegyeztem. Aztán, talán valami őszinteségi roham hatására, meg nyilván azért is, mert a kelletténél több pezsgőt ittunk, titoktartás pecsétje alatt elárulta nekem titkos küldetését is.

Első találkozásunk után Bertrand-nal többször is összejöttem. Mikor kellő adat volt a kezében, Bertrand - arra hivatkozva, hogy tekintélyes örökséget kell átvennie - egy havi szabadságot kért, amit az ezredes meg is adott neki. Bertrand nem jött vissza, és széltében-hosszában azt rebesgették, hogy megugrott Aubry ezredes tizenkétezer frankjával, amit felettese ló- és kocsivásárlás céljából bízott rá. Az ezredpénztárból is tekintélyes összeg tűnt el a kezén. Azt is hallottuk, hogy Párizsban tartózkodik és költekező életmódot folytat.

Kiderült, Bertrand csaló, de áldozatai nem mertek hivatalosan panaszt tenni. Beérték azzal, hogy mint katonaszökevényt öt évre ítélték. Az ítélet után nemsokára letartóztatási parancs érkezett az Olympiai vezetők ellen, és egy császári rendelet feloszlatta a Társaságot.

A letartóztatásokat csak részben lehetett végrehajtani; a Társaság vezetői, tudván mi vár rájuk, a vincennes-i várbörtön helyett a halált választották. Egyazon napon öt öngyilkosság történt.

Boulogne lakóit megdöbbenetette ez a sorozatos öngyilkosság. Az orvosok azt állították, hogy okát az atmoszférikus változásokban kell keresni, amelyekre bizonyos természetű emberek rendkívül érzékenyek. Elméletüket azzal támasztották alá, hogy a múlt nyáron Bécsben fordultak elő hasonló esetek: egyazon napon fiatal lányok tömegesen vetettek véget életüknek.

Mások azzal magyarázták az öt tragikus eseményt, hogy az első öngyilkosság, ha híre támad, mintegy vonzza a következőket.

A nyilvánosság soha nem értesült az öngyilkosságok igazi okairól. A rendőrség pedig óvakodott olyan hírt közzétenni, amely arra vallott, hogy a császárságnak ellenzői lennének. Szántsándékkal hagyta terjedni a legkülönbözőbb mendemondákat, s ez az elővigyázatosság oly sikeres volt, hogy katonai körökben egyszer sem hallottam, hogy a tragikus eseményeket az Olympiaiakkal hozták volna kapcsolatba. Nem tudom, besúgásáért Fouché milyen jutalomban részesítette az ál-Bertrand-t, de valószínűnek tartom, hogy továbbra is igénybe vette szolgálatait. (Évek múltán Spanyolországban talákoztak vele ismerőseim, ahol tisztí rangot viselt, és ugyanolyan kékvérű főnemes hírében állt, mint a Montmorency és a Saint-Simon hercegi családok sarjai, akik alakulatában katonáskodtak.)

Bertrand eltűnése után nemsokára csapatomat egy Boulogne melletti kis faluba rendelték, ahol a lőporkészletet tárolták. Mi őriztük a muníciót. A szolgálat nem volt nehéz, de veszélyesnek tartották. Több ízben megtörtént, hogy a strázsákat megölték. Az a hír járta, hogy az angolok robbantani akarják a lőszerraktárt. Néhány hasonló kísérlet a La Manche partján kétségtelenné tette, hogy az angoloknak valóban az a szándéka, és mi fokozott éberséggel őrködtünk.

Egyik éjjel, mikor én lettem volna soros a strázsáláson, puskalövés riasztotta az őrséget. Tüstént talpon termett mindenki. A strázsahelyre indultam, hogy a társamat, egy újoncot, akinek vitézségéről nem volt valami nagy véleményem, kifaggassam, miért riasztott bennünket. Körüljártam a lőporraktárt, embereim is kutattak, sehol semmi nyom. Most már bizonyosra vettem, hogy vaklárma volt az egész. Az újonc bejiedt. Keményen megdorgáltam, de ő olyan határozottan állította, igenis, látott valakit, hogy arra gondoltam, hátha mégis igaza van. Nyugalanság fogott el. Újból visszamentem a lőporraktárhoz. Az ajtaja félig nyitva. Belépek. A két sor lőszerrel teli láda közül gyenge fény szűrődött felém. Berohantam az egymásra rakott ládák alkotta szűk folyosóba, és a végén, az egyik kissé kiálló szélű láda alatt égő lámpát pillantottam meg. A láng már a láda szélét perzselte. A lámpát elkaptam. Lángját elfojtottam. A megperzselődött lőporos ládát kihúztam a polcból és kiáltásomra társaim vizet hoztak. A biztonság kedvéért többször is megöntöztük a deszkát.

Ki a gyújtogató? Én a raktárosra gyanakodtam, s hogy kinyomozzam a tettest, rögvést a lakására siettem. A feleségét egyedül találtam otthon. Azt mondta, férje Boulogne-ba ment, és csak másnap reggel jön vissza. A lőportár kulcsait kértem. Az asszony kijelentette: férje magával vitte a kulcsokat. Most már tudtam: a tettes csak ő lehet, mégis mielőtt jelentést tettem volna, másnap reggel tíz órakor újra elmentem lakására. Még mindig nem tért vissza.

Még aznap leltárba vettük a lőportár készletét, és kiderült, hogy a raktárosnak minden oka megvolt a robbantásra, ugyanis jelentős mennyiségű muníciót lopott el. Negyven napig semmit se hallottunk felőle; holttestét a búzamezőn aratók találták meg, pisztoly hevert mellette.

Lélekjelenlétem mentette meg a lőporraktárt a felrobbanástól; előléptetéssel jutalmaztak. Őrmesteri sarzsit kaptam, és a tábornok magához rendelt. Úgy éreztem; végre csakugyan megvettem a lábamat és azon voltam, hogy Lebelben semmi ne maradjon Vidocq rossz szokásaiból. Ha az élelmiszer kiosztása miatt nem kellett volna időnként Boulogne-ba mennem, mint a honpolgár vált volna belőlem. Csakhogy valahányszor megjelentem a városban, el kellett látogatnom ahhoz a bizonyos dragonyos őrmesterhez, akivel Bertrand miatt párbajoztam. Nem mintha megkövetelte volna, de úgy véltem, tanácsos óvatosan bánni vele; ilyenkor az egész nap dőzsöléssel telt el, és kénytelen-kelletlen visszacseppentem régi életmódomba.

Hajdani fegyencársam azt terjesztette magáról, hogy egy szenátor nagybátyja öröksége néz rá, és vígan költekezett; a nagybácsi jóvoltából nagy tekintélyre tett szert. A boulogne-i vagyonos polgárok megtiszteltetésnek vették, ha házukba eljár. A lányos apák örömet láttak volna vejüknek a vagyonos és jó családból való katonát. A kisasszonykák vetélkedtek egymással, hogy magukhoz láncolják. Ő maga olyan nagylábon élt, mintha nem is dragonyos őrmester lenne, hanem ezredes. Cselédséget, lovakat, kutyákat tartott. Nagyúri fényűzéssel kápráztatta el környezetét. Kitűnően értett ahhoz, hogy port hintsen az emberek szemébe. Más városban úgyszólván hiánytalan műveletlensége miatt hamarosan leleplezték volna, de Boulogne-ban, ahol az újsütetű polgárság többé-kevésbé maga is pallérozatlan volt, és csak ruházata hasonlított a jó társaságbeliekre, könnyen arathatott sikereket.

A kvártélyos őrmestert, akinek igazi neve Fessard volt, a fegyenctelepen Hyppolite-nak szólították. Valahányszor Boulogne-ba érkeztem, Hyppolite meghívott vacsorára. Egyik este, mikor már a gyümölcsnél meg a sajnál tartottunk, azt mondta nekem:

- Tudod mennyire csodállak, pajtás. Remete módjára élsz egy kis faluban, kiszabott porción és egyedüli jövedelmed a zsoldod. Én inkább meghalnék, semhogy így tengődjem. Meg biz én. De talán mégiscsak van suttyomban valami jövedelmi forrásod.

Azt válaszoltam neki, hogy a zsoldommal beérem, élelmet, ruhát kapok, meg vagyok elégedve sorsommal.

- Pedig könnyűszerrel gyarapíthatnád a jövedelmedet. Biztosan hallottál már a Hold-ármádiáról. Ha akarsz, kapsz tőlem egy kerületet. Saint-Léonard környékén kedvedre zsákmányolhatsz.

Tudtam, hogy a Holdármádia bűnszövetkezet, de vezetőinek mind ez ideig sikerült rejtve maradni. A rendőrségi nyomozás tehetetlennek bizonyult. Ezek a gonosztevők, akik tíz mérföldnyi körzetben szervezték és hajtották végre a betöréseket és gyilkosságokat, különböző regimentekhez tartoztak. Őrjárat ürügyén kódorogtak az országutakon, kifosztva az utasokat, betörve egy-egy magányos házba. Az ármádia tagjai mindenféle uniformissal rendelkeztek, s hogy zavartalanul közlekedhessenek kapitány, ezredes, sőt tábornok lett belőlük, ahogy a helyzet megkívánta. Vezérkari beosztásban is dolgoztak cinkosaik. Ezek közülük velük a kéthetenként változó katonai jelszót.

Mindazok után, amit a Holdármádiáról hallottam, Hyppolite ajánlata ugyancsak megrémített; vagy egyik vezére a bűnszövetkezetnek, vagy pedig a rendőrség titkos ügynöke, akit azért küldtek, hogy a bizonyítékokat összeszedje. Az is lehet, hogy mind a kettő.

Kínos helyzetbe kerültem. Sorsom fonalai megint összegabalyodtak, és ezúttal nem menekedhettem oly módon, mint Lyonban. Itt nem jelenthettem fel a rendőrségen a provokátort. Mire mentem volna a feljelentéssel, ha Hyppolite rendőr-kém? Így hát csupán arra szorítkoztam, hogy visszautasítottam ajánlatát.

- Hát nem látod, hogy tréfálok? Nocsak, még komolyra veszi a dolgot! - mondta Hyppolite. - Hidd el nekem pajtás, nagyon örülök, hogy így beszélsz. Szakasztott így gondolkozom én is; ezer ördög se venne rá, hogy letérjek a becsület útjáról.

Aztán más tárgyra tértünk, és többé nem esett szó a Holdármádiáról.

Nyolc nappal a Hyppolite-tal folytatott beszélgetés után kapitányom a sorakozónál huszonnégy órás szobaáristomra ítélt, mert foltot látott a felszerelésemen. Akárhogy meresztgettem is a szemem, én sehogy se vettem észre a kifogásolt foltot.

Eszem ágában sem volt panaszra menni. Sorakozó után áristomra jelentkeztem. Azzal vigasztaltam magam, hogy a huszonnégy óra hamar eltelik, másnap délben már szabad leszek.

Hajnali ötkor lódobogásra ébredtem. Ablakom alatt a következőket hallottam:

- Állj! Ki vagy?

- Császári csendőrség!

A csendőrség szóra ösztönösen megrezzentem. Néhány pillanatnyi csend után döngő lépések közeledtek. Az ajtó kivágódott.

- Vidocq! - harsantak rám.

Elállt a lélegzetem.

- Gyerünk, gyerünk! - ordított a csendőrőrmester, s a biztonság okáért tüstént megkötözött. Azonnal átvezettek a táborig fogházba, ahol is egy csomó ember közé cseppentem. Körülnéztem. Első dolgom volt a saját költségemre ágyat kérni a foglártól.

- Nem megmondtam! - kiáltott fel beléptemkor egy tűzér, akit kiejtése után piemontinak ítélt. - Hamarosan az egész tábor befut ide. Fogadni mernék, hogy őt is az a piszok kvártélyos őrmester juttatta erre a sorsra. Csak kerüljön a szemem elé, egy porcikája se marad ép.

- Előbb találd meg - mondta egy másik fogoly. - Ha azóta is talpal, jó messze lehet. A múlt héten füstölgött el. Meg kell adni, hogy ügyes fickó! Negyvenezer frank adósság és az a sok gyerek, akit itt összekalapált. Azt beszélnek, hat úrikisasszony lett állapotos tőle. Azt hitték, a főnyereményt ütötték meg az őrmester úrral. Most megnézhetik magukat.

- Bizony, sok bajt csinált ökelme - mondta a foglár, aki éppen a fekvőhelyem elkészítésével foglalatzkodott. - Ha elcsípi, nem szeretnék a bőrömben lenni, dezertálásért hadbírósnak elé állítják.

- Úgy csípi el, mint Bertrand-t - vágtam rá.

- No, és ha elfogják? - mondta a piemonti. - Attól engem ugyanúgy lefejeznek Turinban.

- Más is nyakig ül a pácban, nemcsak te - mordult rá az egyik fogoly.

Vaknak kellett volna lenni annak, aki fel nem ismeri, hogy Hyppolite juttatott bennünket ide. Nekem legalábbis semmi kétségem sem volt afelől, hiszen Boulogne-ban csakis ő tudta rólam, hogy szökött fegyenc vagyok.

A különböző alakulatokból még számos katonát hoztak be a Holdármádiából. Kisvárosi börtönben ritkán verődött össze ilyen különös társaság. A „parancsnok”, vagyis a fogda veteránja, egy Lelièvre nevű szegény ördög volt, aki három éve várta halálos ítéletének végrehajtását, amelyet időlegesen felfüggesztettek, de bármikor visszavonhatták azt. A császár, akihez kérvényt adtak be érdekében, megkegyelmezett ugyan neki, de a hivatalos értesítés nem érkezett meg. Lelièvre továbbra is fogva maradt. A boldogtalan ember érdekében mindössze annyit lehetett tenni, hogy a halálos ítélet végrehajtását elnapolták. Ebben a létbizonytalanságban Lelièvre a szabadulás reménye és a halálfélelem közt ingadozott. Reménykedve aludt el, rettegve ébredt. Minden este azt hitte, hogy másnap kiszabadul. Reggelente felriadt a gondolatra, hogy jönnek érte, és föbe lövik. Hol bolondosan jókedvű volt, hol sötét melankóliába süppedt. Egyik szélsőségből a másikba csapott, és pillanatnyi nyugta se maradt. Ha társaival máriásozott, játék közben gyakran felugrott, és öklével a fejét verte, mint az eszeveszett, majd végigvetette magát vackán, és órák hosszat mozdulatlanul feküdt. Ha csak tehette, a kórházban tartózkodott, ahol Alexandrine nővér vigasztalagatta. A jóságos apáca szíven viselte a rab sorsát, amit az meg is érdemelt. Lelièvre nem volt bűnöző, hanem áldozat. A hadbírósnak nagyon is gyakori tévhitnek, hogy a fegyelem megszilárdítása érdekében az ártatlant fel kell áldozni, lett szenvedő alanya. Lelièvre ama ritka emberek közé tartozott, akik úgy fel voltak vértelve a bűn ellen, hogy a lealjasodott környezet se ingatta meg erkölcsi szilárdságukat. Szobaparancsnoki tisztjét olyan igazságosan látta el, mintha becsületes közhivatalnok lenne. Az újonnan érkezettek soha meg nem sarcolta. Tisztségében csak arra szorítkozott, hogy közölte velük a regulát, és igyekezett megkönnyíteni nekik a beilleszkedést a rabságba.

Egy másik foglyot is tisztelet és részvét övezett; ez a Christiern nevű ember, akit mi magunk közt a Dánnak hívtunk, nem beszélt franciául. Jelbeszéddel érintkeztünk vele, de gyakran úgy éreztük, mintha a gondolatainkban olvasna. Ez a szomorú, elrövedező fiatal férfi, akinek finom arca értelmes és jóindulatú volt, matróz egyenruhát viselt, ám vonásai, keskeny keze, modora, egész viselkedése arra vallott, hogy nem közsorból származik. Bár Christiern gyakran mosolygott, mégis látszott, hogy sötét bánat emészti, de soha nem ejtett szót arról, mi rája a lelkét. Senki sem sejtette, miért került börtönbe.

Egyik napon az őr érte jött; csakhamar visszakísérték, s alighogy rázárták az ajtót, bőr-
iszákjából imakönyvet vett elő, és imába merült. Este lefeküdt, s oly csendben volt, hogy azt
hittük, alszik. Másnap pitymallatkor dobszó mellett katonák vonultak fel a börtön udvarára.
Christiern sebtében felöltözött. Óráját és pénzét odaadta ágyszomszédjának, Lelièvre-nek.
Csókjaival illetve a nyakában lógó kis fészületet, és mindannyiunkkal sorra kezét szorított. A
foglár, aki jelen volt a búcsúzkodásnál, mélyen meghatódott. Christiernt elvezették.

- Főbe lövik - mondta Lelièvre. - Az egész csapat felsorakozott. Egy negyedóra, és minden
szenvedése véget ér. Lám, mit hoz a balszerencse. Most már beszélhetek. Christiern nem dán,
hanem Dunkerque-ből való, az igazi neve Vandermot. Egy hadivitorlásan szolgált, az angolok
fogságába esett. Rosszul bírta az irgalmatlan angol fogságot, a bűzös levegőt, a koplalást, és
mikor felajánlották neki, hogy kiszabadulhat, ha elszegődik az Indiai Társaság egyik hajójára,
ő is, mint annyi sok más, beleegyezett. Indiából hazajövet a hajóját elfogta egy kalózhajó.
Valenciennes-ba akarták szállítani, de a kihallgatáson észrevették, hogy gyengén beszél az
angol nyelvet. Gyanakodni kezdtek. Faggatták, de ő kitartott amellet, hogy dán alattvaló.
Minthogy semmi okmánnal nem tudta igazolni állítását, úgy döntöttek, amíg helyzetére fény
nem derül, itt marad a börtönben. Eltelt néhány hónap. Talán már meg is feledkeztek róla.
Aztán, egy szép napon egy asszony jelentkezett két gyerekkel: Christiernt akarta látni.

- Férjem! - kiáltott, mikor megpillantotta.

Christiern odarohant, ölelte, csókolta őt meg a gyerekeket.

- Elment az esze! - szóltam rá halkán. - Szerencséje, hogy én vagyok itt.

Megígértem neki, hogy hallgatni fogok, de már késő volt. A boldogtalan levelet írt a feleségé-
nek, és az asszony, aki holtnak hitte a férjét, örvendezve mutogatta a levelet a szomszéd-
oknak, ismerősöknek. Valaki merő fontoskodásból feljelentette. Mindig akadnak ilyen
nyomorultak. Bár az Indiai Társaság hajója régiségeket szállított, Christiernt úgy bírálták el,
mintha fegyvert szállított volna az ellenségnek. Ismerjük el, hogy a törvények igazságtalanok.

- Bizony, igazságtalanok! - kontrázott néhány fogoly, aki az egyik ágyon kártyázott.

- Ne szontyoldj el, öregem! - szólt oda Lelièvre-nek az egyik, jól megrázva a karját. - Ma
rajta a sor, holnap rajtunk.

A beszélgetés durva tréfálkozássá fajult. Aztán megperdültek a dobok, és a katonai sípok éles
hangja jelezte; a kivégző osztag visszamasíroz a táborba. Néhány percig komor csend volt a
cellában; mindannyian arra gondoltunk, hogy Christiern nincs többé.

Az ajtó kinyílt. Alig akartunk hinni a szemünknek: a halottnak vélt ember lépett be rajta.

Abban a pillanatban, mikor Christiern bekötött szemmel letérdelt, odarohant Brune marsall
adjutánsa, és megálljt parancsolt a kivégzésre felsorakozott muskétásoknak. A halálraítélt
szeméről leoldották a kendőt. Közölték vele, nem végzik ki, és hamarosan vissza fogja nyerni
a szabadságát. Azt is megtudta, hogy mindezt Brune marsallnak köszönheti, aki Christiern
felesége és gyermekei könyörgésére megindulva közbelépett. A marsall a saját nevében kért a
Császártól kegyelmet a halálraítélt számára, és mindenki bizonyosra vette, hogy Napóleon
kegyelmet fog gyakorolni.

Christiern visszatérését kitörő örömmel fogadtuk, és természetesen megünnepeltük. Bősé-
gesen ittunk a feltámadott egészségére. A köszöntőkben hat újonnan érkezett fogoly is részt
vett. A frissiben érkezettek csak néhány napi áristomra kerültek be; Paulet legénységéhez
tartoztak és vétkük az volt, hogy a haditörvényeket megsértve kifosztottak egy fogoly angol
kapitányt. A büntetést kiszabták rájuk, de a zsákmányolt guineákat nem kellett visszaadniuk,
és bőkezűen költek. A hangulat magasra hágott, jóllehet Lelièvre-n kívül még egy másik

halálraítélt is volt a helyiségben, a piemonti Orsino, egy csempészbanda feje, aki, amikor a talpa alatt forró lett a talaj, egy szökött katona neve alatt önként jelentkezett a francia hadseregbe. Mióta a franciáknál szolgált, feddhetetlenül viselkedett, de szülőföldjén vérdíjat tűztek ki a fejére és valaki elárulta. Orsino tudta, hogy Turinban fogják kivégezni. Őt másik foglyot súlyos vád terhelt. Mind az őt a Holdármádiához tartozott. Négyüket rablógyilkossággal gyanúsították, az ötödik boszorkánymester hírében állt. A katonák állítása szerint láthatatlanná tudja tenni magát, és tetszés szerint változtatja az alakját. Úgy gondolom, varázslóhírét jókora púpjának, mókás természetének, mesélő kedvének és zsonglőrmutatványainak köszönhetette.

Ilyen rabok között a porkolábnak ugyancsak éberem kellett volna örködni, de a miénknek az volt a fő gondja, hogy jó pénzért bőségesen ellásson minket - és természetesen saját magát is - étellel-itallal. Talán azt képzelte, ha a pénzünkért mindent megkapunk, eszünk ágában sincs a szökés.

Részben így is volt. Lelièvre és Christiern nem akart szökni. Orsino beletörődött sorsába. Az áristomos tengerészek tudták, hogy nem komoly a vétjük. A boszorkánymester arra számított, hogy nincs elegendő bizonyíték ellene. A Holdármádiásokban pedig semmi hajlandóság nem volt arra, hogy búbánatnak adják a fejüket. Egyedül én foglalkoztam szökéstervekkel. Gondtalanságot színleltem, nehogy átlásson rajtam, úgy viselkedtem, mint aki jól érzi magát a börtönben.

Christiern visszatérésének örömeire többet ittam a kelleténél. Éjszaka, mikor mindenki hortyogott, rosszullét fogott el. Még hajnaltájt is erősen émelygett a gyomrom. Korán reggel benyitott a foglár, azt kérdezte, ki a napos. Arra gondoltam, jót fog tenni, ha kimegyek a friss levegőre, jelentkeztem hát az egyik matróz helyett és felvettem a ruháját. Először az ürülékes csöbröt vittem ki. Az udvaron átvágva találkoztam egy ismerős altiszttel. Köpenyét a karján hozta.

- Képzeld, egy hónapot varrtak rám garázdaság címén - újságolta. - Bejöttem magamtól, engem ne kísérjen be senki.

- Nagyon jól tetted. Kezdd is el mindjárt a teendőket. Fogd ezt a csöbröt!

Az altiszt jó fiú volt. Míg ő megindult a csöbörrel, én a köpenyében szépen kísértálm az őr mellett, aki rám se hederített.

Mihelyt kikerültem a várból, a mezőnek vettem utamat. Eleinte arra gondoltam, hogy Calais-ba megyek, de a balszerencse azt sugallta, hogy Arras felé tartsak.

Éjszakára egy tanyán szálltam meg, ahol halszállítók szoktak stációzni. Az egyik, aki három órával utánam indult el Boulogne-ból, szomorú hírt hozott.

- Az egész város arról beszél, hogy Christiernt mégiscsak kivégezték. Mindenki azt hitte, hogy a Császár megkegyelmez neki, de táviraton az a válasz érkezett, hogy föbe kell löni.

A hírre elszorult a szívem, de ugyanakkor az is felötlött bennem, hogy Christiern kivégzése elterelte a figyelmet az én szökésemről. A halszállító szavaiból arra következtettem, talán észre se vették még távolléteimet, és nyugodtabban folytattam utamat.

Baj nélkül értem Béthune-ba, ahol egy hajdani katonatársamnál szálltam meg. Szívélyesen fogadtak, de jobban jártam volna, ha barátom háza helyett a fogadóba térek be. Vendéglátóm nemrég nősült, sógora azok közé az ellenzékiek közé tartozott, akik a hadidicsőségnél többre becsülik a békét. Ebből az következik, hogy a fiatalembert és egész rokonságát sűrűn látogatták a zsandárok. Így történt akkor is, mikor barátomnál aludtam. A csendőrök még pitymallat előtt ellepték a házat. Felráztak álmomból, és igazolványomat kérték. Útlevelem

persze nem volt. Magyarázkodni kezdtem, de a csendőrőrmester, aki a lámpást arcom közelébe tartotta, erősen nézett, és belémfojtotta a szót.

- Ha szemem nem csal, ez Vidocq! Az arras-i jómadár! Bizony, ő az!

Cihelődnöm kellett, s egy negyed óra múlva lakat alatt voltam Béthune fogdájában.

Mielőtt történetemet folytatnám, az olvasó talán nem veszi rossznéven, ha tájékoztatom boulogne-i fogolytársaim sorsáról. A szerencsétlen Christiernről már beszámoltam, tisztességes ember, derék alattvaló volt. Lelièvre, ez a jóra való férfi 1811-ig hányódott remény és kétségbeesés közt, ekkor a tífusz vetett véget életének. A négy Holdármádiást, gyilkos volt mindegyik, egy éjszaka kiengedték, és Poroszországba vezényelték őket, ahol kettőt közülük Danzig falai alatt a becsületrend keresztjével tüntettek ki. Ami pedig a boszorkánymestert illeti, őt bizonyíték híján engedték szabadon. 1814-ben a Collinet nevet viselte, és egy vesztfáliai ezrednek volt a kvártélymestere. Az összeomlás zűrzavarában pedig elinalt az ezredpénztárral. Bourgundia felé igyekezett, de Fontainebleau környékén kozák csapatba botlott. Ez volt az utolsó napja. A kozákok lándzsáikkal végeztek vele.

A gyékényfonatú bricska

Béthune-ban nem maradtam sokáig, letartóztatásom másnapján erős fedezettel útnak indítottak Douai felé.

Alighogy betettem a lábam a börtönudvarra, megjelent Rauson ügyész, akit sorozatos szökéseim felbőszítettek.

- Na végre! Behozták Vidocq-ot! De jól vasalják meg!

- Ügyész úr, mit vettem önnek, hogy ennyire haragszik rám? Azért mert többször megszöktem? Hát olyan nagy bűn ez? Nem éltem vissza a szabadsággal! Valahányszor elfogtak, mindig becsületes munkát folytattam! Higgyen nekem, ügyész úr, szerencsétlenségem sokkal nagyobb, mint a vétkeim. Legyen irgalmas hozzám, legyen irgalmas szegény anyámhoz. Belepusztul, ha visszavisznek a fegyenctelepre!

Szavaim nem peregtek le hatástalanul az ügyésztől. Estefelé újra visszajött. Hosszasan faggatott miként éltem, amióta Toulonból megszöktem, s minthogy kétségbevonhatatlan bizonyítékokkal támasztottam alá mindazt, amit magamról mondtam, az ügyészben némi jóindulat ébredt irántam.

- Mért nem ír kegyelmi kérvényt? Vagy legalább büntetése enyhítéséért folyamodjék. Kérését pártfogolni fogom az igazságügyminiszternél.

Megköszöntem jóindulatát. Még aznap meglátogatott egy helybeli ügyvéd, Thomas úr, aki szívéen viselte sorsomat. Aláíratta velem a kegyelmi kérvényt, amelyet ő maga fogalmazott.

Teltek-múltak a napok, én vártam a választ a kérvényre. Egyik nap a fogházirodába szólítottak. Arra gondoltam, hogy megérkezett a miniszteri válasz, és izgatottan követtem a porkolábot. Azt reméltem, hogy az ügyész vár a jó hírrrel, s a feleségemet pillantottam meg két ismeretlen férfi kíséretében. Tanakodom, mi lehet a kéretlen-váratlan látogatás oka, de Vidocq-né asszony nem hagy sokáig tűnődni, könnyed, fesztelen hangon közli velem:

- Ezennel hivatalosan értesítem a válasunkat kimondó bírói végzésről. Minthogy új házasságra akarok lépni, ki kellett töltenem ezt az űrlapot. Az altiszt majd átadja magának elolvasásra az iratokat.

Szabaddá helyezésemen kívül ennél öröndetesebb hírt nem közölhetek volna velem, örökre megszabadultam attól a lénytől, akit szívből utáltam. Nem tudom, uralkodtam-e örömdön, attól tartok, hogy megkönnyebbülésem kiülhetett az arcomra, és utódom meggyőződhetett arról, hogy semmiképpen nem irigylem tőle a kincset, amelyet rövidesen birtokolni fog.

Fogságom gyötrelmesen húzódott. Már öt hónapja voltam lakat alatt, és Párizsból még mindig nem érkezett válasz. Az ügyész jóindulatot tanúsított irántam, de a szerencsétlenség gyanakodóvá tesz, s énbennem felütötte a fejét a rettegés: hátha csak hiú reményekkel áltatnak, hogy meg ne szökjem, s aztán váratlanul elindítanak a menettel a fegyenctelepre. Ez a gondolat befészkelte magát agyamba, s egyre csak a szökésen járt az eszem.

A főfoglár, abban a hiszemben, hogy előbb-utóbb amnesztiát kapok, nem vett egy kalap alá a többi fogollyal. Gyakran vacsoráztunk kettesben egy kis szobában, amelynek ablaka a folyóra nyílt. Úgy véltem, hogy ezen az ablakon át - vasrács nem volt rajta - egyik vacsora vége felé megszökhetem, de előzetesen áruháról kell gondoskodnom. Egyik barátomat beavattam a szökési tervbe, és az szerzett is egy tűzértisztí uniformist.

Vasárnap este a főporkolábal meg régi ismerősömmel, a részeges Hurtrel altiszttel ültem az asztal mellett. Jó néhány palack bort hozattam. A két úriember virágos hangulatban volt.

- Ide hallgasson, Vidocq! - mondta Hurtrel. - Hét évvel ezelőtt nem mertem volna ideültetni magát. Nincs rács az ablakon! A teremburáját! Dehogyan hagytam volna, hogy itt üljön.

- Ugyan, menjen már Hurtrel papa, parafából kéne annak lennie, aki ilyen magasról leugrik. Ráadásul úszni se tudok, és a víz mély.

- Igaz, igaz - mondta a főporkoláb, s aztán másról folyt a szó, de én már döntöttem. Csakhamar látogatók érkeztek. A főporkoláb leült kártyázni. Mikor úgy láttam, hogy teljesen belemerült a játékba, az ablakhoz ugrottam és kivettem magam.

A csobbanásra mindannyian az ablakhoz rohantak, a főporkoláb kiabált, az öröket szólította. Szerencsémre az alkonyat már leereszkedett, s a kalapom miatt, amelyet szántszándékkal dobtam a partra, azt gondolták, a folyóból rögvest szárazra kecmeregtem, holott én tovább úsztam a vízikapu felé, nagy erőfeszítéssel, mert a hideg vízben kezem-lábam elgémberedett, s egész testemet átjárta a hideg. Az utolsó percben jutottam át a vízikapun, erőm már fogytán volt. Mihelyt mögöttem maradt a város, kikapaszkodtam a partra, s bár a víztől elnehezült ruhámnak nagyon is éreztem a súlyát, mégis futásnak eredtem. Meg sem álltam, míg Arras-tól két mérföldnyire egy faluba nem értem. Hajnali négy óra volt. A pék kemencéjében égett a tűz. Bementem a műhelybe, kértem, engedje meg, hogy a kemence mellett megszáritkozzam, és elemózsiát vásároltam tőle. Száraz ruhában és tele gyomorral folytattam utamat Duisans felé. Ott lakott egy hajdani kapitányom özvegye, és barátom oda küldte az uniformist. Alighogy megjött a tiszt öltöny, már indultam is tovább, s néhány napig egy unokatestvéremnél rejtőzködtem Hersinben.

Szülővárosomból aggasztó hírek érkeztek; a rendőrség, abban a meggyőződésben, hogy a környéken bujkálok, nagyarányú hajtóvadászatra készült ellenem. Eltökéltem; nem hagyom elfogatni magam és továbbállok.

Világosan láttam, csakis a fővárosban található menedéket. De ha Párizsba tartok, vissza kell fordulnom Arras felé, s ha szülővárosomba beteszem a lábamat, bizonyos, hogy felismernek. Törtem a fejem, hogyan segíthetnék magamon. Végül úgy döntöttem, a legokosabb, amit tehetek, ha rokonom kasos szekeren indulok el. Unokatestvéremnek jó lova volt, és kitűnően ismerte a mellékutakat. Fogadkozott, hogy bízzam benne, megkerüljük Arras falait. Úgy véltem, az álöltözet meg az elváltoztatott külső majd elintézi a többit. Valóban olyan ügyesen kiigazítottam a vonásaimat, hogy mikor kocsiba szálltam, nagyon közelről kellett volna mustrálnia annak, aki rám ismer.

A Gy-hídhöz érve nem is ijedtem meg nagyon, mikor nyolc kipányvázott csendőrlovat pillantottam meg a fogadó kapujában. Persze, hogy elengedtem volna a találkozást, de ha már így beleszóppentem, szembe kellett nézni a veszéllyel.

- Gyerünk! - mondtam unokatestvéremnek. - Itt csak a vakmerőség segít. Szállj le, és rendelj valamit!

Tüstént lekázmálódott a bakról. Fesztelenül, mint akinek rendben a szénája bement a fogadóba.

- Nocsak, talán bizony a rokonodat, Vidocq-ot fuvarozod? - kérdezte az egyik csendőr.

- Meglehet! - vágta rá unokafivérem nevetve. - Győződjenek meg róla a saját szemükkel!

Az egyik csendőr odajött a kocsihoz, de inkább csak kíváncsiságból, mint gyanakodva. Meglátván egyenruhámat, szalutált, és kisvártatva lóra szállt a társaival együtt.

- Jó utat! - kiáltott utánuk unokafivérem, az ostorával rittyentve. - Ha elfogták, írják meg nekünk.

- Menj a csudába! - szólt az őrmester, aki a rajt vezette. - Tudjuk, hol fészkel a jómadár, holnap ilyenkor lakat alatt lesz.

Háborítatlanul folytattuk utunkat, de nekem aggodalmam támadt. A tiszti paroli kínos faggatásnak tehet ki, s a faggatás esetleg balul végződhet számomra. A Császár háborút viselt a poroszok ellen, Franciaországban kevés tisztet lehetett látni, hacsak sebesült nem volt. Felköttem hát a karomat, s úgy döntöttem, hogy a jénai ütközetben váltam harcképtelenné. Ha kérdezősködnek, kész vagyok elmondani nemcsak azokat a részleteket, amelyeket a haditudósításban olvastam, hanem azokat a megtörtént vagy kitalált eseményeket is, amiket az ütközetről hallottam.

Beszéltem is hosszasan a csatáról Beaumont-ban, ahol pihenőt kellett tartani, mert a lovunk elfáradt; harmincöt mérföldet tett meg másfél nap alatt. Már megrendeltem a vacsorát, mikor azt látom, hogy egy kvártélyos őrmester odamegy egy dragonyostiszthez, s az igazolványát kéri.

Megint borotvaélen libikókázott a sorsom. Elébe kellett vágnom annak, ami esetleg megtörténhet.

Felálltam, egyenest az őrmesterhez léptem, és megkérdeztem tőle, mi az oka az igazoltatásnak.

- Felkértem, mutassa meg a menetlevelet, mert háború idején a tisztnek, ha ép, nem a harc-vonal mögött a helye - mondta az őrmester.

- Igaza van, bajtárs! - helyeseltem. - A katonának a csapatánál a helye! -

S hogy eszébe ne jusson igazoltatni, meghívtam vacsorára. Lakomázás közben úgy megnyerem a bizalmát, hogy megkért, pártfogoljam Párizsban az áthelyezését. Az őrmesternek ragyogott az arca, mert én persze mindent megígértem; az ember rendszerint bőkezűen bánik azzal, ami nem az övé. A borospalackok egymás után ürültek, asztaltársam egyik szavát a másikba öltötte, ami a részegség előjele; ugyancsak pityókás volt, mikor egy csendőr nyitott be a helyiségbe, s vastos pecsétes borítékot adott át neki. Az őrmester bizonytalan kézzel nyitotta ki, megpróbálta elolvasni a tartalmát, de a betűk összefolytak előtte, s arra kért, nézzem meg én helyette. Ahogy kézbe vettem az írást, az első két szó, amin a tekintetem megakadt: *Arras-i Brigád*. Átfutottam a sorokat: Arrasból jelentik, hogy Beaumont-ba érkeztem, minden valószínűség szerint az Ezüst Oroszlán postakocsin. Lélekjelenlétem nem hagyott el, felolvasás közben ügyesen változtattam a szöveget.

- No jó, jó - motyogta az őrmester. - A postakocsi holnap érkezik, holnap majd utánanéznünk.

Folytatni akarta az ivást, de a bor kifogott rajta, levette a lábáról, ágyba kellett cipelni a jelenlevők felháborodására, akik méltatlankodva mondogatták: - Egy őrmester! Tökrészege!

Az olvasók gondolhatják, hogy nem vártam meg az őrmester ébredését. Hajnali öt órakor be-telepedtem a Párizsba induló postakocsiba, s még aznap viszontagság nélkül meg is érkeztem. A forgalmas Saint-Denis negyedben béreltem lakást, s hamarosan anyám is hozzám költözött.

Visszavonultan éltünk. Egy Jacquelin nevű ékszerészen kívül jóformán senkivel sem érintkez-tünk. Őt bizonyos fokig kénytelen voltam beavatni titkomba, mert még Rouenből ismert Blondel néven. Ennél az ékszerésznél ismerkedtem meg B. asszonnyal, aki életre szóló von-zalmat ébresztett bennem. B. asszony, keresztnévén Annette - ezentúl így fogom őt nevezni - meglehetősen csinos, magányos nő volt. A férje szerencsétlen üzleti spekulációba bocsátko-zott. Faképnél hagyta. Hollandiába menekült, és azóta se adott életjelt magáról. Annette így

hát szabadon rendelkezett szívével. Megtetszett nekem, vonzott az intelligenciája, szellemesége, jó szíve: bátorságot vettem és megmondtam neki; ő látta, kitartok mellette és csakhamar úgy megszerettük egymást, hogy nem tudtunk volna egymás nélkül élni. Annette hozzám költözött, s minthogy én vándorkereskedő mesterséget folytattam, úgy határoztunk, hogy ő is velem járja a vidéket.

Első utunk ugyancsak jövedelmező volt. Ám Melunben, éppen mikor indulni akartam a városból, a fogadós közölte, hogy a rendőrfőnök látni szeretné az útlevelemet. Ami késik, nem múlik, ha legközelebb Melunbe jövök, módját ejti, hogy beszéljen velem.

Megdöbbsentem; úgy látszik, valaki mint gyanús egyénre, felhívta rám a rendőrség figyelmét. Égett a talaj a talpam alatt. Azonnal visszautaztam Párizsba, azt mondogatva magamnak, hogy ha szert nem teszek útlevéltre, abba kell hagynom mesterségemet.

Hajnalban indultam és délelőtt érkeztem meg Párizsba. A postakocsi-állomáson, miközben kikászálódtam a batárból, a rikkancs hangja ütötte meg a fületem: „Két hírhedt gonosztevő kivégzése a Grève téren”.

Fülelek, úgy rémlik, mintha a Herbaux nevet is hallottam volna. Herbaux-ét, aki csalárdsággal tönkre tette az életemet! Az újságárus felé megyek, most másként ismétli meg a hírt: „Kivégzés a Grève téren! A mai napon lefejezik Armand Saint-Léger volt tengerészt és César Herbaux szökött fegyencet rablógyilkosság miatt.”

Semmi kétség: az a nyomorult, akinek okirathamisítása miatt én lakolok, vérpadra kerül a mai napon. Borzongtam, de bevallom, örültem is. Örökös bizonytalanságban, új meg új aggodalmak közt hányódva, keserűségemben sokszor végeztem volna a bűnözőkkel, akik az örvénybe taszítottak, s azóta is hányszor rántottak oda vissza.

Rohantam az Igazságügyi Palotához. Délután négyig kellett várni, hogy saját szememmel győződjem meg a valóságról. Még a delet se harangozták el, mégis akkora tömeg verődött össze, hogy csak nagy keservesen vergődtem el a rácsig. Ott megálltam, és vártam a végzetes percet.

Végre négyet ütött az óra. A rácsos kapu kinyílt; a kordén elől ülő férfi, igen, ez ő, Herbaux. Arca halálosan sápadt. Igyekszik nyugodtnak mutatkozni, de vonásai görcsösen rángatóznak. Tüntetően a társához fordul, mond valamit, azon látszik, hogy már nem képes felfogni a szó értelmét. Elhangzik az indító jel, Herbaux felveti a fejét. Végignéz a tömegen. Tekintete találkozik az enyémmel. Egy mozdulatot tesz, arca kipirul. A kordé kigördül a kapun. A kivégzési menet elvonul, s én mozdulatlanul maradok, akár a kerítés bronzlándzsái, amelyekbe megkapaszkodtam. Ki tudja, meddig maradtam volna ott, ha az Igazságügyi Palota egy alkalmazottja rám nem szól.

Húsz perc múlva a kordé áthaladt a Pénzváltó-hídon. Egy csendőr kísérte. Vértől pirosuló kosár volt rajta, a hullákat vitték a kivégzettek temetőjébe. Szívem elszorult, és szomorú gondolatokba merülve indultam el hazafelé.

Idővel megtudtam, hogy Herbaux a Bicêtre-ben bevallotta, hogy ő kente rám a hamisítást; megbánta, hogy ártatlanul ítélték el miatta. A halálos ítéletet azért mérték rá, mert Saint-Léger-vel együtt rablógyilkosságot követett el. Egy idős hölgyet fosztottak ki és gyilkoltak meg, akinek Dauphine utcai lakásába azzal az ürüggyel hatoltak be, hogy hírt hoztak katonafiáról.

Herbaux kivégzése nem gyakorolhatott közvetlen befolyást helyzetem alakulására, de mégis megdöbbsentett; tudatára ébredtem, hogy guillotine-ra küldött rablógyilkosokkal álltam összeköttetésben. A felbukkanó emlékek marcangoltak. Önmagam előtt szégyenkeztem. Sze-

rettem volna kitörölni agyamból az emlékeket. Áthághatatlan válaszvonalat húzni a múlt és a jelen közt, mert keserves tapasztalatok árán jöttem rá, hogy a jövő a múlt függvénye. A rendőrség szökött fegyencként tartja számon François Vidocq-ot. Bármely pillanatban bekeríthetnek, mint a kopók az üldözött vadat. Kétségbeestem a gondolatra, a társadalom nem engedi, hogy belőlem becsületes ember váljak. Hallgatag lettem. Zsémbes, csüggeteg. Annette észrevette változásomat. Vigasztalt, bátorított, faggatott, s én kiöntöttem neki szívemet. Soha nem bántam meg. Annette energiája, lélekjelenléte, buzgalma sokat segített rajtam. Útlevele volt szükségem: rávette Jacquelin, hogy adja kölcsön a sajátját, s hogy bajba ne keveredjek, ha az igazoltatásnál kérdezősködnének, az ékszerész alaposan tájékoztatott családjáról, baráti és üzleti köréről.

Útnak indulhattam, s most már távolabbra is merészkedve vándorkereskedőként bejártam Burgundia nagy részét. Sok helyen fel kellett mutatnom az útlevelet. Ha a személyleírást alaposan összehasonlítják az útlevel felmutatójával, könnyen felfedezhették volna a csalást, de sehol se került sor alaposabb ellenőrzésre, s én több mint egy évig sikeresen jártam a vidéket Jacquelin útlevelével.

Egyik napon Auxerre-ben munka után békésen sétálgattam a kikötőben, mikor váratlanul elélem toppant egy Paquay nevű egyén. Mestersége szerint hivatásos betörő, akivel annak idején a Bicêtre-ben találkoztam. Szívesen nem vettem volna észre, de ez lehetetlen volt. Paquay lecsapott rám, s én tudtam, ostobaság lenne úgy viselkedni, mintha nem ismerném.

Paquay faggatott, hogy mivel foglalkozom. A szavaiból sejtettem; betörésbe akar bevonni és én rögtön az Auxerre-i rendőrségre tereltem a szót, igen ébernek, félelmetesnek tüntetve fel. Úgy vettem észre, hogy szavaim nem peregtek le róla hatástalanul, én egyre sötétebb képet festettem a helybeli rendőrségről. Paquay savanyú ábrázattal figyelte mondókámra.

- A fene egye meg ezt a lepra helyet! - mondta. - Innen sürgősen pucolni kell. A postakocsi két óra múlva indul. Mehetünk együtt, ha akarod.

- Nagyon helyes - mondtam. - Együtt pucolunk el, pajtás.

Megállapodtunk, hogy a postakocsiban találkozunk, mert nekem még egyet s mást el kell intézennem.

Milyen nyomorult a szökött fegyenc sorsa! Vagy őt jelentik fel, vagy ő másokat. Neki kell magához ragadnia a kezdeményezést, hogy bele ne rántsák valami bűnténybe, vagyis be-sűgővé válni. A társadalom csak ezt a két lehetőséget kínálja.

Visszamentem a fogadóba, és levelet írtam a helybeli rendőrhadnagynak. Auxerre-ben nemrég rabolták ki a postakocsi-állomás hivatalát.

Levelem a következőképp hangzott:

Tisztelt Uram!

Egy személy, aki nem akarja magát megnevezni, értesíti Önt, hogy az auxerre-i postakocsi állomás egyik kifosztója ma hat órakor postakocsin távozik a városból Joignyba, ahol valószínűleg cinkosaival találkozik. E célból ajánlatos lenne, ha két áruhás csendőr szállna fel a betörővel együtt a batárba. Legyenek elővigyázatosak, a kérdéses személy nagyon ügyes ember.

Ezekhez a sorokhoz olyan alapos személyleírást mellékeltem, hogy a csendőrök nem tévedhettek. Kerülő utakon, óvatosan kémelve, visszamentem a kikötőhöz, s egy kocsmá ablakánál rejtőzködve figyeltem az indulást. Megpillantottam Paquayt, felszállt a batárba, s utána hamarosan beült a kocsiba két csendőr is. Felismertem őket arról a jellegzetes magatartásról,

amelyet az ember szavakkal nem is tudna meghatározni. A postakocsi elindult, vitte magával Paquayt az ajánlataival, a bosszújával, ha a cinkosságot visszautasítom.

Két napra a kaland után éppen számba vettem portékáimat a Kék Fácán Fogadóban, mikor szokatlan láрма ütötte meg a fületem. Az ablakhoz léptem: fegyencsapat érkezett. Régi ismerőseim, Thierry meg a csendőrei kísérik a rabokat. Szörnyű és veszélyes látvány. Gyorsan el az ablaktól, de óvatlan mozdulatomra betörök egy ablaküveget, a csörömpölésre mindenki felnéz: iszonyú pillanatokat éltem át.

Rémületem fokozódott. Lépések közeledtek. Nyílt az ajtó. Szívem elszorult, aztán megkönnyebbülten lélegzettem fel. A fogadósne nyitott be.

- Jöjjön már, Jacquelin úr, nézze meg a „láncot”! Igazán érdemes! Vannak vagy százötvenen, és micsoda alakokat látni köztük! Hallja, hogy énekelnek?!

Megköszöntem figyelmességét. Azt válaszoltam, most dolgom van, kicsit később majd lemegyek.

- Á nem kell sietni. A fegyencek itt alszanak majd az istállóban. A tisztjükkel is beszélgethet. A szomszéd szobát nyitom ki neki.

Éreztem, ahogy elsápadok, és testemet remegés fogta el. Gyorsan elfordultam, mintha az áruim leltározásával bajlódnék, hogy a fogadósne észre ne vegye dültségomat. Thierry csendőrhadnagy a szomszédom! Felismerhet. Egy mozdulat, a hanghordozásom, egy semmiség elárulhat. Óvakodtam attól, hogy mutakozzam. A fogadóban tudták, hogy leltárt készítek és így nem furcsállották, amiért nem vagyok kíváncsi a látványosságra. Iszonyú éjszakát töltöttem el. Hajnali négy órakor láncsörgés jelezte a fegyencsapat indulását. Megkönnyebbültem.

Kevés szenvedés fogható ahhoz a gyötrelmezhez, amit én akkor éjjel a fegyencek és őreik közvetlen közelségében éreztem. Lidércnyomásként nehezedett rám a gondolat, hogy újra rámkovácsolhatják a vasat, amitől annyi keserves erőfeszítés árán szabadultam meg.

Titkomnak nem csupán én vagyok a tudója: sok-sok fegyenc ismeri, s ha nem vállalom velük a közösséget, ők szolgálatnak ki engem, a nyugalmam, a létem mindig és mindenhol veszélyben van. Egy szempillantás, egy rendőrtiszt neve, egy csendőr megjelenése, minden semmiség felszítja és fokozza aggodalmamat. Hányszor átkoztam el magamban azokat, akik fiatal koromban tápot adtak féktelen szenvedélyeimnek, azt a bíróságot, amely igazságtalan ítéletével olyan szakadékba taszított, amelynek szennyét soha le nem moshatom magamról, az intézményeket, amelyek a vétkes elől elzárják a megbánás útját. A társadalom kiteszített magából, holott én minden igyekezetemmel azon voltam, hogy biztosítékot adjak magamról, adtam is, feddhetetlen magatartással, szorgalmas munkámmal, anyagi megbízhatósággal.

Hirtelen rámszakadt a szorongás a Paquay-ügy miatt; ahogy alaposabban végiggondoltam, úgy éreztem, könnyelműen jártam el, hogy az adott körülmények közt feljelentettem Paquayt. Rossz előérzetem támadt, és sejtésem beigazolódt.

Paquayt először Párizsba vitték, majd visszakisérték Auxerre-be szembesítésre. Ott megtudta, hogy én még mindig a városban tartózkodom. Kezdtől fogva gyanakodott, hogy én juttattam rendőrkézre, s bosszút állt. A porkolábnak, amit csak tudott rólam, mindent elmondott. A foglár persze rögtön jelentette a hallottakat felettesének, de én oly feddhetetlen ember hírében álltam Auxerre-ben - üzleti ügyeim miatt gyakran két-három hónapot is töltöttem a városban -, hogy egy magas rangú tisztviselő, akinek nevét elhallgatom, a botrány elkerülése végett magához hívatott, és közölte a vádat. Felesleges volt bevallanom az igazat. Zavárom ékes-szóloán beszélt. Minden erőmet összeszedve csak ennyit mondtam:

- Uram! Én becsületes ember akartam lenni!

Ő hallgatott, kiment a szobából, magamra hagyott. Megértettem ezt a nagylelkű hallgatást. Egy negyedóra múlva Auxerre a hátam mögött maradt.

Annette-et levélben tudattam a rázmúduló katasztrófáról: hogy a gyanút eltereljük, azt tanácsoltam, maradjon még két hétig az Arany Fácánban, s mondja azt mindenkinek, hogy én Rouenba utaztam bevásárolni. Két hét múlva majd Párizsban találkozunk.

Annette meg is érkezett a megbeszélt időpontban. Tőle tudtam meg, hogy elutazásom másnapján csendőrök jelentek meg letartóztatásomra, s hűlt helyemet találva kijelentették; ezzel nem úsztam meg, előbb vagy utóbb hurokra kerülök;

Így hát folytatják a nyomozást. Minden tervem füstbe ment. Jacquelin néven tartanak számon. Ezt a nevet nem viselhetem többé. Ismét csak összeomlott körülöttem mindaz, amit állhatatos munkával kiépítettem.

Az útlevéllal többé nem mutakozhatom azokban a megyékben, amelyeket rendszeresen bejártam. Ahol pedig még sose láttak, valószínűleg nyomban igazoltatnának. Válságos helyzetbe kerültem. Egyre azon töprengtem; mitévő legyek, hogyan teremtsék magunknak megélhetést. Ebben a tanácsalanságban akadtam össze egy szabóval, aki el akarta adni a Saint-Martin udvarban lévő üzletét. Megvettem tőle, mert meg voltam győződve, hogy a főváros szívében vagyok a legnagyobb biztonságban.

Közel nyolc hónap telt el. Zavartalanul éltem anyámmal és Annette-tal. Az üzlet jól ment. Kibővítettem. A forgalom fellendült. Cégem a szabóságon és a kész öltönyök árusításán kívül szöveteladással is foglalkozott. A legjobb úton voltam a vagyonosodás felé.

Pontosan emlékszem annak a végzetes napnak minden részletére; üzletemben tartózkodtam. Küldönc állított be hozzám azzal az üzenettel, hogy az Aumaire utca egyik vendéglőjében várnak rám. Azt gondoltam, valami üzleti ügyről van szó, és rögtön odamentem. Külön szobába vezettek, és ott két bresti fegyenc fogadott. Az egyik az a bizonyos Blondy, aki a balsikerű szökést irányította Pont-à-Lazen-ban.

- Tíz napja vagyunk Párizsban, üres a zsebünk - mondta Blondy. - Tegnap megláttunk egy üzletben, megtudtuk, hogy a tiéd. Örülök, hogy az Úristen így felvitte a dolgot... Most már egyenesben vagyunk, mondtam a pajtásnak. Vidocq nem olyan fiú, aki cserbenhagyja a cimboráit.

Ismét ki voltam szolgáltatva két bandita kénye-kedvének. Ha nem úgy táncolok, ahogy ők fütyülnek, feladnak a rendőrségnek. Megjátszottam, örülök a találkozásnak; azt mondtam, nem vagyok vagyonos ember, sajnos ötven franknál többet nem adhatok nekik. Úgy látszott, beérik ezzel az összeggel, és azzal búcsúztunk, hogy ők Chalons-sur-Marne-ba mennek, ahol - hogy szavaikat idézzem - dolguk van. Megkönnyebbültem volna, ha véglegesen hátat fordítanak Párizsnak, de mikor kezét fogtunk, kijelentették; hamarosan viszontlátjuk egymást. Megrémültem. Bizonyosra vettem, hogy zsarolni fognak. Hallgatásukért új meg új árat préselnek ki belőlem. És ha nem ismernek határt? Már előre láttam sorsomat: bankára leszek a két betörőnek, és még sok másoknak, mert az alvilág szokása szerint tovább adják a címemet. Különböző ürügyekkel fognak zsarolni, ha pedig megtagadom a sarcfizetést, bizonyos, hogy bosszút állnak.

A baj vonzza a bajt. Súlyos helyzetemben újabb gond szakadt rám.

Az olvasó talán még emlékszik arra, hogy feleségem a válás után új házasságra készült; tudomásom szerint Pas de Calais megyében lakott férjével, és meghökkenésemre egyszerre csak szembetalálkozom vele a párizsi utcán, öltözetéről ítélve rossz viszonyok közt lehetett,

éppen ezért megszólítottam. Néhány mondatot váltottam vele, és némi pénzt adtam neki. Talán azt gondolta érdekből segítettem rajta, hogy hallgatását megvásároljam, holott nekem eszem ágába se jutott, az egykori Vidocq-né el is árulhat. Később, hajdani civódásainkra emlékezve úgy véltem; feleségem tudja; számíthat rám. A börtönből vagy Párizstól távol nem segíeyezhetném. Ez olyan érv, amely szükségképpen arra készíti őt, hogy hallgasson kilétem felől.

Számoltam azzal, hogy volt feleségemet rendszeresen segíeyeznem kell, de nem sejtettem, mekkora terhet veszek magamra. Egyik reggel lakására, az Échiquier utcába hívatott. Elmentem, és az udvar végén, meglehetősen tiszta, de igen gyéren bútorozott földszinti szobában a feleségemen kívül ott találtam fivérért, a hajdani vérengző terroristát, Chevalier-t a lányaival. Chevalier ezüstnemű lopás miatt nemrég szabadult a börtönből. Rádöbentem, hogy egy népes család szakadt a nyakamba. Utáltam és gondolatban elátkoztam őket, de nem tehettem mást, adakoznom kellett. Dolgozni egy se akart, és én úgyszólván számtól vontam el a falatot miattuk, ám ha nem pénzelem őket, elveszejtem magam. Elhatároztam, ha kell, akár az utolsó soumat is odaadom.

Otthon anyámat és Annette-et sírva találtam. Távollétem alatt két részeg alak támolygott be, s mikor Annette közölte velük, hogy elmentem hazulról, szidalmakba és fenyegetőzésekbe törtek ki. Annette leírta a külsejüket. Semmi kétség: Blondy meg a cimborája, Duluc volt. Megadtak egy címet azzal az üzenettel, hogy sürgősen vigyek el oda negyven frankot.

Engedelmeskedtem az üzenetnek, de mikor a sarcot leróttam, nem állhattam meg, hogy ne figyelmeztessem őket, nagyon meggondolatlanul jártak el.

- Ostobaságot csináltatok, az asszony semmit se tudott, ti meg elmondjátok. Az üzlet az asszony nevéen van, talán kiteszi a szűrőm, s akkor nyomorgok.

- Sebaj, majd együtt benyomunk egy lécet (betörsz velünk) - vágta rá Blondy, és társa helyeselt.

Arra kértem őket, hogy a feleségem miatt ne jöjjenek többet hozzám.

- Hacsak ez a kívánságod! Majd elkerüljük a házad táját - mondta Duluc.

- Ha egyszer önagyságának nincs ínyére! - toldotta meg Blondy.

Csakhogy Blondy nem maradt sokáig távol. Két napra rá alkonyatkor benyitott az üzletbe, és négy szemközt akart beszélni velem. Mikor meggyőződött, hogy nincs tanú a közelben, zsebéből két aranyórát, táskájából ezüst evőkészletet vett elő.

- Négy lepedő az egészért nem sok. Na gyerünk, ide a steksszel!

- Négyszáz frank! - ismételtam, megzavarodva az összeg nagyságától. - Annyim nincs.

- Nem érdekel. Add el a szajrét!

- És ha lebukom vele?

- Ne papolj! Nekem a steksz kell! Vagy pénz, vagy a zsaru. Értesz a szóból?

Nagyon is értettem. Már láttam a sorsomat: feljelentenek. Elszakadok a családomtól. Elvesztem a megélhetésemet. Visszahurcolnak a fegyenctelepre.

Leszámoltam a négyszáz frankot.

Orgazda lettem! Akaratom ellenére bűnözővé váltam, mert segédkezet nyújtottam a bűnnek. A pokol gyötrelmeit szenvedtem. Nem volt nyugalmam, önvád és rettegés kínozott. Éjjel-nappal állandó feszültségben éltem. Étvágytalan lettem, elkerült az álom. Alig törődtem az üzlettel. Emésztettem magamat; mi lesz, ha el kell szakadnom Annette-től és anyámtól.

Kényszerképzetek gyötörtek; lakásom hol nyomorult odú képében jelent meg, hol meg ellepték a rendőrök és a nyomozás kiderítette bűnrészességemet a betörésben.

A Chevalier család is új meg új pénzkéréssel állt elő. Blondy rendszeresen zsarolt. Borzadtam iszonyatos és reménytelen helyzetemtől, szégyenkeztem, hogy aljas, nyomorult alakok zsarnokoskodnak felettem. Felháborított, hogy nem bírom elszakítani a láncot, amely az emberiség söpredékéhez fűz, és kétségbeesésemben napokon át sötétebbnél sötétebb terveket forgattam a fejemben. Kiváltképpen Blondy, a gyalázatos Blondy ellen forrt bennem a düh. A két kezemmel fojtottam volna meg és mégis beengedtem az ajtómon, és nem támadtam rá. Heves természetű, hirtelen haragú ember létemre ez a türelem valóságos csoda volt. Annette-nak köszönhettem. Hányszor kívántam tiszta szívből, hogy Blondyt valamelyik kiruccanáson csípjék el a zsandárok. Valahányszor hosszabb ideig elmaradt, reménykedtem, hogy végre megszabadultam tőle, de megint csak megjelent, és vele együtt ismét rámszakadtak a gondok.

Egy napon beállított Duluc-vel meg egy hajdani adótisztviselővel, bizonyos Saint-Germainnel együtt; ez utóbbit még Rouenből ismertem, ahol mint oly sok más, csak átmenetileg állt tisztességes ember hírében. A hajdani adótisztviselő Blondel néven ismert és most meghökentette a találkozás. Blondy néhány szóval ismertette történetemet. Cégéres gazemberként mutatott be és Saint-Germain úr arca menten felderült.

Blondy közölte, hogy mind a hárman Senlis környékére készülnek és arra kért, adjam nekik kölcsön a gyékényfonatos bricskámot, amellyel a vásárokat jártam. Örültem, hogy ilyen olcsószerrel megszabadulok a három jómadártól, és néhány sort írtam annak a személynek, akinek a kocsiszínében állt a bricskám. A kocsit lószerszámostul ki is adták nekik és tíz napig semmi hírt sem kaptam felőlük.

A bricskát Saint-Germain hozta vissza. Egy reggel betoppant hozzám, lerítt róla a rémület meg a fáradtság.

- A cimborákat elfogták! - mondta.

- Elfogták! - ismételtem a szót túlaradó örömmel, de önuralmat erőltetve magamra, tüstént hangot váltottam. Úgy tettem, mint akit megdöbbenett a hír és a részletek felől kérdezősködtem.

Saint-Germain szűkszavúan közölte, hogy Blondyt és Duluc-öt csakis azért tartóztatták le, mert nem volt útlevelük. Én egy szavát se hittem, meg voltam győződve, hogy újabb gazság terheli őket. Gyanúmat megerősítette, hogy mikor felajánlottam: pénzt küldök nekik, Saint-Germain azt válaszolta, nem tudnának mit kezdeni vele.

Ötven frankkal indultak el hárman Senlis felé; azóta tíz nap telt el. Ötven frank nem sok három embernek, hogyan lehet hát, hogy nincsenek pénzsűkiben. Az első gondolatom az volt; valami kiadós betörést követtek el, amelyet titokban akarnak tartani előttem. Hamarosan rájöttem, hogy másról, sokkal súlyosabb ügyről van szó.

Saint-Germain betoppánása után két nappal felötlött bennem, hogy megnézzem a kocsimat. Rögtön észrevettem, a számtábláját előzetesen kicserélték. Most már alaposan megvizsgáltam, és a fehér-kékcsíkos zsámolyülésen frissen kimosott véryomokat fedeztem fel. Idegesen kutattam tovább. A csomagtartó csupa vér, mintha holttestet raktak volna bele. Minden világos lett, a részletek összeálltak, és a valóság százszorta iszonyúbb volt az elképzeléseimnél. Nem haboztam; nekem talán még a gonosztevőknél is inkább érdekemben állt eltüntetni a gyilkosság nyomait. Éjszaka a kocsit, amelyet előzetesen szalmával meg forgáccsal töltöttem tele, kivittem a Szajna partjára, és egy elhagyott helyen felgyújtottam. Csak akkor tértem haza, mikor csupán egy rakás hamu maradt a bricskám helyén.

Saint-Germainnel másnap közöltem, hogy a kocsiban véryomokat találtam. Arról azonban hallgattam, hogy a bricskát elégettem. Erre bevallotta, hogy Blondyval együtt meggyilkolt egy fuvarost, s a hulláját a bricskámon szállították addig, míg alkalmas helyen be nem dobták egy kútba.

Ritkán találkoztam olyan elvetemült bűnözővel, mint ez a Saint-Germain. A rablógyilkosságról úgy beszélt, mintha valami ártalmatlan és jelentéktelen tettet követtek volna el. Közönyös hangon, mosolyogva számolt be a részletekről. Mondókáját borzalomtól dermedten hallgattam végig. Rettetésem tetőpontra hágott, mikor kijelentette, hogy vegyek lenyomatot egyik ismerősöm lakásának zárairól.

Megpróbáltam lebeszélni.

- Kár a szóért. Az üzlet üzlet! Mi közöm ahhoz, hogy az ismerősöd? Annál könnyebb lesz. Te vezetsz, és osztzkodunk. Mese nincs! Hozod a lenyomatokat!

Beleegyezést színleltem.

- Na végre! Csakhogy megjött az eszed. Felesbe dolgozunk - mondta.

Uram isten! Micsoda társulás! Korai volt az örvendezésem, hogy Blondyt elfogták. Blondynál is sötétebb gonosztevő hatalmába kerültem.

Az alvilág minden pillanatban tönkremeget. Szörnyű helyzetemben elhatároztam, hogy felkereksem Henry urat, a párizsi bűnügyi rendőrség vezetőjét. Elmentem hozzá. Kiöntöttem neki szívem keservét, és kijelentettem, ha megtérnek Párizsban, hajlandó vagyok felvilágosítást adni szökött bűnözőkről, akiknek rejtekhelyét és terveit ismerem.

Henry úr meglehetősen jóindulattal fogadott. Kis ideig elgondolkozott az ajánlatomon. Végül azt mondta; semmiféle kötelezettséget nem vállalhat velem kapcsolatosan.

- De ez ne tartsa magát vissza attól, hogy az adatait velem közölje. Meglátjuk, mit érnek, és akkor talán...

- Uram! Én nem érhetem be a talánnal, hiszen az életemet kockáztatom. Ön is tudja, mit jelent elvetemült gonosztevőket kiszolgáltatni. Ha a tárgyaláson kiderülne, hogy összeköttetésben álltam a rendőrséggel, és engem visszavisznek a fegyenctelepre, végem van.

- Nos, ha így áll a dolog, ne beszéljünk többet róla.

Meg se kérdezte, hogy hívnak, elbocsátott.

A kudarcba fulladt próbálkozás összetört. Saint-Germain bizonyára meg fog jelenni, és követeli rajtam a záruk lenyomatát. Mit tegyek? Értesítsem azt az ismerősömet, akit Saint-Germainnel együtt kell kifosztanom? Ha Saint-Germain egymaga törne be, talán értesíthetném, csak hogy megígértem: segédkezem a betörésnél, és tudtam, hogy semmi ürüggyel se táncolhatok vissza. Úgy vártam Saint-Germaint, mint a halálos ítéletemet.

Eltelt egy hét, kettő, három. Fellélegeztem. Két zavartalan hónap és megnyugodtam. Arra gondoltam: hátha Saint-Germain is lebukott, akárcsak előzetesen a két cinkosa. Annette kilencedet tartott érettem és legalább egy tucat gyertyát égetett.

- Édes jó Istenem, add, hogy maradjanak ott, ahol vannak! - gyakran fohászok így.

A gyötrelmem hosszúra nyúlt. A nyugalom percei gyorsan véget értek. Bekövetkezett a katasztrófa, amely egész további életem útját megszabta.

1809. május 3-án hajnalban dörömbölés hallatszott üzletem ajtaján. Lementem, hogy utánanézzek, mi történt. Az ajtónál álltam, halk beszéd ütötte meg a fületem.

- Vigyázzatok! Erős, mint a bika!

Felrohantam a szobánkba. Annette-nak nem kellett magyarázkodnom: kinyitotta az ablakot, s míg beszédbe elegyedett a rendőrökkel, majd lebotorkált ajtót nyitni, én egy szál ingben kiosontam az emeletekre vezető kijáráson. Lábujjhegyen lopakodtam fel a lépcsőn a negyedik emeletre. Füleltem, körülnéztem: egyedül voltam. A mennyezetburkolat alatt, a falmélyedésben ágy állt. Előtte vörös damaszt függöny. Félrerántottam a függönyt. Az ágy üres. A matrac alá bújtam. Fekszem mozdulatlanul, és igyekszem úgy tartani a fejemet, hogy meg ne fulladjak.

A szívem vadul vert. A matracon keresztül is hallottam a lábdobogást. A rendőrség végigjárta a házat. Lépések közeledtek. Valaki megállt az ágy előtt, és fellebbentette a vörös damaszt függönyt.

- Az ágy üres - mondta.

- Lefèvre, maga a tetőre nyíló kijáratot őrzi!

- A házat körülkerítettük. Innen el nem menekül őrmester úr.

A padlástérből nyíló lakást egy Fossé nevű rézműves bérelte. A lépések zajából ítélve náluk folyik a házkutatás.

Ezeknél a derék embereknél rejtőzködtem el. Jó ideje közös fedél alatt laktunk. Anyámat és Annette-et szerették, engem ismertek. Nem tudták elhinni, hogy a földszinti szabó gonosztevő. Fossétól értesültem, hogy a rendőrök állandó megfigyelés alatt tartják házunkat és a szomszédos épületeket.

Fossé úgy tudta, hogy újabb széles körű házkutatásra készülnek. Sokáig nem maradhattam a rézművesnél. Nem tehettem ki annak, hogy lakásában tartóztassanak le, hiszen akkor őt is, családját is bajba keverem.

A Fossé család, mint a párizsi munkások nagy része, gyakran járt el egy közeli bormérésbe estebédre. Oda vitték magukkal az előre elkészített ételt. Megbeszéltük, ezt az alkalmat használom fel a menekülésre.

Mindent gondosan előkészítettem. Először is Annette-nak küldtem üzenetet. Az üzenet eljuttatásáról Fossé gondoskodott. Elment a Grammot utcába. Ott pástétomot vásárolt és a pástétomba kis cédulát dugott, amelyen a következő szöveg állt:

Biztonságban vagyok. Légy óvatos, ne bízz meg senkiben! Ne ülj fel az ígéretéseknek. Feleld mindenre: Nem tudom! Címemet nem írhatom meg, de ha kimégy, kanyarodj be a Saint-Martin utcába és menj a körutak felé. Ne nézz hátra (ez nagyon fontos!) a többről én felelek.

A pástétomot egy Vendôme téri küldönc vitte el Annette-nak. Úgy történt, ahogy számítottam: a rendőrség rátette a kezét, elolvasták a cédulát, majd engedélyezték a kézbesítést. Két legyet ütöttem egy csapásra; félrevezettem a rendőröket, elhitetve velük, hogy nem a környékünkön bujkálok és megnyugtattam anyámat meg Annette-et.

A további teendőkre is felkészültem. Mikor egy szál ingben elmenekültem, ösztönös mozdulattal felmarkoltam az éjjeliszekrényről azt a pénzt, amit esténként a zsebemből mindig odaraktam. Ebből az összegből a Fossé család segítségével nadrágot, zubbonyt, harisnyát és lábbelit meg egy gyapjúsipkát szereztem be. Az estebéd idején a családdal együtt vonultam le a lépcsőn. Én vittem a fejemen a nagy kondér babot az ürösülttel. A párolgó étel étvágygerjesztő szaga semmi kétséget se hagyott afelől, hogy hová tartunk. De szívem mégiscsak vadul tiktakolt, mikor lemenet, a második emeleten majd hogy bele nem botlottam az ott posztoló rendőrbe, aki egy bemélyedésben állt.

- Fújja el a gyertyáját! - rivallt rá Fosséra.

- Ugyan már, miért? - kérdezte Fossé, aki csak azért gyújtott gyertyát, nehogy gyanút kelt-sünk.

- Ne okoskodjék! - replikázott a hekus, és nagy megkönnyebbülésemre ő maga fújta el a gyertyát.

Kedvem lett volna összecsókolni.

A lépcsőn lemenet még találkoztunk néhány rendőrrel, de azok udvariasabbak voltak, mint kollégájuk. Félrehúzódtak utunkból. Végre az utcán voltunk. Mikor a sarkon befordultunk, Fossé átvette a kondért, s mi elváltunk. Egy darabig nyugodt lépésben mentem, hogy a figyelmet magamra ne tereljem, de a városnegyedből kiérve, a Temple körúton futásnak eredtem.

A fogdmegek gyűrűjéből sikeresen kiszabadultam, de merre menjek, hol rejtőzködjem? Szorultságomban azt ötlöttem ki, hogy azokat használom fel, akik minden valószínűséggel feljelentettek. A Chevalier családra gyanakodtam. A razzia előtti napon jártam náluk, s egy elejtett megjegyzés, néhány szó, amelyre akkor fel se figyeltem, most megvilágosodott el-mémemben, és megértettem jelentőségüket. Ezentúl semmi tekintettel nem leszek rájuk. Bosszút állok rajtuk, és kipréselem belőlük legalább egy részét annak, amit eddig adtam nekik. Ők szegték meg hallgatólagos egyezségünket. Nemcsak engem árultak el, saját érdekeiknek is fittyet hánytak. Megérdemlik, hogy bűnhődjenek.

Az út a Temple körúttól az Échiquier utcáig nem nagyon hosszú. Bombaként vágódtam be a Chevalier család lakásába. Megdöbbenésük igazolta a gyanúmat.

Chevalier valami ürüggyel ki akart menni, de én kulcsra zártam az ajtót. A kulcsot zsebre vágтам, és az asztalon fekvő kést marokra fogva azt mondtam hajdani sógoromnak, ha kiabál halálfia ő is, a családja is.

Fenyegetésem bevált. A nők remegtek. Chevalier dermedten állt, oly mozdulattal, mint a víztartály homokköve, amelyre épült. Elhaló hangon kérdezte:

- Mit akarsz?

- Mindjárt megtudod - feleltem.

Először is visszakértem az öltönyt, amelyet a múlt hónapban kapott tőlem. Szó nélkül ideadta.

- Inget, csizmát és kalapot is adj! - szóltam rá.

A fehérneműt, a lábbelit, a kalapot az én keservesen megdolgozott dénáraitom vásárolta; a sajátomat vettem vissza. Chevalier vonakodva engedelmeskedett. A szeméből láttam, hogy tervet forral fejében. Talán valami úton-módon tudtára akarja adni a szomszédoknak, hogy kutyaszorítóba került. Az elővigyázatosság azt tanácsolta: biztosítsam magamnak a visszavonulást, ha a rendőrség megjelenne. A lakás egyik ablaka a kertre nyílt, és két vasrúd védte. Ráparancsoltam Chevalier-ra: vesse ki az egyiket, s minthogy ügyetlenkedett, magam láttam munkához. Mikor a vasrudat kiemelttem, a háziakhoz fordultam.

- Most lefeküdhettek.

Én magam elnyúltam egy székben, és nyugtalan gondok közt ébren töltöttem az éjszakát. Életem viszontagságai egytől egyig az emlékezetembe nyomultak. Úgy éreztem, átok nehezedik rám. Hiába menekülök a bűntől, a bűn nyomomban van, rámtalál, s az a végzetszerűség, amely ellen minden csepp erőmmel harcolok, kedvét leli abban, hogy halomba döntse mind-azt, amit magam körül kiépítettem.

Pitymallatkor felkeltettem Chevalier-t, és megkérdeztem tőle: van-e pénze. Azt felelte, csak egy kevés aprópénze van. Mire ráparancsoltam, hogy vegye magához azt a négy teríték ezüstöt, amit tőlem kapott, vágja zsebre a tartózkodási engedélyét, és kövessen. Tulajdonképpen nem volt szükségem rá, de veszélyesnek tartottam, ha hátramarad a lakásban, hiszen értesíthette volna a rendőrséget. A nőktől nem tartottam annyira, mint tőle. Egyébként is Chevalier tűz volt a kezemben. Így hát kulccsal rájuk zártam az ajtót és azokon a kis utcákon át, amelyek még déltájt is néptelenek Párizsban, nagy vargabetűvel kikanyarodtunk a Champs-Élysées-re.

Hajnali négy óra volt. Egy lélekkel se találkoztunk. Az ezüstöt én vittem, óvakodtam attól, hogy társamra bízom, hiszen ha netalántán jelt adna vagy botrányt csapna, egy pillanat alatt el kell inálnom. Szerencsémre Chevalier kezes volt; bizonyára a kés is engedelmesre intette. Mielőtt elindultunk volna, figyelmeztettem, ha megpróbál jelt adni vagy elmenekülni, azonnal leszúrom.

Sokáig sétálgattunk a Chaillot-domb környékén. Chevalier nem sejtette, hogyan fog végződni ez a kaland. Gépiesen, magába roskadtan lépkedett mellettem. Nyolc órakor fiákerbe ültünk. A boulogne-i erdő közelébe hajtottunk, és ott a boulogne-i közzálogházban a saját nevére el kellett zálogosítania az ezüstöt. Száz frankot kapott érte. Az összeget zsebre vágtam, aztán újra betessékelttem a fiákerbe. A Concorde téren megállítottam a kocsit, és kiszálltam, de előzetesen azt mondtam, neki:

- Ide figyelj! Ha engem letartóztatnak, akárki lenne is az oka, vigyázz a bőrödre!

A fiákeresnek meghagytam, hogy utasát vigye az Échiquier utca 23. számba. Egy ideig szemmel tartottam a kocsit, hogy nem változtat-e irányt, aztán magam is kocsira szálltam és egy ócskáshoz hajtottam, ahol öltönyömet munkásruhára cseréltem át. Innen gyalog elmentem az Invalidusok sétányára. Ki akartam puhatolni, hogy ennek az intézménynek az egyenruhája kapható-e üzletben. A sétányon beszédbe elegyedtem egy falábú rokkanttal és ügyesen kikérdezgettem; tőle tudtam meg, hogy a Saint-Dominique utcában, a zсібárusnál teljes felszerelést kaphatok.

Egyenest a zсібárushoz tartottam. Fecsegő és kíváncsi ember volt.

- Engem nem érdekel a más dolga - mondta. (A kíváncsiskodó kérdéseknek ez a szokásos bevezetője.) - Csak úgy mondom, hogy az egyenruha biztosan nem magának kell, hiszen ép és egészséges.

- Színész vagyok, a szerepemhez kell.

A becsomagolt egyenruhával Passyba mentem, megbízható ismerőshöz, és ott teljesen átalakult a külsőm. Bal karom szorosan a vékonyamhoz kötve eltűnt. Kabátujjam felső részébe rongydarabokkal kitömött golycsot illesztettem, hogy karcsonk benyomását keltse, az ujj többi része üresen fityegett. Magamat, pofaszakállamat feketére festettem. Senki nem ismert volna rám!

Elváltoztatott külsőmmel nyugodtan járkálhattam az utcán. Sőt aznap este környékünkre, a Saint-Martin negyedbe is elmerészkedtem. Megtudtam, hogy a rendőrség még mindig figyeli a környéket, megszállva tartja a lakásomat, s az árut, a bútorokat leltárba veszi. Az effajta hosszan tartó nyomozás ritka eset volt a császárság korában. A rendőrség általában csak a politikai ügyekben fejtett ki nagy buzgóságot.

Az én helyemben mindenki más az elővigyázatosságra hallgat, és búcsút mond Párizsnak, legalábbis egy időre, amíg lecsendesedik a vihar, de én nem bírtam rászanni magamat, hogy elváljak Annette-től.

Annette valóban sokat szenvedett. Huszonöt napig a rendőrség fogdájában tartották, és azzal fenyegették, hogy a Saint-Lazare-börtönbe vetik. Ha tört szegeznek a szívének, Annette akkor se beszélt volna.

Emésztett a bánat, hogy semmit se tehetek érte. Legalább anyagi gondjai ne legyenek, ha kiszabadul, hiszen előbb-utóbb ki kell engedni, mert azon kívül, hogy szökött fegyencsel élt együtt, semmit nem hozhatnak fel ellene.

Egyik barátomnak néhány száz frankot kölcsönöztem régebben. Az összeget visszakaptam, de egy részét rábíztam, hogy adja át Annette-nak, és úgy döntöttem: elhagyom Párizst, vidéken keresek megélhetést. Ha Annette-et nem engednék szabadon, amíg útlevelet szerzek, majd módját ejtem, hogy vidékről tudassam vele, hol rejtőzködöm.

Átmenetileg a Tiquetonne utcában laktam egy Bouhin nevű tímárnál; ez az ember pénzért vállalkozott arra, hogy útlevelet kér a saját nevére és átengedi nekem. Személyleírása szerencsére nagyjából megegyezett az enyémmel; szeme kék, arcszíne pirosposzsgás, sőt különös véletlen folytán felső ajkán ő is vékony sebforradás nyomát viselte. Csak a termete alacsonyabb az enyémnél, de ezen könnyen segíthettünk; mielőtt az örszobán a mérőléc alá állt volna, kártyákat raktunk a cipőjébe.

Kezem között a személyemre illő útlevét. Biztonságban utazhattam vidékre. Micsoda megkönnyebbülés! De örömöm korai volt. Bouhin bizalmába avatott, és halálosan megrémültem: ez az ember rendszeresen gyártotta a hamis pénzt. Be is mutatta a tudományát. A szemem láttára öntött ki nyolc darab ötfrankost, s a felesége még aznap túladott a pénzen. Az olvasó képzelheti, mit éreztem, amikor Bouhin feltárta titkát.

Először is útlevele máról holnapra a lehető legrosszabb ajánlólevéllé válhat, mert előbb-utóbb leleplezik a pénzhamisítást. Ami még ennél is súlyosabb, ha Bouhint letartóztatják pénzhamisításért, engem a szökött fegyencet a rendőrség és a bíró azzal fog gyanúsítani, hogy cinkosa vagyok. Az igazságszolgáltatás oly sokszor tévedett! Első ízben is ártatlanul ítélték el, ki biztosít arról, nem jutok-e másodszor is ugyanerre a sorsra? Lelki szememmel már ott láttam magam a vádlottak padján. Ellenem szól a szökött fegyencet övező gyanú, a hamis útlevét; talán még ügyvédem is lemond a védelemről, s a bírák könyörületére bízza ügyemet. A bíróság pedig kimondja a halálos ítéletet.

Rettegésem fokozódott, mikor megtudtam, hogy Bouhinnak társa van, egy Terrier nevű orvos. Ez a gonosztevő ábrázatú ember, aki már az első pillanatban gyanút keltett, gyakran járt el hozzá. Bizonyosra vettem, hogy látogatásai bajt fognak zúdítani a házra. Kértem Bouhint, hagyja abba a veszélyes mesterséget, de csak annyit bírtam elérni, hogy amíg nála lakom, nem folytatja a hamispénz verését. Üres ígéret volt. Két nappal később újra pénzüntésen kaptam. Megpróbáltam beszélni a doktorral, minden ékesszólásomat összeszedve a leleplezés veszélyére hivatkoztam. Az érvek leperegtek róla.

- Látom, hogy maga is, mint annyi sok más, beijedős alak - mondta. - Azt kérde, mi lesz, ha rajtavesztünk? Ráfektetnek a Grève téren arra a bizonyos alkotmányra. Nem mi lennénk az elsők, sem az utolsók. De hát nem vagyunk ott. Tizenöt éve dolgozom ebben a szakmában, és eddig simán ment minden. Egyébként adhatok egy tanácsot barátom, törődjön a saját dolgával - fejezte be a kioktatást ingerülten.

Ezzel a megrögzött bűnözővel szemben minden szavam falrahányt borsó, csupán egyet tehetek, minél előbb távozom Párizsból, s addig is ugyancsak ajánlatos résen lennem. Keddi nap volt. Másnap szándékoztam elutazni, de olyan értesítést kaptam, hogy Annette-et a hét végén kiengedik, s úgy döntöttem megvárom, amíg kiszabadul.

Pénteken, hajnali háromkor kopogtattak az utca felőli ajtón. Attól tartottam, hogy engem keresnek. Bouhinnak egy szót se szóltam, úgy ahogy az ágyból kiugrottam, kiosontam a lépcsőházba, felmentem a lépcsőn. Kibújtam a padlás szellőzőablakán, és az ereszcatornába megkapaszkodva felmáztam a tetőre, ahol az egyik kémény mögött bújtam el.

Előérzetem nem csalt. A házat előzönlötték a rendőrök, minthogy nem találtak Bouhinnál, ketten a lakásokat vették sorra, ketten a tetőt fésülték át. Tovább menekülni a magányosan álló ház tetőjéről nem lehetett. Az egyetlen kiút lefelé vezetett. Megadtam magam.

A rendőrségen Henry úr hallgatott ki. Jól emlékezett rám és ajánlatomra, amellyel néhány hónap előtt hozzá fordultam; megígérte, hogy minden tőle telhetőt megtesz az érdekemben, de engem mégis átvittek a Force-börtönbe, onnan a Bicêtre-be. Ott kellett megvárnom, amíg a legközelebbi láncsal elindítanak a fegyenctelepre.

Az alvilág

Kezdtém torkig lenni a szökésekkel, a bujkálással, s azzal a fajta szabadsággal, amelyhez ezek révén hozzájutottam. Változatlanul iszonyodtam a fegyencteleptől, de azt mondtam magamnak: inkább Toulon, mint Párizs. Inkább akár életfogytiglani bilincs, mintsem továbbra is olyan alakok diktáljanak nekem, mint Chevalier, Blondy meg Saint-Germain.

Ebben a keserű fásultságban néhány akasztófavirág, akiket annak idején volt alkalmam megismerni, azzal az ajánlattal fordult hozzám, hogy próbálkozzunk közösen megszökni a Jámbor Szegények udvarán át.

Régebben kapva kaptam volna a terven. Most sem utasítottam el, de tapasztalt emberként latolgattam, s úgy viselkedtem, hogy megóvjam azt a vezető szerepet, amelyet a valódi és nekem tulajdonított sikereknek és a saját hetvenkedéseimnek köszönhettem; mert aki gazfickók között él, annak ajánlatos gazfickónak, mégpedig minél elvetemültebb és ügyesebb gazembernek mutatkoznia. Az alvilágban ezzel alapoztam meg hírnevemet, s ha négy bűnöző összeverődött valahol, három bizonyára hallott már rólam. Én voltam az a tábornok, akit a közkatonák bravúrjaival is felékesítenek, de megrohamozott és bevetett erődök helyett átjátszott porkolóbokról, szétfűrészelt bilincsekről, kifűrt falakról szóltak a legendák. A legagyafűrtabb és legvakmerőbb betörők egymással vetélkedve keresték társaságomat, mert úgy vélték tanulhatnak tőlem valamit. Az újoncok pedig lesték a szavaimat. A Bicêtre-ben valószínű udvarom volt. Sürögtek-forogtak körülöttem. A kívülálló nehezen képzelel el, milyen előzékenyek, figyelmesek voltak velem.

De most meggyűlöltem ezt a börtönglóriát; minél inkább megismertem a bűnözők lelki világát, annál inkább el akartam különülni az alvilágtól. Megvettem a segítségüket, aljas beszédüket, terveiket, viselkedésüket. Eltökéltem, hogy történjen bármi, én ellenükben a becsületes emberek ügyét fogom szolgálni, s írtam Henry úrnak, újra felajánlva szolgálataimat. Egyetlen feltételként azt kötöttem ki; ne vigyenek a fegyenctelepre, de beletörődöm abba, hogy bármelyik börtönben töltssem el a rámszabott időt.

Levelemben oly pontosan megjelöltem, milyen természetű felvilágosításokat adhatok, hogy Henry úr felfigyelt rá. Csupán egyetlen meggondolás tartotta vissza, mégpedig az, hogy vádlottak és elítéltek gyakran vállalkoztak arra, hogy nyomra vezetik a rendőrséget, de felvilágosításaik jelentéktelenek voltak. Gyakran megesett, hogy a nyomra vezető közben folytatta mesterségét.

Ellenvetésként arra hivatkoztam, hogy elítéltetésem jogorvosolását maga az ügyész kérte (az akta másolatát alább közlöm). Megemlítettem, hogy valahányszor szabad emberként éltem, magatartásom kifogástalan volt, állhatatos igyekezettel tisztességes megélhetést teremtettem magamnak, levelezésem, üzleti könyveim, ügyfeleim tanúskodtak becsületességemről.

Az ügyirat másolata:

Az északi közigazgatási terület Büntető Törvényszékének császári ügyésze ezennel bizonyítja, hogy François Vidocq-ot, az ötödik év nivose havának 7-én szabadlábra helyezést elrendelő végzés hamisításáért nyolc évi nehézvasra ítélték.

Feltételezhető, hogy fent nevezett Vidocq-ot fegyelemsértésért vagy egyéb katonai vétségért tartották fogva, s a hamisításnak, amely miatt elítélték, az volt a célja, hogy lehetővé tegye egyik fogolytársa szökését.

A császári ügyész a törvényszék irodájában szerzett felvilágosítások alapján továbbá azt is bizonyítja, hogy fent nevezett Vidocq a fegyenctelepre való indítása előtt megszokott. Elfogták, ismételten megszokott, és az akkori főügyész, Ranson úr fent nevezett Vidocq

ügyében írásban fordult az igazságügyminiszter őexcellenciájához megtudakolva, hogy a Vidocq elítéltetése és újra letartóztatása közt eltelt időszak beszámítható-e oly módon, hogy az elítélt mentesüljön büntetése további kitöltése alól.

Bizonyítom továbbá, hogy Ranson főügyész úr, minthogy az első feliratára nem érkezett válasz, ebben az ügyben ismételten az igazságügyminiszter úrhoz fordult írásban, továbbá, hogy Vidocq, őexcellenciája hallgatását elutasításnak véve, ismét megszökött.

A főügyésznek nem áll módjában a kérdéses leveleket mellékelni, mert elődjének, Ranson főügyész úrnak összes írományait a családja magához vette, és nem hajlandó a törvényszék rendelkezésére bocsátani.

Douai, 1809. január 20.

Rosie

A tények amelyekre hivatkoztam, hathatósan támogatták ügyemet, Henry úr kérelmemet átadta Párizs városa rendőrfőnökének, aki úgy döntött, hogy helyt ad neki.

Már két hónapot töltöttem a Bicêtre-ben, amikor átszállítottak a Force-börtönbe. Nehogy gyanússá váljak, a foglyok közt azt a hírt terjesztették el, hogy valami nagyon csúnya ügybe keveredtem bele, amelynek nyomozása hamarosan megkezdődik. Vakmerő és állhatatos erőfeszítéseim, amelyeket oly sokszor megismételtem, hogy a fegyencteleptől megmenekedjem, a bűnözők szemében azt bizonyították: nyilván olyan gonosztettet követtem el amelyért, ha kiderülne, lefejeznének.

„Morgau” (gyilkos) mondogatták rólam halkán, sőt hangosan is a Force-ban, s minthogy a gyilkosnak rendszerint nagy a tekintélye az alvilágban, őrizkedtem attól, hogy eloszlassam ezt a tévedést, amely hasznosan segítette terveimet.

Akkoriban nem gondoltam arra, hogy az ilyen hír ráragad az emberre, és nem sejtettem, ha egy napon, amikor emlékirataimat közzé teszem, ki kell jelentenem, hogy soha nem követtem el gyilkosságot. Mióta a nyilvánosság elé léptem, képtelennél képtelenebb hazugságokat hordtak össze rólam. Fülelemhez jutott, hogy bűneimért életfogytiglani kényszermunkára ítélték, s a nyaktilótól csak azzal a feltétellel menekültem meg, ha minden hónapban egy bizonyos számú személyt rendőrkézre adok. Ha csak egy is hiányzik, az egyezmény érvénytelen, s ez az oka, hogy igazi bűnösök híján csapdát állítok az ártatlanoknak. Azt is hallottam, hogy a Lamblin Kávéházban ezüst evőeszközt csempészttem egy egyetemi hallgató zsebébe. Emlékirataim későbbi fejezeteiben, amikor a rendőrség módszereiről és szakmai fogásairól írok, visszatérek ezekre a vádaskodásokra.

A kötelezettség, amelyet a rendőrfőnökkel szemben vállaltam, nehéz feladatot rótt rám. Kétségkívül temérdek bűnözőt ismertem, de számukat szüntelenül megtizedelték a fegyenctelep iszonyú körülményei, az igazságszolgáltatás s a nyomor; megdöbbenő gyorsasággal pusztultak el, s a bűnözők egy új nemzedéke foglalta el helyüket, amelyet már nem ismertem, még a leghírhedtebbeket sem. Temérdek betörő, zsebmetsző dolgozott Párizsban, és én a legcsekélyebb felvilágosítást se tudtam volna adni a főkolomposokról. Csak a hírnevemre számíthattam, hogy általa összeköttetést találok az alvilág fejeseihez.

Számításomban nem csalódtam. Valahány betörőt behoztak a Force-ba, mindegyik kereste a társaságomat; hogy tekintélyét emelje a társai előtt, bár sose látott, úgy viselkedett, mint aki jól ismer.

A rabokra gyakorolt hatásomat legjobban azzal éreztem, hogy átvették a nézeteimet, ellen- és rokonszenveimet. Ha valamelyik fogolytársukat azzal gyanúsították, hogy mószerolt, elegendő volt kezeskednem érte, s máris helyreállt a becsülete. Első pártfogoltamat Coco-Latournak hívták. Idővel ő lett utódom a rendőrség bűnügyi osztályán.

Ebben az időben szökött fegyencekből álló banda garázdálkodott Párizsban, nap nap után egymást követték a betörések, a bűntényeknek nem akart végük szakadni. A banda néhány tagját letartóztatták ugyan, de bizonyíték hiányában kénytelenek voltak szabadon bocsátani őket. A lakásukon valószínűleg lett volna tárgyi bizonyíték, de a rendőrség nem akadt a lakhelyük nyomára.

A banda tagjai közt volt egy France nevű ember, alvilági nevén Tormel. Behozták a Force-ba, és rögtön tíz frankot kért tőlem, hogy átkerülhessen a fizető foglyok közé. Én persze rögtön eljuttattam neki az összeget. Ettől kezdve tartotta velem a barátságot, s hogy kíségettem, bizalmába fogadott. Letartóztatásakor a motozás elől sikerült két darab ezerfrankos bankjegyet elrejtetnie. A bankjegyeket átadta nekem, s arra kért, hogy erre a fedezetre folyósítsak neki apránként kisebb összegeket.

- Te még nem ismeresz engem - mondta. - De a két ezres szavatol értem. Rád bízom, mert nálad biztosabb helyen van, mint nálam. Idővel majd felváltjuk, most gyanús lenne, várni kell.

Azt feleltem rá; igaza van, és vállaltam, hogy kívánsága szerint a bankára leszek.

France-t betörés gyanúja miatt tartóztatták le, többször is kihallgatták, mindannyiszor kijelentette: nincs lakása. A rendőrség úgy tudta, hogy France-nak van Párizsban lakása, s azért is fontos lett volna megtalálni, mert szinte bizonyosra vették, ott rejtegeti a betörőszerszámait, meg a rablott holmik egy részét. Henry úr azt üzenté: számít rám.

Addig puhatolóztam, amíg megtudtam, hogy France elfogatása idején a Montmartre és Notre-Dame-des Victories utca sarkán lakott egy Joséphine Bertrand nevű nő lakásán, aki orgazdasággal foglalkozott.

Kényes helyzetbe kerültem; ha a rendőrség felhasználja az útbaigazítást, France gyanút foghat, hogy én szolgáltattam ki, hiszen csakis velem volt bizalmas. Oly ügyesen kevertem a kártyát, hogy fel se ötlött benne, én árultam el a titkát. A rendőrség pedig lépésről lépésre megvalósította a tervet, amelyet Henry úrral közösen eszeltem ki. Úgy intézték, mintha a véletlen vezette volna nyomra őket.

A ház egyik lakója révén elindították a hírt, hogy Bertrand-né lakásából vagy három hét óta semmi nesz se hallatszik. A lakóknak és a házmesternek eszébe jutott, hogy egy férfi rendszeresen járt a lakásba és meghökkenve állapították meg; jó ideje nem látták. Először távollétről beszéltek, csakhamar eltűnésről, s a következő lépés magától adódott: a rendőrséghez kell fordulni. A rendőrség tanúk jelenlétében feltörte a lakást. A betörőszerszámokon kívül temérdek rablott értéktárgyat találtak. Megindult a nyomozás Joséphine Bertrand, a bérlő után. Sorra látogatták azokat a személyeket, akiket informátorként nevezett meg, mikor a lakást kivette, de csak annyit tudtak meg róla, hogy a Montmartre utcai lakást később átadta egy Lambert nevű lánynak. A nőről tudták, hogy France szeretője, nyilván együtt laktak a Montmartre utcai házban, s valóban, mikor France-t elvezették a helyszínre, a házmester és a szomszédok felismerték. Veszélyes betörő került hurokra.

France nyomán könnyen kézre kerítettem a cinkosait: Fossard és Legagneur volt közöttük a két főkolompos. A nyomozást már én irányítottam. Fossard, aki mestere volt a tolvajkulcsok készítésének, már tizenöt hónapja vezette orránál fogva a rendőrséget. Végre sikerült kinyomoznom, hogy egy parókakészítőnél lakik a Temple utcában. Kint az utcán elesíteni úgyszólván lehetetlen, mert roppant ügyesen változtatta el a külsejét, s olyan szimattal rendelkezett, hogy kétszáz lépés távolságból is felfigyelt a hekusra; egyébként is sokkal többet ér, ha szerszámait meg a munkaeszközeivel szerzett rablott értéktárgyak társaságában csípi el. Csakhogy Fossard-t ugyancsak nehéz kézre keríteni. Ha az ajtaján kopogtak, dörömböltek, soha nem válaszolt, valószínű, hogy rajtaütésre is felkészült, s van vészkijárata a tető felé.

Úgy vélekedtem, távollétében kell behatolni a lakásába, és ha hazajön, meglepetésszerűen letartóztatni.

Henry úr helyeselte a tervet: a rendőrfelügyelő jelenlétében álkulccsal kinyitották a lakás ajtaját, és három rendőr elhelyezkedett az alkóvval szomszédos helyiségben. Csaknem három nap telt el, és senki nem nyitotta ki az ajtót, a harmadik nap végén a rendőrök már arra gondoltak, hogy elhagyják őrhelyüket, mikor kulcsmotosás nesze ütötte meg a fülüket: Fossard hazaérkezett. A kapott parancs értelmében két rendőr rávetette magát, de Fossard megragadta a kést, amelyet a rendőrök az asztalon hagytak, s úgy megfélemlítette őket, hogy azok saját kezüleg nyitották ajtót, amelyet harmadik társuk a betörőre zárt. Most már Fossard-on a sor, hogy rájuk csukja a zárat. Aztán komótosan lesétált a lépcsőn, a három rendőr pedig jelentést írt az esetről, csak éppen a kés szerepét hagyták ki a történetből. Emlékirataim későbbi részében leírom, hogyan fogtam el Fossard-t 1814-ben.

Rablógyilkosokat, betörőket juttattam az igazságszolgáltatás kezére. Rövid idő alatt senki nem ért el oly jelentős eredményeket, mint én nyomozói pályafutásom kezdetén. Alig hogy nekikezdtem tevékenységemnek, máris sokat tettem a főváros, sőt egész Franciaország közbiztonságáért. Visszaélnék az olvasó türelmével, ha sorra részletezném elért sikereimet.

Huszonegy hónapot töltöttem el a Bicêtre-ben és a Force-ban.

E hosszú idő alatt egyetlen nap se múlt el, amikor hasznos szolgálatot ne tettem volna a köznek.

A főporkoláb és a foglárók nem sejtették, hogy nyomozómunkát végzek. A tolvajok és betörők rajongtak értem. A banditák becsültek - mert ezekből az emberekből sem hiányzik az az érzés, amit a másik megbecsülésének nevezünk -, s én mindenkor számíthattam hűségükre. A Bicêtre-ben az egyik gonosztevő több ízben megverekedett miattam néhány rabbal, akik azt állították, azért kerültem át a Force-ba, mert a rendőrségnek dolgozom. Coco-Latour, a hírhedt zsebtolvaj is kiállt védelmemben.

Henry úr Párizs főkapitánya tudomására hozta a sorozatos leleplezéseket, amelyeket eszességemnek köszönhetek, s a főkapitány végre engedélyezte szabadlára helyezésemet. Óvatosan jártunk el, nehogy az alvilág gyanút fogjon. Rendőrök jöttek értem a Force-ba, és megbilincselve tuszkoltak be a zsupkocsiba, hogy visszavigyenek a Bicêtre-be. A megállapodás szerint útközben szöktem meg.

Szökésem nagy port vert fel, kiváltképp a Force-ban. Cimboráim megünnepelték. Sok-sok poharat ittak ki az egészségemre, és jó utazást kívántak.

Nyomozások

Pasquier báró, Párizs főkapitánya és Henry úr neve kitörölhetetlenül belémvésődött. Ennek a két férfinak köszönhettem szabadulásomat. Az életemnél is értékesebb ajándékot adtak. Érettük ezerszer is kockára tenném az életemet, s ez nem üres szó, mert gyakran kockára is tettem, hogy bebizonyítsam: megérdemlem a belém vetett bizalmukat.

Szabadon lélegzem végre. Nyugodtan járhatok-kelhetek az utcán. Vége a rettevésnek. A rendőrség titkos nyomozója lettem. Megbízásaimat Henry úrtól kapom, mert elsősorban az ő feladata a főváros közbiztonságáról gondoskodni. Megelőzni a bűntényeket, leleplezni a bűnözőket, s átadni őket az igazságszolgáltatásnak, ez a rámbízott munka lényege. A kezdeti nehézségeken Henry úr segített túljutnom, s ha idővel némi hírnévre tettem szert a nyomozás terén, azt nagyrészt az ő tanácsainak és tanításainak köszönhetem.

Ez a nyugodt, megfontolt férfi bámulatos megfigyelőképességgel rendelkezett, s az ártatlanság leple alatt is felismerte a rejtőzködő bűnt; emlékezőtehetsége, éleslátása egyaránt rendkívüli, figyelmét semmi el nem kerülte, s ráadásul kiváló arcismerő volt. Az alvilágban a Nyájas Ördögnek hívták. Mindenképpen rászolgált a névre, mert barátságossága furfanggal párosult. Ha szobájában négy szemközt hallgatta ki valamelyik főbenjáró bűnözőt, ritkán esett meg, hogy az ne vallott volna, vagy legalábbis egy-két elejtett szava után remélni lehetett, hogy előbb-utóbb vallani fog. A bűnügyi osztály főnökét rejtett ösztön vezette az igazság feltárásához; ez a tulajdonság nem sajátítható el, s aki utánozni akarta volna módszerét, belebukik, mert módszere esetenként változott.

Henry úr a munka megszállottja volt, a nap minden órájában rendelkezésére állt az ügybajosoknak. Az ő hivatali szobájában nem volt megszabott félfogadási idő, nem kellett órák hosszát előszobázni, ahogy manapság szokás. Soha semmiféle fáradozástól nem riadt vissza, s mikor harmincöt évi szolgálat után búcsút vett hivatalától, egészségében megrokkant férfiként ment nyugdíjba. Gyakran megesett, hogy két-három napig törte a fejét az utasításokon, amelyekkel a bűn nyomába indított. Súlyos betegségeken esett át, de munkáját soha félbe nem szakította. Dolgozószobájában gyógykezelte magát. Hozzá hasonló kitűnő férfit nem ismerem. Nevének pusztá hallatára a gonosztevők megrémültek. A legvakmerőbb bűnözők is csaknem mindig zavarba jöttek, ha eléje vezették őket. Belebonyolódtak a válaszaikba, s szentül meg voltak győződve, hogy olvas a gondolataikban.

Életem során gyakran tapasztaltam, hogy a kiváló képességű emberek köré jó munkatársak csoportosulnak. Talán az lenne az oka, hogy a hasonszőrű emberek egymásra találnak? Nem tudom, de annyi bizonyos, hogy Henry úr közvetlen munkatársai méltók voltak hozzá. Elsősorban a kihallgatások vezetőjét, Bertaux-t és a bűnügyi csoport vezetőhelyettesét, Parisot kell megemlítenem. Hármójuk együttműködése valóságos triumvirátus volt az alvilággal szemben. Erőfeszítéseiket a siker igazolta. Igaz, hogy abban az időben a rendőrség vezetői közt egyetértés és őszinteség uralkodott, nem úgy, mint manapság, amikor főnökök és beosztottak kölcsönösen bizalmatlanok egymással szemben, egyik a másiktól tart, s úgyszólván állandó az ellenségeskedés.

...Mihelyt megkaptam titkos nyomozói megbízásomat, fáradhatatlanul róttam Párizs utcáit, hogy tájékozódjam és hasznos munkát végezhessenek. Huszonegy napig jártam-keltem a városban, és temérdek tapasztalatra tettem szert; ez volt a tanulói iskolám. Felkészültem a cselekvésre. Tanulmányoztam a terepet.

Egyik reggel hívatott a csoportvezető, és megbízott az első feladatommal. Egy Watrin nevű egyén tartózkodási helyét kellett kinyomoznom, akit pénzhamisítással és hamis pénz terjesz-

tésével gyanúsítanak. Watrint egyszer már letartóztatták, de megszökött. Felettesem közölte a nyomra vezető útbaigazításokat, de ezek az útbaigazítások sajnos csupán Watrin régebbi szokásaira vonatkoztak. Kézhez kaptam azoknak a helyeknek a listáját, ahol régebben megfordult, de nem valószínű, hogy egyhamar újra mutatkoznék ott, ahol már ismerik. Csak abban reménykedhettem, hogy valami úton-módon rábukkanok. A nyomozás során kiderítettem, hogy Watrin a Montparnasse körúton bérelt bútorozott szobát, és a helyiségben holmit is hagyott hátra. Feltehető, hogy előbb-utóbb személyesen megjelenik vagy küld valakit az ingóságért.

Nyomozói munkámat erre a célpontra összpontosítottam, éjjel-nappal megfigyelés alatt tartottam a házat. Körülbelül egy hetet töltöttem megfigyelői posztomon, és még mindig nem volt eredmény. Belefáradtam a strázsálásba, s elhatároztam, hogy a háziurat is belevonom a nyomozásba. Lakást béreltem ki házában, és odaköltöztem Annette-tel. Jelenlétem ily módon nem kelthetett gyanút.

Fél hónapja laktunk már a bútorozott szobában, mikor egyik este tizenegy óra felé beszóltak hozzám, hogy Watrin egy társa kíséretében megjelent. Aznap nem éreztem jól magam, s a szokottnál korábban feküdtem le. Kipattantam az ágyból. Négyesével véve a fokokat lerohantam a lépcsőn, de bármennyire siettem is, Watrinnak már hült helyét találtam, csak a cimborája volt a lakásban.

Letartóztatni nem állt jogomban, de sejtettem, hogy megfélemlítéssel kicsikarok belőle egyet s mást. Nyakon ragadtam hát, és megfenyegettem. Csakhamar bevallotta, hogy Watrinnal együtt lakik. Nekem több se kellett. Ingemre sebtiben redingote-ot öltöttem, és szaladtam a megadott címre; amikor odaértem, egy férfi fordult ki a kapun. A személyleírásból bizonyosra vettem, hogy Watrin. Le akartam fogni, de kisiklott kezemből. Rohant fel a lépcsőn, én a nyomában, már-már elcsúsztam, de teljes erőből mellbe rúgott. Vagy húsz lépcsőfokot gurultam lefelé, aztán felpattantam, s olyan iramban vetettem magam utána, hogy csak az utolsó pillanatban ugrott be lakásába, az udvarra nyíló ablakon át. A csukott lakásajtón dörömbölve felszólítottam, hogy engedjen be, de nem mozdult. Annette utánam jött, szóltam neki, hogy keresse meg az őrszemet, s miközben ő elindult, én a lefelé menő ember lépéseit utánoztam.

Watrint megtévesztette a csel, meg akart győződni arról, hogy csakugyan elmegyek-e, és kidugta fejét az ablakon. Erre vártam! Megragadtam a hajánál fogva, ő az én hajamba markolt, dulakodtunk. A közfalba kapaszkodott, amely elválasztott bennünket, s ádáz erővel állt ellen. Ám éreztem, hogy gyengült szorítása, nekirugaszkodtam. Húztam kifelé, már csak a két lábszára volt odabent. Egy utolsó erőfeszítés, megkaparintottam. A folyosó kövezetén fekszik előttem. Egy pillanat és máris megkötözve vonszoltam kifelé. Annette volt az egyetlen segítő társam. Ketten vittük be a főkapitányságra, ahol először Henry úr, majd maga a főkapitány gratulált, s pénzjutalomban részesített.

Watrin ritka ügyes kezű ember volt. A hamis pénzt nagy hozzáértéssel gyártotta. Halálra ítélték, de mikor a vesztőhelyre indult volna vele a kordé, felfüggesztették az ítélet végrehajtását; a vérpad már készen állt, szétszerelték, s az összeverődött nézők úgy széledtek szét, hogy elestek a látványosságtól. Párizs lakói jól emlékeznek az esetre. Az a hír járta, hogy Watrin leleplezéseket fog tenni; de minthogy nem tudott felvilágosításokat adni, néhány nap múlva mégis lefejezték.

A Watrin-ügy volt az első sikeres nyomozásom, amelyet titkosrendőrként hajtottam végre. Sikerem felkeltette a rendőrtisztek és beosztottjaik irigységét, acsarkodtak rám, fájt nekik, hogy ügyesebben dolgozom, mint ők; feletteseim azonban éppen emiatt becsültek meg.

Ebben az időben nagy mennyiségű hamis ötfrankos került forgalomba. Megvizsgáltam néhányat, s úgy rémlett, hogy a kivitel Bouhinra, a feljelentőmre és cinkosára, Terrier doktorra

vall. Elhatároztam, hogy bizonyosságot szerzek. Megfigyeltem őket, bár ez igen nehéz feladat volt; óvatosan a távolból kellett kémlelnem, hiszen ismertek. Szívós utánjárással mégis sikerült megállapítanom, hogy nem tévedtem. A két hamispénzgyártót tetten érték; mindkettőt halálra ítélték és kivégezték.

Az olyan népes nagyvárosban, mint Párizs, rendszerint temérdek rossz hírű hely van; itt adnak találkát egymásnak az alvilág tagjai; én magam is gyakran jártam effajta helyekre, hogy találkozzam a bűnözőkkel, és megfigyelhessem őket. Ilyenkor más néven, gyakran elváltoztatott külsővel jelentem meg, mint az olyan ember, akinek bujkálnia kell a rendőrség elől. A betörők és tolvajok esküt tettek volna, hogy közéjük tartozom. Beavattak a terveikbe, és sokan csak azért nem ajánlották fel, hogy társuljak, mert tudták; szökött fegyenc létemre óvatosnak kell lennem.

Egyesek persze másként viselkedtek velem.

Már néhány hónapja álltam titkos nyomozóként a rendőrség szolgálatában, mikor a véletlen folytán összeakadtam azzal a bizonyos Saint-Germainnel, akinek látogatásai annak idején annyira megkeserítették az életemet. Úgy tettem, mintha nagyon megörülnék neki. Gratulált a szökésemhez, s elmondta, mi történt vele legutolsó szökése óta, amellyel oly nagy könnyebbéget okozott nekem. Megtudtam, hogy újra bekerült az adóhivatalba, de hamarosan ismét kitették a szűrét, s azóta megint bünteteteiből él.

- Hát Blondy meg Duluc? - kérdeztem. - Róluk mit tudsz?

- Barátom, hárman nyírtuk ki a fuvarost, s őket kettőjüket a guillotine nyírta ki Beauvais-ban.

Nyakára hágtunk néhány palack bornak, s aztán elváltunk. Búcsúzáskor Saint-Germain megjegyezte, elég szegényes az öltözésem, s érdeklődött, hogy mit csinállok. Azt válaszoltam: pillanatnyilag semmit, mire megígérte, majd gondja lesz rám, ha valami jó alkalom kínálkozik.

- Ritkán mozdulok ki, félek a lebukástól. Meglehet, hogy nem látjuk egymást egyhamar - mondtam.

- Akkor látsz, amikor akarod - felelte. - Sőt elvárom, hogy meglátogass.

Én megígértem. Átadta a címét, s egy szóval se érdeklődött az én címem után.

Saint-Germaintól már nem rettegtem, sőt úgy véltem, ajánlatos szemmel tartanom; ha feladatam a bűnözők megfigyelése, akkor elsősorban őt kell megfigyelnem. Végre remélhettem, hogy a társadalmat megszabadítom ettől a szörnytől.

De addig is, amíg lecsaphatok rá, ott-voltak a mindennapos feladatok. A betörések száma ijesztően megnőtt. Sikerült kézre kerítenem az egyik legvakmerőbb betörőt: Cartouche-nak nevezték az alvilágban. Nem tudom, hogy a név varázsa vonzotta vagy a híres Cartouche leszármazottja volt. A kérdés eldöntését a családfakutatókra bízom.

Nap nap után tettem ártalmatlanná bűnözőket, s egyikben se ötlött fel a gyanú, hogy én juttattam börtönbe. Oly ügyesen intéztem a munkámat, hogy a rendőrségről soha semmi nem szivárgott ki. Az alvilággal rendszerint a városkapun túl találkoztam.

Egy ízben, amikor a külső körutakon jártam, Saint-Germain szólított meg. Egy Boudin nevű egyén társaságában volt, akit még régebről ismertem. Meghívtak ebédre. Elfogadtam a meghívást, s a csemegénél felkértek, társuljak be harmadiknak egy gyilkosságba. Két öregembert kellett volna a másvilágra küldeni, akik együtt laktak, ugyanabban a házban, ahol Boudin.

Eleinte tettettem magam, hogy húzódozom, aztán beadtam a derekam, és abban állapodtunk meg, megvárjuk a terv végrehajtására alkalmas időpontot. Mihelyt elbúcsúztam Saint-

Germaintól meg a társától, tüstén jelentést írtam az ügyről Henry úrnak. Ő azt az utasítást adta, hogy tartsam szemmel a két gyilkost, és mindent kövessek el, hogy a gyilkosságot megakadályozzam.

- A rendőrségnek egyaránt feladata kézre keríteni a bűnöst, és elejét venni a bűnténynek, s mindig értékesebb az *előbb*, mint az *után* - mondta.

Az utasításhoz híven nem múlt el nap, hogy Saint-Germainnel és cinkosával, Boudinnal ne találkoztam volna. Minthogy a tervezett rablógyilkosságból nagy összegű pénzre tettünk volna szert, úgy véltem, nem furcsállhatják, ha türelmetlenkedem.

- No, mikor látunk már neki? - ilyeneket kérdeztem tőlük, valahányszor együtt voltunk.

- Mikor? - ismételte meg a szót Saint-Germain. - Még korai. Ha itt az alkalom, barátunk majd értesít. - És Boudinra mutatott.

Jó néhányszor találkoztunk, és mindig kitérő választ kaptam. Végre egy látogatásom alkalmával a szokásos kérdésemre Saint-Germain azt mondta:

- Vártunk már. Megtanácskoztuk: holnap lesz a napja.

Másnap Párizs területén kívül adtunk találkozót egymásnak. Pontosan megjelentem, Saint-Germain és Boudin is.

- Ide hallgass, gondolkoztunk a dolgon, most nem lehet megcsinálni, de van egy másik ajánlatunk, csak hogy előre figyelmeztetlek, őszinte választ várok: igen vagy nem! Mielőtt a tárgyra térnék, mondani akarok neked valamit. Tegnap egy bizonyos Carié, aki a Force-ból ismer téged, azt állította, te azzal a feltétellel kerültél ki a sittről, hogy köpsz a rendőrségnek. Azt mondja, titkos nyomozó vagy.

Ettől a két szótól: titkos nyomozó, elállt a lélegzetem; de hamarosan összeszedtem magam, s a külsőmön nyilván semmi nem látszott a rémületemből, mert Saint-Germain, aki le nem vette rólam a szemét, nyugodtan várta a válaszomat. Lélekjelenlétem, amely annyiszor kihúzott a csávából, most is segített rajtam.

- Nem hökkent meg, hogy ezt terjesztik rólam, tudom az okát is. Emlékszel, hogy vissza akartak vinni a Bicêtre-be. Útközben megszöktem, s azóta Párizsban bujkálok, mert máshová nem mehettem. Az embernek élni is kell valamiből. Szökött fegyenc létemre kénytelen vagyok rejtőzködni. Elváltoztatom a külsőmet, de mindig felismer egy-két alak azok közül, akikkel sokáig voltam a sitten. Sose tudhatom, melyik jelent fel, akár azért, hogy nekem ártson, akár azért, hogy saját magának használjon. Óvatos ember vagyok! Valahányszor kinézem egy fickóból, hogy esetleg beköp, beadom neki, hogy a rendőrségnek dolgozom.

- Igazad van - mondta Saint-Germain. - Hiszek neked, s hogy lásd, mennyire megbízom benned elmondom, mit tervezünk ma estére. Az Enghien és Hauteville utca sarkán egy bankár lakik, háza meglehetősen nagy kertre néz. Szemügyre vettük: a terep jó. A bankár ma távol van; a pénzszekrényt, amelyben aranyat, ezüstöt és nagy mennyiségű bankjegyet tart, csupán két személy őrzi. Ma este kiürítjük a kasszát. Eddig hárman voltunk a munkára, te lennél a negyedik. Számítunk rád, de ha nem mégy bele, tudjuk, hogy mégiscsak spicli vagy.

Nem sejtettem, hogy Saint-Germain mit forgat a fejében, és rögtön rá vágtam: - Benne vagyon!

Baudin is szemmel láthatóan elégedett volt velem. Csakhamar megérkezett a harmadik társuk, egy Debenne nevű kocsis, akit nem ismertem; ezt a családos embert, akinek sok gyereke volt, a két nyomorult vette rá a cinkosságra. Beszélgetni kezdtünk mindenféléről, én közben már elterveztem, hogyan fogom őket a helyszínen rajtakapva letartóztatni, de mikor távozni készültem, megdöbbenésemre Saint-Germain azt mondta:

- Barátaim, ha az ember a fejével játszik, legyen óvatos; a ma esti játszmat én meg akarom nyerni. Éjféltájt kezdünk. Boudin meg én bemegyünk a házba, ti ketten a kertben maradtok és szükség esetén segítetek nekünk. Ha minden jól megy, jó ideig nem lesz gondunk a megélhetésre, de kölcsönös biztonságunk érdekében indulásunkig együtt maradunk.

Most már nem tudtam, mitévő legyek. Saint-Germain vakmerő és pénzéhes ember. A vérontástól se riad vissza, ha haszna van belőle. Még csak délelőtt tízre járt, éjfélig hosszú az idő, reméltem, hogy a várakozás alatt majdcsak kínálkozik alkalom, és valami úton-módon faképnél hagyhatom őket és értesíthetem a rendőrséget.

Egy szóval se tiltakoztam Saint-Germain ajánlata ellen. Mit is hozhattam volna fel, hiszen csakugyan ez a legjobb biztosíték a kölcsönös titoktartásra. Látván, hogy mindannyian egyetértünk vele, Saint-Germain, aki esze és energiája révén valóban feje volt a bűnszövetkezetnek, megelégedését fejezte ki.

- Örülök, hogy egy a véleményünk; ami engem illet, mindent megteszek, hogy továbbra is jó barátok maradjunk.

Megállapodtunk, hogy mindannyian elmegyünk hozzá a Saint-Antoine utcába. Fiákerbe ültünk. Elhajtattunk. Kiszálltunk. Felmentünk a lépcsőn a lakásába, ahol egészen indulásig szobafogságban fog tartani bennünket. Négy fal közé zárva ezekkel a banditákkal? Kétségbeejtő helyzetbe kerültem. Előhozakodni valami ürüggyel, hogy kijuthassak a lakásból, lehetetlenség. Saint-Germain ravasz róka, s a legcsekélyebb gyanús jelre lelő. Nem maradt más hátra, mint beletörődni, segédkezni a bűn előkészítésében.

Neki is kezdtünk. Saint-Germain pisztolyokat rakott ki az asztalra. Kiszedtük belőlük a töltényeket. Újra megtöltöttük, vizsgáltuk őket. Saint-Germain ellenőrzés közben úgy látta, hogy két pisztoly nem használható.

- Amíg ti rendbeteszitek a többi, én ezt a kettőt kicserélem.

S azzal már indult is az ajtó felé.

- Várj egy pillanatig - szóltam rá. - Abban állapodtunk meg, hogy senki nem mehet el innen egymaga.

- Igaz - felelte. - Tartsuk be pontosan a megállapodást. Te velem jössz!

- No és a társaink?

- Rájuk zárjuk az ajtót.

Így is történt. Elkísértem Saint-Germaint. Töltényt és puskaport vásároltunk. A két pisztolyt kicseréltük és visszamentünk. Az előkészületeket négyesben fejeztük be; iszonyú volt Boudint látni, ahogy fenőkövön élesített két asztali kést.

Telt-múlt az idő, már déli egy óra, és még semmi mentőeszköz a láthatáron. Ásítózom. Ejtőzködve ülök az asztalnál. Unalmat színelve egyik helyiségből a másikba megyek. Végigvetem magam az ágyon. Néhány perc múlva felkelek. A tétlenségtől még fáradtabbnak látszom, s úgy veszem észre a társaim is kimerültek.

- Nem innánk egyet? - ajánlja Saint-Germain.

- Remek ötlet! - kiáltottam, s nagyot ugrottam örömömben. - Odahaza van vagy egy tucat palack kitűnő burgundi borom. Ha akarjátok, elhozom.

Mind a hárman úgy vélekedtek, hogy soha jobbkor nem jönne az a bor. Saint-Germain üzenetével elküldte a házmestert Annette-hez, hogy hozza el az italt. Megegyeztünk, hogy szót se ejtünk előtte a tervről. Sebtében üzenetet írtam Annette-nak. „Álruhában kövess bennünket, Saint-Germaint, Boudint és engem. Vigyázz, hogy fel ne ismerjenek. Amit elejtek, szedd fel és vidd el *oda*.”

Tudtam, számíthatok Annette eszére, bátorságára és ügyességére.

Annette hamarosan megjelent, kosárban hozta a burgundival teli palackokat. Láttára mindannyian felpeszduztunk. Társaim bókokkal halmozták el. Mikor távozni készült átöleltem, megcsókoltam, s ügyesen odacsúsztattam neki a cédulámat.

Bőséges evés-ivás után azt indítványoztam, hogy Saint-Germainnel kettesben menjünk el tanulmányozni a terepet. Az effajta elővigyázatosság ajánlatos. Saint-Germain természetesnek is találta. Azt ajánlottam, ülünk fiákerba, de kijelentette; jobb lesz, ha gyalog megyünk. A ház elé érkezve megmutatta azt a helyet, amely legalkalmasabb a betörésre, s én egyetlen pillantásra olyan jól megjegyeztem, hogy később pontos leírást tudtam adni róla.

A terepszemle után Saint-Germain kijelentette, fekete kreppanyagot kell vásárolni, hogy arcunkat eltakarjuk. Megindultunk a Palais Royal boltja felé. Míg ő a rőfösületben levágatta a kreppet, én, mint akinek sürgősen sükségre kell mennie, bezárkóztam a mellékhelyiségbe, és ott gyorsan megírtam a rendőrségnek az útbaigazítást, hogy a rablógyilkosságot megelőzhessék.

Vásárlás után Saint-Germain, aki a mellékhelyiségben töltött idő kivételével állandóan szemmel tartott, egy kocsmába vitt, szíverősítőre. Kifelé indulóban észrevettem Annette-et. Álöltözetében elmaszkírozva rajtam kívül más fel nem ismerte volna. Mikor Saint-Germain mögött kimentem az ajtón, leejtettem a papírdarabot.

Saint-Germain lakásán gyötrő aggodalmak közt vártam az indulás pillanatát. Hátha Annette nem találta meg a cédulát? Hátha másvalaki dugta zsebre? Vagy a rendőrség késve érkezik, amikor a bűntény már megtörtént? Ha a rendőrség nincs ott idejében, egyedül hogyan akadályozhatom meg Saint-Germaint és bűntársait? Hiába próbálnám, kudarcot vallanak. Ha a bűnt elkövették, hátha letartóztatnak engem is, s bűnrészesként elítélnek. Felötlött bennem, hogy a rendőrség nemegyszer cserbenhagyta a titkos nyomozókat.

Őrlő gondjaimból Saint-Germain hangja riasztott fel. Azt mondta, kísérjem el Debenne-t; kocsijának a bankár háza közelében, az utcasarkon kell várakoznia, mert a fiákerba fogjuk berakni a rablott aranyat és ezüstöt.

Felcihelődtünk, s ahogy az utcára értünk, megpillantottam Annette-et; jelezte, az üzenetemet átadta, s ugyanekkor Debenne is hozzám fordult. Azt kérdezte, hol fogunk találkozni? Máig se tudom, milyen sugallatnak engedelmeskedtem, mikor arra gondoltam, hogy megmentem ezt a szerencsétlen alakot. Úgy láttam, hogy nem elvetemült gazember, hanem inkább a sükség és az álnok tanácsok sodorták az örvénybe. Egy pillanatig se haboztam; más helyet jelöltem ki neki, mint ahol a megállapodás szerint várakoznia kellene, aztán visszamentem a Saint-Denis körút sarkán álldogáló Saint-Germainhez és Boudinhez. Fél tizenegy volt, azt mondtam nekik, a kocsit csak egy óra múlva áll elő, és Debenne-t utasítottam, hogy a Fauburg-Poissonnière utca sarkánál várjon, s a jeladásra teremjen a helyszínen, mert a ház közvetlen közelében várakozó kocsit gyanút kelthet. Helyeselték elővigyázatosságomat.

Tizenegyet ütött az óra. Megindultunk a bankár háza felé. Boudin és társa pipázva ballagott, én iszonyodtam nyugalmuktól. Végre ott álltunk az oszlopnál, amelyet létraként fogunk felhasználni. Saint-Germain a pisztolyomat kérte. Arra gondolok, gyanút fogott, és le akar löni,

de mi mást tehetnék, átnyújtom; csalódtam, új kanócot tesz a fegyverbe és visszaadja. Aztán a Boudin és a saját pisztolyaiban is kanócot cserél, majd kiadta az utasítást: behatolni a kertbe!

Elsőnek ő mászik fel, utána én, mögöttem Boudin. A fal tetején teljes erővel tör rám a félelem: vajon a rendőrségnek volt-e ideje csapdát állítani? Hátha Saint-Germain megelőzi őket.

A gyötrő bizonytalanságban feltettem magamban, a bűncselekmény végrehajtását a saját életem árán is megakadályozom. Boudin már leugrott a kertbe. Saint-Germain, látva, hogy még a fal tetején ülök, rámszólt: - Gyere már! - és szinte ugyanabban a pillanatban rendőrök rohantak rá és társára. Mindketten ádázul védekeztek, néhány rendőr megsebesült, de mindkét banditát sikerült elfogni.

Nem szabad kiderülnie; hogy kelepcebe csaltam őket; végigvágódtam a földön, mint aki halálosan megsebesült, „holttestemet” lepedővel letakarva vitték be abba a helyiségbe, ahol a rendőrök a két megbilincselte gonosztevőt őrizték. Saint-Germain nagyon fájlalta „halálomat”.

Ma is magam előtt látom őt. Magas, izmos ember volt. A feje nagy. Apró, mélyen ülő szemére, mint a ragadozó madarakéra, kissé ráhajolt a szemhéj. Ragyaverte arcán himlő nyomai. Feltűnően csúnya és mégis kellemes arc, mert eszességről, élénkségről tanúskodott, de aki figyelmesen elemezte a vonásait, valami hiénára hasonlót fedezett fel bennük. Saint-Germain viselkedése, beszédmódja művelt emberre vallott, és elegánsan öltözködött; ha érdeke úgy kívánta kedves, sőt szeretetre méltó volt, egyébként kemény és durva; negyvenöt éves korára jó néhány gyilkosságot követett el.

Cinkostársa, Boudin jóval alacsonyabb volt nála. Arcszíne fakó. Beesett fekete szeme élénken csillogott. Talán a hűsvágó bárd és a szeletelő kés forgatása közben vált kegyetlenné.

Nemcsak a két rablógyilkos kézre kerítésének örültem, hanem annak is, hogy a kocsis megmenekedett sorsuktól. De örömömben ürem is vegyült; gyötrődtem a helyzetem végzettségűsége miatt, amely szüntelenül csak két lehetőség közt engedett választanom: vagy én kerülök a fegyenctelepre, vagy én juttatok oda, esetleg a vérpadra másokat.

Titkos nyomozói tisztet kiszabadított a börtöntől. Nem kellett félnem mindattól a veszélytől, amitől a szökött fegyencnek rettegnék, de amíg kegyelmet nem kapok, a szabadságom ingatag, bármely pillanatban visszavonhatják, teljesen a feletteseimtől függök. Azzal is tisztában voltam, hogy a legtöbb ember megvetéssel tekint foglalkozásomra; hogy meg ne undorodjam munkámtól és kötelességeimtől, szükséges volt fontolóra vennem értékét. Arra a következtetésre jutottam, hogy az engem sújtó megvetés előítéletekből fakad. A becsületes emberek ügyét védem a gonosztevők ellen, az áldozatokat a gyilkosok ellen, s engem sújt a megvetés!... Igazam tudatából erőt merítettem, s bátran viseltem el a hálátlanságot, a közfelfogás igazságtalanságát.

Az alvilág, amelyet a tömeges letartóztatások kis ideig megrémítettek, ismét erőre kapott; a bűntények száma megugrott, s vakmerőségük nőttön-nőtt. A bűnözők közt jó néhány szökött fegyenc volt, akik a fegyenctelepen kitanulták a mesterség minden csínját-bínját, s a főváros rengetegébe vetették be magukat, rémületet terjesztve. A közbiztonság ismét meglazult, s a rendőrség elhatározta, hogy véget vet az alvilág garázdálkodásainak.

A feladattal engem bíztak meg; utasítottak, hogy valahányszor érdemleges nyomra bukkanok, értesítem a rendőrséget.

Nekiláttam a bűnözők felhajtásának. Néhány nap alatt Párizsban és a főváros környékén jól megismertem az összes lebujokat, ahol a gonosztevők összeverődnek. A külvárosokban főként Courtille, Ménilmontant és Combat kültelkein nyüzsögtek. Ezeken a helyeken ütötték

fel a főhadiszállásukat, s jaj a rendőrnek, aki felségterületükre beállít; pillanatok alatt végeznek vele. Csendőr, rendőr nem is mert mutatkozni arrafelé.

Én bátrabb voltam, mint ők. Közéjük merészkedtem. Gyakran mutatkoztam a veszélyes helyeken. Jó cimboraként viselkedtem a gonosztevőkkel, és hamarosan befogadtak maguk közé. Együtt ittam hétcégéres gazemberekkel. Poharazás közben tudtam meg, milyen bűnöket követtek el vagy akarnak elkövetni. Oly ügyesen környékeztem meg őket, hogy könnyűszerrel kiszedhettem belőlük lakásuk címét vagy a nőét, akivel együtt éltek. Felvilágosításaimnak köszönhető, hogy a rendőrség letartóztatásukkor vagy tetten érte őket, vagy lakásukon talált bűnjeleket.

Cserkészéseim Párizs belterületén ugyanilyen eredményesek voltak. Sorra jártam a Palais Royal környékének lebujaikat, a Temple körutat, a Saint-Jacques-piacot, a Châtelet teret és környékét, a Maubert teret és az egész Citét. Nem múlt el nap anélkül, hogy valamilyen fontos nyomra ne bukkantam volna. Nem volt olyan elkövetett vagy eltervezett bűntény, amely titokban maradt volna előttem. Mindenhol ott voltam. Mindenről értesültem, és valahányszor a rendőrség üzenetemre a helyszínen termett, mindig eredménnyel járt. Henry úr fáradhatatlan és sikeres tevékenységemért többször is dicséretben részesített, s egyre több rendőrtiszt és nyomozó zúgolódott miattam. A nyomozók nem szokták meg, hogy hetenként több éjszakát is szolgálatban töltsenek. Kimerítőnek találták az úgyszólván állandó készenlétet, amelyet tevékenységem rájuk rótt. Egyesek akár fecsegésvágyból, akár hitványságból arra vetemedtek, hogy elárulták inkognitómat, amelynek segítségével oly sikeresen működtem. Szigorúan megintették őket, de nem váltak sem óvatosabbá, se buzgóbbá.

Lehetetlenség huzamosan bűnözők közt élni anélkül, hogy bele ne akarnák vonni az embert valami „munkába”. Én sose utasítottam vissza az ajánlatot, de mikor a terv végrehajtására került volna sor, mindig találtam valami ürügyet, amelyre hivatkozva nem mentem el a találkozóra.

A bűnözők nagy általánosságban oly ostobák, hogy a legképtelenebb ürügyet is beveszik. Rendszerint nem kellett nagyon törnöm a fejemet, hogy orruknál fogva vezessem őket. Akkor se láttak világosan, ha letartóztatták őket. Egyébként a rendőrség értelmesebbnek vélte őket, mint amilyenek voltak, s olyan körülményekről gondoskodott, hogy a lebukottaknak eszükbe se jusson rám gyanakodni. Megegett, hogy az egyik elfogott betörőnek sikerült megszöknie, s elrohant arra a helyre, ahol tudta megtalál, és társai letartóztatásáról értesített.

Aki a betörők közt otthonos, az könnyűszerrel megismeri az orgazdákat. Én jó néhányat elkaptam, s olyan döntő bizonyítékokat szolgáltatam letartóztatásukhoz, hogy nem kerülhették el büntetésüket. Az olvasót talán érdekelni fogja, ha leírom, hogyan szabadítottam meg Párizst egy nagyon veszélyes orgazdától.

Már jó néhány esztendeje a nyomában voltak, de a rendőrség mégse bírta rátenni a kezét; hiányoztak a bizonyítékok. Gyakran tartottak házkutatást nála, de mindig eredmény nélkül, semmi olyan árut nem találtak, amelyet bizonyítékként lehetett volna felhasználni, pedig bizonyosak voltunk benne, hogy felvásárolja a rablott holmit; a betörők meg a tolvajok megbízható-emberként emlegették, akire számítani lehet.

Hiába tudtuk róla, hogy orgazda, a rendőrség csak akkor tartóztathatja le, ha eltulajdonított holmit talál nála. Henry úr már mindent elkövetett, hogy tetten érjék, de hiába. Talán a nyomozók voltak ügyetlenek, az is lehet, hogy az orgazda fogott ki rajtuk leleményes ügyességgel. Feletteseim ki akarták próbálni, hátha én több szerencsével járok.

Lesben álltam az orgazda lakása közelében, s megvártam, amíg kijön az utcára. Néhány lépés távolságból óvatosan követem, majd hirtelen megszólítom idegen néven, ő a fejét rázza.

- Összetéveszt valakivel - mondja.

Én erősködöm, s kijelentem, hogy ráismertem, ő az a bizonyos X.Y., akit a párizsi és megyei rendőrség már régóta keres.

- Téved. Én ez és ez vagyok, itt meg itt lakom.

- Egy szavát se hiszem.

- Nahát, ez már több a soknál! Akarja, hogy bebizonyítsam?

- Szívesen, azzal a feltétellel, hogy előbb eljön velem a legközelebbi őrszobára.

- Ha ez a kívánsága!...

Elindulunk együtt, bemegyünk az őrszobába, ott felszólítom, hogy mutassa az okmányait. Nincs nála semmi igazolópapír. Ekkor szólok a rendőröknek, hogy motozzák meg.

Három órát meg huszonöt Napóleon-aranyat találtak nála. A pénzt letétbe helyeztem az őrszobán, amíg őt átkísérik a felügyelőhöz. A három óra meg a pénz zsebkendőbe volt begöngyölve, magamhoz vettem és hordárnak öltözve az orgazda lakására siettem. Feleségét otthon találtam. Az asszonyon kívül még néhány személy tartózkodott a lakásban. Az asszony nem ismert, azt mondtam, négy szemközt szeretnék beszélni vele. Mikor kettesben maradtunk, előhúztam a zsebkendőt, ismertető jelként lobogtatva meg. Az asszony nem tudta, miért jöttem, de arcára máris kiült az ijedtség.

- Sajnos, nem jó hírt hozok, asszonyom; férjét letartóztatták. Az őrszobán van. Amit nála találtak, lefoglalták. Attól tart, hogy valaki beköpte, s azt üzeni, sürgősen költözzék el innen. Ha akarja, szívesen segíték - fűztem hozzá. - De sietni kell. A hekusok nem vesztegetik az idejüket.

A zsebkendő és az elkobzott értéktárgyak leírása hitelessé tette mondókámat. Az orgazda felesége besétált a kelepcebe. Arra kért, keressek három fiákért és jöjjenek vissza segíteni a rakodásnál. Elmentem, de az egyik nyomozótársamat értesítettem, hogy rendőrök álljanak a ház körül lesben, ő maga pedig figyelje a kocsikat, és mihelyt jelt adok, csapjanak le.

A fiáker a kapu előtt várakoznak. Felmegyek a lakásba. Az asszony már hurcolkodik kifelé; a lakás, a lépcsőház tele faliórákkal, ezüst gyertyatartókkal, értékes vázákkal, különféle műtárgyakkal és temérdek ruhaneművel. Végszámra a kasmír, a muszlin, a finom vászon, temérdek lepedő. Ez a rengeteg áru mind egy fülkéből került elő, melynek ajtaja olyan ügyesen rejtőzködött a nagy szekrény mögött, hogy a turpisságra szinte lehetetlen volt rájönni.

Segédkeztem a felrakodásnál, ahogy elkészültünk, a nagy szekrény visszakerült a helyére, s az orgazda felesége szólt, hogy tartsak vele. Engedelmeskedtem, de mikor már bent ültünk a fiákerban, felhúztam az egyik ablakát. Szempillantás alatt körülfogtak bennünket.

Sokan talán megrónak azért, hogy ezzel a ravasz fogással lepleztem le az orgazdát, akinek működése valóságos istencsapás volt Párizsra. Akár helyeslik, akár pálcát törnek felettem, lelkiismeretem nyugodt: a kötelességem teljesítettem. Egyébként, amikor le kell csapni a bűnözőkre, a társadalom esküdt ellenségeire, a provokáció kivételével minden eszköz megengedett.

Harcban az alvilággal

Körülbelül abban az időben, mikor a hírhedt orgazdát lebuktattam, egy banda garázdálkodott, amely főként a Faubourg Saint-Germain negyedet fosztogatta. A banda Guevive, másik nevén Constantin, vagy rövidítve Antin vezetése alatt állt, ugyanis a betörők és zsebmetszők, akár csak a stricik meg a szélhámosok közt szokás, keresztnevük utolsó szótagjaival nevezik meg magukat.

Ez a Guevive vagy Antin hajdanában vívómester volt, s miután egy ideig könnyűvérű nők zsoldjában forgatta a kardját, később áttért a betörésre. Olyan hírből állt, hogy mindenre képes, s bár gyilkosságot nem sikerült rábizonyítani, semmi kétség, hogy alkalomadtán a vérontástól se riadt vissza. Szeretőjét a Champs-Élysées-n gyilkolták meg, s a rendőrség arra gyanakodott, hogy Guevive a tettes. Az alvilágban Guevive-t mindenre kész, rendkívül vakmerő fickónak tartották, és ennek megfelelő hírnévnek örvendett.

A rendőrség már régóta felfigyelt Guevive-re és bandájára, de nem sikerült tetten érni őket, pedig nap nap után betörések tanúskodtak arról, hogy nem tétlenkednek.

Henry úr engem bízott meg a banda felgöngyölítésével, de lelkemre kötötte, hogy tetten kell érni őket.

Így hát még aznap este megfelelő öltözékben bejártam a Saint-Germain negyed valamennyi rosszhírű helyét. Éjfél tájt egy Boucher nevű ember italmérésébe tértem be. Az utcalányok között megittam egy pohárral, s míg a lányokkal tréfálkoztam, az egyik szomszédos asztalnál Antin nevét hallottam említeni. Először azt hittem, ő maga van itt, és az egyik prostituálnál érdeklődtem.

- Nincs itt, de minden este be szokott állítani a haverjaival.

A lány hangjából arra következtettem, hogy jól ismeri Constantin meg a bandája szokásait. Meghívtam vacsorázni, reménykedve, hogy kifecseg egyet s mást. Nem fukarkodtam az itallal, s mikor a lány már kapatos volt, sokkal nyíltabban beszélt, annál is inkább, mert az öltözékemből, a mozdulataimból, de kiváltképpen a beszédemből úgy vélte, hogy én is mackós (betörő) vagyok. Az éjszaka egy részét együtt töltöttük, s mikor elváltunk, már tudtam, hová szokott Guevive eljárni.

Másnap délben ismét beállítottam Boucher-hoz. Ott találtam a tegnapi utcalányt, alighogy betettem a lábam, rám ismert.

- Ide hallgass, szépfiú, ha Guevive-vel akarsz beszélni, itt van! - S egy körülbelül huszonnyolc-harminc esztendősférfira mutatott, aki bár zubbonyt viselt, rendesen volt öltözve. Külseje megegyezett a kapott személyleírással.

Habozás nélkül odamentem hozzá, s kértem, adjon egy pipára való dohányt. Rámnézett. Alaposan szemügyre vett, és megkérdi, voltam-e katona. - A huszároknál szolgáltam - válaszoltam, és csakhamar az asztalnál ültem. Poharazgatás közben katona élményeinkről beszélgettünk.

Ivás közben gyorsan száll az idő. Ebédelni kéne. Guevive azt mondja, néhány cimborájával ebédel, s ha kedvem van, tartsak velem. Nem mondtam magamnak kétszer, elfogadtam a meghívást, és kimentünk a Maine-sorompóhoz egy butikba, ahol cimborái várták. Odaérkezve asztalhoz ültünk. A jelenlevők közül senki sem ismert, így hát mindegyik óvatossággal, de néhány tolvajnyelven ejtett szó felvilágosított a társaság tagjainak foglalkozásáról.

Érdeklődtek, mivel foglalkozom, s én szokásom szerint kikanyarítottam egy történetet; vidékről érkeztem, betörő vagyok, és Párizsban szeretnék valamihez kezdeni. Mindezt nem mondtam ki nyíltan, de szavaimból erre lehetett következtetni.

A borospalackok szaporán ürültek. Az ital megoldotta a nyelveket, olyannyira, hogy az ebéd vége felé már megtudtam, hol lakik Guevive meg Joubert, a banda egyik legtekintélyesebb tagja, s néhány betörőt név szerint ismertem a társaságból. Mikor felkerekedtünk, kiböktem: nincs éjjeli szállásom. Joubert felajánlotta, hogy aludjak nála, s magával vitt a Saint-Jacques utca 99. számú házba, ahol a szertőjével lakott egy udvari szobában.

Elalvás előtt sokáig beszélgettünk. Joubert egyre-másra tette fel a kérdéseket. Mindenáron tudni akarta, miből élek. Érdeklődött, vannak-e igazoló irataim. Én kitértem, hazudoztam, de váltig éreztetve vele, hogy szakmabeli vagyok. Végül is rámszólt:

- Ne játszd meg magad, mackós vagy te!

Azt feleltem, téved, s ha ugrat, kénytelen leszek továbbállni. Joubert elhallgatott. A beszélgetés abbamaradt. Reggel tízig aludtunk, amikor is Guevive költött fel bennünket.

Megbeszéltük, hogy együtt ebédelünk. Útközben olyan célzásokat tettem, amelyből arra lehetett következtetni, hogy Toulonban voltam a fegyenctelepen, majd mikor Guevive egyenesen nekem szögezte a kérdést, bevallottam.

- Mindjárt gondoltam - mondta. - De hallod-e, a fiúknak egy szót se róla. Egyik-másiknak sokat jár a szája.

Constantin nemsokára beavatott egy tervébe: a Cassette utcába akart betörni. Azt mondtam, szeretnék részt venni benne, de igazolvány nélkül nem merészkedem éjszaka az utcára.

- No jó, majd a szobában vársz ránk a Joubert nőjével.

A betörés megtörtént, Constantin és társai vakmerőségükben arra vetemedtek, hogy leszereltek egy utcai lámpát, s egyikük a menet élén vitte, hogy ne botorkáljanak a sötétben. Hazaérkezve, a lámpát a szoba közepére állították, és számba vették a zsákmányt. A virágos hangulatnak hirtelen vége szakadt, mikor az ajtón erélyes kopogtatás hallatszott. A betörők egymásra meredtek, s mintha éles késsel metszették volna el a hangjukat, elnémultak. A kopogás újfent, még erősebben hallatszott.

- A rendőrség - mondta halkán Constantin.

Felálltam, az ágy alá surrantam. Az ajtót kinyitották, egy egész raj rendőr tódult be a szobába, Constantint és négy betörőtársát letartóztatták, feltúrták az ágyat, ahol Joubert szeretője feküdt. Az egyik nyomozó botjával az ágy alá túrt. Számítottam rá, hogy nem talál meg.

A rendőrtiszt a rablott holmiról jegyzőkönyvet vett fel. Leltárt készítettek, és a betörőkkel együtt elszállították a kapitányságra.

Mikor a rendőrség a foglyokkal elvonult, előbújtam rejtekhelyemről. Joubert szeretőjét nem bántották; a lány nem győzött álmélnokni szerencsémén és biztatott, hogy maradjak vele.

- Hova gondolsz? A rendőrség visszajöhet - mondtam. - Semmi kedvem a hekusokkal találkozni.

A bűnügyi csoportban rajtam kívül más titkos ügynök is dolgozott, mégpedig egy Gaffré nevezetű zsidó, aki már előttem került a rendőrséghez, de olyan súlyos hibákat vétett, hogy hamarosan elbocsátották és kiutasították Párizsból.

A bűnügyi csoport szolgálatában olyan egyének is álltak, akiknek egyetlen rátermettsége a pályára az a dörzsöltség volt, amelyre a börtönben tettek szert. Ezek rendszeres fizetést nem kaptak. Esetenként, a letartóztatások arányában fizették őket. Ezek az emberek a kiszabadult rabok közül kerültek ki.

Hivatásos zsebmetszőket és betörőket is alkalmazott a rendőrség; azzal a feltétellel tűrte meg őket Párizsban, hogy nyomra vezetik a hatóságot, s ők jobb híján gyakran a saját cinkosait, barátait adták fel. Végül az utolsó kategória, az a söpredék, amelyik prostituáltakból élt. Ez az alja népség olykor értékes felvilágosításokkal szolgált; kiváltképpen akkor buzgólkodtak, amikor szeretőjüket letartóztatták; hogy így a nyomra vezetés árán a prostituáltat kiengedjék.

Felhasználta a rendőrség azokat a nőket is, akik hírhedt és javíthatatlan tolvajokkal éltek együtt. Ezekre az alakokra azért volt szükség, mert sorozatos, szomorú tapasztalatok azt bizonyítják, hogy a nyomozóknak sem buzgóságára, sem értelmességére nem lehet építeni.

Henry úr régóta világosan látta, milyen veszélyes ezeknek a kétélű késeknek a használata. Szándékában állt megszabadulni tőlük, s mikor engem a rendőrség szolgálatába fogadott, azzal a céllal tette, hogy a rendőrséget megtisztítja az alvilági elemektől. Vannak betegségek, amelyeket az orvosok mérgek adagolásával gyógyítanak, meglehet, hogy a társadalmat pusztító leprát is csak a lepra útján lehet megszüntetni, de ebben az esetben az adagolás túlságosan nagy volt, mert ennek az időszaknak úgyszólván valamennyi titkos ügynökét idővel büntény elkövetésén értem tetten, s nagy részük még mindig a fegyencetelepen van.

Bekerültem a rendőrséghez, s a két nemhez tartozó titkos ügynökök természetesen szövetkeztek ellenem; sejtették, hogy uralmuk véget ért, és mindent elkövettek, hogy meghosszabbíthassák. Hamarosan rájöttek, hogy gerinces vagyok. A részrehajlást nem ismerem, és ez elegendő ok volt nekik hadüzenethez. Támadtak minden úton-módon; én azonban álltam a rohamokat.

Nem múlt el nap, hogy fel ne jelentettek volna, de rágalmaik haszталannak bizonyultak. Henry úr úgy döntött, hogy minden ellenem érkezett feljelentést azonnal közölnek velem, és jogomban áll írásban megcáfolni.

Lelkesedés nélkül nem lehet valóban jó munkát végezni. Nem áltattam magam azzal, hogy a titkos nyomozói pályának megbecsülést vívok ki, beértem azzal, hogy tisztességemet becsülettel végzem. Arra törekedtem, hogy ismerjék el rólam; feddhetetlen, bátor, fáradhatatlan és megvesztegethetetlen vagyok, s hogy a nyomozásokban ötletesnek és értelmesnek bizonyuljak.

Sikereim igazoltak. Egy idő múltán Henry úr minden ügyet megtanácskozott velem. Gyakran éjszakákat töltöttünk kettesben. Volt egy időszak, mikor a betöréses lopások, a postakocsik kifosztása, a zsebmetszések úgyszólván szüneteltek. Később jelentkezett egy új bűnöző nemzedék, de ügyességben nem érte utól azokat, akiket én tettem hűvösre.

Körülbelül hat hónapja róttam Párizs utcáit, segítőtársam csupán néhány utcalány, mikor egy váratlan esemény kiemelt abból a részlegről, ahol ez ideig dolgoztam, és bebizonyította kartársaim lanyhaságát, akik oly gyakran és keserűen panaszkodtak, hogy sok munkát adok nekik. Az eset a következőképpen történt:

1810-ben rendkívül ügyességgel elkövetett betörésekre figyelt fel a rendőrség. A büntettek természetéből arra következtettünk, hogy egy új banda működik Párizsban.

Csaknem minden esetben betöréses lopás történt. Első, sőt második emeleti lakásokba is behatoltak, s a betörések pontos helyszíni ismeretekről tanúskodtak.

Minden igyekezetem hiábavaló volt. Nem tudtam a gazfickók nyomára jutni. Éppen a rendőrségen tartózkodtam, mikor újabb esetet jelentettek; egy második emeleti lakást fosztottak ki abban a házban, ahol a kerületi rendőrfőnök lakott. A betörők a rendőrfőnök ajtaja felett függő lámpás kötélén másztak fel.

Rögtön a helyszínre siettem. Ezúttal némi támpontot találtunk. Egy abrakos tarisznya maradt a helyszínen, s ebből arra következtettünk, hogy a betörők közt fiákeresek is vannak vagy legalábbis segítkeznek a vállalkozásnál.

Henry úr megbízott, hogy nyomozzák a fiákeresek közt. Sikerült megtudnom, hogy a kérdéses tarisznya egy bizonyos Husson nevű emberé, a 712. számú fiáker kocsisáé. Hussont le tartóztatták, s az ő révén jutottunk el a két Delzève fivérig, aki közül az idősebbet szintén kézre kerítette a rendőrség. Delzève vallomása egy bizonyos Métralhoz vezetett el, aki Joséphine császárné udvarában állt alkalmazásban, mint parkettázó. Ő volt a banda orgazdája.

Hamarosan felgöngyölítettük a banda nagy részét; a betörők csaknem egytől egyig szavojai származású hordárok, kocsisok voltak. Olyan foglalkozás ez, amely a párizsi közfelfogásban emberemlékezet óta annyira összekapcsolódott a becsületesség fogalmával, hogy alig akarták elhinni bűnösségüket. Magam is haboztam egy ideig, de a tények meggyőztek.

Az 1812. esztendő folyamán a banda úgyszólván valamennyi jelentős tagja, a fiatalabb Delzève fivér kivételével hurokra került. Szilveszter napján Henry úr azt mondta nekem:

- Úgy hiszem, ha ügyesek vagyunk, ma rákot foghatunk. (A fiatalabb Delzève-t az alvilágban Ráknak nevezték.) Emberünk újév napján nyilván meglátogatja Dupont-nét, azt a mosónőt, aki gyakran befogadta őt is, bátyját is. Úgy gondolom, hogy vagy ma éjjel, vagy holnap reggel el lehet ott kapni.

Nekem is ez volt a véleményem, és három nyomozóval együtt este hét órakor elhelyezkedtünk Dupont-né lakása közelében.

Farkasordító hideg volt. A fagyos hó csikorgott talpunk alatt. Elfoglaltuk rejtekhelyünket, s elkezdődött a gyötrelmes várakozás. Tíz óra tájt a három társam kijelentette, hogy nem bírja tovább. Az én testem is elgémberedett, de biztattam, kérleltem őket, hogy legalább éjfélig tartsunk ki. Ebben meg is egyeztünk; mihelyt elütötte a tizenkettőt, embereim kijelentették, egy pillanattal sem maradnak tovább, s felszólítottak, hogy tartsam be ígéreteimet.

Beadtam a derekamat, megindultunk a Palais Royal felé. Egy kávéházat nyitva találtunk. Beültünk felmelegedni. Forralt bort rendeltünk, s azzal váltunk el, hogy ki-ki megy haza.

Én is elindultam hazafelé, de útközben nyugtalanság fogott el. Idő előtt otthagytam őrhelyemet, hiszen az utasítás úgy szólt, hogy reggelig kell várni. Megvettem magamat gyengeségemért, és meghátráltam, mert engedtem a nyomozók kívánságának. Ki kell tartanom, ismételttem magamban egyre. Kitartok, ha belepusztulok, akkor is. Sarkon fordultam, visszamentem a ház elé, s egy falmélyedésbe húzódva vártam.

Már másfél órája álltam ott. A vér mintha jéggé fagyott volna ereimben, s eltökéltségem lassan alább hagyott. Sokáig nem bírom itt ki, lefagy a kezem-lábam.

Hirtelen mentő ötletem támadt. Néhány lépésnyire tőlem szemétdomb volt, oda fúrom be magam. Az elhatározást tett követte: lyukat vájtam és övig beletemetkeztem a trágyarakásba, langyossága átjárta testemet, s undoromat leküzdve ott maradtam benne.

Hajnali öt; és én még mindig kitartottam. Ekkor kinyílt a ház ajtaja. Felbukkant egy nő, de nem zárta be ismét a kaput. Nesztelenül elősurrantam. Néhány pillanat és már az udvarban jártam. Körülnézek, sehol nem látok világosságot.

Tudtam, hogy Delzève-t a cimborái a kocsisok füttyével szokták hívni. Füttyültem, s mikor másodszer ismételt meg a jeladást, egy hang leszólt.

- Ki az?

- A fütő! (Egy kocsis neve, akit Delzève jól ismert.) - A Rákot hívja.

- Te vagy az?

- Én hát. Gyere le!

- Megyek, de várj egy kicsit!

- Nagyon hideg van. A sarki italmérésben leszek.

Tudtam, hogy az italmérés, lévén újév napja, már kinyitott, de nekem nem ivásra volt kedvem. Kitártam, majd döngve becsaptam a kaput, hogy Delzève-t félrevezessem, s elrejtőttem az udvarban. Delzève kisvártatva lejött. Odaugrottam hozzá, s pisztolyomat a mellének szögeztem.

- A foglyom vagy. Ha menekülni próbálsz, összetöröm a csontodat. Velem jössz!

A megdöbbent Delzève gépiesen engedelmeskedett; pisztolyomat a mellének nyomva ráparancsoltam, hogy adja át nekem a nadrágtartóját; ettől kezdve teljesen ura voltam a helyzetnek, se ellenállni, se menekülni nem tud már.

Hatott ütött az óra. Az utcának tereltem foglyomat. Üres fiáker haladt arra, intettem neki. A kocsis, tekintettel öltözékem állapotára, eleinte nem akart felvenni, de én dupla viteldíjat ajánlottam fel neki, s erre megenyhült. Útitársamat megkötöttem, nehogy kellemetlen meglepetés érjen.

Delzève semmiképpen se menekülhet el; feltettem magamban, hogy megpuhítom, s kiszedek belőle minden kiszedhető. Felajánlottam, hogy igyunk egyet. Elfogadta. A kocsisal bort hozattam, s iddógálva kocsikáztunk Párizs utcáin, egyelőre határozott cél nélkül.

Még korán volt. Úgy gondoltam, ha egy ideig kettesben maradok foglyommal, az csak hasznomra válhat. Értésére adtam, hogy enyhébb büntetésre csak egy lehetősége van: ha elmondja mindazt, amit a rendőrség tudni akar. Aztán meghívtam ebédre egy vendéglőbe, ahol külön helyiségek álltak a vendégek rendelkezésére. Betértünk a Kékszarvasba, s foglyomat magam előtt terelve betelepedtünk a különszobába. Megrendeltem az ebédet, és közöltem vele: nyugodtan szeretnék enni, azért arra kérem, engedje meg, hogy saját módszerem szerint megkötözzem. A két kezét zavartalanul használhatja, terített asztalnál ennél nagyobb szabadságra nincs szükség.

Nem vette zokon az elővigyázatossági rendszabály alkalmazását, s én, mielőtt az ebédet felszolgálták volna, két szalvétával mindkét lábszárát a parkettől vagy három-négy hüvelyk magasságban odakötöttem a szék lábához.

Delzève jó étvággal evett; megígérte, hogy Henry úr előtt is elismétli mindazt, amit az asztal mellett mondott nekem. Az ebéd végén még kávé is rendeltem, aztán ismét fiákerba ültünk, és tíz percnyi kocsikázás után megérkeztünk a kapitányságra. Egyenest Henry úr szobájába tartottam foglyommal.

Népes társaságot találtam nála. A rendőrtisztek gyűltek egybe, hogy boldog újévet kívánjanak.

- Én is boldog új esztendőt kívánok önnek, uram, az ifjabb Delzève kíséretében - mondtam.

- Ez aztán a remek újévi ajándék! - Aztán a rendőrtisztekhez fordulva így folytatta Henry úr: - Kívánatos lenne, ha mindegyikük ilyesfajta fogással lepné meg a rendőrkapitány urat.

Kiadta a parancsot, hogy Delzève-t vegyék őrizetbe, és így szólt hozzám:

- Vidocq, menjen haza, pihenje ki magát. Meg vagyok elégedve magával!

Delzève elfogatása csak fokozta irigyeim gyűlölködését. Azok a nyomozók, akik nem értek el sikereket, általában kígyót-békát kiabáltak ellenem. Alattomos hazugságokat terjesztettek rólam; hírhedt betörő vagyok, alig van olyan bűn, amit el ne követtem volna. Rágalmaikat az alvilág készpénznek vette. Mielőtt börtönbe kerültek volna a bűnözők, akik között különböző maszkban jártam-keltem, úgy tudták, hogy magam is az alvilághoz tartozom; lebukásuk után olyan bűnözőnek tartottak, aki kettős játékot űz, a rendőrségnek dolgozik, de a mesterségét is folytatja, mégpedig büntetlenül, mert a rendőrségnek szüksége van rá. Ezt, s az ehhez hasonló rágalmakat rendőrtisztek és nyomozók koholták. A nyomorultak, akiket börtönbe juttattam, akik emiatt érthető módon gyűlöltek, valószínűleg nem tudták, hogy hazug rágalmakkal illetnek, hiszen emberemlékezet óta valamennyi titkos ügynök kettős mesterséget folytatott: bűnöző és kopó volt egy személyben, minthogy engem a többi titkos nyomozónál ügyesebbnek, eszesebbnek, vakmerőbbnek, ötletesebbnek tartottak - mégpedig joggal, -, nyilván úgy vélekedtek, hogy a bűnözésben is ügyesebb vagyok náluk. Ezt a hibás okoskodást megbocsátottam nekik, de nyomozótársaimnak nem lehet megbocsátani a rosszhiszemű rágalmakat, hogy én nap nap után betöréseket követek el.

Henry úr leintette őket.

- Ha maguknak igazuk van, és Vidocq egyre-másra betör, ez csak újabb bizonyítéka a tehetetlenségüknek. Miért nem érték tetten? Mért nem tartóztatták le? Ő egymaga tetten érte jó néhány kartársukat, és maguk egyesült erővel nem tudják elkapni?!

A nyomozók hallgattak. Mit is válaszolhattak volna. De nyilvánvaló volt, hogy ellenségeskedésük nőttön-nő, ezért a rendőrkapitány függetlenített engem. Ezentúl csupán Henry úr alá tartoztam. Minthogy sokan törtek az életemre, Henry úr segítőtársat adott mellém, aki bizonyos távolságról testőrként követett. Attól fogva, hogy egyedül dolgoztam, még nagyobb eredményeket értem el. Az alvilág sokszor el akart tenni láb alól, hiszen harcban álltunk. Talán elővigyázatosságomnak, erőmnek és bátorságomnak, talán a szerencsének, talán ennek is, annak is köszönhettem, hogy élve maradtam.

A Bicêtre két rabja Goreau és Florentin, akiket javíthatatlan tolvajként büntetőzárkában tartottak, a szörnyű pinceodúból, ahol mintha élve lettek volna eltemetve, levelet intéztek Henry úrhoz. Felajánlották, hogy adatokat szolgáltatnak a rendőrségnek néhány betörőről, köztük a hírhedt Fossard-ról is. „Nagyon veszélyes ember, óvatosan kell megközelíteni, állig fel van fegyverkezve” - írták róla.

Feletteseim először engem akartak megbízni Fossard kézre kerítésével, de Henry úrnak aggálya támadt, Fossard meg a szeretője jól ismer, talán nem sikerül oly ügyesen elváltatnom a külsőmet, hogy le ne leplezzenek. De a nyomozást vezető rendőrtisztnak és beosztottjainak vagy nem sikerült Fossard nyomára bukkanni, vagy nem is nagyon törekedtek rá, tekintettel arra, hogy „állig fel van fegyverkezve”, annyi bizonyos, hogy miközben ők nagy hűhóval folytatták a nyomozást, Fossard zavartalanul követte el a betöréseket.

A rendőrkapitány nem kedvelte a nagy hűhót, de annál inkább az eredményeket. Magához hívatta a Fossard-ügy nyomozóit, és a következményekből ítélve keményen lehordta őket. Én ugyanis a fejmosás után találkoztam az utcán az egyik felügyelővel Yvres-vel. Köszöntöm, ő odajön hozzám, indulatosan nekem támad:

- Na, fontoskodó uraság, magának köszönhetjük a szemrehányásokat Fossard miatt, aki állítólag Párizsban tartózkodik. A rendőrkapitány kijelentette, hogy Vidocq már rég elcsípte volna. Hát mutassa meg mit tud, Vidocq úr, és csípje el azt a Fossard-t.

A felügyelő idős ember volt, tekintettel voltam korára, s az éles hangú gúnyos támadásra, noha elevenembe vágott, csak annyit feleltem: jelenleg nincs időm a Fossard-üggyel foglalkozni, elfogatásával ezúttal is újév napján szeretném meglepni a rendőrfőkapitányt, akárcsak a múlt évben a hírhedt Delzève letartóztatásával.

- Majd meglátjuk! Attól tartok, hamarosan kiderül, hogy ki maga: egy hetvenkedő, fontoskodó alak! - vágta oda a felügyelő, s dohogva továbbment.

Szóváltásunk után felkerestem Henry urat, s elmondtam neki a történeteket.

- No lám, hogy berzenkednek - mondta nevetve. - Tudja, ez annak a jele, hogy elismerik a maga képességeit. Ezek az urak olyanok, mint a háremek eunuchjai; elirigylük mástól azt, amire saját maguk képtelenek.

Aztán a következő útbaigazítást adta:

- Fossard Párizsban a vásárcsarnoktól a körútig terjedő városrészben, pontosabban az Artois utca és a Poissonière utca között lakik, ha a Montorquail és a Petit-Carreau utcákat ejtjük útba. Nem tudjuk, melyik házban, hányadik emeleten, de lakásában két ablakon sárga selyemfüggöny, másik kettőn hímzett muszlin függöny lóg. Ugyanabban az épületben lakik egy púpos varrónő, aki ismeri Fossard barátnőjét.

Az útbaigazítás - ahogy az olvasó is megállapíthatja - nem volt elég pontos ahhoz, hogy egyenest a célra törjek.

Egy púpos nő, sárga selyem és hímzett muszlin függönyök, ez az együttes azon a hatalmas területen, amelyet be kell cserkésznem, bizonyára többször is előfordul. Hány púpos nő él Párizsban, s a sárga függönyöknek se szeri, se száma. És nekem mégis ezeken a halvány nyomokon elindulva kell megkeresnem az emberemet.

Először is álöltözetet választottam. Úgy véltem, az lesz a legmegfelelőbb, ha tiszteletre méltó, megállapodott úriember külsejében mutatkozom. Arcomra néhány barázdát varázsoltam, kobakomra régimódi, púderes paróka és háromsarkú díszkalap került, kezembe aranyfogantyús sétapálca. A felsorolt kellékekhez illő nadrágot és frakkot öltöttem. Egy szó, mint száz, tisztos hatvanas polgáreberré alakultam át, aki bizalmat és rokonszenvet ébreszt a vénkisasszonyokban. Arcomról lerítt a becsület és a jámborság.

Ily módon átalakulva sorra vettem a megadott körzet utcáit, és több mint százötven sárga függönnyt jegyeztem fel fehér muszlinfüggöny tőszomszédságában. De hátha hiába dolgoztam? Könnyen lehet, hogy annak a szobának sárga függönyét, amelyben Fossard rejtőzködik, tisztítani vitték, és zöld, piros vagy fehér függönnyt aggattak fel a helyére. Mindegy, sorra veszem a házakat, nekivágok a lépcsőknek. A véletlen szerencse ez ideig nem segített, hátha ezentúl megsegít.

Megmásztam vagy hétszáz emeletet, ügyelve, hogy idős, hatvanas emberhez illő tempóban lépkedjem. Púposomat kerestem oly hévvel, mint az Argonauták az Arany gyapjút, mint Don Quijote Dulcineáját. Órák hosszat álldogáltam az udvarokat lesve, hátha felbukkan. Bekopogtam a környék valamennyi varrónőjéhez, egy se volt púpos.

Jó néhány nap telt el így. Semmi eredmény. Késő este dolgom végezetlenül, holt fáradtan tértem haza, és másnap reggel újra kezdtem a hajszát. Nyíltan kérdezgetni a lakókat nem mertem, attól féltem, elriasztom a jómadarat.

Hányt-vetett életem során azt tapasztaltam, hogy a púpos nők általában fecsegők. Erre a tulajdonságra építettem a tervemet. Nyilván az én púposom is szívesen pletykázik a tejesnél, péknél, a kofánál, a rőfösnél, fűszeresnél. Elhatároztam, hogy már jókor reggel elkezdem a megfigyelést (hátha korán kelő). De előzetesen terepszemlét tartottam.

Melyik tejeshez jár el egy púpos nő? Valószínű, hogy ahhoz, aki maga is fecsegő természetű, és jól fel van szerelve a boltja. A Thévenot utcai tejes nézetem szerint mindkét feltételnek megfelelt, a pultok telistele áruval, keze, szája szüntelen mozgásban.

Már második reggel álltam őrhelyemen, s egyre csüggedtebben nézegettem a sok szolgálot, csinos grizettet, aki a tejesarnokba betért. Valamennyi egyenes növésű, akár a jegenye. Valósággal kétségbeestem a sok sudár nő láttára, mikor egyszerre felbukkant egy púpos. Bement a boltba, s rövid terefere után egy ibrik tejfellel lépett ki; a tejestől a fűszereshez ment, majd benézett a pacalárushoz, s a bevásárlás végeztével a Petit-Carreau utcában betért egy házba, amelynek földszintjén faedénykereskedés volt.

Szemügyre vettem az ablakokat, egyiken se láttam sárga függönyt, de némi habozás után úgy döntöttem, hogy nem szalasztom el az alkalmat, és beszédbe elegyedem a púpossal.

Bekopogtam a félemeleti lakóhoz, s megkérdeztem, melyik emeleten lakik egy ferde hátú hölgy.

- Á, a púpos varrónó! Harmadik emelet, az utca felőli rész balra, rögtön a lépcsőház mellett.

A púpos nyitott ajtót. Néhány udvarias mentegetőző szó után rögtön a tárgyra tértem.

- Kisasszony - kezdtem ünnepélyesen, miután magával szemközt hellyel kínált -, ön nem tudja, mi az oka váratlan látogatásomnak, de ha kiöntöm a szívemet, talán némi részvétet érez irántam. Bizonyára meghökkentőnek találja, hogy valaki az én koromban még szerelmes.

- De uram... - és lesütötte a szemét, szemérmesen.

- Sajnos... Szerencsétlenségemre... - s elakadt a hangom, majd így folytattam. - Nyilván tudja, hogy Párizsban gyakran megesik, hogy egy férfi és egy nő házasság nélkül él együtt?

- Kinek néz engem, uram?!

Mosolyogtam magamban ezen az erényes felháborodáson.

- Azért bátorkodtam önt felkeresni, hogy felvilágosítást kérjek egy fiatal hölgyről. A hölgy - így mondták nekem - ebben a házban lakik egy férfival, aki a férjeként szerepel.

- Nem tudom, kiről van szó.

Nagyjából megadtam neki Fossard és szeretője, Tonneau kisasszony személyleírását.

- Á tudom már! A férfi olyan termetű, mint maga. Harminc, harminckét éves lehet, jóképű ember. A hölgy csinos, barna nő, a szeme, foga szép, a szája nagy, gyönyörű hosszú szempillája és egy icipici bajsza van. Píse orrú, ugye? És a modora kellemes, szerény.

Bánatosan sóhajtvá bólogattam.

- Itt laktak, de nemrég elköltöztek - mondta.

Kértem, hogy adja meg az új címüket, s mikor azt felelte, nem tudja hová hurcolkodtak, könnyes szemmel könyörögtem, segítsen nekem megtalálni szerencsétlen feleségemet, akit álnoksága ellenére még mindig szeretek.

A varrónó megsajnálta.

- Szívesen segítenék magán, uram, csak tudnám, hogyan. Sajnos, a költöztetést nem környékbeli hordárok végezték. Talán a háziúr szolgálhat felvilágosítással. Forduljon hozzá.

Elmentem a háziúrhoz, de ő csak annyit tudott mondani, hogy az eltávozott lakók kifizették a házbért.

Fossard előző lakását így hát megtaláltam, de ezzel tulajdonképpen egy lépést se jutottam előbbre. Mégis, úgy éreztem, erről a környékről kell kiindulnia a további nyomozásnak. A hordárok általában ismerik egymást. Kikérdeztem a Petit-Carreau utcaiakat, azt mondtam, a felségemet keresem, aki faképnél hagyott. Az egyik hordár a kollégájához utasított, állítólag ő költöztette el a vetélytársamat.

Felkerestem ezt az embert, neki is elmondtam szomorú történetemet. Ravasz képe volt. Arra gyanakodtam, fel akar ültetni. Úgy tettem, mintha megbíznék benne, s ő megígérte, hogy másnap elvezet Fossard új lakására. Két ötfrankost adtam neki, amit még aznap elvert egy utcalánnyal.

Első találkozásunk december 27-ére esett. Újévig nem volt sok idő hátra. A hordár, akit nyomozókkal figyelttem, megjelent a másnapi találkozón, de különböző ürügyekkel húzta-halasztotta az ígéret teljesítését.

Még néhány ötfrankos vándorolt át pénztárcámból bukszájába. Ebéddel is meg kellett vendégnem, míg végre rászánta magát s elvezetett a Saint-Honoré és Duphot utca sarkához, egy szép ház elé.

- Ez az - mondta. - A bormérésben megtudakoljuk, hogy itt laknak-e még.

Újabb megvendéglést követelt. Nem kicsinyeskedtem. Betértünk a bormérésbe, kiürítettünk egy palack burgundit abban a tudatban, hogy végre megtaláltam a jómadarak fészket.

Sürgősen meg akartam szabadulni ciceronémtól. Nagy hálálkodások közepette elbúcsúztam tőle, s hogy megbizósítsam magam esetleges kétkulacsossága ellen, egyik emberemnek meghagytam, tapodtat se tágítson a nyomából. A hordárnak pedig azt mondtam:

- A rendőrségen ötszáz frankot hagytam azzal, hogy adják át annak az embernek, akinek a segítségével megtalálom a feleségemet. A pénz a magáé. Fogja ezt a levelet, vigye el a címzettnek, s megkapja az ötszáz frankot.

A levél Henry úrnak szólt; arra kértem, hogy soraim átadóját tegye átmenetileg hüvösre.

Feletteseimet értesítettem a nyomozás eddigi eredményéről, és elfogatási parancsot kértem. Ezek után ismét átalakult a külsőm. A vagyonos idős úriemberből szenesember lett, új maszkomban tanulmányoztam a terepet, amelyen működni fogok.

Fossard feljelentőitől tudtuk, hogy a bandita tört, és két pisztolyt hord magával. Az egyik pisztolyt zsebkendőbe bugyoláltan mindig a kezében tartja. Elővigyázatosnak kell lennem, hiszen Fossard-nak nincs veszteni valója. Ha kézre kerítik, többrendbeli gyilkosság miatt halálbüntetés vár rá, így szükség esetén újabb gyilkosság árán próbálna elmenekülni.

Úgy véltem, a veszélyt lényegesen csökkentené, ha szót érthetnék Fossard szállásadójával, a borkereskedővel.

A borkereskedő becsületes ember volt, de a nyomozóknak oly rossz a hírük a lakosság előtt, hogy a tisztességes polgárokat olykor nem könnyű rávenni arra, hogy segédkezet nyújtsanak. Elhatároztam, hogy a borárusnak úgy állítom be az ügyet, mintha az ő érdekéről lenne szó, de előzetesen néhányszor betértem bormérésébe, és jól körülnéztem.

A terepszemle után újabb álöltözetben, ezúttal katonás külsőt öltve, bementem hozzá, s arra kértem, maradjunk négyszemközt. Bementünk egy kis helyiségbe. Itt a következőket mondtam neki:

- A rendőrség nevében értesítem önt, hogy ki akarják fosztani. A tolvaj, aki a tervet kieszelte, és valószínűleg végre is fogja hajtani, önnél lakik, az asszony, aki feleségeként szerepel, több ízben odaült az ön felesége mellé az irodába beszélgetni, s ily módon vett lenyomatot a pénztárszekrény meg az iroda kulcsáról. Mindenről gondoskodtak. A csengettyút, amely jelzi, ha valaki belépett a helyiségbe, használhatatlanná teszik, átvágják a rugóját. Ha netalántán mégis felébredne, megrögzött bűnözővel áll szemben, akinek nincsenek skrupulusai.

- Elmetszik a torkunkat! - kiáltott rémülten a borkereskedő, s máris hívta a feleségét, és közölte vele a rossz hírt.

- Istenem, Istenem, ki gondolta volna! - sopánkodott az asszony. - Az a Hazard-né! olyan jámbor a képe, mint aki most jött meg a gyónásból, s torkunkat akarja metszeni. Ki tudja, talán még ma éjjel.

- Nem, ma éjszaka nyugodtan alhatnak. Meg akarja várni Háromkirályok napját, hogy nagyobb legyen a bevétel. Ha követik az útbaigazításomat, ne féljenek, nem lesz semmi baj.

Hazard-né, akinek nevét a boráros felesége oly szörnyűlködve emlegette, ama bizonyos Tonneau kisasszony, akivel Fossard együtt élt. A párocskát természetesen Hazard úr és Hazard-né asszony néven ismerték a házban.

Talán mondanom sem kell, hogy a borkereskedő meg a felesége kijelentették, mindenben készségesen a rendelkezésemre állnak. Megállapodtunk, hogy a lépcső melletti kis szobában rejtőzöm el, ahonnan megfigyelhetem Fossard jövés-menését.

December 29-én kora reggel egy társammal elfoglaltam őrhelyemet. Erős hideg volt. A helyiség nem fűthető. Minden porcikámat átjárta a hideg. Előzetesen lyukat vájtam a falba, s a résen át mozdulatlanul figyeltem a lépcsőt. Végre három óra felé egy férfi jelent meg, óvatosan a nyomába eredtem, és megbizonyosodtam, kétségkívül Fossard. Az elfogatási parancs a zsebemben. Rögtön le akartam tartóztatni, de nyomozótársam azt állította, hogy a félelmes pisztoly most is Fossard markában van. Sietősen elhaladtam Fossard mellett, s ahogy visszafordulok, megállapítom, hogy a nyomozó sajnos nem tévedett. Ha megkísérelnék letartóztatni, talán az életünket kockáztatnánk. Az is felötlött bennem, hogy újév napjára ígértem az elfogását, és már nem is bántam, hogy ezúttal nem sikerült.

December 31-én Fossard tizenegy órakor tért haza. Készenlétben várakoztunk. Gyanútlan volt, dúdolván ment fel a lépcsőn. Húsz perc múlva eloltotta a lámpást. Elérkezett a cselekvés pillanata. Egy egész rendőrosztatot bocsátottak rendelkezésemre. Az osztag a legközelebbi őrszobán várakozott. Értesítést küldtem, hogy jöhetnek. Nesztelenül megszállták a házat, s elkezdődött a tanácskozás, hogyan tartóztassuk le Fossard-t, mert mindannyian bizonyosra vettük, hacsak rajta nem utunk, a bandita ádázul védekezni fog.

Azt ajánlottam; várjuk meg a hajnalt. Tudtam, hogy Fossard szeretője jókor reggel lemegy tejért. Rátámadunk, elveszük tőle a kulcsot, s ha az ajtót kinyitottuk, rátörünk Fossard-ra. De mi lesz, ha szokása ellenére ezúttal Fossard távozik elsőnek hazulról? Elvettem a tervemet, és mást eszeltem ki.

A borkereskedőék házában lakott az unokaöccsük, egy tízesztendős kisfiú. Ezt a gyereket küldtük fel az állítólagos Hazard-néhoz, azzal az ürüggyel, hogy nagynénje rosszul van, kölnvízre van szüksége, elájult, fel kell locsolni.

Mi előzetesen lehúztuk a cipőinket, hogy a lépcsőn felmenet a recsegés el ne áruljon bennünket, s a falhoz lapulva rejtőzködtünk a szoba közelében. Kisvártatva megjelent a gyerek hálóingben, papucsban és rángatni kezdte a csengettyűszinórt.

- Ki az?

- Én, Louis! A nagynéném rosszul van. Tessék kölnvizet adni, mert elájult.

Az ajtó kinyílt, de alighogy megjelent a nő, két markos rendőr kendőt tapasztva a szájára máris megragadta. Én azon nyomban a szobában termek, Fossard-ra vetem magam, s mielőtt felocsúdna, az ágyon megbilincselem.

A váratlan támadás úgy megdöbbsentette, hogy majd egy óra hosszúig egyetlen szót se bírt kinyögni. Mikor gyertyát hoztak, és tekintete az éjjeliszekrényen heverő fegyvereire tévedt, megbilincselte keze megrándult, de aztán belátván tehetetlenségét, komor hallgatásba süppedt.

Elkezdődött a házkutatás. Nagy mennyiségű ékszerszert, jó csomó kitördelt gyémántot, és vagy tízezer frank készpénzt találtak a szobában. Piszkos ruházatokról és szénporos arcomról ítélve Fossard, aki közben visszanyerte lélekjelenlétét, nyilván azt hitte rólam, hogy alkalmi segítség vagyok, mert házkutatás közben odasúgta nekem:

- Az éjjeliszekrény lapja alá tízezer frankot dugtam. Vedd el, osztozunk.

A foglyot elvezették. Néhány pillanatig még hátramaradtam, és kívánsága szerint zsebre vágtam az elrejtett pénzt. Aztán fiákerba ültünk, és a főkapitányságra hajtottunk. Ott hivatalosan átadtam foglyomat a bűnügyi osztály vezetőjének.

Henry úr irodájában újra leltárba vettük a rablott holmit. Mikor az utolsó tétel is elhangzott, Henry úr így szólt:

- Rendben van, a jegyzőkönyvet lezárhatjuk.

- Egy pillanat, még egy tétel hiányzik. Tízezer frank, amit a fogoly személyesen bízott rám.

Előhúztam a zsebemből a pénzköteget. Fossard pillantásából engesztelhetetlen gyűlölet csapott felém.

Fossard fiatal korában lépett a bűn útjára. Tisztességes családból származott, jó nevelést kapott. Szülei mindent elkövettek, hogy becsületes ember váljon belőle, de hasztalan. Fossard hamarosan hivatásos betörő lett. Társult a szemüveges Noëllal, a párizsi alvilágnak ezzel a hírhedt alakjával. Noël anyja és saját maga is zongoratanár volt, s ebben a minőségben bejáratosak lévén a vagyonos házakhoz, alkalmuk volt lenyomatot venni a záraokról. Fossard-t is, a szemüveget is életfogytiglani vasra ítélték. Fossardnak sikerült megszöknie. A szemüveges a bresti fegyenctelep „nagyjai” közé tartozott.

Együttműködésük ideje alatt nagy sikerrel fosztogattak. Az álkulcsokat Fossard készítette, ügyessége a legkiválóbb lakatosmesterekén is túltett, a legbonyolultabb zárok rejtélyét is megoldotta.

Fossard rendkívüli kezűgyessége kitűnő modorral, jó fellépéssel és hideg, megfontolt merészséggel párosult. Társai felnéztek rá. Az alvilág előkelőségeihez tartozott. Hozzá hasonló nagyvonalú betörőt keveset ismertem; talán csak az állítólagos Saint-Hélène gróf és Jossard hasonlíthatók hozzá.

Mióta közreműködésem révén visszakerült a fegyenctelepre, Fossard több ízben is megpróbált elszökni. Büntetésüket letöltött fegyencek mondták nekem, csak azért akart kiszabadulni, hogy rajtam bosszút állhasson. Megfogadta, eltesz láb alól. Ha módjában lenne, bizonyos, hogy meg is tenné.

Kesztyűs kézzel nem fogunk egeret

Fossard letartóztatásának idején a bűnügyi nyomozó brigád már megalakult, s én 1812 óta - ebben az esztendőben állították fel - hivatalos nyomozóként működtem benne. Hamarosan a vezetője lettem. A Vidocq név népszerűvé vált.

Eleinte négy emberrel dolgoztam, aztán hattal, majd tízzel, végül tizenkettővel. Ezzel a maroknyi csapattal egyetlen esztendőben, 1817-ben, hétszázhetvenkét bűnesetet nyomoztam ki, s a tetteseket egytől egyig letartóztattam.

Attól kezdve, hogy a bűnügyi nyomozó brigád élére kerültem, az alvilág vesztét érezte. Kiváltképpen az nyugtalanította őket, hogy beosztottjaim nagy része valaha köztük élt, köztük dolgozott, tehát egytől egyig jól ismerte őket. 1813-ban az elfogatások száma nem közelítette meg az 1817. esztendő rekordját, de elegendő volt ahhoz, hogy nyugtalanságot keltsen az alvilágban.

1814-ben és a következő évben temérdek francia bűnöző szabadult ki az angol hajó-börtönökből; tömegesen rajzottak Párizsba, ahol régi foglalkozásukat folytatták.

Ezeket az embereket nem ismertem, s ők úgy gondolták, sikerül elrejtőzködniük előlem. Eleinte valóban egyik bűntényt a másik után követték el; a Saint-Germain negyedben egyetlen éjszaka tíz betöréses lopás történt. Hat hétig szakadatlanul folyt a betörések sora, s én tehetetlen voltam. Seholy egyetlen nyom, amelyen elindulhatnék.

Végre sok álmatlanul átvirrasztott éjszaka után egy kiöregedett betörő, akit letartóztattam, némi útbaigazítással szolgált, és nem egészen két hónap leforgása alatt a hűvösre tettem három betörőbandát - az első kettőnek huszonkét, a harmadiknak tizennyolc tagja volt -, továbbá számos kisebb bandát és jó néhány orgazdát. Ebben az időszakban kaptam engedélyt brigádom létszámának emelésére. Négy fővel bővítettem a csoportot, mindegyik az alvilágból került ki. Csupa olyan ember, aki ismerte az Angliából érkezett bűnözőket.

Az alvilág veteránjai közül hárman: Goreau, Florentin és Coco-Lacour hosszú ideje raboskodtak a Bicêtre-ben, és több ízben is kérték, hogy a rendőrség szolgálatába léphessenek. Mindhárman fogadkoztak, hogy jó útra térnek, s ezentúl becsületesen fognak élni a munkájukból, vagyis abból a fizetésből, amit a rendőrség juttat nekik. Szinte gyermekkorukban léptek a bűn útjára. Úgy gondoltam, szilárdan elhatározták, hogy megváltoznak, és tapasztalataik révén nagyon hasznos szolgálatokat tehetnek a közbiztonságnak. Így hát teljes erőmből támogattam kérésüket, és feletteseim ellenvetése dacára, akik visszaeső bűnözéstől tartottak, sikerült is elérnem, hogy kikerüljenek a börtönből. Coco-Lacourra gyanakodtak leginkább, mert átmenetileg dolgozott már a rendőrségnek, s állítólag akkor lopta meg az egyik felügyelőt, mégis ő volt az egyetlen aki nem adott okot, hogy közbenjárásomat megbánjam; a másik kettőt hamarosan el kellett küldenem. Később a bordeaux-i törvényszék újabb bűntényért elítélte őket.

Coco szavát tartotta. Tudtam róla, hogy nagyon értelmes, nem is teljesen műveletlen, így hát kiemeltém a többi közül; ő lett a titkárom. Később, mikor egy családi ügye miatt megdorgáltam, kilépett állásából, de nyugdíjba vonulásom után ő foglalta el helyemet a bűnügyi nyomozóbrigád élén. Addig is, amíg közzéteszi emlékiratait, talán nem érdektelen megírni, milyen viszontagságokon át került Lacour arra a helyre, ahol én hosszú éveken át működtem. E viszontagságos életút felvázolása azért is tanulságos, mert azt bizonyítja, sohase szabad feladni a reményt, hogy a bűnöző - bármennyire megrögzött is - jó útra térhet. Utódom

életútjának fontosabb állomásait hiteles adatok alapján közlöm. A párizsi főkapitányság bűnügyi nyilvántartójában ez áll:

Lacour, Marie-Barthélemy, tizenegy esztendős, lakása Lycée utca, lopás vádjával bebörtönözve a Force-ba, a IX. év ventose hó 9-én. Tizenegy nap múlva a büntetőtörvényszék egy havi börtönre ítélte.

Fent nevezett ugyanazon év prairial hó 2-án egy üzletben elkövetett csipkelopás vádjával ismét a Force-ba került. A II. kerületi bűnügyi rendőrség még aznap szabadlábra helyezte.

Fent nevezett a X. év thermidor 23-án a rendőrfőkapitány úr rendeletére a Bicêtre-be bebörtönözve; szabadult és a főkapitányságra előállították a XI. év pluvoise hó 28-án.

Fent nevezett a XI. év germinal hó 6-án a Bicêtre-be került; a rendőrségnek átadva floreal hó 22-én. Le Havre-ba vitték.

Fent nevezett 17 esztendős, többszörösen letartóztatott tolvaj, önként vonult be a Bicêtre-be 1807 júliusában; a gyarmati seregben óhajt szolgálni. Ugyanazon hó 31. napján átadták a csendőrségnek, hogy csapattestéhez kísérjék. Az év folyamán megszökött Ré szigetről.

Fent nevezett Lacour (alvilági nevén Coco) Barthélemy vagy Louis Barthélemy 21 esztendős, párizsi születésű, Fabourg Saint-Antoine 297 számú lakos 1809. december 1-én a Force-ba bebörtönözve. 1810. január 18-án jogerősen két évi börtönre ítélve, a tengerészeti minisztériumnak dezertálásért átadva.

Fent nevezett 1812. január 22-én javíthatatlan tolvajként a Bicêtre-be bebörtönözve. 1816. június 3-án a főkapitányságra elővezetve.

Lacour serdülő és fiatal kora szomorú példája a rossz nevelés következményeinek. Kiszabadulása utáni magatartásából ítélve azt kell mondanom, hogy értékes hajlamokkal született. Szerencsétlenségére szülei szegénysorsú emberek voltak, s abban a korban, mikor a gyerek a legjobban hajlítható, alig foglalkoztak vele. Úgy tudom, Coco korán elárvult, annyi bizonyos, hogy részint az utcán, részint a Palais Royal rossz hírű női között nőtt fel. A könnyűvérű nők kényeztették a helyes kisfiút. Zsebesek és prostituáltak társaságában kapott rá Coco a bűnre. Tizenkét esztendős korában már a legügyesebb zsebtolvajok közé tartozott. A Bicêtre-ben ismerkedett meg egy gazdag antwerpeni bankár fivérével, Mulnerral, akit tizenhat évi nehézvasra ítéltek, de azt a kedvezményt kapta, hogy nem szállították el a fegyenctelepre, a Bicêtre-ben raboskodott. Mulner talán időtöltésből taníttatta az eszes fiút oly sikerrel, hogy Coco hamarosan hibátlanul beszélt és írt anyanyelvén.

Coco kellemes külseje és megnyerő modora nemcsak ezt a Mulnert vonzotta. Fogsága ideje alatt egy Német Elisa néven közismert lány bőségesen ellátta pénzzel; ez a nő, aki úgyszólván az életét mentette meg, állítólag csak hálátlanságot kapott érte Lacourtól.

Lacour miután a rendőrségtől átmenetileg megvált, üzletet nyitott, buzgó katolikus lett és belépett a kongregációba; mint lelkes kongreganistát a jezsuiták nagyon pártfogolták. Házasságkötése előtt gyóntatója meghagyására penitenciaként egy álló hónapig mezítláb ment lakásától a Kálváriáig, ahol szintén vezeklő menyasszonyával találkozott.

Röviden visszatérek még a bűnügyi nyomozó brigád működésére; 1832-ben érte el a legnagyobb létszámot. Ekkor húsz, sőt átmenetileg huszonnyolc ember volt a kezem alatt a bűn megelőzésére, a büntettek kinyomozására, a fegyenctelepekről és börtönökből szabadult ezerekszáz volt rab szemmel tartására. Ez a brigád gondoskodott a több mint egymillió lakosú Párizs közbiztonságáról.

Mielőtt a bűnügyi nyomozóbrigád élére kerültem volna, a vidékiek és külföldiek Párizst egy óriási bűnbarlangnak tartották, ahol állandóan résen kell lenni, s ahol az idegent, bármennyire éber is, előbb-utóbb megsarcolják. Brigádommal úgy megszilárdítottam a közbiztonságot a fővárosban és a környékén, sőt az egész Szajna megyében, hogy nincs olyan vidéki megye Franciaországban, ahol egy esztendő leforgása alatt több és iszonyúbb bűnököt ne követnének el. Működésem alatt a bűnügyi nyomozás olyan módszereit dolgoztam ki, amelyek nem fognak egyhamar feledésbe merülni.

Az élet régóta rácáfolt annak a mondásnak érvényességére, hogy csak a lusta ember pusztul éhen. Hajdanában valóban így volt, de azóta megváltoztak a körülmények. Hiába nem akarja néhány ügyész meglátni azt, ami körülveszi; szembe kell néznünk a ténnyel, hogy a társadalom nem kínál munkát minden ember számára, s hogy bizonyos munkák díjazásából a pusztta létfenntartásra se futja. A bűnököt főként a nyomor kétségbeesése szüli, s elsősorban a nyomorgók sorsát kell megjavítani; de mivel ez nem áll módunkban, a rendőrnek az a feladata, hogy a közbiztonságra őrködjön.

Emlékirataim további részében nemcsak a bűnözők különböző fogásairól szólok, amelyekkel megtévesztik az igazságszolgáltatást, nemcsak a rendőrségi nyomozás módszereit, a rendőrségi gépezet működését ismertem, hanem büntető eljárásunk néhány tévedését, büntető rendszerünk néhány fogyatékoságát is leleplezem.

A rendőrség kulisszatitkai

Hajdanában gyakran megesett, hogy egy hercegnő kívánságára hírhedt tolvajokat kiengedtek a Bicêtre sötétzárkáiból, s ha a hölgy érdemesnek találta pártfogására, Párizs városának udvarias rendőrfőnöke rendszerint szabadlábra is helyezte őket. Abban a korszakban, mikor oly könnyen osztogatták az elfogatóparancsokat és megkegyelmezéseket, a tisztviselői méltóság nemegyszer meghátrált a csirkefogó huncutsága előtt, ha ez mulatságos vagy agyafűrt volt. Az ötletes, szórakoztató gazfickónak megbocsátottak. Elődeink elnézőek voltak, és könnyebb volt megnevetetni őket, mint bennünket. Egyszerűbbek és jámborabbak voltak nálunk, ezért foglalkoztatta őket annyira mindaz, aminek semmi köze az egyszerűséghez és jámborsághoz. Az útonállókat valóságos rajongás övezte. Tetteiket széltében-hosszában mesélték. Mikor Cartouche-t, szegény fejét a veszőhelyre vitték, Versailles-ban a királyi udvar hölgyei keservesen megsiratták.

A forradalom előtti korszakban a rendőrség nem ébredt tudatára, hogy a bűnözőket felhasználhatja. Később, mikor a rendőrség igénybe vette egy-egy tolvaj vagy betörő szolgálatait, a leghírhedtebbeket vagyis a legeszesebbeket választotta ki. Ezek azután továbbra is loptak és raboltak, de kötelezték magukat, hogy cinkosaikat elárulják. A zsákmányt megtarthatták, s a rendőrség őket nem vonta felelősségre. Fizetést nem kaptak, díjazásuk a büntetlen rablás volt.

A bűnügyi rendőrség hosszú ideig csak olyan tolvajokat és betörőket alkalmazott, akiket még nem ítélték el, vagy akik büntetésüket már kitöltötték. A Köztársaság hatodik esztendejében kezdődött a szökött fegyencek bevonása. Ezek, hogy megtűrjék őket Párizsban, örömet dolgoztak a rendőrségnek. A szökött fegyencek felhasználása kétélű fegyver volt. Nem szívesen vették igénybe szolgálataikat, és mihelyt elvégezték feladatukat, megszabadultak tőlük. Rendszerint egy másik titkos ügynököt uszítottak rájuk, aki berántotta őket valami törvényellenes cselekedetbe, s útjuk visszakanyarodott a fegyenctelepre, ahol társaik általában mint besúgókkal, végeztek velük.

Gaffré, Manigant, Goupil, Coco-Lacour és még néhány nevet sorolhatnék fel, akik pendliztek a rendőrség és a börtön vagy fegyenctelep között, ahová kölcsönösen juttatták el egymást. Feljelentéseik, besúgásaik nem voltak alaptalanok, egytől egyig loptak vagy betörték, s mi mást tehettek volna, hiszen a rendőrség nem fizetett nekik.

Eredetileg ritka volt a kettős játékot űző bűnöző. Az a mód, ahogyan a börtönben a spiclikkel elbántak, nem hatott rájuk serkentően. Tévedés lenne azt képzelni, hogy a zsványbecsület tartotta vissza őket; a többség általában azért nem lett besúgó, mert félt, hogy társai meggyilkolják. De idővel ezzel a félelemmel ugyanaz történt, mint az elkerülhetetlen veszélytől való rettegéssel; fokozatosan halványodott. A tolvajok, hogy a rendőrség önkényeskedésétől megmenekedjenek, egyre nagyobb számban váltak besúgókká.

Míthogy a rendőrség rendeleti úton bizonytalan ideig börtönbe vethette a javíthatatlan tolvaj címszó alatt elkönyvelt nyomorultakat (milyen képtelen elnevezés abban az országban, ahol semmit nem tettek megjavulásuk érdekében), ezek a szerencsétlenek a szabadulás furcsa módjához folyamodtak. A rendőri rendelettel bezárt javíthatatlanok irigyelték a bírói ítélettel bebörtönzött rabokat, mert azok előtt a büntetés leteltével kinyílt a börtön kapuja. Kiagyalták hát, hogy el nem követett bűntettel vádolják magukat, csakhogy bíróság elé állhassanak. Az is megtörtént nemegyszer, hogy egy valódi vétket a feljelentőjük adott át nekik némi juttatás fejében. A börtön kantinjában gyakran ittak áldomást effajta alkura. Örvendetes nap volt ez az önkéntes bűnözőnek, akit a Bicêtre-ből átírányítottak a Force-ba, de mégse olyan

szép, mint amikor vádlottként a bíróság elé kerülhetett, és kihirdették a néhány hónapra szóló börtönbüntetést.

A nőekkel se bántak különkül; a Saint-Lazare-börtönben valósággal hemzsegték a szerencsétlen teremtések, akiket a hatóság önkényeskedése a kétségbeesésbe kergetett.

A rendőri letartóztatások oly tömegesen folytak, hogy volt egy időszak, amikor helyszűke miatt kiszórták a foglyok egy részét, legalábbis a férfi foglyokat. A javíthatatlanokkal közölték, rabságuk csak rajtuk múlik; ha hajlandók beállni a gyarmati seregbe (az idegenlégió őse), szabadok. Temérdeken jelentkeztek, abban a hiszemben, hogy a rendőrség ígérete szerint, kíséret nélkül, szabad emberként indulhatnak csapatukhoz. Megdöbbenésükre csendőrök jöttek értük, és amíg rendeltetési helyükre nem értek, az egyik osztag a másiknak adta őket.

Ettől a foglyok kedve elment a gyarmati hadseregtől. A rendőrség a kevés jelentkező láttán utasította a foglárokat, beszéljék rá a foglyokat az önkéntes jelentkezésre, és ha szükséges, rossz bánásmóddal kényszerítsék őket. Bizonyos, hogy ilyen esetben a foglár túlteljesíti kötelességét. A Bicêtre-ből nemcsak az épkézláb izmos rabok, hanem satnya, sőt nyomorék alakok is feliratkoztak a gyarmati sereg listájára, s elvitték őket Oléron- meg Ré-szigetre, ahol feletteseik, akik a hadsereg legdurvább elemei közül kerültek ki, komiszabbul bántak velük, mint az amerikai ültetvényesek a rabszolgákkal. Az embertelen intézkedések következményeként ajánlották fel oly sokan szolgálataikat a rendőrségnek.

Coco-Lacour az elsők között lépett erre az útra, az egyetlenre, amely kivezethet a bizonytalan ideig tartó rabságból. A rendőrség eleinte húzódozott tőle, de aztán fontolóra véve, hogy egy olyan ember, aki gyerekkora óta az alvilágban él, sokat segíthet, Coco bekerült a titkos ügynökök közé. Megfogadta, hogy ezentúl becsületes ember lesz, de hogyan tarthatta volna meg ígéretét, hiszen munkájáért semmiféle pénzbeli juttatást nem kapott. Spiclinek menni ingyen - azt hiszem, ennél keservesebb állapot nincs. Talán igaz, amivel Cocót vádolták, hogy besúgó korában meglopta az egyik rendőrfelügyelőt, de az is lehet, hogy rágalom. Annyi bizonyos, hogy a titkos nyomozókat körülvevő gyanakvás és előítélet előbb-utóbb a vádlottak padjára juttatta a besúgókat. Gyakran megesett az is, hogy hajdani cimboráik bosszúból rájuk kenték a bűnt.

A sok ilyen eset közül csupán egyet említek.

Hémart bírósági tanácselnök vidékre utazott; a batárból leszállva észrevette, eltűnt egyik bőröndje. A tetteseket kézre kerítették, de a tanácselnököt úgy felháborította az eset, hogy nem volt hajlandó lopás vétkének tekinteni. Az igazságügyminiszterhez fordult kérvényben, s a bíróság furfangos jogi formulával betörésnek minősítette a lopást. Az elfogott tolvajok arra gyanakodtak, hogy hajdani cimborájuk, Bonnet titkos ügynök jelentette fel őket, s bár Bonnet ártatlan volt, a két tolvajjal együtt őt is tizenkét évi vasra ítélték.

A titkos ügynökök egymással is állandó hadilábon álltak. Durva veszekedéseik, vádaskodásaik feltárták előttem, milyen veszélyes pályát választottam. De példájuk egyszersmind óvatosságra intett. Feltettem magamban, olyan életmódot folytatok, amely megóv elődeim sorsától.

A nyomozók engem is megpróbáltak belekeverní mocskos üzleteikbe.

Pályám kezdetén egy Gaffré nevű titkos ügynök fennhatósága alá kerültem - akkoriban ő volt az egyetlen titkos nyomozó, aki fizetést kapott. Gaffré rám akart kenni egy lopást, hogy le-buktasson, de végül ő került az én csapdámba.

Ezt az agyafűrt személyt a tolvajok veteránjaként emlegették. Nyolcesztendőskorában kezdte el a mesterséget. Rouenban, a régi piactéren megkorbácsolták, és rásütötték a tüzes vasat. Anyja, aki Rouen rendőrfőnökének, az öreg Flambard-nak a szeretője volt, mindent elköve-

tett, hogy fiát a szörnyű büntetéstől megmentse, de a zsidó asszonynak, híres szépsége dacára sem sikerült megpuhítani a bírák szívét. Gaffré kiutasították az ország területéről, ám módját ejtette, hogy maradjon. A forradalom alatt Caille néven egy rablóbanda tagja volt.

A legtöbb bűnözőhöz hasonlóan ő is a börtönben tanulta ki a bűnözés különböző ágazatait. Nem is korlátozta magát egyre; a gyilkosságtól kezdve a zsebmetszésig, ahogy éppen az alkalmából adódott, mindennel foglalkozott. Sokoldalúsága révén összegyűjtött egy kis dohányt. Megélhetett volna akkor is, ha nem „dolgozik”, de Gaffré tevékeny ember volt, s úgy látszik, kedvelte eredeti mesterségét. Bár a rendőrségnél jól keresett, fizetését a régi szakma gyakorlásából eredő jövedelemmel kiegészítette. Városnegyedében ezzel együtt nagyra becsülték, és a nemzetőrség kapitányának nevezték ki.

Gaffré kezdettől fogva féltékenykedett rám, a helyét féltette tőlem. Én hamarosan rájöttem, hogy ez a ravasz róka csapdát akart nekem állítani; úgy tettem, mintha mit sem sejtjenék. Megjátszottam a gyanútlant, míg végül ő esett a saját kelepcejébe. Nyolc havi elzárással büntették.

Óvakodtam attól, hogy Gaffrénak eláruljam, átlátok a szándékain. Ő pedig gondosan leplezte gyűlöletét. Így hát szemre-főre a legjobb barátok voltunk.

Egy vasárnap Gaffré kijelentette: el kell mennünk nagymisére a Saint-Roch-templomba, mert a hírek szerint külföldi zsebtolvajok érkeztek Párizsba. Rajtam kívül Gaffré még két emberét vitte magával. Mindkettő hivatásos zsebmetsző. Név szerint Manigant és Compère.

A templom telis-tele. Mi természetesen szétszóródtunk. Gaffré és Manigant előrefurakodott, s nekem a közelükben hirtelen megakadt a tekintetem egy öregemberen. Az öregurat a két zsebes egy oszlophoz szorította. Moccanni se tudott. Parókája félrecsúszott, kalapja leesett. Nyilván nem akart a templomban lármát csapni, azért nem kiabált. Egyik kezében aranygombos sétatálca, a másikban tubákos szelence. Mindkét karjával hadonászik. - De uraim... kérem szépen... - ismételte siralmas hangon.

Felmértem a helyzetet. Tisztában voltam vele, hogy elemelik tőle az óráját meg a pénztárcáját, de semmit se tehettem, túlságosan messze voltam tőlük. Gaffré pedig tanúja a jelenetnek. Ha nem lépett közbe, bizonyára jó oka van rá. Úgy gondoltam, ebben az esetben hallgatni arany.

Mise után betértünk ebédelni egy vendéglőbe. Az ebéd költségeit jómódú hívei adakozásából a parókia fizette. Nem fukarkodtunk se az étellel, se az itallal. Mikor már a csemegénél tartottunk, társaim beavattak abba, amit úgyse titkolhattak volna előlem. Csak a pénztárcák kerültek sorra. A zsákmány százhetvenöt frankra rúgott, nekem is adtak belőle, lelkemre kötve, hogy hallgassak. Az aranyóráról nem esett szó, de én szerét ejtettem, hogy megbizonyosodjam; az órát Gaffré vágta zsebre. Haditervem máris készen volt. Megjátszottam a részeg embert, s mint aki rókázástól tart, kimentem és sebtében a következő üzenetet írtam:

„Gaffré és Manigant aranyórát lopott a Saint-Roch-templomban. Az a szándékuk, hogy hamarosan a Szent János-piacra mennek. Az elorzott óra Gaffrénál van.”

Lerohantam az utcára, Gaffré meg a két társa azt hitték, hogy a mellékhelyiségben okádok, holott én az üzenetet egy hordárral elküldtem Henry úrnak. Utána vissza az ötödik emeletre a terített asztalhoz. Távollétem rövid ideig tartott, de vörös voltam, mint a rák és lihegtem.

- No, jobban vagy már? - kérdezte Gaffré.

- Kutyabajom - motyogtam, s fejem az asztalra bukott.

- Fel a fejjel! - biztatott Manigant.

- Alaposan beszívott! - jelentette ki Gaffré.

- A sárga földig leitta magát - mondta Compère. - A friss levegő majd helyrehozza.

Cukros vizet akartak itatni velem.

- Víz adtok nekem! - és káromkodtam egyet.

- Idd csak meg, jót tesz.

A pohár után nyúltam, s egy suta mozdulattal feldöntöttem.

Aztán a részegek módján bolondoztam, danolásztam, s mikor úgy gondoltam, hogy Henry úr megkaphatta az üzenetemet, lassanként kijózanodtam.

Felkerekedtünk. Örömmel tapasztaltam, hogy az útirány nem változott, a Szent János-piac felé tartottunk. A piac kapuja előtt katonaosztag várakozott, és az egyik felügyelőt is megpillantottam. Elénk lépve felszólítottak bennünket, hogy kövessük őket. Gaffré el nem tudta képzelni, miért állítottak meg minket. Azt hitte tévedés történt. Magyarázkodni kezdett, de rászóltak; haladéktalanul engedelmeskedjék.

Mindannyiunkat betelereltek az őrszobába, és ott megmotoztak. Velem kezdtek. Semmit nem találtak nálam. Aztán Gaffréra került a sor. Láttam, ugyancsak kínosan feszeng, kiváltképpen, amikor a felügyelő is megjelent.

- Briliánsokkal kirakott aranyóra - diktálta a felügyelő az írnoknak, amikor az óra előkerült Gaffré belső zsebéből.

Gaffré elsápadt és ráammeredt, de aztán összeszedte magát, és a keresztkérdésekre kijelentette: az aranyórát kéz alatt vásárolta. Mindenki tudta, hogy hazudott, de bizonyíték nem volt ellene, mert a meglopott személy nem jelentkezett. Elítélni nem lehetett. Egy ideig adminisztratív úton tartották fogva, később rendőri felügyelet alá helyezték Tours-ban, ahonnan idővel visszaszivárgott Párizsba. 1822-ben halt meg a fővárosban.

Gaffré kísérlete után egy Corvet nevű tikos ügynök környékezett meg. Corvet a feleségével együtt dolgozott a rendőrségnek. Egy délelőtt felvilágosítás ügyében felkerestem őket lakásukon. Mindkettőjüket otthon találtam, s oly előzékenyen álltak rendelkezésemre, hogy viszonzásképpen meghívtam őket egy palack borra a közeli italmérésbe.

A bor kitűnő volt. Az első palackot a második, majd a harmadik követte. Három palack bor külön-szobában; több se kell, hogy a nyelvek megoldódjanak. Corvet-n már vagy egy órája észrevettem, hogy valami nyomja a begyét, s némi kertelgetés után rá is tért a tárgyira.

- Ide hallgass, Vidocq - mondta, s pohara nagyot koccant az asztalon, ahogy letette. - Derék fiú vagy, csak az a kár, hogy nem vagy őszinte a barátaidhoz. Tudjuk mi jól, hogy „dolgozol” de te hallgatsz róla, mint a csuka. Egyikünk se járna rosszul, ha társulnánk.

Eleinte úgy tettem, mintha nem érteném, mire akar kilyukadni.

Ide hallgass, úgy beszélek hozzád, mint a testvéremhez. Azzal amit a rendőrségtől kapsz, nem mégy messzire. Ha tudnám, hogy nem köpsz, ajánlanék egy-két jó üzletet.

Értesítésére adtam, attól tartok, hogy át akar ejteni.

Hogy én átejtselek? Inkább varrjanak be életfogytiglan. Ide hallgass! Ma estére előkészítettem egy rámolást. Kulcsok és minden egyéb rendben. A Tablatterie utcába megyünk a feleségemmel. Te beülsz a kávéházba, majd nem szemben van a házzal és megvársz minket. A szajrén osztozunk. Ettől csak megjön a bizalmad. A következő buliban együtt dolgozunk. Rendben?

Olyan őszintének tetszett, hogy most már igazán nem tudtam, mit akar ez a Corvet; lebuktatni vagy társként beszervezni a betörésekhez. Akár az egyiket, akár a másikat akarja, annyi

bizonyos, hogy Corvet gazfickó. Ha valóban betörésre készül, kötelességem az igazságszolgáltatás kezére juttatni, de ha a betörés csak ürügy arra, hogy lebuktasson, akkor nem szabad az események elébe vágnom, mert a rendőrségnek bebizonyítom, hiába fáradozik az, aki engem bűnre próbál csábítani.

Úgy tettem, mint akit csak az óvatosság tart vissza, de végül beadja a derekát.

- No jó, benne vagyok!

Megállapodtunk a találkozóban: négy órakor egy bormérésben. Corvet visszament a lakására, én pedig levélben értesítettem a kerületi rendőrfőnököt az estére tervezett betörésről. Levelemben minden szükséges felvilágosítást megadtam, hogy a két betörőt tetten érhesék.

A megbeszélte időpontban ott voltam a találkán; Corvet is megjelent a feleségével együtt. Kis ideig beszélgettünk, aztán ők felkeltek, s láttam, hogy bemennek a szemközti oldal egyik házába.

A rendőrfőnök oly ügyesen intézkedett, hogy emberei akkor fülelték le Corvet-ékat, mikor azok a kirabolt lakásból zsákmányukkal kifelé lopakodtak.

A tárgyaláson Corvet-ék azt állították, a betörés tervét én eszeltem ki, hogy lebuktassam őket. Átlátszó hazugság, hiszen ők akartak rávenni arra, hogy cinkosuk legyek. Egyébként is betörésbe senkit nem lehet beugratni. Tisztességes embert semmiféle érv vagy ékesszólás rá nem vesz gaztett elkövetésére.

Vidocq bandája

Nyomozóbrigádom megalakulása után a rendőrtisztek és a titkos nyomozók ezt a nevet ragasztották rá alakulatunkra, és képtelennél képtelenebb híreket terjesztettek a bűnügyi nyomozóbrigádról. Széltében-hosszában hangoztatták, hogy a részleg csupa gonosztevőből, hajdani fegyencből, hétcégéres zsebmetszőből áll.

Hogyan engedhették meg Vidocq-nak, hogy ilyen alakokkal vegye körül magát? Mindannyiunk pénztárcája, biztonsága ki van szolgáltatva nekik - mondták egyesek. Mások hírhedt haramiákkal hasonlítottak össze.

- Akkor vágtatja el a nyakunkat a bérenceivel, amikor neki úgy tetszik - jelentette ki Yvries, az egyik felügyelő, aki annak idején a Fossard-ügy miatt oly bántó módon támadt nekem.

- Micsoda időkben élünk! - méltatlankodott. - Az erkölcstelenség a rendőrség kötelekeibe is behatolt.

Yvries úr erkölcsi felháborodását a sértett hiúság diktálta. A rendőrtiszt és felügyelő uramék örömet elnézték volna nekünk fegyenc múltunkat, ha nyomozói sikereink háttérbe nem szorítják őket; de a főkapitány újra meg újra azt tapasztalta, valahányszor fel kellett deríteni egy bűntényt vagy letartóztatni egy tolvajt, ránk sokkal inkább számíthatott, mint rájuk. Látván, hogy engem semmiféle cselszövénnyel nem bírnak kibuktatni helyemből, csoportom tagjaira irányították támadásaikat. Ha valamelyik színház előcsarnokában vagy nézőterén ékszert loptak, ha valahol óra, pénztárca tűnt el, már írták is a jelentést, brigádom hol egyik, hol másik tagját vádolva név szerint.

Elhatároztam: véget vetek a szünni nem akaró vádaskodásoknak. Úgyes fogással rendőrtiszt uraimba fojtottam a szót. Embereimnek parancsban adtam ki, hogy az utcán kötelesek szarvasbőrkesztyűt hordani, s akit kesztyű nélkül látok meg, annak azonnal kiteszem a szűrét.

Ez az intézkedés zavarba hozta rágalmazóinkat. Ezentúl nem terjeszthették embereimről, hogy a tömegbe elvegyülve lopnak. A rendőrtiszt urak is tisztában voltak azzal, hogy zsebmetsző csakis csupasz kézzel űzheti a mesterségét. Beigazolódott a közmondás: kesztyűs kézzel nem lehet egeret fogni.

Intézkedésemet hivatalos napiparancsban tettem közzé, s embereimmel ismertettem az okokat, amelyek a parancs kiadására készítették.

- Uraim - kezdtem a szót, magam köré gyűjtve őket. - Kétségbe vonják becsületességüket, ahogy sokan kétségbe vonják, hogy a szerzetesek valóban betartják a szüzességi fogadalmat. Ilyen esetben legcélszerűbb használaton kívül helyezni a kérdéses testrészt; az önök esetében, uraim a két kezüket; hogy a rágalmaknak elejét vegyünk, ezentúl megkívánom önöktől, hogy csakis kesztyűs kézzel mutatkozzanak az utcán, s a közhelyeken.

Ki kell jelentenem, hogy ezt az elővigyázatossági rendszabályt csakis a rágalmak elhallgattatása céljából alkalmaztam, mert brigádom tagjai, annak ellenére, hogy sok volt köztük a hajdani fegyenc vagy zsebtolvaj, kifogástalanul viselkedtek. Akik visszasüllyedtek a bűnbe, az elbocsátott nyomozók közül kerültek ki. Tekintetbe véve ezeknek az embereknek múltját, megrögzött szokásait, állíthatom, hogy vasakarattal és rendkívüli kitartással kellett megfékezni és a kötelesség útján tartani őket.

Brigádom tagjainak java része büntetésüket letöltött rabokból került ki, akiket előzetesen én tartóztattam le. A börtönből kikerülve felkerestek, s arra kértek, alkalmazzam őket. Akit értelmes és használható embernek tartottam, azt felvettem.

Mihelyt a rendőrség kötelékébe kerültek, szemlátomást megváltoztak, már ami a lopást, betörést illeti, mert azzal felhagytak, de a kicsapongásról, dorbézolásról nem bírtak lemondani; továbbra is ittak, kártyáztak, kockáztak. Sokan közülük házardjátékban veszítették el a havi fizetésüket, ahelyett, hogy kifizették volna a szabót, akitől hitelben vásárolták az öltönyüket. Hiába igyekeztem őket sok munkával úgy megterhelni, hogy minél kevesebb szabad idejük maradjon, arra mindig szakítottak maguknak időt, hogy a pénzüket elverjék vagy leigják magukat. Napi tizennyolc órát dolgoztak a rendőrségnek, s a kicsapongásra kevesebb alkalmuk volt, mintha a napot lopják, de még így is gyakoriak voltak a félrelépések.

A kisebb hibákat rendszerint megbocsátottam, és beértem a dorgálással, tudtam, amit mondok nekik, gyakran falra hányt borsó, de néha használt a feddés. Egyébként valamennyi emberem tisztában volt azzal, hogy hekusaimmal figyeltetem őket, és a kötelességmulasztást, fegyelemsértést azonnal büntetem. Engem magamat is meglepett, hogy ezek az oly sok tekintetben fegyelmezetlen férfiak mukkanás nélkül engedelmeskedtek nekem, akkor is, mikor a parancs teljesítése veszéllyel járt.

Általában azt tapasztaltam, hogy mindazok a brigád tagok, akik kitűntek hajdani mesterségükben, nyomozóként is jól beváltak. Az egyik kerékvágásból kikerülve áttértek a másikra, végezték, amit kellett, s az új irányban haladtak előre. Ám a lusták, akik fanyalogtak a munkától, visszasüllyedtek a végzetessé váló kicsapongásokba, és hamarosan félreléptek. Ezt a megfigyelésemet legvilágosabban egy Desplanques nevű fiatalember esete igazolta.

Ez a jó modorú, értelmes fiú ügyesen fogalmazott, jó helyesírása volt. Képességei révén tisztos helyet foglalhatott volna el a társadalomban. Vesztere mániákus tolvaj és megrögzött semmittevő volt. Hat évi fegyenclelep állt mögötte, mikor hozzám került. Az írno ki teendőket bíztam rá, de ő képtelen lévén a huzamosabb erőfeszítésre, rosszul végezte a dolgát, s én többször leszidtam.

- Magának egy rabszolga kéne - dohogott. - Nem szoktam meg, hogy örökké hajtsanak, mint a rossz lovat.

Mikor a brigádba felvettem, azt hittem, jó fogást csinállok vele, de hamarosan rájöttem, hogy javíthatatlan, és kénytelen voltam elbocsátani. Desplanques kenyér nélkül maradt, annál sokkal lustább volt, semhogy valami aljamunkát elvállaljon. Egyik este a Bac utcában betört egy pénzváltóhoz, felmarkolt egy aranyakkal teli fatálcát és elmenekült. A háta mögött teli torokból kiabáltak: - Fogják el! Tolvaj!

Desplanques inaszakadtából rohant, üldözői hamarosan elmaradtak mögötte, a néptelen utcán bekanyarodott, és egyenest nekirohant két nyomozónak, két hajdani kollégájának. Azok lefogták. Visszavitték a pénzváltóhoz, ahol megállapították a betöréses lopást. Desplanques visszaesőnek számított, életfogytiglani nehézvasra ítélték.

Nem Guillotin doktról lesz szó, aki - úgy mondják - merő emberbaráti szeretetből a szörnyű kivégzési eszközök kiszorítására megszerkesztette a nyaktilót.

Az a Guillotin, akiről itt szó lesz, azzal tette nevét némileg ismertté, hogy kocsmáját a bűnözők söpredéke látogatta. A szemközti italmérésbe, Desnoyer apó kocsmájába becsületes munkások is jártak. Onnan ki lehet kerülni kisebb testi zúzódások árán, de jaj volt annak, aki Guillotine lebuájába betette a lábát, ha nem tartozott az alvilághoz.

Képzelsen el az olvasó egy meglehetősen nagy, négyszögletes helyiséget, amelynek falain tenyérnyi hely sem tanúskodik arról, hogy valaha fehérre volt meszelve. A falak mentén két sorban asztalok zsíros, ételhulladéktól szennyes puszta lapjukra rakják a tányérokot meg az evőeszközöket - övezik a táncosoknak fenntartott helyet. A sűrű dohányfüstben és ételpárában

mintha ködfüggöny mögött táncolnának az egymáshoz tapadó párok. A bűzös odú mélyén szúrágta emelvényen foglal helyet a zenekar; két klarinétos, egy hegedűs, egy puzonos, s mindent túlharsogva a nagydob, de az is gyakran belevész a táncosok rikoltozásába és kurjongatásába.

A nők feje búbján zsebkendő leng. Szétbomlott hajjal, önfeledten ugrálnak, a férfiak zekében vagy zubbonyban. Ha történetesen van ing a zeke alatt, a gallért kigombolják. Mindkét nembeli táncoló szájából dől a pipafüst. A huszárdolmányok, a dzsidás-, a tüzéruniformisnak nagy itt a keletje. A szépnem rajong az egyenruháért.

A szagoknak és lármának ebben a forgatagában csak nagy ritkán bukkan fel egy filckalap, hacsak nem hiányzik a karimája, s emberemlékezet óta nem mutatkozott itt senki szalonkabátban. Guillotin lebujába zsebeseken, hamiskártyásokon és betörőkön kívül csak utcányok, a kitaratók meg a stricijeik járnak. Aki nem érti a tolvajnyelvet, azt hiheti, hottentották közé keveredett.

Az apró termetű Guillotin apó konyhájában az állatok csodálatos átalakulásokon mennek keresztül. A kiöregedett gebe marhapecsenyévé, a sintértelepen kimúlt kutya ürösültté változik át, s a különböző szoszok beborítják a gyanús elhalálózások körülményeit.

Gyakori vendég voltam ezen az ocsmány helyen, bármennyire undorodtam is tőle; tudtam, nekem kell a bűnözők közé mennem, nem várhatok arra, hogy ők sétáljanak el hozzám.

Éppen egy betörőbanda után nyomoztam Guillotin apónál, természetesen álöltözetben. A rendőrség razziázott, elállták a bejáratot és sorra leigazoltatták a jelenlevőket. Nem sokat teketóriáztak, akinél nem volt igazolvány vagy papírjukat gyanúsak találták, azokat kettesével egymáshoz kötözték és kiterelték. Álöltözetemben persze én is a gyanúsak közé kerültem, s egy Lapierre nevű tolvajjal kötöztek össze.

- Tudsz jól futni? - kérdem tőle halkán.

- Tudok hát.

A menet befordult egy mellékutcába. A kabátujjamba rejtett kést előrántottam és átvágtam a kötelet.

- Rajta, Lapierre, rajta! - kiáltottam. Cselgáncssal a földre buktattam a mellettem lépkedő katonát, s rohantam egy keskeny utcán a Szajna felé. Lapierre a sarkamban.

Mire kiértünk a Szilfa rakpartra, nyomunkat vesztették. Lapierre örült, én nem kevésbé. Azért szöktettem meg, hogy a gyanúnak az árnyékát is eltereljem magamról, és bizalmába fogadjon. Azt reméltem, hogy megtudhatok a révén egyet s más. Lapierre szabad, de szemmel tartom.

- Ide hallgass - mondtam neki, mikor a fáradalmakat egy pohár bor mellett pihentük ki. - Én a te helyedben vagy az öltönyömet cserélném ki, de sürgősen, vagy nem viselnék hozzá ilyen elegáns nyakkendőt és harisnyát.

- Hát mit csinálnál?

- A Szajnába dobnám.

- Majd ha elment az eszem. Vadonatúj selyemharisnya!

Kabátját méregettem. Nyilván más is rejtőzik a tolvajzsebekben.

- Mért nem dobod te a Szajnába a harisnyádat? - folytatta Lapierre.

- Gondolod, hogy az én lábamra ráférne a női selyemharisnya? - És felhúztam a nadrágom szárát. - Különbö is nincs nálam semmi - folytattam. - Azonnal túladtam a szajrán.

Szó szót követett. Lapierre azt mondta, találkozója van a haverokkal a Maubert téren egy vendéglőben. Tüstén kaptam az alkalmon.

- Ide hallgass, meghívlak vacsorára. Tele vagyok steksszel. És ha valami kiadós munkát tudtok, beszállnék.

Láttam a tekintetén, hogy gyanakszik, de a meghívást elfogadta.

A vendéglőben már várták a társai. Alighogy beléptünk, észrevettem, hogy Lapierre jelt ad, legyenek résen. Leültünk, megrendeltem a vacsorát, sertéssültet, sajtot, bort, egy-két célzást tettem a közös munkára, ők eleresztették a fülük mellett és én a számlát kértem. Négy frank ötven centime-ot tett ki.

A zsebembe nyúlok, izgatottan kotorászok, aztán kiabálni kezdek: - Az ötfrankosom! Eltűnt az ötfrankosom!

- Nézze csak! Engem ezzel az ócska trükkel át nem ráz - mondta a vendéglős. - Ha magánál nincs pénz, fizessék ki a számlát a cimborái.

- Nálam nincs pénz - mondta Lapierre. - Engem ő hívott meg.

- Tőlem meg ellopták az ötfrankosomat. Mikor beültem, még megvolt.

- Vagy fizet, vagy póruul jár! - A vendéglős hangja fenyegetett.

- Azt mondta, tele van steksszel - mondta Lapierre.

- Na mi lesz? - kérdezte a vendéglős. - Ha azt hiszi, hogy könyörögni fogok magának, hát téved. Utoljára kérdezem: fizet vagy nem?

- Miből fizessek, ha megloptak. Itt loptak meg!

- Ki lopott meg téged? - ordított Lapierre egyik haverja. A verekedés kirobbant. A felbőszült vendéglős a szomszédos őrszobára szalasztotta a csaposlegényt. A rendőrség ott termett, lefűlelte a dulakodókat. Lapierre észbe kapott és el akart inálni, de a csapos elkapta. - Tolvaj! - ordította torkaszakadtából.

Az egész kompániát bekísérték - természetesen engem is velük együtt. Veszélyes betörőbanda került kézre orgazdástól.

1812 nyarán egy Hotot nevű tolvaj, aki egy ideig besúgója volt a rendőrségnek, mielőtt még én odakerültem volna, megjelent nálam, és kérte, fogadjam fel a saint-cloud-i ünnepélyre. Köztudomású, hogy Saint-Cloud hatalmas parkjával egyike Párizs legszebb kerületeinek.

Az ünnepségre mindig nagy tömeg verődik össze. A zsebesek ilyenkor aratnak. Pénteki nap volt, mikor Hotot egyik emberem kíséretében beállított hivatali szobámba. Gyanakodva fogadtam, mert nemrégiben éppen én szolgáltattam olyan felvilágosításokat, amelyek miatt bíróság elé került, de kimosta magát. Semmit se tudtak rábizonyítani.

Talán azért közeledik most hozzám, hogy gyanakvásomat elaltatva átejtsen ez volt az első gondolatom. Persze mit se árultam el belőle. Azt mondtam neki: alkalmazom: Felvillanó tekintetéből olvastam ki, hogy át akar ejteni. Megbeszéltük: vasárnap két órakor kimegy Saint-Cloud-ba. A nagymedence környékén figyel, és személyleírást ad nekünk azokról a zsebesekről, akiket felismert.

Nekem akkoriban mindössze két ember volt a kezem alatt. Vasárnap kimentem velük Saint-Cloud-ba. A megbeszélt helyre érkeztem. Kerestem Hotot-t. Fel-alá sétáltam, nézelődtem, de Hotot-nak se híre, se hamva. Végül másfél órai várakozás után türelmemet veszítve egyik segédemet a Nagy alléra menesztettem azzal az utasítással, vegye alaposan szemügyre az ott

sétáló tömeget, hátha felfedezi Hotot urat, akinek pénteki buzgalmát és a vasárnapi pontatlanságát felettébb gyanúsnak találtam.

Segédem egy óra múlva tért vissza; sem a sétányon, sem a parkban nem találta meg emberünket. Alighogy befejezte a jelentését, lihegve, verejtékezve megjelent Hotot.

- Kiszúrtam hat zsebest, de észrevették magukat és elpucoltak. Micsoda fogás lett volna! No, de ami késik, nem múlik.

Úgy tettem, mintha készpénznek venném hazudozását. Hotot együgyűségében azt képzelte, ugyanolyan ostoba vagyok, mint ő. A nap túlnyomó részét együtt töltöttük, csak este váltunk el. Bementem a helybeli csendőrségre, ahol megtudtam; többrendbeli óra- és pénztárca lopást jelentettek be. A lopások a park egészen más helyén történtek, mint ahol mi figyeltünk. Most már bizonyosra vettem, amit kezdettől fogva gyanítottam: Hotot azért irányított bennünket a nagymedence környékére, hogy a park másik részében zavartalanul zsebelhessen.

Olyan barátságosan viselkedtem Hotot-val, hogy bizvást remélhette, megint megismételheti a saint-cloud-i fogást. Én pedig vártam az alkalmat, hogy kelepcébe csaljam.

Egyik reggel a Saint-Marceau negyedből ballagtam hazafelé Gaffréval. (Akkor még a rendőrség szolgálatában állt.) Eszembe jutott, nem ártana váratlanul meglátogatni Hotot barátunkat. Szóltam Gaffrénak, tartson velem. Azt mondta, jól van, és bekopogtunk Hotot ajtaján.

Elálmélkodott, mikor meglátott bennünket.

- Nocsak! Ilyen korai látogatás!

- Ne csodálkozz. Azt gondoltuk, iszunk egyet hármásban. Mit szólsz hozzá?

- Az a kérdés, ki fizeti?

- Én. Ma éjjel jó fogást csináltam! - füllentettem.

- Hátha így áll, Isten hozott titeket. - És bebújt az ágyába. - Hol az itóka?

- Gaffré majd lemegy érte.

Pénzt kotortam elő és Gaffré markába nyomtam.

Beszélgetni kezdtem Hotot-val az időjárásról, semmiségekről, s közben alaposan körülnéztem a szobában. Hotot kimerültnek látszott, mint az olyan ember, aki későn került ágyba. Ruhadarabjai szanaszét, nadrágszárán, redingote-ján az éjszakai zápor nyomai. Kiváltképpen a cipőjén akadt meg a szemem: szürkés sár tapad rá. Egyelőre beértem annak a megállapításával, hogy Hotot késő éjjel vagy éppenséggel hajnaltájt verődött haza.

Megittuk a bort, elbúcsúztunk, s én közben egyre azt forgattam az eszemben: merre járhatott Hotot az éjjel? Mit csinált? Egyedül dolgozott vagy ami az éjjeli munkánál valószínű, valamelyik banda tagja?

Délben szokás szerint jelentést tettünk Henry úrnak éjszakai megfigyeléseinkről. Jelentésünk csöppet sem volt érdekes, egyetlen szóban össze lehetett volna foglalni: semmi.

- Ej, ej, micsoda derék, becsületes emberek laknak a Saint-Marceau negyedben - mondta Henry úr. - Jobban tettem volna, ha a Saint-Martin körútra küldöm magukat. Ólomtolvaj uraságok ismét akcióba léptek, s éjszaka ugyancsak szorgalmasak voltak, több mint két mázsa ólmot emeltek el az építkezésekről. Az őr, aki üldözőbe vette, de elcsípni nem bírta vagy nem merte őket, azt állítja, négyen voltak. A lopás akkor történt, mikor az a nagy zápor zuhogott.

- A zápor idején? A kutyafáját! Akkor az egyik tettest ismerjük.

- Ki az?

- Hotot.

- Aki régebben a rendőrségnél volt, és az alkalmaztatását kéri?

- A saját személyében.

Elmondtam Henry úrnak a reggeli megfigyeléseimet. Ő is bizonyosra vette, hogy igazam van. Így hát azonnal nekiláttam, hogy feltevéseinket kétségbevonhatatlan tényekkel támaszthassam alá.

Azonnal a helyszínre siettem, s a körzeti rendőrtiszttel megvizsgáltuk a nyomokat.

- Ez itt megvasalt cipőt hordott - mutattam a többinél mélyebb nyomokra.

- Igen - mondta a rendőrtiszt. - Világosan kivehető.

Felbukkant előttem Hotot sáros cipője. Úgy emlékeztem, hogy azon is vas van.

Csakhogy bűnjelnek ennyi nem elég; Hotot ravasz fickó. Körömszakadtáig tagadni fog, s mi nem tudjuk rábizonyítani a lopást. Először mindenestre meg kell győződni, hogy a nyomok valóban az ő cipőjétől erednek. Mégpedig tudta nélkül kell megbizonyosodni róla, hogy aztán gyanútlanul belesétáljon a kelepébe.

Gyorsan előkészítettem a tervemet.

Először is egy nagy pástétommal beállítottunk Hotot-hoz. Ismét Gaffréval mentem el hozzá. Vadul dörömböltünk az ajtaján.

- Gyere már, te déligalvó, te világlustája! Mi vagyunk meg egy nagy pástétom.

Hotot kibújt az ágyból. Az ajtóhoz csoszogott, kinyitotta, mi meg úgy botorkáltunk be, mintha alaposan felöntöttünk volna a garatra.

Amíg én kicsomagoltam a pástétomot, s Hotot az álmat dörzsölte ki a szeméből, Gaffré egy bűvész ügyességével tüntette el a kalapja alá Hotot fél pár cipőjét.

- Hol az evőeszköz?

- A fiókosszekrényben.

Hotot végigdőlt az ágyon.

- Másodszor vertek fel a mai napon.

- Valld be, hogy érdemes volt. - Hirtelen a fejemhez kapok, mint akinek felötlött valami.

- A teremburáját! Az asszonynak megígértem, hogy ma korán megyek haza. Ha hiába vár, kikaparja a szemem.

Gaffréra néztem segélykérően.

- Előbb eszünk - jelentette ki az ínyenc Gaffré.

- Rendben van, együnk előbb!

Hotot ágya volt az asztal. Mikor bekebeleztük a pástétomot, Gaffré szedelőzködött.

- Na végre kettesben maradtunk - mondja Hotot elégedetten. - Mondd csak, barátom, mikor lesz hely a rendőrségen ennek a szegény Hotot-nak?

- Ne türelmetlenkedj! Türelem rózsát terem.

- Szólhatnál egy-két szót az érdekemben Henry úrnál. Tudom hallgat rád.

- Mostanában nem megy könnyen. Igaz, hogy akit fölvesznek, azt meg is fizetik tisztességesen. Ha valami jó fogást hoznál, akkor persze...

Hotot-n látszott, hogy töri a fejét.

- Hej, ha bekerülhetnék a rendőrségre. Tizenkét vagy tizenöt százast is megkapnék. Micsoda tippeket adnék én. Most is tudok egy betörésről - folytatta -, Henry úr megőrülne neki.

- Hát örvendeztesd meg. A te érdeked!

- Hárman vannak Berchier, tudod, akit Bicêtre-nek hívnak, Caffin és Linois.

- No és?

- Ha többet mondok, bekerülök?

- Be hát.

Hotot-nak erre a lehetőségre olyan virágos kedve kerekedett, hogy már attól tartottam, kibújjik az ágyból. Csak azt ne tegye! Mi lesz, ha a cipőjét keresi. Hamarosan megtudtam, hogy az imént említett három jómadár vitte el az ólmat, Hotot azt is beköpte, hol fülelhetjük le őket.

Nemsokára megjött Gaffré, egy fél üveg pálinkát is hozott, Annette küldte.

Azzal búcsúztam el Hotot-tól, hogy megyek Henry úrhoz jelentést tenni. Kint az utcán Gaffré odasúgta nekem.

- Bizonyos, hogy ő. Megvizsgáltam, a nyomok egyeznek. Az az erős bemélyedés a sárban... Ott ereszkedett le az ablakból.

Hotot szándéka a napnál is világosabb volt, először is hasznot húz a betörésből, aztán cinkosait feladva be akar kerülni a rendőrséghez, ahol nyilván tovább folytatná mocskos üzleleit. Arra gondoltam, sokkal inkább rászolgált a büntetésre, mint az a három nyomorult, aki segédkezett neki, s akiket elárult.

Cspadát állítottam Hotot-nak.

Még aznap a következő megbízást adtam neki: beviszünk a fogdába egy tolvajt, akiből ki kellene szedni egyet s mást. Hotot-t le fogják fülelni, s ő a sítten beszéltesse az ürgét.

Elmagyaráztam a teendőket.

- A Montmartre körúton, a Varieté Színházzal szemben beülsz abba a kis kávéházba.

- Brunet. Ismerem!

- No, hát ott a helyiség végébe ülj le. Egy palack sört rendelsz, és amikor Mercier főfelügyelő két nyomozója bejön... Megismered őket?

- Én ne ismerném meg? Még csak az kéne!

- Hát akkor jó. Ők bejönnek, te pedig magadra mutatsz. Érted, hogy össze ne tévesszenek mással.

- Persze, hogy értem.

- Mert az kellemetlen lenne, ha helyetted egy jámbor polgárt vinnének el.

- Légy nyugodt, nem lesz tévedés. Ott ülök és megadom a jelt.

- Az ujjaddal a mellekre böksz.

- Mondd csak, zöldfülűnek nézel?

- Dehogyan. Csak azt akarom, hogy minden rendben menjen.

- Rendben fog menni.

- A nyomozók a fogdába kísérik, hamarosan behozzák a te pacádat. Fontos, hogy te előbb legyél ott. Hogy ott lásson, mikor őt behozták. Két-három órát töltesz a fogdában és kész.

Vigyorgott, és oly készségesen parolázott velem, hogy egy pillanatra megesett rajta a szívem. De aztán elárult cinkosaira gondoltam, s arra a kettős játékra, amit űz.

Hotot beült a kávéházba, és mihelyt a két nyomozó benyitott, megbeszélésünk szerint mutatóujjával a mellére bökött. Azok egyenest odamentek hozzá, a papírjait kérték. Hotot kijelentette: nincs igazolványa.

- Ebben az esetben felszólítjuk, jöjjön velünk.

És máris közrefogták, bekísérték a fogdába.

Hamarosan lefűlelték három bűntársát is. A keresztkérdések és a bizonyítékok súlya alatt - Hotot alaposan tájékoztattott, és az orgazdát is kinyomoztuk - nem tagadhattak, de mindhárman Hotot-t nevezték meg felbujtóként. Egytől egyig fegyenctelepre kerültek.

Ez a betörés nem volt nagyszabású. Említésre méltóvá csupán Hotot aljassága teszi, ezért foglalkoztam vele részletesen. Ha hosszabban időzöm egy-egy bűneset leírásánál, nemcsak azért teszem, hogy a gyakran visszataszító valóságot bemutassam, hanem azért is, hogy viszolygást ébresztve az olvasóban, meggyűlöltessenem vele a bűnt.

Néhány bűneset

Egy Ouasse nevű fiatalember, aki nemrég szabadult a börtönből, azzal jelentett fel három embert, hogy ők a tettesei a nagy port felvert saint-germain-i, Auxerrois utcai rablásnak, amelyet a feljelentést megelőző este követtek el. A helyszíni vizsgálatot én folytattam, bizonyos nyomok a feljelentőhöz vezettek, és hamarosan rájöttem, ő is részt vett a rablásban. Büntársként újra börtönbe került. Ez a megrögzött feljelentgető a fogságból koholt feljelentéseket küldözgetett a királyi ügyésznek, ami miatt végül is meghosszabbították büntetését.

Ouasse apját közben letartóztatták. A nyomorult a börtönből apja ügyét súlyosbító vallomást küldött nekem. A terhelő adatokra hivatkozva kérte, járjak közbe, hogy kegyelmet kapjon. Az adatokat kötelességemhez híven át kellett adnom a vizsgálóbírónak, de Ouasse-ra azóta is csak mindig undorodó felháborodással gondolok.

Tisztségemben hathatós fegyvertől fosztottam volna meg magam, ha kíméletlenül neki támadok a tolvajoknak, és minden együttműködést visszautasítok velük. Vadásztam rájuk, de olykor a törődés látszatát keltettem. Szándékosan hagytam meg őket ebben a hitben, amely ugyan ellenem sok rágalomra adott alkalmat. A többség azt képzelte, hogy a nyilvánosság előtt az alvilág ellensége vagyok, de a szívem mélyén feléje húzok. Egyik-másik betörő, zsebes valósággal sajnált, hogy a hekus mesterségét folytatom, holott ők maguk is segítettek a nyomozásnak.

A hivatásos tolvajok, betörők közt alig akadt olyan, aki besúgással vagy más módon örömet ne segített volna a rendőrséget. Szolgáltatásaik fejében büntetlenséget vagy legalábbis kíméletet reméltek. Akiknek legtöbb volt a félni valójuk, azok voltak a legkészségesebb besúgók.

Hadd idézzem fel Boucher esetét. Ez a Boucher, más néven Poignon a fegyenctelepről szabadult. Azóta újabb bűntényben volt ludas, és már három hete jártam a nyomában, mikor a Saint-Antoine utcában az Aranykéz kocsmában összeakadtam vele.

Egymagam voltam, ő népes kompániában, ha megpróbálom letartóztatni, szinte bizonyos, hogy elszalasztom, mert verekedni fog, és a társai támogatják. Boucher valamikor a rendőrségnek dolgozott. Arra gondoltam, ezen a ponton fogom megkönyékezni. Barátságos mosollyal egyenest az asztalához mentem.

- Nicsak, Boucher. Hogy vagy, öregfiú?

- Maradhatósan. Igyál már egy pohárral.

Leülök, iszom, aztán odahajolok hozzá.

- Szeretnék négyszemközt beszélni veled.

- Szívesen, fiam.

Feláll, én karon fogom.

- Emlékszel arra a matrózra, aki veled volt a láncon?

- Arra a kurta lábú, apró emberre? Hogyne emlékeznék.

- Ráismernél?

- Akár a tulajdon apámra. A tizenhármas padra volt láncolva, most is magam előtt látom, ahogy a *duggatóját* szerelte (gyűrű alakú párna, amit a fegyencek a lábbilincsükre szerelnek, hogy fel ne sebezze őket).

- Lefüleltem valakit, de nem vagyok biztos, hogy ő az. Bevittem a rendőrségre, és, ahogy kijövök onnan, meglátlak téged. No gondolom magamban, ez az én emberem. Boucher majd megmondja, hogy az igazit kaptam-e el vagy sem.

- Szívesen segíték, fiam. - S odaszólt a cimboráinak. - Várjatok, hamarosan jövök. Csak elugrom ide a szomszédba.

Az őrszoba elé érkeztünk. Udvariasan betessékeltem magam előtt. Körülnézett a helyiségben, de sehol se látta az őrizetbe vett embert.

- Hol az az atyafi, hadd szaglászom körül!

Az ajtó közelében álltam. A falon, nem messze Boucher-től egy tükördarabon akadt meg a szemem.

- Nézz csak bele, onnan meglátod.

Belenézett, s felém fordult.

- Hé, te, én csak a saját képemet látom ebben a tükörben. Akit lefüleltél, az hol van?

- Téged füleltelek le öregem. A letartóztatási parancs itt a zsebemben. Akarod látni?

Boucher káromkodott.

- Szemesnek áll a világ - csak annyit feleltem rá.

Ha a bűnügy felderítése elé akadályok tornyosultak, a markecolók talán a tolvajoknál is hasznosabbak voltak. A nők általában értenek ahhoz, hogy megkönyékezzék az embereket. Ez a tulajdonságuk a nyomozásban a férfiak fölé emeli hasznosságukat. A simulékonyság ravaszsgal párosul bennük, és tapasztalatom szerint általában nagyon kitartóak. Őket nem fogadja olyan gyanakvás, mint a férfiakat. Ügyesen összebarátkoznak a házmesternékkal meg a cselédséggel. Fecsegésükkel közlékenységre biztatnak, de ők maguk a szószaporítás ellenére zárkóztak maradnak és szinte észrevétlenül szedik ki a fontos tudnivalókat. A testi erőn kívül a titkos rendőr valamennyi kívánatos tulajdonsága meg van bennük.

Henry úr gyakran vette igénybe szolgálataikat, és ritkán csalódott fortélyosságukban. Főnököm példáját követve én is sokszor dolgoztam női besúgókkal, és csaknem mindig meg voltam velük elégedve. Csakhogy a női besúgók álnoksága általában a férfi spiclikén is túltesz, ezért állandóan résen kellett állnom, nehogy átejtessenek. Az alábbi történet példázza, hogy éberség híján rajta vesztettem volna.

Kijártam két női tolvaj szabadon bocsátását azzal a feltétellel, hogy hűségesen szolgálják a rendőrséget. Már régebben is dolgoztak a rendőrségnek, mégpedig ügyesen, de fizetést nem kaptak, kénytelenek voltak lopni, tetten érték őket és börtönbe kerültek. Ezt a fogságot rövidítettem én meg és némi juttatást is kijártam nekik szolgálataikért. Sophie Lambert és a Domer nevű nőszemély vagy a szép Lise, ahogy az alvilágban emlegették, attól kezdve állandó összeköttetésben állt velem.

Egy délelőtt azzal állítottak be hozzám, hogy le fognak buktatni egy Tominot nevű bűnözőt, akit a rendőrség már régóta keres. Azt mondták, az imént együtt villásreggeliztek, és estére találkozót beszéltek meg egy Saint-Antoine utcai vendéglőben. Máskor talán bedőltem volna nekik, de ezúttal tudtam, hogy Tominot lakat alatt van, én magam tartóztattam le előző este. Így hát aligha ülhettek vele az imént a villásreggelinél. De kíváncsi voltam, mit akarnak elérni ezzel a szédelgéssel, és kijelentettem, elmegyek a találkozóra. Meg is jelentem, s két hölgyemmel együtt vártam Tominot-t. Tíz óra tájt Sophie türelmetlenkedni kezdett. A söntésben, a csaposlegénynél érdeklődött, nem kereste-e őt egy férfi.

- Az, akivel együtt volt itt délelőtt? Itt járt alkonyat előtt - mondta a csapos. - Üzenetet is hagyott, csak kiesett a fejéből. Azt üzeni, hogy ma este nem ér rá, holnap találkozni.

Rögtön észrevettem, a csaposlegényt betanították a mondókára, de óvakodtam elárulni, hogy átlátok a szitán. Ezért csak amiatt dohogtam egy keveset, hogy annyi időm kárba veszett. - Sebaj majd másnap - mondták ők.

Egy álló hétig minden este különböző helyeken vacsoráztattam meg őket. Tominot-nak mindig el kellett volna jönnie, de soha nem találkoztunk vele. Végül, január 6-án fogadkoztak, hogy ezúttal magukkal hozzák. Tominot megint csak nem jött. Végighallgattam a kifogásaikat. Oly meggyőzően bizonygatták, miért maradt el ismét, hogy igazán nem haragudhattam meg. Nem is haragudtam, sőt úgy mutattam, igen elégedett vagyok buzgóságukkal. Bizonyságul, hogy csöppet sem neheztelek, Háromkirályok ünnepe lévén, meghívtam őket a szokásos gyümölcstortára.

Hozták a tortát. Felvágtuk. A szerencsét jelképező babszem Sophie tányérjába került, ő lett a királyné. Ettünk, ittunk, nagyokat nevtünk, már búcsúzkodásra került a sor, amikor eszünkbe jutott, hogy jó lenne egy kis konyak, de az itteni csak a vásár csarnok rakodómunkásainak való. Felajánlottam, hogy hazuról hozok egy üveggel. A két hölgyem lelkemre kötötte, siessek. Néhány perc, s már vissza is tértem egy fél üveg konyakkal. A palack egykettőre kiürült.

- Látjátok, milyen jó fiú vagyok. Tehetnétek ti is egy szolgálatot nekem.

- Akár kettőt is - kiáltott Sophie. - Csak ki velem.

- Egyik emberem lefűlelt két tolvajnót. Feltételezhető, hogy a lakásukon sok szajrét rejtegetnek, de nem tudjuk, hol a lakásuk. Jelenleg a Szent János-piac melletti őr szobában vannak. Menjete oda és próbáljátok kiszedni belőlük, hol laknak. Amilyen furfangosok vagytok, hamar átrázzátok őket.

- Légy nyugodt, meglesz. Tudod, hogy a világ végére is elmennék a kedvedért - mondta Sophie.

- Én is - kontrázott a szép Lise.

- Akkor hát adjátok át ezt az üzenetet az őrmesternek, hogy tudja, mihez tartsa magát.

Gyorsan megírtam az üzenetet, borítékba tettem és átadtam nekik.

A történet folytatását a rendőröktől hallottam. Az őr szobába Sophie lépett be elsőnek, s átnyújtotta a levelet az őrmesternek.

- Látom, itt van mind a kettő - mondta az őrmester. - Káplár, kísérje át a két hölgyet a főkapitányságra.

A parancsot az én rendeletemre adta ki; mikor hazaszaladtam az itókáért, ugyanis a következő utasítást küldtem az őrmesternek:

„Sophie Lambert és Lise Domer nevű nőket, akik rövidesen megjelennek az őr szobában, be kell kísérni a főkapitányság fogdájába.”

Másnap meglátogattam őket.

- Mit szóltok a tréfámhoz? - érdeklődtem.

- Nem rossz - mondta Sophie. És kényszeredett mosollyal tette hozzá: - Megérdemeltük. Aztán Lise-hez fordult.

- A te ötleted volt. Gondolhattuk volna, hogy túljár az eszünkön.

- Mennyi lesz? - kérdezte Lise.

- Egy hónap.

- Egy hónap! Semmiség! - vonta meg a vállát Sophie.

Ez a Sophie Lambert megrögzött tolvaj. Tízestendős kora óta gyakorolta a mesterséget. Huszonöt éves korára már életének egyharmad részét különböző börtönökben töltötte el. Főként azokat a házakat látogatta, ahol bútorozott szobákat adtak ki. Bámulatos ügyességgel játszotta ki a portások éberségét és kifogyhatatlan volt a kibúvókban és ürügyekben. Ha egyszer bejutott, mindegyik emeleten gyors terepszemlét tartott. Amelyik ajtót nyitva találta, oda besurrant. Oly könnyű keze volt, hogy az alvó ujjáról észrevétlenül lehúzta a gyűrűt. Óra, ékszer, pénz pillanatok alatt eltűnt „vadásztarisznyájában” - így nevezte a rejtett zsebet köténye alatt. Ha a lakót ébren találta, udvariasan mentegetőzött, hogy tévedésből idegen szobába nyitott be. Ha a lakó közben ébredt fel, odarohant az ágyához: - Mimi, drágám, végre itt vagyok! Hadd csókollak meg!... - Ó, uram, bocsánat! Hát nem ez a tizenhetes szoba? A barátomhoz jöttem...

Elszánt volt és ötletes. Kétszer besétált ugyan a kelepcebe, de nem tudtam kifogni rajta. Mikor végül ismét tetten értem, ezt csakis a véletlennek köszönhettem.

Azon a napon hajnalban mentem el hazulról; a Châtelet téren szembetalálkoztam Sophie-val. Elfogulatlanul megszólított:

- Hova, hova ilyen kora reggel? Fogadok, hogy be akarsz „varrni” valakit.

- Meglehet aranyom, de biztos, hogy nem téged. No és te hová tartasz?

- Corbeil-ba, a nővéremhez. Megígérte, hogy elhelyez. Elegem van a sítből. Megjavultam. Iszunk egyet az örömére?

- Iszunk Sophie.

Bementünk egy italmérésbe. Néhány szót váltottunk, aztán fizettem.

- Na, isten veled, Sophie.

- Isten veled, Jules (így hívtak az alvilágban), és jó fogást.

Sophie ment előre, én bekanyarodtam az Haumerie utcába. Onnan rohantam tovább a Planche Mibary utca sarkáig, ahol elrejtőzködtem. Megláttam Sophie-t, amint a Pénzváltók hídja felé lépkedett. Olykor egy-egy pillantást vetett maga mögé. Nyilván attól félt: követni fogják. Tehát követni fogom - határoztam el. Átvágtam sebesen a Notre-Dame-hídon, és még időben érkeztem a Szajna-partra, nem vesztettem el a nyomát.

Sophie befordult a Dauphin utcába. Ott kell jegyet váltani a Corbeil felé induló kocsikra. Benyitott a postakocsi irodájába, de valami azt súgta nekem, csak azért ment be, hogy engem félrevezessen. Amíg elrejtőzve figyeltem a bejáratot, fiáker jött felém. Intettem a kocsisnak. Beültem és jó borraivalót ígértem neki, ha ügyesen követünk egy nőt. Egy ideig várnunk kellett. A delizsánsz előállt. Az utasok beszálltak. No persze jól gyanítottam, Sophie nincs köztük. Kisvártatva azonban előbukkant, fürkészszerűen körülnézett, s aztán bekanyarodott a Christine utcába. Több házba is bement, de ahogy kijött, a járásán úgy láttam, még üres a vadásztarisznya. Végre, a La Harpe utcában nagy kosár fehérneművel a karján fordult ki a kapun Sophie. Ezúttal a Macon-Sorbonne utca felé tartott. Sophie vesztére, a Macon-Sorbonne zsákutca, lépcsős lejáróba torkollik.

Kiszálltam a kocsiból. A lejáróhoz rohantam, és ott elrejtőztem, mikor Sophie odaért, előpattantam. Ott álltunk egymással szemben. Láttam hókasznú lett, de a lélekjelenlétét nem vesztette el, rögtön kész volt a szöveggel.

- Hát engem alaposan cserbenhagyott a mosónőm. A postakocsihoz kellett volna kihoznia a ruhát. Elszaladtam hozzá, hát minden vasalatlan. Elvittem tőle. Egy barátnőm majd kivasalja, de többet nem dolgoztatok nála, az biztos. Miatta maradtam le a delizsánszról.

- Én is ilyenféleképp jártam. Megváltozott a tervem. A Chapèlle környékére indultam, aztán útközben találkoztam valakivel, aki figyelmeztetett, hogy a jómadarat errefelé találom meg.

- No, én megyek is - mondta Sophie. - Szeretnék minél előbb elutazni.

Mintha földbe gyökerezett volna mindkettőnk lába. A ruháskosárból panaszos sírás hallatszott. Felhajtottam a takarót. A ruha tetején két-három hónapos csecsemő feküdt.

- Aranyos kisbabád van - mondtam Sophie-nak. - Megmondanád, hogy fiú vagy lány?

- Na tessék, lebuktam - jelentette ki Sophie. - Ha majd megkérdezik, hogy min, azt mondom: képzeljétek, egy csecsemő buktatott le. Máskor, ha fehéreműt lopok, jól megnézem, mit viszek el.

- És ez az esernyő? - kérdeztem. - Ez is onnan való?

- Hiszen tudod, hogy Párizsban milyen sokat esik az eső. Most is lóg a lába.

- Igazad van, kár lett volna, ha ez a sok ruha megázik. És főként a csecsemő.

Sophie-t bekísértem a legközelebbi őrszobába. A gyereket azonnal visszavitték az anyjához. Az esernyő a bűnjelek listájára került.

Sophie egykedvűen fogadta a börtönbüntetést; minthogy mesterségét, a tolvajlást is természetes dolognak tartotta, úgy a fogságot, ha elkerülhetetlen volt, a mesterségével járó kockázatnak tekintette. Nem rettegett a börtöntől, sőt bizonyos szempontból elemében érezte magát. A görög Sappho példájára ő is vonzódott nőtársaihoz, és ezt a hajlamát a börtönökben jobban kielégíthette, mint máshol.

Különös, egyáltalán nem mindennapi jellemét egy esettel illusztrálom. Egy Gillon nevű nőt, akivel Sophie hosszabb ideje együtt élt, lopás miatt lefűlelték. Sophie falazott a lopásnál, de neki sikerült észrevétlenül elinalnia. Biztonságban volt, ellene semmi terhelő bizonyíték, csak hogy nem bírta elviselni, hogy elszakadjon barátnőjétől, és önként jelentkezett a rendőrségen. Mikor a bírói ítéletet, a két év elzárást kihirdették, valósággal boldog volt, két esztendeig barátnőjével lesz a börtönben.

Az alvilág női általában semmibe se veszik a börtönt. Számos esetben tapasztaltam, hogy barátnőjüket is megvádolták az egyedül elkövetett bűnnel, s az, jóllehet ártatlan volt, meg se próbálta ártatlanságát bizonygatni. Szinte kötelességének tartotta barátnőjét a börtönbe is követni.

Napóleon első bukása előtt, mikor a szövetséges hadak már erősen közeledtek Párizshoz, egy gazdag Palais Royal-beli ékszerész, Sénard meglátogatta egy jó barátját, Livry plébánosát. A derék plébános nagyon féltette a kozák hadaktól a templom kegyzereit és a saját kis vagyonát. Hosszas töprengés után úgy döntött, hogy elássza a féltett tárgyakat, és az ékszerész, aki sok pénzes polgárral együtt attól tartott, hogy Párizsban fosztogatást engedélyeznek az ellenséges csapatoknak, elhatározta: ő is hasonló módon helyezi biztonságba üzlete legértékesebb drágaságait. Úgy tervezték, hogy ugyanabban az üregben rejtik el az aranyat, a kegyzereket és a drágaköveket. De ki ássa meg az üreget? Az ékszerész még soha nem fogott ásót a kezében, satnya, beteges ember volt, a pap idős és gutaütésre hajlamos.

Moiselet apó, a plébánia kántora és egy személyben sekrestyése, maga a becsületesség. A plébános már régóta ismeri, kezeskedik érte. Moiselet apó inkább tőből vágatná le a karját, semhogy a máséhoz nyúljon. Megbízható, pontos, hallgatag ember. Ebben a válságos helyzetben ki másra eshetett volna a választás?

Moiselet éjszaka meg is ásta az üreget. A templom kegyszereit, a plébános vagyonkáját, valamint az ékszerész százezer tallér értékű drágaságot tartalmazó ládikáját hat láb mélyen hantolta el.

A plébános elégedett volt.

- Ez a derék Moiselet alapos munkát végzett. Remélem, kozák uraimék nem találják meg a rejtkehelyet, bármilyen jó is a szimatuk.

Az ellenség hamarosan elérte Livry-t, már Párizs környékét is ellepte. Temérdek fosztogatás történt, de a plébános minden este azzal a tudattal tért nyugovóra, hogy a rejtkehely érintetlen és Isten áldását látta ebben a kegyelemben.

Egy péntek hajnalon Moiselet feldúlt képpel robbant be a parókiára.

- Plébános úr! Végem van!

- Mi történt?

- Végem van, plébános úr! Inkább a torkomat metszették volna el!

- Beszéljen már! Mi a baj?

- Plébános úr, én felkötöm magam!

- Moiselet, ez nem keresztényhez illő beszéd. Hallja, ember, mi történt?

- Plébános úr, a rejtkehely!...

- Ó, uram, teremtőm! Értem már. Milyen csapás is a háború! Jeanneton! A cipőmet! A kalapomat! Siess!

S a plébános már kapja is magára a reverendáját.

- A plébános úr még nem is reggelizett - mondta a szolgáló.

- Kell is nekem most reggeli!

- Csak nem megy el reggeli nélkül? Tudhatná már, hogy gyomorfájás a vége.

- Azt mondtam, hozd a cipőmet!

- Hozom, de előre megmondom, hogy a gyomra...

- Elhallgass már! Koldusbotra jutottunk! Mindenemet elrabolták!

- Jézus Mária! Koldusbotra jutottunk. Plébános úr, siessen, hátha nem raboltak el mindent azok a bitangok.

A plébános a régi csúrhöz sietett. A sekrestyés közben elmesélte, hogyan fedezte fel a rablást. A fosztogatók alapos munkát végeztek. Moiselet apó porig volt sújtva, végül már a plébános vigasztalta.

Mikor Sénard Párizsban megtudta a hírt, nem vette olyan bizonyosra, mint öreg barátja, hogy a kozákok fosztották ki. Egy hétfői napon apró termetű, szikár férfi jelent meg Henry úr szobájában; sovány, mozgékony arcáról értelmesség és gyanakvás rítt le.

Az ékszerész röviden, logikusan adta elő a történeteket, s a következtetés, amelyet levont belőlük, nem volt valami hízelgő a kántor-sekrestyésre. Henry úr és jómagam is úgy vélekedtünk, könnyen meglehet: Moiselet a tettes.

- Sajnos, tárgyi bizonyítékunk nincs ellene - mondta a főnököm. - Pusztá gyanú alapján pedig semmit se tehetünk.

- Semmit! - kiáltott fel az ékszerész. - Mi lesz velem? Könyörgöm, uraim, segítsenek rajtam. Százezer frankot is megadnék annak, aki visszaszerelné gyémántjaimat.

- A dupláját is hiába ajánlja fel, ha a tolvaj óvatos.

- Uraim, kétségbeejtenek. Ekkora veszteséget nem bírok kiheverni. Tönkremegyek. Kérem, nagyon kérem, szánjanak meg.

- Mi mindent megteszünk, ami tőlünk telik - válaszolta Henry úr. - A reményt nem szabad teljesen feladni. Ha emberünk nem túl ravasz, s mi ügyes nyomozóval figyeltetjük, talán megkerülnek az ékszerek.

- Ó, be hálás lennék! Ötvenezer frankot is rászánnék.

- No, Vidocq, mi a véleménye? - kérdezte Henry úr.

- Nehéz ügy, de nem kilátástalan. Ha elvállalnám, talán eredménnyel járnék.

- Uram, új életet önt belém! - Az ékszerész a kezemet szorongatta. - A nyomozás összes költségeit vállalom. És ha megtalálja az ékszereket, én - erre szavamat adom - tízezer frank jutalomban részesítem.

Bár az ékszerész a remény növekedésével fordított arányban csökkenő jutalmakat emlegetett, megígértem, mindent megteszek, hogy az ékszerek előkerüljenek. Előzőleg az ékszerésznek és a plébánosnak panaszt kellett tennie Pontoise-ban, az illetékes rendőrségi körzetben. Sénard vallomása alapján a kántort letartóztatták, és kihallgatták, de kereszkérdésekkel se tudtak belőle vallomást kicsikarni. Minthogy ártatlannak mondta magát, és terhelő bizonyítékot nem találtak, az előzetes letartóztatás előbb-utóbb véget ér.

Ekkor küldtem egyik emberemet Livry-be. Katonaruhát viselt, bal karja fel volt kötve. Elszállásolási cédulája két napra Moiselet-hez szólt. A nyomozó úgy szerepelt, mintha kórházból jött volna ki, de alig hogy megérkezett Livry-be, leesett a lóról, és a polgármester intézkedésére gyógyulásáig marad kvártélyon Moiselet házában.

A kántor felesége, harmincas évek derekán járó tűzrólpattant menyecske, egyaránt kedvelte a hadfiakat és az itókát. Emberem buzgón tette neki a szépet és a borral se fukarkodott. Moiselet-né nagyon elégedett volt a kvártélyosával, s minthogy az írni is tudott, levelet mondott neki tollba a férjéhez. A levélben sajnos egyetlen olyan szó sem volt, ami nyomra vezethetne. Emberem hiába puhatolózott, Moiselet-né résen állt. Néhány nap múlva belátom, hogy nyomozóm, bár ügyes fickó, semmire sem megy velem.

Elhatároztam, hogy személyesen veszem kézbe a nyomozást. Házaló kereskedőnek maszkírozva először a Livry-vel szomszédos községeket jártam végig, aztán megérkeztem Livry-be. Társként egy hajdani tolvajnőt vittem magammal, aki tizenhat esztendő telt a börtönben, és szerény viselkedése, ájtatos arca miatt Apácának becézte az alvilág. A körmönfont Apáca valamennyi besúgónón túltett. Nála jobban senki nem értett a megkönyékezéshez. De hiába a tetszetős selyemholmik, sálak, színes gyapotok, hiába volt Apáca ékesszólása, bizalomkeltő ábrázata, Moiselet-né szilárd maradt, akár egy szikla. Jelleme minden próbatételt kiállt.

Úgy vélekedtem, csak az időmet vesztegetem a további kísérletezéssel. Elhatároztam, hogy hadmozdulataimat ezentúl egyenest a férjére irányítom. Zsidó vándorkereskedőből német

inassá alakultam át. Pontoise környékén kóboroltam azzal a céllal, hogy lefüleljenek. Úgy igyekeztem a zsandárok útjába akadni, mintha kerülném őket. Következésképpen megállítottak. Kérték az igazolványomat. Igazolványom persze nem volt, és bekísértek. A kihallgatáson a kérdésekre németes kiejtéssel néhány zagyva francia mondatot nyögtem ki, s a motozásnál meglehetősen sok pénzt és néhány különös tárgyat találtak a zsebeimben. A német káromkodás betetőzte a hatást. Addig is, amíg bővebbet tudnak meg rólam, hűvösre tettek, hogy udvariasságot tanuljak.

Terveim könnyebbik része sikerült, lakat alá kerültem. A börtönbe érkeztemkor a foglyok az udvaron sétáltak. A porkoláb közélük vitt, s így mutatott be:

- Hozok egy német atyafit. Hátha megértitek a makogását.

A rabok körülvettek: Bruder! - kiabálták és nevettek, hogyan tördelem a francia szót. Én meg szemügyre vettem őket. Az ékszerész személyleírása alapján hamarosan megismertem Moiselet-t, de a beszédmódja is elárulta; azzal a kenetes, édeskés hanghordozással beszélt, amely oly jellemző a kántorokra, sekrestyésekre.

Magam se tudnám megmondani, mire gondoltam, hogy ez a félig paraszt, félig polgár külsejű férfi tudatában van a gazfickóknak azzal a fogásával, hogy koros férfiak módjára öltözködve, egyszerű, jámbor embernek lássanak. Hosszú, vaskos orra nyergében pápaszem biggyeszkedett. Mogyorószínű kabátján nagy négyszögletes gombok. A kabáthoz polgár módra térdnadrágot, mintás harisnyát, és régi divatú, három sarkú díszkalapot viselt. Nyilván ő az, akit keresek, de azért meg akartam bizonyosodni felőle.

Beszédbe elegyedtem vele. Tört franciasággal magyarázgattam, hogy szeretem a bort. Húszfrankost vettem elő. A tenyerébe nyomtam, és az ujjammal mutattam: hozasson két palackot. Csakhamar hallottam a porkoláb hangját:

- Moiselet apó, felvittem magához két palackkal!

Semmi kétség, a mogyorószínű kabát és a háromsarkú kalap tulajdonosa Moiselet. Együtt ültünk az ágyán, koccintottunk. A palackok kiürültek. Moiselet, mint a kántorok általában, nem vetette meg az italt. Újabb két palackot hozattam, és Moiselet megkérte a porkolábot, hadd aludhassak mellette.

A húszfrankos útját egy negyvenfrankos is követte, s közben kiderült, hogy Moiselet beszél valamit németül, így hát kiönthettük egymásnak szívünket. Kitaláltam egy hosszú mesét. Gazdámval jöttem Franciaországba. Gazdám, egy nagyon gazdag osztrák marsall, komiszul bánt velem, megszöktem tőle. Az utazótáskáját is elemeltem. A táskában sok arany van. Bondy-ban, az erdőben ástam el.

Vallomásom nem hökkentette meg, sőt ettől kezdve még inkább megkedvelt. Én pedig most már biztos voltam benne, hogy pontosan tudja, hová tűntek Sénard úr gyémántjai.

Egyik este, miután jól bevacsoráztunk, arra tereltem a szót, milyen jó az élet a Rajnán túl. A sekrestyés felsóhajtott, aztán megkérdezte, van-e arrafelé jó bor.

- Ja, ja - mondtam. És aztán franciául: - Jó bor, szép kisasszonykák.

- Szép kisasszonykák is?

- Ja, ja.

- Bruder, mit szólnál, ha együtt mennénk?

- Ja, ja, persze, együtt menni. Örülni.

- Hát ha örülsz, együtt megyünk. Itt hagyom Franciaországot, az asszonyt. Az asszony vénecske.

Az ujjain mutatta, hogy Moiselet-né harmincöt esztendő. - A te hazádban keresek egy csinos kisasszonykát, tizenöt évest.

Moiselet többször szóba hozta a tervét: szeretne német földön letelepedni. Úgy láttam, komolyan gondol rá, de külföldre csak úgy mehet, ha kiengedik innen. Azt is megállapítottam, hogy nem vágyik viszontlátni hitvestársát. Ettől kezdve biztattam, szökjünk meg együtt. Most már szinte bizonyosra vettem, besétál a kelepçembe. Nyilván nem üres tarsollyal akar nekivágni Németországnak. Jól akar ott élni, s van annyi esze, hogy tudja, idős korára nem a szép szeméért kap tizenöt esztendő lányt.

Levelet írtam a királyi ügyésznek. Felfedtem a foglalkozásomat. Arra kértem, Moiselet-val együtt indítsanak útnak a fogházból, őt Livry, engem Párizs felé.

A rendelet hamarosan megérkezett. A foglár előző este tudatta velünk, hogy másnap indulunk. Előtte állt még az egész éjszaka, hogy Moiselet-t megerősítsem elhatározásában. Tulajdonképpen nem is volt szükség rá. Lelkesedve fogadta ajánlatomat, és úgy döntöttünk, az első kínálkozó alkalommal útközben megszökünk. Reggel, miközben útra készültünk, értésére adtam; szakmabelinek tartom. A fejét rázta, mint aki nem érti.

- Nagy kópé vagy te francia - és összegörbített ujjaimmal jeleztem a harácsolást. Vigyorogtam, és ő elmosolyodott, mint a szégyenlős leányzó, aki igent mond. A szenteskedő képmutató, Tartuffe mosolya volt ez.

Végre útnak indultunk. Meglehetősen vékony kötéllel kötözték össze bennünket. Társam óvatosan tudtomra adta, hogy nem lesz nehéz elszakítani. Többször is fülembe súgta:

- Nem hagysz cserben, ugye, nem... - s én visszasúgtam neki:

- Légy nyugodt, nem tágítok mellőled.

Elérkezett a döntő pillanat. Bozótos erdőréssz mentén haladtunk. Egy alkalmas helyen köteleinket átvágtuk egy rugóval. Átvetettem magam a sűrűtől elválasztó árkon. Moiselet oly fürgén követett, mintha tizenöt esztendő lányhoz illő legényke lenne. Az egyik csendőr lepattant a lóról, hogy üldözőbe vegyen, de a lovascsizmában, karddal az oldalán nehezebbre esett a futás, kiváltképpen olyan helyen, ahol ugrania is kellett. Míg átkászálódott az árkon, mi árkon-bokron túl voltunk, és nyomunk veszett az erdőben.

Keskeny ösvényeken eljutottunk a vaujours-i erdőbe. Moiselet meg-megállt. Körülnézett, majd egy bozótos rész felé tartott. Sűrű bokrok alól előhalászott egy ásót. Gyorsan felegyenesedett. Vagy húsz lépést ment előre. Egyetlen szót se szólt. Az egész ember csupa feszültség. Egy nyírfához értünk, amelynek néhány ága le volt törve. Moiselet fürgén nekilátott a munkának. Csakhamar széles, mély üreg tátongott a földben.

Hirtelen hanyatt vágódott. Nagyot sóhajtott megkönnyebbülten, s aztán közli, varázspálca nélkül kincset talált. Reszketett felindulásában. Attól tartottam, elájul örömeiben, de hamarosan összeszedte magát. Még néhányat lapátolt az ásóval, és előbukkant a ládikó. Moiselet lehajolt, kiemelte. Én is lehajoltam az ásóért. Megragadtam és kifogástalan francia nyelvre váltva a szót közlöm vele:

- Ha ellenállsz, szétverem a koponyádat!

Egy pillanatig úgy bámult rám, mint aki nem tudja, ébren van-e vagy álmodik, de vaskézzel megragadtam, s ő ráeszmélt, hogy nem káprázik a szeme.

Mikor a csendőrök tereltek bennünket, megígértem neki, hogy mellette maradok. Nem szegtem meg a szavam. Lépést se tágítottam mellőle, amíg a legközelebbi csendőrőrszobán át nem adtam. Menet közben váltig siránkozott:

- Végem van! Ki gondolta volna rólad! Olyan jámbor képed volt!

A sekrestyést hat évi börtönre ítélték.

Az ékszerész odavolt boldogságában, hogy visszakapta gyémántjait. Nyilván nagy gyakorlata lehetett az árleszállításban, mert az ígért jutalmat végül is ötezer frankra csökkentette, s ezt az összeget is - amelyből legalább kétezret tettek ki a költségeim - csak nagy nehezen tudtam kicsikarni belőle. Szerencsémre a nyomozás nem tartott nagyon sokáig. Végül én fizettem volna azért, hogy visszaszereztem a gyémántjait.

Az ékszerlopás kinyomozása után nemsokára egy éjszakai betörés ügyét bízták rám. A betörés Condé herceg palotájában, a Bourbon-palotában történt.¹⁰ Bár a kapussal váltakozva két ór vigyázott az épületre, a tettes észrevétlenül behatolt, s a palota értékes tükröknek tekintélyes része reggelre eltűnt. Az üveget oly ügyesen emelték ki a foglalatukból, hogy a munka szakértőre vallott.

A kárpitósokra vagy az üvegcsiszolókra gyanakodtam, de Párizsban mindkét szakmában kismillióan dolgoznak, és egyetlen általam ismert „mester” keze nyomát se fedeztem fel, így hát személy szerint senkit se foghattam gyanúba.

Izgatott az ügy. Kopóként kerestem a nyomokat. Mindenfelé puhatolóztam. Az első használható felvilágosítást egy szobrászműhely éjjeliőre adta, aki az Invalidusok sétánya közelében őrködött. Az ór hajnali három felé a műterem bejárata közelében halomba rakott tükrök mellett egy fiatalembert látott álldogálni. Kérdésére azt mondta: szállítás közben eltörött a saroglya, kénytelen volt a tükröket a műterem közelében lerakni. A fiatalember az őrré bízta a tükröket. Elment és két hordárral tért vissza. A hordárok felpakolták a tükröket, és a fiatalemberrel együtt elindultak az Invalidusok díszkútja felé. Az éjjeliőr szerint a kérdéses személy körülbelül huszonhárom-huszonöt éves lehet. A közepesnél alacsonyabb termetű. Arca meglehetősen csinos és sötétszürke redingote-ot viselt. A felvilágosításnak eleinte nem vettem hasznát, de csakhamar kinyomoztam, hogy egy hordár a betörés másnapján szép nagy tükröket szállított a Saint-Dominique utcai kis Caraman-palota első emeletére. Persze könnyen meglehet, hogy nem azonosak a Condé hercegtől ellopott tükrökkel vagy pedig ki tudja, hová szállították tovább a Caraman-palotából.

A hordár pontos leírást adott arról a személyről, aki a tükröket átvette. Elhatároztam, beszélek vele, és álláskeresés ürügyén állítok be hozzá.

Megfelelő öltözékben elsétáltam a Caraman-palotához. Felmentem az első emeletre. Az ajtó zárva: feltűnően csinos fiatalember nyitotta ki kopogtatásomra. Kérdésére, hogy mit keresek, átadtam neki egy ajánlólevelet. - Úgy hallottam, szakácsot keres, bátorodom ajánlkozni.

- Sajnálom, hogy hiába jött. Itt valami tévedés van, a levél nem nekem szól.

Valamennyi Ganymédeszt nem vitték fel az Olümposzra. A csinos fiatalember viselkedése, mozdulatai, beszéde, ruházata megértette velem, kivel van dolgom. Hirtelen hangnemet váltottam. Egész magatartásom azt sugallta, hogy magam is be vagyok avatva az ultra-filantropok rejtelmébe, s kifejtettem mennyire bánt, amiért nincs szüksége szolgálataimra.

---

¹⁰ Condé herceg a királyi család oldalági rokona, a Bourbon-palota a jelenlegi képviselőház. - A szerk.

- Ó, uram, szívesen maradnék önnel, akkor is, ha a felét fizetné annak, amit máshol megkeresek. Ha tudná, milyen szerencsétlen vagyok. Hat hónapja nem találok munkát, pedig négy mesterségem van. Szakács, szabó, kalapos és tükörcsiszoló.

- A tükörcsiszoláshoz is ért?

- Azt tanultam ki először, ahhoz értek a legjobban. Első helyen kellett volna említenem, de manapság semmi kereslet sincs benne.

- Talán adhatok magának néhány napi munkát. Iszik egy pohárral?

- Köszönöm szépen. Ó, uram, ön nagyon jó hozzám. Milyen munkáról van szó, ha szabad érdeklődnöm?

- Ami az első szakmájába vág.

- Nyugodtan rábízhatja, uram. Falitükör, állótükör, háromrészes toilettükör, mindegyiket szépen rendbehozom. Meg lesz velem elégedve.

- Nagyon szép tükreim vannak. Egytől egyig értékes darab, vidéki kastélyomban álltak, de felhozattam őket. Annyi mindent hall az ember a megszálló csapatok garázdálkodásáról.

- Mennyire igaza van, uram! Megnézhetném a tükröket?

- Persze, persze. Jöjjön csak.

Bementünk egy kisebb szobába, s én első pillantásra felismertem a Bourbon-palota tükreit. Áradozva magasztaltam minőségüket, kidolgozásukat, és dicsértem a mesterembert, aki olyan ügyesen szerelte le őket, hogy a foncsor nem sérült meg.

- Az a mesterember én vagyok, barátom!

- De uram, ez a szakmabelinek is becsületére válik.

- Pedig higgye meg, hogy én csináltam.

Tiszteletlenség lett volna tovább erősködni, és ráadásul hiábavaló is. Az első hitetlenkedő felkiáltásom viszont udvariasság számba ment. A fiatalember néhány utasítást adott, s meghagyta, hogy másnap korán jelentkezzem munkára.

- Ezeket a cirádákat el kell tüntetnie. Már nem divatosak.

Nem volt több mondanivalója, és én már mindent tudtam. Két emberemnek megadtam a személyleírását. Meghagytam nekik, ha elmenne hazulról, kövessék. Aztán megszereztem a letartóztatási parancsot, és egy rendőrtiszt kíséretében megjelentem a buzgó tükörgyűjtőnél, aki nem gondolta volna, hogy ilyen hamarosan viszontlát.

Első pillantásra nem ismert meg, de amikor figyelmesebben megnézett, kissé bizonytalan hangon mondta.

- Maga a szakács, ugye?

- Igen, uram! Szakács, szabó, kalapos, tükörcsiszoló és nyomozó, a szolgálatára.

Rémületében jó ideig egy szót se bírt kinyögni.

A fiatalembert Alexandre Paruitte-nak hívták. A tükrökön és két értékes aranyozott bronzszobron kívül - valamennyit a Bourbon-palotából zsákmányolta - még temérdek értékű tárgyat találtunk a lakásában. Paruitte bekísérését nyomozótársaimra bízom, de oly ügyetlenek voltak, hogy foglyuk útközben megszökött. Tíz nap múlva sikerült újra letartóztatnom, öfelsége Mehemed szultán követsége bejáratánál. Éppen be akart szállni egy török úr hintájába, amikor lecsaptam rá.

Máig se látom tisztán, hogyan tudta Paruitte egymaga végrehajtani a betörést, pedig nyilván egyedül dolgozott, mert a tárgyaláson, amelyen hat évi vasra ítélték, semmi nyom nem mutatott arra, hogy cinkostársa segédkezett volna neki.

Körülbelül a Paruitte betörésével egyidőben fosztották ki a Richelieu utcai Valois-palotát, ahol Boucu marsall lakott. Harmincezer frank értékű holmit vittek el. Úgyszólván mindent, ami a kezük ügyébe akadt. Az effajta alapos munka gyakran bajt hoz a tettesek fejére, mert sokáig elhúzódik; de ebben az esetben teljes biztonságban dolgoztak. A marsall pityókásan ért haza egy bankettől. Kinyitotta az ablakot, hogy lefekvés előtt kiszellőztesse a fejét, de az álomosság oly hirtelen tört rá, hogy az ablakot elfelejtette becsukni.

Kik lehetnek a hivatlan látogatók? - töprengtem. Annyi bizonyos, hogy személyüket nem lesz könnyű kideríteni. Egy valamit tudtam róluk: hallatlanul pimaszok voltak. A marsall úr kandallópárkányára ugyanis bizonyítványt helyeztek el arról, hogy a kegyelmes úr Franciaország legelső álomszuszékja.

Nyomok hiányában ösztönömre vagy inkább kopószimatomra bíztam magam. Felötlött bennem, hogy a betörők talán egy Perrin nevű orgazda kliensei közé tartoznak. Embereimmel figyeltem Perrin lakása és boltja környékét - a hatóság megtévesztésére ócskavaskereskedése volt. - Eltelt néhány nap, de egyik ügynököm se hozott eredményt. Úgy gondoltam, itt csak a csel segíthet. Saját magam nem környékezhettem meg Perrint, mert jól ismert. Egyik nyomozómat küldtem el hozzá, akire nem gyanakodhatott.

Emberem beállított Perrinhez, mintha vásárolni akarna. Válogatás közben a megélhetésre terelte a szót. Perrin felsóhajtott.

- Manapság nehéz jó üzletet csinálni - mondta.

- Nono, azért akad szerencsés flótás is. Például, akik a Valois-palotát kipucolták. Azoknak jól beütött. A díszegyenruha maga egy vagyon. A marsall huszonötezer frankot dugott el benne.

Emberemnek a lelkére kötöttem, hogy mikor ezt elmondja, figyelje Perrin arcát. Az orgazda oly kapzsi, hogy nem bír majd uralkodni vonásain; s ha még nem adott túl az öltönyön, oda lesz örömeben, ha túladott rajta, arcára kiül a csalódás keserve.

Az utóbbi lehetőség következett be. Perrin kékül-zöldült. Lerítt róla a csalódás. Kétségbeesése oly nagy volt, hogy nem bírt uralkodni magán és kitört belőle a kiáltás:

- Édes Istenem! Milyen szerencsétlen vagyok!

- Mi a baj? Talán bizony maga vette meg?

- Én, s bolond fejemmel továbbadtam.

- Tudja, hogy kinek?

- Tudom. Az olvasztárnak a Feydau közben. Az aranysújtások miatt kellett neki. Beolvasztja. Ahogy lefejt a sújtást, megtalálja a pénzt.

- Talán nincs még veszve minden. Ha az olvasztár tisztességes ember...

- Huszonötezer franknak fuccs! Mért is kellett úgy sietnem? Falba tudnám verni a fejemet.

- Én a maga helyében, még mielőtt a sújtásokat beolvasztanák, visszaszerezném az öltönyt. Ide hallgasson, ha akarja, elmegyek ahhoz a mókushoz. Azt mondom neki, hogy magának előnyös csereüzlet kínálkozik az öltönyre. Toldja meg az árát, akkor biztosan rááll.

Perrin kapott az ajánlaton, s a nyomozó nyomban jelentést tett nekem a történetekről. Ház-kutatási engedéllyel a zsebemben megjelentem az olvasztárnál, a sújtás még rajta volt az

öltönyön. Az egyenruhát átadtam a nyomozónak, aki elvitte Perrinhez. Amikor Perrin mohó kézzel utána nyúlt, hogy átkutassa, benyitottam hozzá a rendőrtiszt kíséretében. Temérdek lopott holmit találtak nála. A főkapitányságon előzetes letartóztatásba helyezték és kihallgatták, de vallomása semmi érdemlegeset nem tartalmazott.

Miután átvitték a Force-ba, meglátogattam, és keresztkérdések alá vettem, de ő megerősítette, amit a rendőrségen mondott: nem ismeri állandó ügyfelei nevét. Valami keveset mégis megtudtam tőle. Ezen a nyomon elindulva egy csomó embert előzetes letartóztatásba helyeztünk. A gyanúsítottakat sorra elvezettük Perrin előtt, s akit ő megjelölt, vád alá került. Huszonkét betörő akadt így horogra, köztük Bouchu marsall tolvaja is. Perrinre rábizonyosodott az orgazdaság, de tekintettel a rendőrségnek tett hasznos szolgálataira, a minimális büntetést mérték rá.

Sebillotte borkereskedő, Charenton utca 145 számú lakos panaszt tett a rendőrségen, hogy meglopták. Bejelentése szerint az ismeretlen tettesek este hét és nyolc óra közt hatoltak be a lakásába, és tizenkétezer frank készpénzt, két aranyórát és hatszemélyes ezüst étkészletet vittek el. A lakás ajtajának zárát és bent a szekrény- és íróasztalzárakat felfeszítették.

A bűntény körülményei oly meghökkentőek voltak, hogy a rendőrségnek kétségei támadtak Sebillotte úr igazmondását illetően. Engem küldtek ki a tényállás felderítésére, s a borkereskedővel folytatott beszélgetés után az a vélemény alakult ki bennem, hogy amit elmondott, megfelel a valóságnak.

Sebillotte jómódú ember. Háztulajdonos. Adóssága nincs. Családi élete rendezett. Semmi olyan okot nem láttam, ami önbetörésre készítette volna. Ez a feltevés azért merült fel, mert a betörés olyan egyénekre vallott, akik jól ismerik a lakást és a háziak életrendjét.

Beültem hozzá a bormérésbe.

- Mutassa meg a törzsvendégeket - mondtam neki.

Sorra megnevezte mindegyiket.

- Ezek a mindennaposak - mondta. - Aztán vannak még jó néhányan, akik csak hébe-hóba jönnek. Nagyjából kész is a leltár. No meg az idegenek, akik meggyógyították a feleségemet. Örül a lelkem, hogy az utamba kerültek. Szegény asszony már három esztendeje betegeskedett. Olyan orvosságot adtak neki, ami úgyszólván levette róla a bajt.

- Gyakran jártak ide?

- Amíg a feleségemet gyógyították, ide jártak étkezni, de mióta az asszony jobban van, ritkán látjuk őket.

- Miféle szerzetek? Nem lehet, hogy kipuhatolták?...

- Ó, uram! - kiáltott fel méltatlankodó hangon Sebillotte-né. - Ne gyanúsítsa azokat a talpig becsületes teremtéket, bizonyítékom van mellettük.

- Mondd el Vidocq úrnak - biztatta a férje.

- Tűzbe tenném a kezemet értük - kezdte az asszony. - Ma két hete lehetett, lakbérfizetés után. Én éppen összeszámoltam a pénzt, amikor az egyik asszony, az, akitől az orvosságot kaptam, benyitott. Nagyon jó orvosság volt, és ingyen adta, hiába erősködtem, semmit sem fogadott el érte. Gondolhatja, hogy én is igyekeztem meghálálni, amit értem tett és valahányszor eljöttek, megvendégeltem őket... Szóval bejött az asszony. Leültem magam mellé, és megkértem várjon egy kicsit, amíg számba veszem a pénzt; száz frankosával raktam magam elé halomba. Volt néhány ötvenfrankos is közte, a régebbi fajtából. Tudja, amelyikre az a nagy darab férfi,

állatbőrrel a vállán van rávésve. Kérdi tőlem a látogatóm: - Mondja csak Sebillotte-né, van még sok ötvenese ebből az eresztésből?

- Miért, talán nem jó? - kérdeztem.

- Nagyon is jó - felelte. - Ötven frank, az száz sout tesz ki, ugye?

- Annyit - mondtam én.

- No hát, az én uram száznegy sout ad magának darabjáért. Vidéken meg külföldön nagy kelete van ennek a fajta pénznek. Tegye félre! Ha akarja, este eljön az uram és átveszi.

Eleinte azt hittem tréfál, de este beállított a férjével együtt. Most már láttam, hogy komoly a szándékuk. Elővettem a pénzt. Találtam közte még háromszáz darabot abból a fajta ötvenfrankosból, és ő mindegyikért kifizette a felárat. Hát szóljon most uram, nem talpig becsületes ember az ilyen?

Munkáról ismerni meg a mesterét. Sebillotte-né elbeszélése nyomán felbukkant bennem a régi emlék; a cigányok trükkje a pénzbevételekkel. Vidéki körútjaikról nyilván Párizsba érkeztek. Megkértem Sebillotte-nét írja le külsejüket és szavai nyomán gyanúm bizonyossággá nőtt.

Sietve búcsút vettem a házaspártól, s ettől kezdve valamennyi barna ábrázat gyanús volt nekem. Ebben a lelkiállapotban mentem dolgom után a Temple körúton, mikor két cserzett bőrű arcon akadt meg a szemem. A két férfi a Kis Pipa nevű italozóban ült az ablaknál, s hirtelen megelevenedett előttem a malines-i vásár és Christian figurája. Igen ő az. Christian ült egyik emberével az ablak mögött. Ezt a jómadarat is ismertem.

Benyitottam a kocsmába, egyenest feléjük tartok, s a kezemet nyújtva Christiannak, azt kérdeztem tőle: - Hogy vagy, Corolin?

- Á, az én régi cimborám! - kiáltott örömmel.

Az asztalukhoz telepedtem. Régen nem láttuk egymást. Nem győztünk kérdezősködni. Christian azt akarta tudni, mért hagytam őket oly hirtelen faképnél Malines-ban. Kikerekítettem egy történetet, s ő elhitte vagy legalábbis úgy tett, mintha elhitte volna.

- Akár így volt, akár másként, az a fő pajtás, hogy ismét találkoztunk. Hej, hogy fognak örülni a többiek, ha meglátnak. Itt vannak Párizsban egytől egyig. Emlékszel még Betchére? A kis Betchére?

- A feleséged!

- Ő fog csak igazán örülni, ha meglát. Ha eljössz ide hat órára, mindannyiunkat itt találsz. Találkozót adtunk egymásnak. Innen megyünk a komédiába. Jössz te is velünk, ugye? Mondd csak, túl vagy már az estebéden?

- Még nem.

- Én se. Mit szólnál, ha elmennénk a Kapucinusokhoz?

- Jó menjünk.

A vendéglő, amelynek cégére egy püspök süveges szerzetes figurája volt, nagy népszerűségnek örvendett azoknak az embereknek a körében, akik a mennyiséget többre becsülik a minőségénél. A szombatot vagy vasárnapot sovány erszényből, mindenféle öltözékben, mindenféle hosszúságú szakállal, a részegség különböző fokán, felebarátainak megbotránkoztatása nélkül meg lehetett itt ülni. Az előnyökhöz, amelyeket a vendéglő nyújtott, még hozzá kell tennem a gazda tubákosszelencéjét, amely a pulton egy-egy szippantásra a vendégek rendelkezésére állt. Négy óra felé járt, amikor betelepedtünk a Kapucinusokhoz. Hat óráig hosszú az idő. Türelmetlenül vártam hogy visszamehessünk a kocsmába, ahol Christian társai gyülekez-

nek. Estebéd után visszatértünk a kocsmába, a kompániát ott találtuk: hatan voltak. Christian cigány nyelven szólt hozzájuk;

- Nem megyünk a komédiába! - kiabálták. - Itt maradunk!

- Igazatok van - mondta Christian. - A komédiát máskor is megnézhetjük. Igyunk!

Folyt a bor, a punci. Ittam, nagyokat nevettem, fecsegtem és figyeltem az arcukat, a mozdulataikat, a felvillanó tekintetüket, minden szavukat. Dolgoztam. Gondolatban elismételtem magamban azt, amit a Sebillotte házaspár mondott. Feltevésemet az ötven frankosokra alapoztam. Most már tudtam: Christian vagy a haverjai vitték el a pénzt és az értéktárgyakat. Milyen szerencse, hogy véletlenségből benéztem az italozóba. Csakhogy nem elég tudnom, kik követték el a bűntettet. Cselekedni is kell! A legközelebbi hely, ahol rendőrt találok, a Vidám Színház, egy ugrásra van. Megvártam, amíg a sok ital dolgozni kezdett a fejekben, s ahogy mondani szokás, duplán láttak. Ekkor elrohantam a Vidám Színházhoz. Megkerestem az ügyeletes rendőrtisztet, tudattam vele, hogy tolvajok társaságában vagyok, s megállapodtunk egy vagy legfeljebb két órán belül mindannyiunkat letartóztat.

Miután a rendőrtiszttel megbeszéltem a teendőket, sebtében visszamentem a kocsmába. A társaság olyan kapatos volt, hogy nem vették észre távolléteimet.

A virágos hangulat tíz órakor hirtelen véget ért. Rendőrök nyomultak a helyiségbe. A kijáratokat elállták. Bennünket egyenként megkötöztek, és a legközelebbi őrszobába tereltek.

A méltatlankodó Christian Hirschnek nevezte magát, s azt állította, hogy vándorkereskedő, de a házkutatás megtalálta nála Sebillotte úr monogramos ezüstkészletét. Most már nincs kibúvó, vallani kellett. Kiderült, Christian meg a felesége kezén tűnt el a Sebillotte pénze s a két aranyóra. A banda tagjainál is temérdek lopott holmit találtak.

A cigányokkal együtt engem is elfogtak. Szerepemet olyan jól játszottam, hogy se Christian, se a társai nem gyanakodtak rám. Sőt, hajdani gazdám úgy okoskodott: engem bizonyíték hiányában hamarosan úgyszintén kiengednek, ezért közölte velem, hol lakik a banda egy része, hogy értesítem őket a történetekről.

Éjfél tájt kihallgatás ürügyén elvezettek a fogdából és én egy raj kíséretében azonnal a cigányok tanyájára siettem. Bőséges bűnjelet találtunk ahhoz, hogy letartóztassuk őket.

A banda férfitagjait vasra, a nőket börtönbüntetésre ítélték. Sebillotte úr arany- és ezüstitárgyai megkerültek, de a pénz egy része odaveszett.

Sebillotte-né boldog volt. A cigányok orvossága valóban használt. A gyógyfőzetbe mártott borogatások enyhítették a szaggyűlést a lábában, s a visszakapott ezüstnemű és aranytárgyak is hozzájárultak gyógyulásához.

Váratlan találkozásom a cigányokkal saját magamat is meglepett, de a tizennyolc év alatt, amit a rendőrség bűnügyi osztályán töltöttem, több ízben is megesett, hogy a véletlen elém vezetett olyan embereket, akikkel mozgalmas fiatalságomban kapcsolatba kerültem. Némelyik találkozás izgalmas volt, némelyik jelentéktelen, s egyen jól mulattam. A sok bűneset után hadd szolgáljak egy kis mulatsággal az olvasónak.

Egy délelőtt éppen jelentést írtam, mikor azzal kopogtak be, hogy egy hölgy nagy fontosságú ügyben óhajt beszélni velem.

- Engedjék be.

Elegánsan öltözött nő pihegett elém. Selyemruha feszült kövér testén. Dupla tokája dagadó keble párnáin trónolt. Hurkaujjain aranygyűrűk fénylettek.

- Vidocq úrral beszélek személyesen?

- Igen, asszonyom. Miben állhatok a szolgálatára?

- Ó, nagyon fontos ügyben. Uram, öntől függ, hogy ne hánykolódjam álmatlanul az ágyamban, hogy visszanyerjem az étvágyamat, mert azóta se éjjelem, se nappalom. Kész istencsapás, ha valaki olyan érzékeny szívű, mint én. Ó, uram, hogy sajnálom én az érzékeny lelkeket, higgye el nekem, ennél terhesebb ajándékot nem oszthat az ég... Tudja, olyan okos volt, olyan jólnevelt... Higgye el, maga is szerette volna, ha ismeri. Szegény Pufikám!

- Asszonyom, megkérném, beszéljen világosabban. Sajnálám, ha hiába vesztegetném az időmet.

- Szüntelenül csak ő jár az eszemben.

- De hát miről van szó?

- Nem bírom... - Nincs erőm elmondani. - Kézításkájából nyomtatványt kotort elő. - Olvassa el!

- Az apróhirdetések. Asszonyom, itt valami tévedés van.

- Bár az lenne, uram, bár tévedés lenne! Könyörgöm, vessen egy pillantást a 32 740 számú hirdetésre. Én nem bírok beszélni róla - szeméből kibuggyantak a könnyek. - Milyen kegyetlen az élet!

Miközben a kövér hölgy szipákolva sírdogált, megkerestem a 32 740 számú hirdetést. Az elveszett tárgyak rovatában találtam. Látogatóm bőségesen megöntözhette könnyeivel.

„Elveszett egy hosszú selyemszórú kis uszár, füle lelógó, különös ismertetőjele: két piros folt a szeme felett. Pufi névre hallgat, csak baromfihúst eszik. Bánatos gazdája 50 frank jutalmat ad a becsületes megtalálónak. Turenne utca 23.”

- Asszonyom, mit tehetek én a Pufi ügyében? A kutyák nem rám tartoznak.

- Uram, Pufi rendkívüli kutya. Hogy mennyi ész szorult az én aranyos kis kutyusomba! Órák hosszat mesélhetnék róla. Mindenhová magammal vittem, a templomba is. Olyan csendben, mondhatnám ájtatosan hallgatott a drága, mintha értené. Sajnos, vasárnap is együtt mentünk misére, a karomon vittem, de mielőtt beléptünk volna a templomba, letettem a földre. Az ilyen apróságra gyakran jön rá a szükség, kicsit arrébb megyek, hogy zavartalanul végezze a dolgát, s mire megfordulok, hűlt helye. Szólítom: Pufi! Pufi! Eltűnt! Keresem a templom körül, kérdezgetem az embereket, de hiába. A misét is elmulasztottam izgalmamban. Hát most eljöttem magához Vidocq úr, és nagyon szépen megkérem, nyomoztassa ki, merre van az én Pufim. Mondja meg mibe kerül, és én kifizetem. És kösse lelkére az embereinek, ne bántalmazzák, mert ő szegényke nem tehet róla.

- Asszonyom, akár tehet róla, akár nem, ismétlem, ez az ügy nem tartozik az én hatáskörömbé. Ha mi eltűnt kutyák, macskák, papagájok után szaladgálnánk, ki tartóztatná le a bűnözőket?

- Rendben van, ha maga így beszél velem, én is ezen a hangon válaszolok. Vegye tudomásul, hogy a miniszter úr őexcellenciájához fordulok. Vegye tudomásul, hogy én kongreganista vagyok, engem tisztelnek, becsülnek...

Tekintetem megakadt a dudoron a lapockája alatt. És ez a felcsattanó hang. Hirtelen ráismertem, elnevettem magamat.

- Kinevet? - kérdezte méltatlankodva.

- Bocsásson meg asszonyom, hogy kibuggyant belőlem a nevetés. Az imént nem tudtam, ki ül velem szemben. Tehát ön nagyon sajnálja Pufi elvesztését.

- Ha meg nem kerül, nem élem túl.

- Ekkora veszteség még sose érte?

- Soha.

- Pedig hát volt férje, voltak szeretői...

- Nekem? Uram, ön nagyon sokat megenged magának!

- Pedig ez az igazság Duflos-né asszony. Gondoljon csak arra a bizonyos éjszakára, Versailles-ban.

A kövér asszonyság ráammered, arcát előntötte a vér és felkiáltott: - Eugène! - És kifutott a szobából.

Duflos-nének divatáru kereskedése volt, és én egy ideig, amikor az arras-i rendőrség elől Párizsba menekültem, segédként dolgoztam nála. Akkoriban negyven-egynéhány esztendő lehetett. Sötét szeme csak úgy parázslott, és a szája fölött ékeskedő fekete bajuszka ellenére se volt csúnya asszony. Egy indiai bálványként trónolt a pult mögött. Mikor beállítottam hozzá, lornyonyját a szeméhez emelve végigmért.

- Mit óhajt, fiatalember?

Mielőtt felelhettem volna, az egyik segéd - ő ajánlott be - elmondta, hogy én vagyok az a bizonyos fiatalember, akiről már szólt.

- Ért a szakmához? - kérdezte az indiai bálvány egyre célba véve lornyonyjával.

Zavartan hallgattam, mert nem konyítottam a divatáru szakmához. Ő megismételte a kérdést.

- Asszonyom, nincs benne gyakorlatom, de szorgalommal, buzgósággal pótolom, ami pillanatnyilag hiányzik, és remélem meg lesz velem elégedve, kiváltképpen, ha a tanácsaival is támogat.

- Szeretem az őszinte beszédet. Beállhat Theodore helyére.

- Mikor parancsolja asszonyom, hogy belépjek? Én rendelkezésére állok.

- Hát akkor maradjon mindjárt itt. Felveszem próbaidőre.

Azonmód beálltam. Legifjabb segéd lévén, az én feladatomban volt a műhely rendben tartása, ahol vagy húsz fiatal lány munkálkodott mindenféle mütyürkéken, amelyek arra voltak hivatva, hogy a vidéki szépnem hiúságát felajzzák. A húsz fiatal lány közül legalább a felét elragadónak találtam. Hol egy szökén, hol meg egy barnán akadt meg a szemem. Duflos-né észrevehetett valamit, mert belépésem negyedik napján berendelt az irodájába.

- Eugène úr, nagyon elégedetlen vagyok magával. Alig néhány napja dolgozik nálam és máris bűnös vágyakat táplál a cégemnél dolgozó fiatal lányok iránt. Meg kell mondanom, hogy én az ilyesmit nem tűröm.

A szemrehányásra rászolgáltam; zavartan hebegtem valamit. Ő leintett.

- Hiába mosakszik. Tudom én, hogy a maga korában lobbanékonyak a fiatalember, de ezek a kisasszonyok semmiképpen sem magához valók. Éretlen csitrik ezek a lányok, és ami a legnagyobb baj, teljesen vagyontalanok. A maga helyzetében a fiatalembernek tapasztalt nőt kell választania. Olyan teremtést, aki ismeri a világot, és a maga hóna alá tud nyúlani, Eugène úr.

Az utolsó mondatot Duflos asszony csábos pillantásokkal kísérte. Szerencsémre benyitott a szolgáló, hogy egy vevő keresi úrnőjét az üzletben.

A munkaadómmal folytatott beszélgetésből világosan megértettem, mihez tartsam magam, ha meg akarok maradni nála. Ettől fogva ügyeltem arra, hogy a tekintetem se árulja el, egyik-másik leányzónak mennyire szívesen tenném a szépet. Duflos-né éberem örködött, de szabálytalannak csak a szakmában tett előrehaladásomat minősíthette. Egy hónap múlva a tapasztalt segédekkel vetekedve adtam el a sálakat, mellkendőket, alkalmi ruhákat. Úrnőm nem fukarkodott a dicsérettel, de az elismerést néhány intő szóval egészítette ki:

- A lányoktól tartsa magát távol segéd úr! És még egy tanácsot adok, Eugène; fordítson több gondot a ruházatára. Egészen másként fest a férfi, ha elegáns. Mától fogva én gondoskodom az öltözékéről, majd meglátja a különbséget.

Megköszöntem Duflos asszonynak kitüntető jóságát; minthogy ő maga Vénushoz illő ruhákban járt, attól tartottam, hogy belőlem Cupidót akarna csinálni, ami teljesen reménytelen kísérlet lenne, azt feleltem hát, hogy beérem azzal is, ha az öltözködés terén tanácsaival támogat, útmutatásait hálásan fogadom és igyekszem hasznosítani.

Néhány nap múlva Duflos-né közölte, hogy szokása szerint ebben az esztendőben is el akar utazni Versailles-ba, a vásárra, és engem szemelt ki kísérőjének. A fogadóban szálltunk meg, de a vásár miatt úgy megszállták az utasok, hogy nem tudtak külön szobában elhelyezni minket.

Úrnőm egy nagy szélfogót állíttatott az ágya elé, választófalaként. A vacsora asztalnál hosszasan beszélt a meggondolatlan fiatalemberekre leselkedő veszélyekről és ismételten intett a csitri lányokkal való kapcsolattól. Végre felmentünk a szobánkba. Úrnőm bevonult paravánja mögé. Én jó éjszakát kívántam. Gyorsan levetköztem és bebújtam az ágyba. Ő csakhamar sóhajtozni kezdett. Nyilván elfáradt a jövés-menésbe. Sóhajait már félálomban hallottam, aztán elaludtam.

Arra riadtam fel, hogy a nevemen szölongattak:

- Eugène! -

Nem válaszoltam.

- Eugène! Bezárta maga az ajtót?

Ezt már lehetetlen volt meg nem hallani.

- Igen, asszonyom.

- Nyugtalan vagyok. Nagyon kérem, nézze meg, jól rátolta-e a reteszt. Fogadóban nem lehet elég elővigyázatos az ember.

Lekászolódtam a fekhelyemről. Jelenttem, hogy az ajtó szilárdan be van reteszelve, és visszabújtam az ágyba. Alighogy magamra húztam a takarót, az asszony rákezdte:

- Milyen rossz ez az ágy. Kemény. A magáé is olyan rossz, Eugène?

Úgy teszek, mintha aludnék. Csakhogy Duflos-né nem hagyja abba.

- Valami csíp. Csak nem poloska? Még csak az kell, hogy poloskát szedjünk fel! Eugène, magát nem csípi semmi?

- Nem asszonyom. Aludtam, mikor felébresztett.

- Szerencsés ember. Engem bezzeg elkerül az álom. Ha ez így megy, egész éjjel le nem hunyom a szemem.

Hallgattam, de Duflos-né újabb támadásba kezdett.

- Eugène, kérem. Jöjjön, segítsen már. Attól tartok, poloska van az ágyamban. Siessen, Eugène, iszonyodom a poloskától. Gyorsan, gyorsan keresse meg!

Gyertyával a kezemben a szélvédő túlsó oldalán termettem.

- Hol az a Minotaurus, hadd ölöm meg.

- Jaj, Eugène, ne vicceljen. Keresse meg, itt van, valahol az ágyamban.

Bár gondosan kerestem, a veszélyes rovar nem bukkant elő, pedig az egész ágyat feltúrtam. Nem óhajtok kitérni a részletekre, elég annyi, hogy másnap reggel Duflos-né mellett ébredtem, nem oly erényesen, mint a bibliai József, de Duflos-né legalább elégedettebb volt, mint Putifár felesége.

Ettől kezdve éjszakánként az én kötelességem volt ellenőrizni, hogy jól záródik-e az ajtó, s következőképpen a nappali szolgálatom megkönnyebbedett. Ételre, ágyra, ruházatra nem volt gondom.

Duflos-né féltékenysége azonban sokszorosán túltett figyelmességén. Ha ránéztem egy nőre, máris jelenetet csapott. Végül meguntam zsarnokoskodását, és egy este kijelentettem: elegendem van belőle.

- El akarsz hagyni? Majd meglátjuk! - Azzal kést ragadva nekem rontott, hogy leszúrjon.

Elkaptam a kezét, és amikor indulata lelohadt, a kérésére megígértem, hogy maradok, de csak azzal a feltétellel, ha nem zsarnokoskodik felettem. Szavát adta rá, de másnap zöld tafotafüggöny borította az iroda üvegfalát - ugyanis munkaadóm akaratából az utóbbi időben naphosszat az irodában könyveltem -, elzárva tekintetem elől a műhelyben dolgozó lányokat. Rabságom oly szembeszökő volt, hogy mindenki rájött az okára. A lányok a műhelyből, hogy borsot törjenek Duflos-né orra alá, különböző ürüggyel unos-untalan benyitottak hozzám, és féltékeny szeretőm viharos jeleneteket csapott. Nem bírtam már tovább, de a nyílt lázadást veszélyes helyzetemben el akartam kerülni. (Akkoriban szökött fegyenc voltam.) Titokban jegyet váltottam hát a postakocsira, és suttyomban elináltam. Hogyan is gondoltam volna abban az időben arra, hogy húsz esztendő múlva a bűnügyi osztályon, hivatali szobámban találkozom vele.

Hónapok óta sorozatos rablógyilkosságok és útonállások foglalkoztatták a közvéleményt. A bűntények a fővárost környékező országutakon történtek, és a rendőrség kutatásai eredménytelenek maradtak. Úgy látszott, hogy a nyomozás kátyúba jutott, amikor egy újabb véres bűntény olyan útbaigazítást szolgáltatott, amelynek révén remélhettük; a tettesek nyomára bukkanunk.

Egy courtille-i mézáros, bizonyos Fontaine, a vásárra igyekezett. Pénzét, ezerötszáz frankot, kis iszákban vitte magával. Gyalogosan ment. Útközben rövid stációt tartott egy fogadóban, aztán ismét útnak eredt. A fogadótól nem messze találkozott két emberrel. Fontaine úgy gondolta, jobb társaságban gyalogolni, mint egyedül. Megszólította a két ismeretlent:

- Hamarosan ránk esteledik - kezdte a beszélgetést a mézáros.

- Hát igen, ilyenkor erősen rövidülnek a napok.

- Pedig rám még jó darab út vár - mondta a mézáros.

- Hová tart?

- Mármint én? Millybe, juhokat veszek.

- No, akkor egy az utunk, mert mi Corbeil-ba igyekszünk. Hármásban biztonságosabb, mert nálunk pénz van. Gondolom, magánál is.

- Üres tarsollyal nem mennék sokra a vásárban.

- Az már igaz. A miénk se üres. Úgy mondták nekem, hogy errefelé nincs mitől tartani.

- Meglehet, de én a furkósbomban is bízom. Aztán meg hárman vagyunk!

Még egy pihenő az útszéli kocsmában. Az első palackot a mészáros fizette. A következő kettőt a társai, akik nem akartak elmaradni mögötte. Poharazás közben az egyik megemlítette, hogy tud egy mellékösvényt, azon megrövidíthetik az utat.

Felkerekedtek és rátértek arra a bizonyos ösvényre. Fontaine az egyik társával elől ment, a harmadik férfi mögöttük lépkedett.

Sötétedett. Hirtelen irtózatosszerű ütés zuhant Fontaine fejére. A mészáros megtántorodott, botjához kapott, de a következő ütés letaglózta. A másik útonálló ekkor késével többször beledöfött, és csak akkor hagyta abba a szurkálást, amikor Fontaine már élettelenül hevert a földön. A pénzzel teli izsákot elvették tőle, áldozatukat megmotozták és elmenekültek.

Nemsokára utas közeledett. Nyögést hallott. Fontaine a hús levegőn magához tért. Az utas az ingéből kötést csinált, hogy a vérzést elállítsa, s azután elrohant a legközelebbi tanyára segítséget kérni. Fontaine-t élet-halál között kórházba szállították. A corbeil-i csendőrséget értesítették. A királyi ügyész helyszíni szemlét tartott. Fontaine nem volt olyan állapotban, hogy ki lehetne hallgatni. Testén huszonnyolc seb tanúskodott a gyilkos bestialitásáról. Két nap múlva javulás állt be az állapotában, s remélni lehetett, hogy életben marad.

A helyszíni szemle a legcsekélyebb részleteket se hanyagolta el. A dulakodás helyén megvizsgálták a talajt. Gombokat, véres papírdarabkákat és egy kést találtak. Az egyik papírdarabon, amellyel a kés véres pengéjét törülhették le, néhány elmosódott betű volt, de olyan szakadozottan, hogy ebből semmire sem lehetett következtetni.

A királyi ügyész nagy fontosságot tulajdonított a papírfoszlánynak. Parancsára újból átkutatták a környéket, s a bozótban még egy papírdarabkát találtak. A két papírfoszlány együtt csonka címre utalt. Figyelmesen vizsgálva az elmosódott írásjeleket, a következő szöveget betűzték ki:

Rao	urn
borkereskedő	
Roche	sor
Cli	

Ez a két papírszelet mintha egy nyomtatvány része lett volna. De milyen nyomtatványé? Erre a kérdésre sem az ügyész, sem a helybeli rendőrség nem talált választ.

A helybeli nyomozók a jegyzőkönyvvel és a bűnjelekkel Párizsba utaztak, hogy az ottani nyomozószervekkkel tanácskozzanak. Kérésükre bekapcsolódtam a nyomozásba. Először is a jegyzőkönyvet tanulmányoztam át.

Fontaine pontos leírást adott a tettesekről és a merényletről, de megbízhatom-e a tőle kapott felvilágosításokban? Halálos veszélyben ritka az olyan ember, aki annyira megőrzi a lélekjelenlétét, hogy világosan emlékszik a részletekre. Minél szabatosabb Fontaine beszámolója, annál nagyobb gyanakvással kell fogadnom.

Szerinte a hosszú dulakodás közben egyik támadója térdre bukott és feljajdult. Azt mondta társának: - Megsebesültem!

Fontaine egyéb megjegyzéseit is különösnek találtam, ha számításba vesszük az állapotát. Bár kételkedtem emlékei hitelességében, úgy gondoltam, mégis felhasználom őket, de előzőleg szilárd pontról kell elindulnom. A csonka szöveg rejtélyét kell megfejtenem. Némi fejtörés árán a néven kívül a következőképpen állt össze: „...úrnak, borkereskedő, Rochechouart sorompó, Clignancourt út”.

Nyilvánvaló, hogy a gyilkosok kapcsolatban álltak ezzel az egyénnel. Az is lehet, hogy a borkereskedőnek is valami köze van a bűntényhez.

Még aznap összeállítottam a Clignancourt úti bormérések listáját, és kiderült: a tulajdonosok közt van egy Raoul nevű. Ez a Raoul éppenséggel nem állt jó hírben. Azt rebesgették róla, hogy csempész. Az bizonyos, hogy bormérése, amely egyszersmind falatozó is, börtöntöltelékek találkozóhelye. Ráadásul Raoul sógora büntetését kitöltött fegyenc. Az is meglehet, hogy annak a keze van a véres bűntettben.

Elhatároztam, figyeltetem a bormérést. Embereimnek kiadtam a parancsot, nézzék meg jól mindegyik látogatóját, hátha feltűnik köztük valaki, aki megsebesült a térdén és sántikál. Miközben nyomozóim a kijelölt helyeken őrködtek, én további információkat szereztem be Raoulról. Megtudtam, hogy néhány gyanús képű alak rendszeresen látogatja. A szomszédok állítása szerint gyakran távoztak együtt hosszabb időre, feltehető, hogy ilyenkor csempészték.

Az egyik szomszédos boltos, aki kora reggel nyitott, többször is látta Raoult hajnalban hazatérni. Olyankor lerítt róla a kimerültség. Lábbelijén, ruházatán az utak sara, pora árulkodott. Azt is hallottam, hogy kertjében rendszeresen célba lövéssel gyakorlatozik.

Embereim csakhamar jelentették, hogy Raoul bormérésébe bement egy férfi, akinek személyleírása megegyezett a rablógyilkoséval. Nem sántított ugyan, de külseje, ruházata Fontaine egyik támadójára vallott. A férfi egy nő kíséretében érkezett. Távozásukkor egyik emberem nyomukba szegődött, és megállapította, hogy a házaspár a Coquenard utcában lakik, és bizalmas ismerőse Raoulnak.

Ez a kapcsolat megerősítette a gyanúmat. Elhatároztam, magam figyelem meg azt a Coquenard utcai házat. Pitymallatkor lesben álltam. Délután négykor még mindig kintartottam őrhelyemen. Már türelmetlenkedni kezdtem, amikor egyik ügynököm a kapu felé igyekvő férfira mutatott, s emlékezetembe priuszával egyetemben hirtelen felbukkant a neve.

- Ő az - mondta az emberem.

Court-nak hívták. Gyalázatos fickó volt. Sok mindent sejtettem róla, de csak egyszer tudtam elcsípni. Egy kisebb ügynön bukott le hat hónapra.

Nem akartam elhamarkodni a dolgot. Először is azt nyomoztattam le, hogy Court jelenleg miből él. Bevallott foglalkozása nem volt, vagyona sem. Rendszeretlen életmódot folytatott. Gyakran megesett, hogy hosszabb-rövidebb ideig nem volt látható a környéken. Most már bizonyosra vettem, hogy Court is, Raoul is bandita, és letartóztatási parancsot kértem ellenük.

A letartóztatási parancsot kiállították, és másnap, még napkelte előtt bekopogtam Court ajtaján.

- Ki az? - kérdezte.

- Nyisd ki. Raoultól hozok üzenetet.

Hallom, hogy az ajtóhoz sietett. Kinyitotta.

- Van valami újság?

- Van bizony!

A pitymallat derengésében felismert.

- Jules úr! - kiáltott ijedten.

- Jules úr! - ismételte Court felesége, még a férjénél is rémültebben.

- Mi az, csak nem félnek? - kérdeztem. - Akkor se kéne úgy oda lenni, ha személyesen az ördög lennék.

- Ami igaz, igaz, Jules úr jó fiú. Bevarrt ugyan hat hónapra, de isten-uccse nem haragszom - kedélyeskedett Court.

- Talán bizony én tehetek róla, hogy csempészkedsz?

Court arca, hangja elárulta: nagy teher esett le róla.

- Rég felhagytam a csempészkedéssel, Jules úr. Ha nem hiszi, tartson házkutatást. Itt haljak meg azon nyomban, ha csempészárut talál nálam.

Court szemlátomást megnyugodott. Én pedig átkutattam a lakást. Csempészárut valóban nem koboztam el, de találtam két töltött pisztolyt, késeket, és egy nadrágot, amelyből a mosás nem tüntette el teljesen a vérfoltot. Mindezt néhány más tárggyal együtt jegyzőkönyvbe vettem és lefoglaltam.

A bűnjelek világosan beszéltek. Az egyik tettes a kezem közt volt. Most a cinkosait kellett elfogni. Ha Court feleségét szabadlábbon hagyom, világos, hogy azonnal értesíteni fogja Raoult. Így hát mindkettőjüket bekísértük a Cadet téri rendőrkapitányságra. A megbilincselte Court lehorgasztott fejjel lépkedett. Felesége arcára kiült a rettegés.

Nagyon megdöbentek, amikor a rendőrségen utasításomra elválasztották egymástól őket. Úgy rendelkeztem, hogy addig is, amíg átszállítják őket a főkapitányságra, lássák el őket élelemmel, de egyik se akart enni. Mikor megkérdeztem Court-t, miért koplal, felelet helyett csak a fejét rázta. Tizenhét óra hosszat nem nyitotta ki a száját. Mervev tekintettel, szenvtelenül bámult maga elé. Ez az apátia biztos jele volt bűnösségének.

Court meg a felesége lakat alá került. A következő teendő Raoul letartóztatása volt. Elmentem a sorompón túli bormérésbe. Nem találtam ott. A csapos azt mondta, bent aludt a városban, ahol egy kis lakást bérelt, de vasárnap lévén, amikor nagy a forgalom, hamarosan várható.

Raoul távolléte váratlan akadály volt, amelyre nem számítottam. Attól tartottam útközben benéz Court-hoz, értesül cinkosa letartóztatásáról, és kereket old. Az is eszembe jutott, hátha meglátott bennünket a Coquenard utcában, mikor Court-t meg a feleségét bekísértük. Aggodalmam fokozódott, mikor a csapostól meghallottam, hogy gazdája a Montmartre negyedben bérelt lakást. Ő maga sose járt ott, a lakás pontos címét se ismerte, csak annyit tudott, hogy valahol a Cadet tér környékén van.

Kilenc órakor Raoul még mindig nem jött meg. A csapos már nyugtalankodott. Azt mondta, el nem tudja képzelni, hol késik a gazdája, már régen itt kellene lennie a pult mögött. A szolgáló, akinél villásreggelit rendeltem magamnak meg az embereimnek, sem tudta mire vélni, hogy az úr meg az asszonya ennyit késik, hiszen máskor mindig olyan pontos mind a kettő. Sopánkodott, hogy talán baleset érte őket.

- Csak tudnám merre laknak bent a városban. Ki tudja, talán már halottak.

Én bizonyosra vettem, hogy élnek, csak azt nem tudtam, hol. De hát hova lettek? Délben még mindig se hírük, se hamvuk. Akkor már szentül meg voltam győződve, hogy ezek megneszelték a veszélyt. A csapos a söntéstől az ajtó elé ki-be szaladgált.

- Na végre - kiáltotta. - Jönnek!

Alig tette be a lábát Raoul a bormérésbe, máris rám ismert.

- Jó napot kívánok, Jules úr! Mi szél hozta a mi környékünkre?

Látszott rajta, esze ágába se jutott, hogy éppen őt keresem. Ügyesen kellett nekifognom, nehogy eljesszem. Feltettem magamban, hogy eleinte az orránál fogva vezetem.

- Mondja csak Raoul úr, mióta csapott fel maga liberálisnak?

- Márminthogy én?

- Maga bizony. Tudja, mivel vádolják... No, itt ne beszéljünk erről. Szeretnék négyszemközt szót váltani magával.

- Állok rendelkezésére, Jules úr. Menjen fel az első emeletre, tüstént követem én is.

Jelt adtam embereimnek, hogyha Raoul menekülni akar, kapják el, majd felballagtam a lépcsőn. De Raoul gyanútlan volt, ezt hamarosan megállapíthattam, mert rögvest utánam jött, és fesztelenül, szinte kedélyesen viselkedett.

- No, most hogy kettesben vagyunk, elmondom magának, mi a baj a maga falatozójában - kezdtem. - Nem sejti?

- Nem én.

- Ide hallgasson Raoul, a rendőrség már figyelmeztette magát, hogy legyen vége a ricsajozásnak, de maga nem hallgat a jó szóra. Jelentés érkezett, hogy magánál minden vasárnap összejövetel van, s a résztvevők gúnydalokat énekelnek a kormány ellen. Értesüléseink szerint a mai napon is déltől négy óráig egy csomó gyanús alakot vár. Láthatja, hogy a rendőrség előtt semmi nem marad titokban. A legsúlyosabb vád pedig Raoul: magának lázító szellemű, erkölcstelen dalok és gúnyversek egész gyűjteménye van a birtokában, s oly gondosan rejtegeti, hogy azt az utasítást kaptam, álöltözetben jelenjek meg, és csak akkor lépjek akcióba, amikor a maga nagyra becsült társasága összeverődött. Nagyon kellemetlen nekem ez a feladat. Mire megyek én itt az álöltözetrel.

- Az már igaz - jelentette ki Raoul. - Én rögtön átláttam rajta.

- Na, mindegy, inkább én legyek itt, mint más. Tudja, hogy nem vagyok rosszakarója. Ide hallgasson, Raoul, én nyíltan beszéltem magához. A legokosabb, amit tehet, ha átadja nekem azokat a dalokat és verseket. Átad mindent, ami a birtokában van. Ért engem?... Aztán, hogy a jövőben elkerülje a kellemetlenségeket, azt tanácsolom, tegye ki, de sürgősen annak a társaságnak az irháját.

- Sose tudtam, hogy Jules úr politikai ügyekkel is foglalkozik.

- Hja, barátom, az ember sokszor mindenes. A lovat se kérdik, akar-e húzni vagy sem. Igás akar-e lenni vagy parádés.

- Értem én! Azt teszi, amit megparancsoltak magának. Csakhogy engem ok nélkül jelentettek fel. Olyan igaz, mint ahogy Clair Raoul a nevem. Hogy micsoda alakok vannak!... Törődöm is én a politikával Jules úr. Van nekem éppen elég dolgom az üzlettel. No persze, az irigyek. Kinek nincsenek irigyei? Ide hallgasson, Jules úr, maradjon itt estig az embereivel, meglátja, hogy igazat beszéltem.

- Rendben van, de innen ki nem teszi a lábát se maga, se a csapos vagy a felszolgáló. Eszébe ne jusson bárkit is üzenettel elküldeni!

- Jules úr, ha kételkedik bennem, tapodtat se mozduljon mellőlem. Ha azt látja, hogy mukkot is szólok valakinek, tehet velem, amit akar. Nem szólok én az asszonynak se. Csak azt engedje meg, hogy a húst feltrancsírozzam.

- Szívesen barátom, de én is ott leszek.

Ketten mentünk le a pincébe. Raoul feltúrta az inge ujját, kötényt kötött maga elé, és egy bárdal nekilátott egy borjú szétdarabolásának, majd egy ürü és néhány pulyka következett. Bevallom, rosszul éreztem magam a bőrömben. Hátha mégis gyanakszik Raoul. Kezében ott a húsvágó bárd. Egy szempillantás alatt végezhet velem.

Órák teltek el, mire a rendőrtiszt, akit egyik nyomozóm útján értesítettem, osztagjával megjelent. Már feljöttünk a pincéből. A falatozóban ültünk. Mihelyt észrevettem a tisztet, kisiettem elé az utcára. Arra kértem, hogy várjon egy keveset, és visszamentem Raoulhoz.

- Na tessék, most az a baj, hogy miért vagyunk itt, miért nem a maga párizsi lakásán.

- Felőlem kutathatnak ott is. Indulhatunk, ha úgy tetszik.

- No persze, hogy addig eltüntessék a nyomtatványokat. Nem barátocskám! Először itt teszünk tűvé mindent.

Elkezdődött a házkutatás. Minden helyiséget tűvé tettünk, de mondanom se kell, egyetlen példányt se találtunk a lázító hangú versekből meg dalokból. Igaz, egyéb bűnjelet sem.

- Nem megmondtam! - kiáltott Raoul a sértett ártatlanság hangján. - Ekkora felfordulás vacak papírokért. Mintha gyilkosság után nyomoznának!

Az utolsó mondatot olyan méltatlankodva mondta, hogy egy pillanatra meginogtam feltevésemben. Már-már szemrehányást tettem magamnak, hogy ezt az embert bűnösnek tartottam. Pedig bűnös volt, és a kedvező képet, amely rövid időre kialakult róla, nemsokára kitörölte belőlem a bizonyosság.

Pillanatnyilag Raoul diadalmaskodott. A fiákerben, amely e párizsi lakására vitt bennünket, alig leplezett jókedvvel mondogatta:

- Csak tudnám, ki járhatja velünk a bolondját! Elhúznám a nótáját!

Felesége is velünk jött. A lakásba érkezve udvariaskodott, hellyel kínált, de mi tüstént neki-láttunk a házkutatásnak. Raoul előzékenyen kalauzolt a helyiségekben, kinyitotta a szekrényeket.

Elhittem vele, hogy irományok után kutatunk, így hát magától értetődő, hogy elkérjem tőle az íróasztala kulcsát. Ő készségesen átnyújtotta. Kihúztam a felső fiókot, és az első papírköteggben, amelyet átvizsgáltam, egy fizetési meghagyáson akadt meg a szemem; a papír egy része hiányzott. Gondolatban kiegészíttem a jegyzőkönyvhöz mellékelte két papírfoszlánnyal; a kép összeállt. Megfigyelésemet halkán közlöm a rendőrtiszttel, neki is ugyanaz volt a véleménye.

Raoul eleinte közönyösen vette tudomásul, hogy egy eltépett papírt vizsgálunk, de hirtelen megfeszült az arca. Elsápadt, és a fiókos szekrényhez rohanva pisztolyt rántott elő, csak hogy embereim rávetették magukat és ártalmatlanná tették.

Éjfélre járt, amikor Raoul és feleségét bekísértük a főkapitányságra; hamarosan behozták Court-t is. A két bűntársat amíg beismerő vallomást nem tettek elkülönítve tartottuk.

A beismerő vallomást megelőzte a Fontaine-nal való szembesítés. A két bűnöst elvittük a kórházba, ahol Fontaine feküdt. A kötésekbe pólyált, elkínzott ember láttára Court mélységesen megrendült: szemtől szembe került bűne következményeivel. Arcát kezébe temette. Raoul is elfordította tekintetét.

- Nézzenek csak a sebesültre! - szólt rájuk a vizsgálóbíró, aki jelen akart lenni a szembesítésnél.

- Vigyék el előlem ezt a két gyilkost! - hördült fel Fontaine.

- Bocsáss meg! - rebegte Court.

Court bűnbánó lelkiállapotát használtam fel arra, hogy töredelmes vallomásra bírjam. Kiderült, amit kezdettől fogva sejtettünk, hogy sorozatos útonállások, rablógyilkosságok terhelik őket. Court elmondta, hogyan fosztott ki egy vándorkereskedőt; pisztolyt szegezve a mellének felszólította, adja át a pénzét, és mikor csak nyolcvan frankot találtak nála, elkeseredett dühében lelőtte. Court az mondta, hogy a nyomorúság sodorta bűnbe, és ez talán vagy legalábbis részben így volt.

Mindkettőjüket halálra ítélték és kivégezték.

A börtönben többször is meglátogattam őket. Igyekeztem az utolsó óráikat elviselhetőbbé tenni. Nem haragudtak rám, sőt Court megkért, szerezzek valami megélhetést a feleségének, amit én meg is tettem. Rámtestálták a gyóntatójuktól kapott ájtatoskönyvet, a *Krisztus követését*.

Kivégzésükön jelen voltam. A két gyóntató, aki naponta bejárt hozzájuk a börtönbe és mellettük töltötte az éjszakát a siralomházban, a guillotine-ig kísérte őket. A vesztőhelyen összeverődött bámészkok közt ott volt a sebeiből felépült Fontaine is; mikor a kordé felbukkant, örömrivalgásba tört ki. Raoul feléje fordult, és egy leírhatatlan pillantást vetett rá. Megfogtam Fontaine karját és elvonszoltam az útról.

Egy nap a bűnügyi osztályon

A gyakorlat révén mesterségemben rendkívüli intuícióra tettem szert. Hányszor megesett, hogy a panaszos benyitott szobámba, és jóformán alig kezdett beszélni, amikor én kezdtem folytatni az esetet. Elmondtam a bűntény lefolyását, néhány epizódból összeállt az egész, sőt az is megtörtént nemegyszer, hogy a panaszos még mondókája feléig sem ért, már levontam a következtetést: az elkövetés módja Y-ra vagy X-re vall, és már ki is mondtam a szentenciát.

Ügyfeleim ámuldoztak. Vajon hálásak voltak? Alig hiszem. A panaszos rendszerint azzal a titkos meggyőződéssel távozott, hogy én magam loptam meg vagy az ördöggel paktálok, különben hogy lennék ilyen pontosan értesült. Az emberek nehezen viselik el azt, ami szokatlan. Általában azt tartották rólam, hogy a legtöbb betörésnek én vagyok a fő-fő mozgatója vagy legalábbis a felbujtója. Azt híresztelték rólam, hogy közvetlen összeköttetésben állok a párizsi alvilág tagjaival, akik előre értesítenek engem a tervbe vett bűntényről, s ha olykor mégse adják előzetesen tudtomra féltükben, hogy esetleg nem engedélyezem, utólag mindig bejelentik. Részt kapok a zsákmányból, és csak akkor csapok le rájuk, mikor már nem hajtanak nekem elegendő hasznot.

A temérdek vádból csupán annyi az igaz, hogy valóban sokat voltam a bűnözők közt. Ismerem őket, a szokásaikat, a külsejüket, a cinkosaikat, az ismerőseiket. Igyekeztem tájékozódni anyagi helyzetük változásáról, amely ha fellendült, gyanakodhattam, hogy zsákmányhoz jutottak. Ha anyagi helyzetük szembeötlő javulása egybeesett időben egy betörés bejelentésével, a gyanú rájuk hárult, de amíg bizonyítékokat nem szereztem, csupán feltevés maradt. A bűntény alapos ismerete vezetett el a tetteshez, a módszer az elkövetőhöz.

- Legyen nyugodt, megtalálom a tettet, s az elrabolt tárgyakat is - mondtam gyakran a bűntényt bejelentő panaszosnak, mielőtt a tulajdonképpeni nyomozást megkezdtem volna. A következő eset bizonyítja, hogy ígéretem nem volt üres szó.

Prunaud úr, a Saint-Denis utcai divatáru kereskedő üzletét egy éjszaka kirabolták. Több végselymet és értékes sálakat vittek el. Prunaud úr, mihelyt észrevette a betörést, rögtön megjelent nálam. Néhány kérdést intéztem hozzá, és nyomban kijelentettem:

- Ez Berthe, Montgoardart és cinkosaik munkája.

Néhány nyomozómat rögtön útnak indítottam, hogy kutassák fel és figyeljék meg őket, vajon költekeznek-e? Embereim még aznap jelentették, hogy a két gyanúsított új ruhában feszít, erszényük nyilván teli, mert utcalányokkal vigadnak. Tudtam ki az orgazdájuk. Házkutatási engedélyt kértem, s a rablott holmi előkerült.

Hányféle ember állított be hozzám egy nap! Furcsábbnál furcsább szerzetek. Bejött egy falusi gazda.

- Hát az úgy volt - kezdte a panaszt -, hogy elmentem sétálni az Állatkertbe. Nézem a sokfajta állatot, hát csak odajön hozzám egy úriember, olyan fájintosan ki volt öltözve, mint egy herceg, s azt kérdi tőlem: - Mondja csak, nem burgundi maga? - De bizony, odavalósi vagyok én. - No, akkor földik lennénk, én Joignyből való vagyok. - Örül az ember, ha ebben a rengeteg városban földre akad. Elmondtam, hogy fakereskedése van Párizsban, és meghívott, ígyünk meg együtt egy palack bort. Nem gondoltam én semmi rosszat. Hát ahogy kiértünk az Állatkertből, éppen arra jönnek a barátai. Az egyik vászonkereskedő volt.

- Hányan voltak?

Ketten.

- Aha. Egy fiatal meg egy idős.
  - Igen, uram.
  - Az idős bort szállított, ugye? A raktárba.
  - Honnan tetszik tudni?
  - Közrefogták magát, igaz? És odalett a pénze?
  - Oda, uram! Oda bizony! Háromezer frank! Ezer tallér csupa húszfrankosban.
  - Aranytallérok. Azt mondták magának, hogy dugja el?
  - Mondták bizony. És úgy eldugtam, hogy hiába kerestem, nem találtam.
  - No igen, azt hiszem, ismerem, ismerem a jómadarakat. Mondja csak Goury - egyik nyomozóhoz fordultam -, nem gondolja, hogy a Tata, Desplanges meg a Báró?
  - Ahogy hallom azok - felelte a nyomozó.
  - Volt köztük egy hosszú, görbe orrú is? - kérdeztem.
  - Igen, olyan az orra, mint a karvalyé.
  - Hát akkor nem tévedek.
  - Nem bizony. Hisz még azt is tudja, hogy az egyiknek karvalyorra van. Vidocq úr, most már megnyugodtam.
  - Aztán miért?
  - Hát mert az ösmerősei loptak meg. Maga visszaszerzi tőlük a pénzemet, csak arra kérem, hogy minél előbb. Ha lehet, még a mai napon.
  - No, olyan gyorsan nem megy.
  - Ejnye, hiszen az ösmerősei. Tudja, Vidocq úr, én nem tölthetem itt az időmet, indulnom kell haza. Négy nap múlva vásár lesz Auxerre-ben, meg az asszony is egyedül maradt. Szóljon már nekik!
  - Áhá! Sietős a dolga... Pedig így ukmukfuk nem lehet elintézni.
- Az atyafi a fejét vakarta.
- Mondok én magának valamit, Vidocq úr. Adjon most ide nekem ezerötszázat, a többit elengedem. No, mit szól hozzá? Ugye, hogy nem vagyok fukar?
  - Egy szóval se állítom.
- Akkor megalkudtunk? - Nem, mert én nem kötök üzletet.

Gazduram után egy máltai lovag nyitott be; nyilván házassági engedélyt kapott rendfőnökétől, mert egy hölgy kíséretében jött, aki a szobalányt is magával hozta. Nem csalódom, a hölgy valóban hitvestársa a lovagnak.

- Uram, Duboisvelez márki vagyok, hajdani emigráns, aki számos tanújelét adta a Bourbon-dinasztia iránti hűségének - kezdte a máltai.
- Becsületére válik uram, de miben lehetek szolgálatára?
- Azért jöttem önhöz, hogy megkérjem, szíveskedjék azonnal megkerestetni és letartóztatni az inasomat. Elorzott tőlem háromezerhét száz frankot, és egy szívemhez nőtt emléktárgyat, a cizellált díszítésű aranyórámat.

- Mást nem tulajdonított el?

- Úgy vélem, nem.

A hölgy közbeszólt.

- Én bizonyosra veszem, hogy más holmit is lopott. Emlékezzék csak vissza márki, alig volt olyan nap, hogy valami holmija ne hiányzott volna.

- Igaza van drágám, de mégis úgy gondolom, hogy most csak a pénz és az óra elorzását jelentsük be. Az óra, ahogy említettem, kedves emlékem, és feltétlenül ragaszkodom hozzá. Megboldogult keresztapám ajándékozott meg velem béralkalmazásom alkalmából. Ugye megérti uram, hogy nem akarom elveszteni.

- Reméljük márki úr, hogy az az óra nem vész el véglegesen az ön számára, de előzetesen kérem, közölje velem az inas nevét, korát, ismertetőjeleit.

- A nevét? Laurent-nak hívják.

- Hová valósi?

- Azt hiszem, normandiai.

A márkiné közbevágtott.

- Téved, barátom. Laurent Champagne-ból való, legalább hússzor hallottam. Ej, de bosszantó, a faluja neve nem jut az eszembe. Toinette bizonyára tudja - és a szobalányhoz fordult.

- Ugye, hogy Laurent Champagne-ból jött?

- Bocsánat, asszonyom, de én úgy tudom, hogy Lotaringiából. Valahányszor levele érkezett, mindig Dijonból írtak neki - mondta a szobalány.

- Hát ebből bizony sehogy se állapíthatom meg, hogy honnan való - mondtam. - Legalább a nevét kéne ismernem, a családi nevét. És pontos személyleírást kérek róla.

- A családi nevét! Ugyan kérem! Azt se tudom, van-e egyáltalán családi neve. Az effajta embereknek talán nincs is - mondta enyhe megvetéssel a máltai. - Az a nevük, ahogy az uruk szólítja őket. Az előző inasom is Laurent volt. Az illetőségét már közöltük, Normandia, Champagne vagy Lotaringia. Szóval valahonnan vidékről jött.

- No és a személyleírása?

- Hát kérem, a termete rendes. A szeme, édes istenem, a szeme olyan, mint minden emberé... Csak nem kívánja tőlem, hogy az inasom szemét nézegessem. A személyzet arra való, hogy kiszolgáljon. Eszembe se jutott, hogy az orrát vagy a száját figyeljem. Ért ugye, uram? Úgy rémlik, hogy a haja barna vagy inkább gesztenyés.

- Drága barátom, én inkább azt mondanám, hogy szőke - szólt közbe a márkiné.

- Lehetséges - hagyta rá a máltai lovag. - No de hát a lényeg mégis csak az, hogy amíg az én szolgálatomban állt. Laurent-nak hívtuk.

- Kétségkívül, márki úr, de nekem a nyomozáshoz szükségem lenne néhány kevésbé általános, hogy úgy mondjam, jellegzetes adatra.

- Ilyesmivel nem szolgálhatok - jelentette ki a márki. - De a nézetem szerint felesleges is. Egy kis ügyesség, igyekezet, és emberei hamarosan elcsípi a gazfickót.

- Boldog lennék, ha így történne, de ismétlem, úgyszólván nyom nélkül, hogyan induljon el a nyomozás?

- Nyom nélkül? - méltatlankodott. - Csodálkozom, uram! Nagyon csodálkozom. Hiszen részletes felvilágosításokat, alapos útbaigazításokat adtam. Talán a koráról nem beszéltem. Harminc és negyven közt lehet.

- Inkább harminc alatt - helyesbített a márkiné.

- Harminc alatt, harminc felett, végeredményben egyre megy.

- Nem egészen. Hagyjuk a korát! Az inast nyilván ajánlotta valaki önnek, márki úr. Talán itt indulhatnánk el.

- A kocsisom ajánlotta. Azóta kilépett a szolgálatomból.

- Ajánlólevelei, bizonyítványai bizonyára voltak?

- Igen, mutatott nekem papírokat, de hogy kitől... Engedje meg uram, ilyen csip-csup dolgokra igazán nem emlékszem.

- Ilyen körülmények közt hogyan keressük meg? Egyetlen útbaigazítást se kaptam.

- Ez aztán furcsa beszéd. Legalább egy negyed órája, hogy itt társalgok önnel. Valamennyi kérdésre kimerítő választ adtam. Ha elvárják, hogy a tolvajokat, mi, a károsultak vezessük ide, akkor mire való a rendőrség.

- Márki úr, én nyomozó vagyok, nem csodatevő.

- Rendben van uram. Következő utam a rendőrfőkapitány úrhoz vezet. Kénytelen leszek panaszt tenni önre nemtörődömsége miatt. Minthogy ön vonakodik cselekedni, a jobboldalhoz tartozó barátaim, szűkebb hazám képviselői majd megtudják, hogy a rendőrség mit se ér, és nem fogják elmulasztani, hogy ezt a jogos vádat elismételjék a parlamenti szószekről.

Felálltam, ahogy az udvariasság megkívánja, és szó nélkül útjára engedtem a márkit.

A következő panaszos egy pirospozsgás ábrázatú paraszt.

- Mi a baj, jó ember?

Hát kérem alázattal, ellopták az ezüstórámat. Nemrég emelték el, mert én, amint észrevettem, egyenest idejöttem.

- Mondja el szépen, sorjában, hogyan történt.

- Louis Virlouet a becsületes nevem. Szőlősgazda vagyok Conflans Saint-Hononne-ban. Odahaza feleségem meg négy gyermekem van. Párizsba szállítottam bort és hordókat akartam vásárolni, mert a helybeli bognár drágábban adja, mintha itt nagyban veszem. A szekeret leállítottam a fogadóban. Megyek körülnézni a hordók irányában, hát, ahogy átvágok egy téren, a vállamra üt egy nőszemély. - Te vagy az Théodore! - mondja. - Nem akarta elhinni, hogy én nem vagyok az a bizonyos Théodore.

- Nekem hiába tagadod! - Azzal a nyakamba esik, megölel, megcsókol. Nem volt csúnya nőszemély, hát hagytam. Azt mondja, hogy ülünk le egy pohár sörre, de előbb szól a barátnőjének, mert az várja. A barátnője itt lakik egy ugrásra. - Jó, jó, mondom én, de ne váross magadra sokáig. - Jövök rögvest - mondja ő. Telik-múlik az idő, nem jön a nőszemély, gondolom, megnézem, mióta ácsorgok én egy helyben, benyúlok a mellényzsebembe, hát hült helye az órának. Szép nagy ezüstóra, ötvenöt frankért vettem, olyan pontosan járt, hogy minutát se tévedett, és még azt is mutatta, hányadikát írnak.

- Aztán milyen volt az a nőszemély?

- Aki meglopott?

- Igen, ő.

- Hát nem volt még idős, de nem is tejfölösszájú. Lehetett vagy huszonöt esztendő, ahogyan mifelénk mondják, olyan, mint a jó oldalszalonna, se nem túl vastag, se nem túl vékony. Talán öt láb magas vagy négy ujj híján. Az orra pisze, de nem az a hegyes pisze, hanem húsos, széles. Alul olyasforma, mint ez a márványkörte itt ni, az úr íróasztalán. Csipkés főkötő meg piros alsószoknya volt rajta. A szeme kék, és hogy el ne felejtsem, gyöngyház tubákospikszise volt, rózsaszínű, jó szagú...

- Ide hallgasson, jó ember. Maga hetet-havat összehordt nekem. Fogadni mernék, hogy nem az utcán lopták meg. Ha ennyi mindent tud mondani arról a nőről és még az alsószoknyája színét is ismeri, akkor nem az utcán látta kis ideig. Nézze csak, ahelyett, hogy mesével traktál minket, vallja be, hogy elcsalták egy rossz hírű házba, s amíg maga szórakozott, elemelték az óráját.

- Minek tagadjam, hiszen az úr úgyis átlát rajtam.

- Hát akkor mire volt jó ez a mese?

- Azt tanácsolták, ne mondjam meg az igazat, ha vissza akarom kapni az ezüstórámat. Ötvenöt frankot fizettem érte.

- Megjegyezte, milyen utcába ment azzal a nővel?

- Az utcát nem, de a házra arra emlékszem. Amolyan emeletes ház. Mi az első emeleten voltunk. A szobában az asztal éppen szemben állt az ablakkal. Az ágy meg baloldalt.

- Ez aztán pontos útbaigazítás a nyomozáshoz!

- Hála istennek! Meglesz az órád, ugye?

- Azt egy szóval se mondtam. Hogy találjam meg azt a nőszemélyt, mikor nem tudom, merre keressem?

- Hát nem megmondtam alig egy perce, hogy az a nőszemély piros alsószoknyát viselt. A szeme kék, az orra pisze és csipkefőkötőt hord. Ide hallgasson az úr, mondom én még valamit, az eligazítja. A harisnyakötője, az meg rózsaszín volt. Hát most már mindent tud az úr. Mihelyt megkapom az órámat, egy demizson bort hozok az úrnak, és megtoldom tíz frankkal.

- Köszönöm, de nem fogadok el se pénzt, se ajándékot.

- Jó, jó. Krisztus koporsóját se őrizték ingyen.

- Lehet, de nekem semmit se hozzon, mert nem fogadom el.

- Hát, ahogy akarja az úr, de az ezüstórámat visszakapom?

- Ha megtaláljuk, elküldetem magának.

A következő panaszos boltos a Saint Denis utcában. Csak rá kell nézni, látni rajta, hogy a pult mögött nőtt fel. Elálló füle mögé az ember akaratlanul odaképzeli a tollat, homlokára a felszarvazott férj jókora agancsát.

- Vidocq úr, arra kérem, keresse meg a feleségemet. Múlt este megszökött a segédemmel. Nem tudom, merre mentek, de messzire nem mehettek a sok lopott holmival. Kifosztottak uram. A kasszámból elvitték a pénzt. Az üzletemből a temérdek árut. Biztos vagyok benne, hogy még Párizsban vannak, és ha most nyomban mozgósítja az embereit, elcsípi a házasságtörőket.

- Uram, elfogatásukra én csak akkor mozgósíthatom az embereimet, ha parancsot kapok rá. Önnek előbb panaszt kell tennie hitvese és annak szeretője ellen házasságtörés miatt, s az utóbbit vádolnia kell a pénz és az áru eltulajdonításával.

- És amíg én panaszt teszek, hetedhéthatáron túl lesznek.

- Bizony, megtörténhet.

- Micsoda lassúság, amikor sürget a veszély! A hites feleségem szökött meg tőlem! A veszély minden egyes nappal nő. Én vagyok a férje, engem ért a sérelem. A törvényes jogaimat védem. És ha a szeretője gyereket csinál neki? Ki lesz az apja? Azzal a senkiháziival együtt biztosan rámkenik az apaságot. Kérem, Vidocq úr, tartóztassa le őket még a mai napon. Könyörgöm, csípje el a házasságtörőket, meglátja, nem leszek hálátlan.

- Ismétlem uram, hogy bírósági végzés nélkül mit se tehetek.

- Felháborító! Elrabolják tőlem a feleségemet, a pénzemet, és a rendőrség nem csap le a vétkesekre. Hát a törvény a bűnt védelmezi? Megvan a véleményem a rendőrségről! Ha egy bonapartistát kellene letartóztatni, ahányan vannak, mind szaglászna a nyomát, de mikor egy megcsalt férj ügyéről van szó, nem mozdulnak. Magához se jövök többet panasszal!

A megcsalt férj dohogva távozik. Nem maradok sokáig magamra, hamarosan bejelentik az újabb látogatót.

Különc figura lép a szobámba. Valóságos égimeszelő, minden hosszú rajta, a termete, keze, lába, a keményített gallérból kiálló merev nyaka, a fakó, sovány, fagyos ábrázata, s az egész embert mintha rugók mozgatnák. A megelevenedett automata hosszú, fecskefarkú kabátja, pipaszár lábán lötyögő bő kamáslija, a széles mellfodor, a papos keménygallér, az ormótlan esernyő és a pici selyemkalap láttára alig bírtam türtőztetni magam, nehogy a képébe nevessek.

- Mister Bécoot vagyok Londonból - mondta merev nyakát megbiccentve.

- Foglaljon helyet, uram, és szíveskedjék közölni látogatásának célját.

- Uram, Mister Lawender, Ófelsége rendőrfelügyelője Londonban, a Bow Streeten ajánlotta, hogy forduljak önhöz. A feleségem ugyanis felszarvazott engem Párizsban egy Gaviani nevű olasz katonatiszttal - adta elő gyalázatos franciasággal a langaléta angol.

- Nagyon sajnálom, uram, de éppen az imént voltam kénytelen egy francia polgár hasonló kérelmét elutasítani. Ha beérné a diszkrét kutatással, akkor tekintettel Mister Lawenderre, ajánlhatnék önnek valakit, aki díjazás fejében kinyomozná az ön felesége hollétét.

- Diszkrét kutatás... Helyes, nagyon helyes. Rendben van.

- Szíveskedjék közölni felesége nevét, személyleírását, minden olyan mozzanatot, amely az ön véleménye szerint útbaigazítást adhat nekünk.

- A feleségem neve Mrs. Margaret Bécoot. 1815-ben azon a napon vettem nőül, amikor Bonapartét elindítottuk Szent Ilona szigetére. Mrs. Bécoot huszonhét éves, szép szőke asszony. Magassága öt láb három hüvelyk. A szeme sötétbarna. Termete kellemesen gömbölyded. Franciául folyékonyan beszél. Ha tartózkodási helyét megtalálják, fivéremmel együtt, aki egyenest e célból jött velem Párizsba, azonnal visszavisszük Londonba. A huzavona elkerülése miatt hűtlen feleségemet szeretném tetten érni. Válóperem lefolyását ez megkönnyítené. Az értesítést a hotelembé kérem.

- Azt hiszem mondtam már önnek, uram, hogy a nyomozást nem én végzem, de az ember, akit ajánlok önnek, minden tekintetben meg fog felelni.

Megráztam a csengőt.

- Givet! - mondtam a belépő írnokomnak - keresd meg a modenai herceget, és mondd meg neki, hogy Martin apóval együtt azonnal jöjjön ide.

A modenai herceget - csinos külseje és jó fellépése, választékos beszédmódja miatt ezt a nevet ragasztottuk egyik nyomozónkra - gyakran küldtem előkelő játékbarlangokba.

Az angol készpénznek vette a rangot.

- Á, egy herceget ad mellém! Hát ez kitűnő. Egy herceg! Ha elkapná a feleségemet azzal az olasz tiszttel, a válóper villámként sújtana le Mrs. Bécoot-ra.

- Kezeskedem, hogy rajtakapja őket. Ha óhajtja, akár az ágyban is.

- Az ágyban! Együtt az ágyban! Remek! Ez a legelőnyösebb a váláshoz. Minden ütőkártya az én kezemben! Uram, kimondhatatlanul le vagyok kötelezve!

A modenai herceg nem váratott sokáig magára. Mihelyt benyitott a szobába, Mr. Bécoot felállt, mélyen meghajolt, és a következő szavakat intézte hozzá:

- Herceg úr, arra kérem, legyen segítségére egy becsületes férjnek, akit hitvese boldogtalanná tett.

Emberem arisztokratikus udvariassággal viszonzta a köszöntést, s miután megállapodtak a tiszteletdíjban, feljegyezte a tudnivalókat, és megígérte, tüstént nekilát a munkának.

Beszélgésünk félbemaradt, távoznom kellett. Levelet hoztak; a királyi főügyész felkért, azonnal jelenjek meg a törvényszéken, hogy egy nyomozás jegyzőkönyvét néhány adattal kiegészítsem.

Negyvennyolc óra se telt még el és a modenai herceg jelentette; megtalálta a házasságtörő rejtekhelyét. Bár nagyon elővigyázatosak voltak, mert a nő úgy látszik értesült férje megérkeztéről, a modenai nem kételkedett abban, hogy sikerül tetten érni őket. Azonnal értesítést küldtem Bécoot-nak, aki csakhamar egy hozzá hasonló madárijesztő kíséretében jelent meg.

- Jó napot, Vidocq úr. Tiszteletem, herceg úr. Van valami újság?

- Van bizony. A herceg jó hírrel szolgál önnek.

- Á, jó hírrel! Megtalálta. Beszélhet bátran, az úr itt mellettem szintén Bécoot, az ikertestvérem. Hát igazán megtalálta?

- Tájékoztassa kérem Mister Bécoot-t a részletekről - fordultam a nyomozóhoz.

- Igen, igen, tájékoztasson herceg úr.

- Nos, szorgos kutatás után sikerült megtalálnom a hölgyet és a szeretőjét. Ha óhajtja, remélem, sikerül őket az ágyban érünk.

- Ön varázsmester!

- Ó, dehogy is - szerénykedett a modenai.

- Az ágyban kapjuk el őket, remek! - lelkesedett Mrs. Bécoot sógora, s a megcsalt férj hosszú ábrázatán a mosolyhoz hasonló grimasz mutatta a meglepedést.

Bécoot-né és szeretője egy ideig a Feydau utcában lakott egy asszonynál, aki szállóvendégei számára nemcsak terített, hanem játékasztalról is gondoskodott. Mikor hírül vették, hogy a két Bécoot Párizsba érkezett, a házasságtörők Belleville-be menekültek. Egy tábornok, akit Mrs. Bécoot jól ismert, befogadta őket házába. Megbeszéltük, hogy a tábornoknál fogják tetten érni őket, mégpedig Bécoot kérésére minél hamarább.

Másnap, vasárnap lévén a tábornok szokása szerint nagy vacsorát adott, és vacsora után a vendégek a játékasztalok köré gyülekeztek. A modenai herceg ismerős alakja volt azoknak a helyeknek, ahol hazardjáték folyt, így hát nehézség és feltűnés nélkül beléphetett a tábornok házába.

Este megjelent a szalonban, és hajnali kettőig kitartott a játékasztal mellett: Mrs. Bécoot szeretője ugyanis akkor vonult vissza. A modenai is búcsúzott és egyenest a két Bécoot-hoz ment, akik a tábornok háza közelében egy kocsiban várakoztak.

- Uraim, a hölgy a szobájába vonult a szeretőjével. Tudom, merre nyílik az ablakuk. Egyenest az ágyukhoz vezetem önöket, csak meg kell rohamoznunk a falat.

- Hogyan? Mit mond? Megrohamozni?

- Igen, a kerítést. Át kell mászni rajta. Mihelyt bent vagyunk a kertben, kövessenek.

- Átmászni a kerítésen! Nem uram, erre mi nem vállalkozunk. És ha a személyzet tolvajt kiált? Vagy leesem? Vagy rám uszítják a kutyát? Gaviani úr jót mulatna rajtam. Nem uram, én nem mászom át a kerítésen.

- Nos, akkor le kell mondania a tettenérés leghatásosabb módjáról.

- Nem mászom át a kerítésen - ismételte Bécoot.

- Ez esetben az utcán kell lecsapnia a vétkesekre. Félfüllel úgy hallottam, hogy villásreggeli után Párizsba mennek, fiákeren. A fiáker megfelel?

- A fiáker az igen. Az nem veszélyes.

A modenai herceg, Martin papa és a két szigetlakó déltől kezdve strázsát állt. Végre két óra-kor fiáker érkezett a ház elé. Feltűnően csinos szőke nő szállt be egy katonatiszt kíséretében.

Bécoot szenttelen arccal fordult fivéréhez.

- Láttá? A feleségem a szeretőjével.

- Láttam - felelte a másik Bécoot.

A két Bécoot kocsija - a nyomozók is benne ültek - követte a fiákért. A Saint-Denis-kapu előtt kiszálltak a fogatból. A fivérek egy kapumélyedésbe húzódtak. Mikor a szerelmespár fiákere a kaptatóhoz ért, a két nyomozó megállította a kocsit. A két Bécoot erre előpattant, s a megcsalt férj kinyitotta a kocsiajtót.

- Jó napot kívánok. Elnézést kérek a zavarásért uram - mondta elképesztő flegmával az olasznak. - Elviszem a feleségemet. A törvény szerint hozzám tartozik.

- Siessen asszonyom - szólt rá a másik Bécoot. - Ismeri a törvényt.

Gaviani és Mrs. Bécoot a rémülettől dermedten engedelmeskedett, s míg a tiszt kifizette a kocsist, a boldogtalan asszonyt a két fivér betuszkolta a batárba, kétoldalt közrefogták az ülésen. Mrs. Bécoot némán, lehorgasztott fejjel ült, a többiek is hallgattak, de mikor a kocsi elindult, a nő felsikoltott:

- Gaviani! Nem hagylak el! Szerelmem, visszatérek hozzád!

- Hallgasson, Mrs. Bécoot - szólt rá a férje. - Azt parancsolom, hogy hallgasson. Ne merje Gaviani urat hívni. Maga gonosz, házasságtörő nő. Börtönbe fogom vettetni.

- Engem soha!

- Igenis, börtönbe vettettem - és fenyegetően meglóbálta esernyőjét.

- Engem maga soha! Érti?!

- Maga megszökött a törvényes férjétől!
- Hát lehet magát szeretni? Maga csúf, öreg, nevetséges alak és ráadásul féltékeny is.
- Törvényesen vagyok féltékeny.
- Miért hurcol el? Ki akarja mondatni a válást. Elszöktem magától, ez annyi, mintha elváltunk volna.
- Bírói ítélettel akarok felszarvazott lenni.
- Botrányt akar!
- Azt akarom, hogy a saját fülével hallja, mikor a bíróság megbélyegzi.
- Maga kegyetlen zsarnok. Szörnyeteg! Nem megyek vissza magával!
- Fogd le - mondta Bécoot a fivérének.

A nő kétségbeesve dulakodott velük, dühöngött, zokogott. A két férfi szenvtelen arccal ült mellette, és vasmarokkal tartották. A kocsi megérkezett a Paix utcába, Mr. Bécoot szállója elé. A férj diadalmasan terelte befelé a visszaszerzett asszonyt. Első dolga volt zsákmányát bezárni. A szoba kulcsát magához vette, s egy pillanatra se adta ki a kezéből. A szobát Bécoot jelenlétében takarították, amikor az ételt behozták ő nyitotta, zárta az ajtót. A szigorú rendszabályok ellenére a harmadik napon Mrs. Bécoot mégis megszokott.

Mikor meglátogattam Bécoot urat, még mit sem tudtam arról, hogy a madár kiröppent a kalitkából. Délre járt, Bécoot az asztalnál ült fivérével, előttük egy szilvás puding és jó néhány üveg pezsgő.

- Á, Isten hozta, Vidocq úr. Igazán figyelmes, hogy meglátogatott. Tölthetek pezsgőt?
- Köszönöm, ebéd előtt soha nem iszom.
- Magából nem válna jó angol.
- Ön aztán boldog ember - mondtam gyanútlanul -, visszaszerezték a feleségét. Minden rendben van.
- Goddam! Mrs. Bécoot kereket oldott.
- Nem vigyázott rá?
- Vigyáztam, de ő mégis kereket oldott.
- Hát ha így esett, ne beszéljünk többet róla.
- Úgy van, ne beszéljünk, igyunk.

Unszoltak, hogy igyák velük, de én visszautasítottam a meghívást. Aznap még sok és fontos dolgom volt. Otthagytam őket a kiürült és teli pezsgős palackok között. Hosszú lábukat elnyújtva szenvtelen, üres tekintettel bámultak maguk elé. Úgy néztem, hamarosan tökrészeg lesz mind a kettő.

Az alvilág természetrajza

London kivételével Európa egyetlen fővárosában se él annyi tolvaj és betörő, mint Párizsban. A semmirekellőket, mint éjjeli lepkéket a fény, vonzza a világáros. Rengeteg lehetőséget és menedéket kínál nekik. Nagy részük ott is marad, gyökeret ver a párizsi alvilágban, mások vándormadárként csak a téli hidegben veszik be magukat a fővárosba, vagy az ünnepekre és egyéb rendkívüli alkalmakra tódulnak fel.

A párizsi zsebmetszőket és betörőket általában gyűlölik a vidékiek. Azt tartják róluk, mégpedig joggal, hogy habozás nélkül feladják cimborájukat, ha ezen az áron saját maguk kiszabadulnak a kelepceből. Éppen ezért a párizsi bűnözők, ha kénytelenek elhagyni a fővárost, nehezen találhatnak társakat. Igaz, ők maguk sem akarnak megválni Párizstól; büszkék rá, szeretik ez az ő hazájuk, Párizs az édesanyjuk.

Vidéken a párizsi betörő olyan, mint a szárazra vetett hal. Nem ismeri a terepet, senki nem ad neki tippet, nem figyelmeztetik, ha veszély fenyegeti és örülnek, ha lebukik.

Kisvárosban a betörőnek nincs tere. A város túlságosan nyugalmas. A forgalom kicsi, áttekinthető, úgyszólván mindenki ismeri egymást, nincsenek búvóhelyek. Az alvilág a zsúfoltságot kedveli, a hömpölygő, siető, tolongó tömeget, az egymáshoz szoruló bérházakat. Mindezt Párizsban összesűrítve, öt-hat mérföld átmérőjű kis földrészen találja meg. Sok nagyúr kevesellne ekkora területet a vadaskertje számára.

Párizs csak egy kis pont a földgolyón, de ebbe a pontba torkollik valamennyi szennyecsatorna, és itt nyüzsögnek, keringenek, tülekednek és tündökölnék a pénz birtokosai és hajszolói, a szerencsések és szerencselovagok. A párizsi bűnöző ebben a tömegben érzi magát elemében, ez a nagy, a gazdag vadászterülete. Párizstól távol ügyessége csődöt mond, s hamarosan horogra kerül. Ezt maga is tudja. Valahány fegyenc megszökik a rabságból, mindegyik Párizsba tart. Lehet, hogy ott is lebukik, de legalább még egyszer igazi nagystílű munkát végezhet.

A vidéki zsebmetszők és betörők hamar megszokják Párizst; kozmopoliták, akik mindenhol otthonosak, ahol zsákmány akad. Ubi bene, ibi patria, ez a jelszavuk. Rómában ugyanúgy meglennének, mint Pekingben, ha lopni lehet. Külsejük, modoruk nem oly kellemes, beszédmódjuk nem oly fürgé és ötletes, mint a párizsiaké. Ha száz évig élnének Párizsban, akkor is *vidéki tuskók* maradnának, soha nem tennének szert arra a könnyedségre, a pallérozottságra, amely a tősgyökeres párizsi alvilágot, ezt a könnyelmű és színes világot jellemzi, amelyet csak úgy lehet félrevezetni, ha előzőleg megszedítettük.

A fürgeséget, az alkalmazkodási készséget, amely a párizsi betörőket bizonyos szempontból a többi fölé emeli, a vidékinél a nehézkesség burka alatt sunyi, fortélyos ravaszság pótolja; ennek segítségével küzdi le az akadályokat és nyeri meg a megfontolt emberek bizalmát.

A bűnügyi krónikákban lapozgatva azt tapasztaltam, hogy a nagyszabású betöréseket, amelyekhez megfontolás és kitartás szükséges, szinte egytől egyig vidékiek követték el. Ők az alaposabbak a tervezésben és gondosabbak a végrehajtásban.

A vérbeli párizsi betörők ritkán gyilkolnak. Általában irtóznak a vértől, csak végső esetben, kényszerhelyzetben ölnek, és akkor is nehéz szívvel. Rendszerint fegyver nélkül dolgoznak, és ha fegyver van náluk, csak azért használják, hogy rajtacsípés esetén elmenekülhessenek. A párizsi gyilkosságokat csaknem egytől egyig vidéki vagy idegen származású bűnözők követik el. Különös dolog, de a gyilkosok túlnyomó része a kezdők közül kerül ki.

A tapasztalt betörők mielőtt cselekednének, mérlegelik a büntett következményeit. Tisztában vannak a rájuk váró büntetéssel, kockára tesznek sok mindent, mert ez a mesterségük, de

óvakodnak attól, hogy mindent kockára tegyenek. Sokat forgatják a büntetőtörvénykönyvet, s megtalálják benne a tanácsot: eddig mehetsz, ennél tovább tapodtat sem! Általában visszarettennek az életfogytiglani rabságtól, a halálbüntetés lehetőségétől.

A népi bölcsesség joggal tartja, hogy a holló a hollónak nem vájja ki a szemét. Ezt a közmondást a betörők sem hazudtolják meg. Egy nagy család tagjainak tekintik egymást, s jóllehet a párizsi és a vidéki betörők kevésbé hajlamosak egymás megsegítésére, de nem is akarnak egymásnak ártani.

Lehetetlenség lenne osztályozni őket, ha ők maguk nem osztályozódtak volna. A lopással kezdik, rendszerint ez az első állomás. Ellopják, amihez éppen hozzájutnak, ahogy a közmondás tartja alkalom szüli a tolvajt. De az ügyes tolvaj megteremti az alkalmat, s az alkalom teremtéséhez szükséges fogásokat a börtönben tanulja meg. Miután legalább egyszer-kétszer lakat mögé került - mert nincs olyan kezdő, aki ezt az iskolát ki ne járná -, megérti, sőt megértetik vele, hogy mire alkalmas, és erre specializálja magát. Szűkebb szakmai fogásaitól csak akkor tér el, ha a körülmények rákényszerítik.

Az alvilágban szigorú kasztkülönbségek vannak. A szélhámos, mint világfi lenézi a zsebmetaszt. A zsebes, aki pénztárcákkal és órákkal foglalkozik, zokon venné, ha egy lakás kirámolására biztatnák. Aki viszont tolvajkulcsokkal fosztogatja a lakásokat alja munkának tartja az útonállást.

Az emberből az alvilágban a kis és nagy bűnök ranglétráján sem hal ki a hiúság és a büszkeség. A legaljasabb életkörülmények közt a megaláztatásban és keserűségben is, hogy énje ne pusztuljon el, meg kell győznie magát, többet ér azoknál, akik előtte vagy mögötte vannak. A világból, hogy büszkeségét táplálja, csupán egy parányi részt hajlandó észlelni. Saját maga elmerült ugyan a sárba, de ha feje kiáll belőle és lepillant, úgy érzi, kiemelkedik, hogy különb a többinél és örül a szíve. Ez az oka, hogy valamennyi gazember, ha nem teljesen elvetemült és még nem jutott túl a romlottságnak azon a határán, ahol a becsületesség csupán emlék, büszke arra: ő kevésbé gazember a többinél, de azon a bizonyos határon túl, éppen ellenkezőleg, kérkedik a gonosztetteivel, s ezért törekszik mindegyik arra, hogy ő legyen mesterségében az első, vagyis a legügyesebb, a legszerencsésebb vagy a leggazabb.

Vegyük sorra a betörőket.

A *potyázók*. Ők nem terveznek, nem kémlelik ki előzetesen a terepet. A véletlenre bízzák magukat, rendszerint a vasárnapot és az ünnepeket használják ki. Betörnek, ahová lehet. Elviszik, ami éppen a kezükbe akad. Nagy kockázattal dolgoznak, gyakran úgyszólván semmit nem érő zsákmányért.

Az *álkulcsosok*. Ők nem vágnak neki vaktában. Általában egy segítőtársuk: személyzet, kárpitós, parkettakefélő, szobafestő, tapétás tájékoztatja őket a lakásról, így hát egyenest a célra törnek. Pontos felvilágosítások alapján dolgoznak, és ritkán tévednek. Rendszerint tolvajkulccsal hatolnak be a lakásba. A kulcsokat viasznyomatok alapján készítik, amelyeket cinkosaik szereznek meg nekik.

A *tervesek* vagy *hosszútávosok*. Ők a nagystílusú vállalkozások végrehajtói. Általában hosszú ideig érlelik tervüket, s az akciót gondosan előkészítik. Ha tőkepénzesek lakását látogatják meg, pontosan tájékozódnak arról, mikor folyik be áldozatukhoz az értékpapírok hozama. Ha kiskereskedőt akarnak kifosztani, megvárják a hónap végét vagy január elsejét.

A tervesek általában középkorú férfiak. Öltözetük nem elegáns, de megállapodott jómódra vall. Modoruk megnyerő. Leleményesek, és mielőtt betörnének, alaposan megfigyelik a terepet. Különböző ürügyekkel bejáratosak lesznek a házba, ahol rabolni akarnak. Gyakran lakást

bérelnek. Nem ragadják meg az első kedvező alkalmat. Megvárják, amíg a szomszédokban kialakul a vélemény, hogy az új lakó megbízható, talpig becsületes ember. Udvariasak, szolgálatkészek, soha nem vásárolnak hitelbe, a házbért pontosan fizetik, este nem maradnak ki, családotól eljárnak a misére.

Néhány hónap múlva az egész környék tiszteli, becsüli emberünket: a terves csak ekkor lép akcióba. A ház egy vagyonos lakójához betörtek, legbecsesebb értéktárgyait vitték el. Az egész környék a betörésről beszél. Olyan személy követhette el, aki ismerős a helyszínen, mondja a terves. A rablott holmit ekkor már elszállította, és azt ajánlja, tartsanak mindenkinél házkutatást. Következő negyedkor pedig elköltözik. A lakók sajnálkoznak: - Olyan derék ember volt!

A lépcsősök vagy vigyorgók bemennek a házba, és elemelik, ami éppen a kezükbe akad. A lépcsősök eleinte az állás nélküli cselédek közül kerültek ki. Kezdetben kevesen voltak, de később oly rohamosan ugrott a számuk, hogy 1800 és 1812 között alig múlt el nap, hogy a lépcsősök be ne gyűjtöttek volna legalább egy kosárra való ezüstöt. Coco-Lacour, akitől ezeket az adatokat kaptam, azt állítja, kezdetben közös kasszára dolgoztak; idővel, mikor lusta alakok, akik fáradtság és kockázat nélkül akartak pénzhez jutni, csapódtak közéjük, ez a közösség megszűnt, s mindegyik vigyorgó a saját számlájára dolgozott.

A kereskedők almanachja, *A királyi almanach* és a *Huszonötezer* cím felettébb hasznos olvasmány a vigyorgó számára. Naponta böngészzi, és mielőtt belépne egy házba, rendszerint ismeri két lakó nevét. A portástól megtudakolja, hol lakik az egyik, és lehetőleg a másikhoz lopakodik be. Elegánsan öltözködik. Szarvasbőr cipője talpát kipreparálja, hogy nesztelen legyen a járása. Olykor nemezből van a cipőtalpa. Zajtalanul surran fel-le a lépcsőn.

Ha egy lakás kulcsa véletlenül benne maradt a zárban - ami gyakran megesik -, a szolgáló vásárolni ment vagy szomszédol s az uraságok még alszanak, a vigyorgó bekopog. Ha válasz nem jön, máris bent terem, és összeszedi az értéktárgyakat. A lopott holmit rendszerint elegáns cilinderében szállítja el, hanyagul finom selyemsálat dob a cilinderre. Ha az ajtó előtt vagy éppenséggel a lakásban mégis összeakad valakivel, mosolygós képpel a másik lakó nevét említve egyenest feléje megy, s azt kérdi:

- X. úrhoz vagy Y. asszonyhoz van szerencsém, ugyebár? Ilyenkor felvilágosítják, hogy az említett lejjebb vagy feljebb lakik, mire udvarias mentegetőzések közepette távozik. Megesik, hogy a háziak felbukkanása megakadályozza a lopást, de rendszerint csak akkor veszik észre a kárt, amikor már késő.

A vigyorgók megnyerő modorú, barátságos arcú emberek, képükön állandó mosoly ül. Ezzel a beidegzett mosollyal és tisztelettudó udvariassággal vezetik félre az embereket. Ha mégis elkapják őket, a mosoly lehervad róluk, könyörögnek, térdre vetik magukat. Zokogástól elcsukló hangon mondják el élettörténetüket. Jó családból származnak. Könnyelmű barátok a játékbarlangokba csalták őket. A játékszenvedély úrrá lett rajtuk, így sodródtak a bűnbe. Ha átadják a rendőrségnek, a szülei belepusztulnak a szégyenbe.

Amennyiben rimánkodással elérték a várt hatást és futni engedik őket, bűnbánatuk az ajtóig tart. Ha a háziak hajthatatlanok és rendőrt hívnak, magukba roskadtan várnak, amíg a rendőr meg nem érkezik, aztán újra kiül arcukra az örökös vigyor.

A vigyorgók általában a reggeli órákban vagy délben működnek, amikor az ezüstnemű az asztalra kerül. Megtörtént, hogy az egyikre rányitott a szolgáló: két ezüsttálban hozta a halat. Emberünk nem jött zavarba. A szolgálóhoz fordult:

- Mikor tálalják a levest? Az urak a szalonban már türelmetlenkednek.

- Azonnal tálalunk, uram - felelte a lány, aki azt hitte, hogy a vigyorgó is a vendégek közé tartozik, és máris szaladt a konyhába, hogy megsürgesse a szakácsnét.

A vigyorgó közben kiöntötte a halat. Az egyik ezüsttálat a kabátja alá csúsztotta és távozott.

Óvakodjunk a vándor üvegezők, drótozók, foltozók, a női és férfi házalók seregétől, akik különféle portékát kínálnak és ócska ruhát vesznek. Kiváltképpen az ócskaruhák vásárlóit ne engedjük be a lakásba. Az utcán vagy legalábbis a lakásajton kívül tárgyaljunk velük.

A vásárlás ürügyén dolgozó bolti tolvajok közt nemcsak, hogy több a nő, de a közhit szerint ügyesebbek is, mint a férfiak. Ennek a látszólagos fölénynek oka a ruházatban rejlik; a nők könnyebben dugják el ruhájukban a lopott holmit. Megfigyeltem egy bolti tolvajt. Huszonöt vagy harminc rőf kelmét dugott a két combja közé, és teljesen fesztelenül lépegetve hosszú utat tett meg így.

A bolti tolvajok szervezeten dolgoznak. A banda egyik tagja bemegy az üzletbe. A többféle áruban válogat, ekkor megjelenik egy vagy két társa, és rendszerint azt az árut vetetik le, ami az eladó mögött, a legfelső polcon van. Míg az eladó leszedi az árut, a tolvaj elemeli zsákmányát és kerekét old.

A bolti tolvajnok általában vagy a legújabb divat szerint öltöznek, vagy jómódú vidéki asszonyságnak látszanak; gyakran hivatkoznak arra, hogy üzletük van.

A bolti tolvajok nagyon leleményesek. Azok, akik csipkében, muszlinban vagy más könnyű anyagban dolgoznak, gyakran kartondobozokkal jelennek meg, mintha más üzletben már bevásároltak volna. A szabályszerűen becsomagolt kartondobozt zsinég köti össze, de az alja lejár. Egy ügyes mozdulat, s a kiszemelt áru máris eltűnik benne.

Télen a bunda vagy a kabát bélése igen alkalmas rejtekhely sok méter anyag eltüntetésére. Meleg időben viszont a nagy sálak fedik el a zsákmányt. Az álöltözet, a módos paraszt-asszonyok sok szoknyája pedig egytől egyik rekeszekre osztott „vadásztarisznya”.

A bolti szarkák olykor szolgáló kíséretében jelennek meg, aki hosszú ruhába öltözött kisgyereket cipel a karján. A szolgáló a kicsit a pultra ülteti és a gyerek ruhájába rejti el a lopott holmit.

A kevésbé elegáns tolvajnok dupla fenekű kosárral dolgoznak. A híres csipketolvajnok, Dummaz alkalmazta a legügyesebb trükköt. Jobb lábán nyitott ortopéd cipőt hordott. A drága csipkék között válogatva egy-egy értékes darabot a földre ejtett, s ha nem vették észre, jobb lába ujjjaival megkaparintotta a csipkét, és berántotta az e célra készült cipőbe. Megesett, hogy a kereskedő, még Dummaz jelenlétében rájött a hiányra. Ilyenkor a tolvaj követelte: motozzák meg. Persze senkinek sem jutott eszébe, hogy a cipőjét is megnézzék. Kénytelenek voltak bocsánatot kérni tőle, s csak arra gondolhattak, hogy a csipkét egy előző vásárló emelte el. Ki gondolta volna, hogy a tolvaj lábbal dolgozik, nem pedig kézzel.

Az ékszerészeket gyakran látogatják a bolti tolvajok. Egy bizonyos Henry, más néven a Szőrös végigmustrálta az ékszerészek kirakatait. Különösen a jegygyűrű-sorozatokat - amelyeket kis lemezre akasztva közvetlenül a kirakat külső üvege mögé szoktak elhelyezni - figyelte meg alaposan, és másnap megjelent az üzletben jegygyűrűt venni. Szokás szerint elébe tették a sorozatot, hogy válassza ki belőle a megfelelőt. Miközben néhány gyűrűt felpróbált, az egész sorozatot rézgyűrűkre cserélte ki. Ha nem vásárolt volna, talán gyanút fognak, de ő mindig vett egy gyűrűt, és alku nélkül kifizette.

A Florentin nevű tolvaj is ügyesen dolgozott. Legötletesebb fogása a következő volt.

Bemegy az ékszerüzletbe, briliánst akar venni. Az ékszerész különböző köveket mutat neki. Az ajtóban kéregető jelenik meg. Florentin kinyitja az erszényét, aprópénzt vesz ki, oda akarja

adni, de kiejti a kezéből. A koldus lehajol a pénzért, felveszi és kimegy. Semmiség az egész, senki se figyel rá. Florentin a drágakövek közt válogat tovább. Végre megállapodik egynél. Négyszáz frank. A számlát kiállítják. A vevő fizet, de mikor az ékszerész a helyére teszi briliánsait, észreveszi, hogy egy hatezer frank értékű sorozat eltűnt. Florentin erre kijelenti, addig nem távozik, amíg meg nem motozzák; megmotozzák. A frissiben vásárolt gyémánton kívül más nincs nála. Papírjai rendben vannak. Viselkedése, öltözéke, okmányai, a tárcájában levő névjegyek mind azt bizonyítják, hogy Florentin kifogástalan úriember. Az ékszerész nem hívhat rendőrt, Florentin távozik. Hová megy? A kéregetőhöz, aki a társa. Tormel, alvilági nevén Franz: az aprópénzzel együtt felmarkolta a gyémántkollekciót, amelyet Florentin észrevétlenül a földre ejtett.

A *pendliző* újfajta szélhámos. A kereskedők érdekében ajánlatos ismertetni a módszerét. A pendliző rendszerint cselédnek öltözött nő. Működési területe két egymással szemben levő üzlet. Tegyük fel az egyik kalapos-, a másik órásüzlet. A pendliző bemegy a kalaposhoz, és azt mondja: gazdája számára kell kalapot vásárolnia. Olyat választ, amin valamit igazítani kell. Másfajta szalagot tetet rá, a karimáján is változtat.

- Egy óra múlva kész lesz - mondja a kalapos.

A pendliző közben jár-ke. Kimegy az utcára, majd ismét benyit a kalaposhoz. Az ajtóban ácsorog, mint aki az üzlethez tartozik, és amikor megbizonyosodott, hogy szemközt az órás észrevette, beállít hozzá.

- A gazdám (megmondja a kalapos nevét) arra kéri, adjon ide nekem két aranyórát, egy száz meg egy százharminc frankosat. A bátyámnak veszem ajándékba, de a gazdám akarja kiválasztani.

Az órás nem gyanakszik. Az imént látta a szolgálot ki-be járni, az üzlet előtt ácsingózni. Odaadja neki a két órát. A pultja mellől követi a tekintetével. Az álszolgálo egyenest a kalaposhoz megy. Az ajtó nyitva marad mögötte, látni amint először a kalapos veszi kézbe az órát, aztán a segédje. A kalap feldíszítése időközben elkészült. A szolgálo átveszi, és megy egyenest az óráshoz.

- A százharminc frankost veszem meg. Elmegyek ezzel a kalappal a szomszéd utcába, aztán jövök máris, de előre megmondom, hogy valamit engedjen el az árából.

- Na jó, jó, majd megbeszéljük - feleli az órás.

Telik-múlik az idő. Mire a csalás kiderül, a pendliző talán már egy másik városrészben dolgozik.

Megesik, hogy a szélhámos két kereskedőt csap be egyszerre. A Camarade nevű pendlizőnő például beállított egy fehérműkésztőhöz, azt mondta, asszonya, a szemközt lakó aranyműves felesége küldte, aki néhány gombolyag finom csipkét kér. Ezután kiválasztotta a megfelelőt. A fehérműkésztő gyanakvás nélkül odaadta. Camarade a dobozzal a kezében megjelenik az aranyművesnél: szemközt lakó úrnője két aranyláncot kér mutatóba - mondta.

A láncokkal ismét bekopogott a fehérműshöz.

- Az asszonyom szeretné megmutatni a csipkét a barátnőjének.

- Rendben van, ráér visszaküldeni.

A pendliző újfent betoppant az aranyműves feleségéhez.

- Az asszonyom azt üzeni, még nem tudja, melyiket választja. Elszállítom ezt az árut, aztán jövök. Ha lenne egy olcsóbb lánc, én is vásárolnék.

A szolgáló ezután eltűnik. A fehéreneműkészítő türelme fogy el először. Az aranyművesék cselédje nem jelentkezik, átmegy hozzájuk. A két asszony hajba kap, aztán kiderül a turpisság. Az aranyműves hazaérkezik, és megmagyarázza a két asszonyságnak, hogy szélhámos csapta be őket.

A *hilózók* a jól felszerelt üzleteket látogatják. Vásárolnak egyet s mást, s aztán nagy pénzzel fizetnek. A kereskedőnek vissza kell adnia belőle. Ha az aprópénz közt van régi fajta huszonnégy és tizenkét sou-s (ha nincs, akkor a *hilózók* úgy intézik, hogy legyen), akkor kijelentik, hogy ők felárral megveszik a W jeles háromfrankossal együtt. A kereskedő általában kapva kap az ajánlaton. Vesztére teszi, mert a bűvészügyességgel dolgozó *hilózók* a beváltás közben meglopják.

Jaj annak a kereskedőnek, lutriárosnak, pénzváltónak, aki üzletet köt velük. Mihelyt kinyitja a kasszafiókot, a *hilózo* válogatás ürügyén belenyúl. Ha a kereskedőnek aranytallérból kell visszaadnia, és a bolt hátsó részébe, a nagy kasszához megy, a nyomába ered, és rendszerint módját ejti, hogy a pénzhez férközzön.

Caron, a hírhedt rablógyilkos felesége, a legügyesebb *hilózók* közé tartozott. Ez a bűvészügyességgel dolgozó asszony egy nap beállított Carlier likőr- és konyaküzletébe. Carlier-né egymaga volt a boltban. Garonné egy üveg ánizslikört kért. Arannyal fizetett, és oly ügyesen intézte a dolgát, hogy a boltosné tíz perc múlva bement az üzletből nyíló szobába, s egy zacskó pénzt hozott ki. A zacskóból kiválogatták a megfelelő darabokat. Garonné fizetett, és elvonult zsákmányával. Alighogy kitette a lábát, Carlier-né, aki saját maga tanúskodhat a történet hitelességéről, megszámolta pénzét. Négyszáz frank hiányzott belőle. A *hilózo* valósággal megbabonázta, jelenlétében káprázott a szeme.

Carlier-ék bejelentették nekem a szélhámosságot, s a munkáról ráismertem a szerzőre. Letartóztattam, vallomásra bírtam, és jogerősen elítélték.

Garonné a legügyesebb szemfényvesztőn is túltett. Egy roueni péknével együtt kétezer frank körüli összeget számoltak át. A *hilózo* a pénznek majd a felét ellopta. A pékné, aki a kötényzsebében tartotta a pénzt, észrevette a lopást, és botrányt akart csapni.

- Számolja csak meg a pénzét, asszonyom. Meg kell lenni az utolsó souig - jelentette ki Garonné.

A pékné újra átszámolta: csakugyan nem volt hiány. Garonné visszacsempészte a pénzt.

Megérte a muníciót

Caronné és a két cigányasszony furfangos módot eszelt ki a papok meglopására. Gyászruhába öltöztek, mégpedig olyasformán, mintha módos parasztasszonyok lennének. Eljártak a templomba, és beszélgetésbe elegyedtek a takarítóasszonnyal vagy azzal a személlyel, aki a gyertyákat oltogatja és a székekért szedi be a pénzt. Az állítólagos özvegyek ügyes kérdésekkel kipuhatták, hogyan állnak anyagilag az egyházközség papjai és amelyik megérte a muníciót - ezt a kifejezést használták -, azt felkeresték.

Misét mondtak vele halott férjük lelkiüdvösségéért, és félénken előadták, hogy szeretnének jótékonykodni. Meggyóntak, majd arra kérték a papot, hogy adja meg nekik a plébániához tartozó, valaha jobb napokat látott szűkölködők címét, akiket ínségükben megsegíthetnének. A pap természetesen figyelmükbe ajánlott néhány támogatásra érdemes családot, és megdicsérte őket buzgóságukért. Az özvegyek meglátogatták pártfogoltjaikat. Pénzt vagy ruháneműt vittek nekik. Elmondták, hogy a plébános úr megbízásából jöttek. A pártfogoltak visszamentek a plébániára köszönetet mondani, s a pap szívébe zárta a jótékony özvegyeket.

Oly buzgónak és ájtatosnak mutatkoztak, valósággal csepegtek a keresztényi emberszeretettől. A plébános hamarosan teljesen megbízott bennük. A gyóntatójuk volt, ismerte a jámbor lelkeket, s ők egy idő múlva a lakásra is eljártak, hogy a szegények ügyes-bajos dolgairól tájékoztassák.

Képzeltető, mennyire megdöbben a tisztelendő úr, amikor egy szép napon arra ébredt vagy arra tért haza, hogy lakását kifosztották, és a bánatos özvegyeket soha többé nem látta viszont.

A tolvajnök módszere egyszerű volt, de ötletes. Amíg ketten szóval tartották a plébánost, a harmadik valami ürüggyel kiment, és mintát vett a kulcsról. Ezzel a csellel fosztottak ki két párizsi plébánost; egyet a Szent Gervais-, egyet a Szent Medárd-egyházközségben.

A tolvajnök nem érték be azzal, hogy Isten szolgáit „apostoli szegénységbe” kényszerítették, hanem - és ez volt a legocsmányabb bűnük - a szegényeket is meglópták. Rendszerint jobb napokat látott szűkölködőket látogattak meg. Kikérdezték őket, miben szenvednek hiányt. Nem érték be a válasszal, kijelentették, maguk néznek utána, mire van a legnagyobb szükségük. Kinyitották a szekrényeket, fiókosszekrényeket, s míg pártfogoltjaik zavartan hálálkodtak, ők elemeltek egy-egy megmaradt értékes holmit, családi emléket, gyűrűt, láncot, fülönfüggőt, amit az ínséges sorba jutott emberek gyakran koplalás árán is megőriznek. Ha az értéktárgyat már elorozták, Caronné kijelentette:

- Látom már, miről kell gondoskodnom. Maguk túlságosan szerények, ha én utána nem nézek, tudom, nem szóltak volna.

Valami ürüggyel lekísértette magát a lépcső aljáig, hogy a háziak ne vegyék észre azon frissiben a hiányt.

Az alatt az idő alatt, míg a rendőrségen dolgoztam, több mint hatvan ilyesfajta lopást jelentettek be. A személyleírás minden esetben Caronnéra vallott. Többnyire a lánya is együtt dolgozott vele. Hosszas nyomozás után sikerült mindkettőjüket elfognom.

A cigány bűnözők közt nem ritka a gyilkos; a vértől azért sem viszolyognak, mert azt tartják, hogy egy bizonyos fajta vezeklés megszabadítja őket a túlvilági büntetéstől. Ilyenkor egy álló esztendeig durva darócingben járnak, és tartózkodnak a „munkától” (a lopástól). Ha az esztendő eltelt, úgy gondolják, tiszták, mint a frissen hullott hó.

Franciaországban a cigányok nagy része katolikus. Rózsafüzért és kis keresztet hordanak magukkal, és sűrűn járnak templomba. Rendszerint bandában vándorolnak. A nők jövődöt mondanak, a férfiak edényt, lábast, üstöt toldoznak-foldoznak, s mindkét nembeliek kínálják az orvosságokat. Ócska holmit adnak-vesznek. A falukban gyakran a jószág pusztulása kíséri jöttüket. Értenek ahhoz, a háziállatot úgy pusztítsák el, hogy az erőszakos halálnak nyoma ne maradjon. A tehén szívébe hosszú, vékony tűt szúrnak, s a paraszt azt hiszi, hogy betegség miatt állt be a belső vérzés. A baromfit kénnel mérgezik meg. A cigányok tudják, hogy a dögöket ők kapják meg. Ha sonkára fülük a foguk, sós heringet szagoltatnak a sertéssel, s az követné a szagot a világ végére is.

Korunk legjobb regényírója éppenséggel nem hiteles képet fest néhány cigányról.¹¹

A tolvajok külön kategóriáját alkotják a kocsikat, szekereket fosztogatók kasztja. A *szekeresek* rendszerint hordárnak vagy fuvarosnak öltözködnek. Egy időben, mikor nagy számban működtek, törzs állomáshelyeik voltak azokban a városrészekben, ahová sűrűn futnak be a kocsik. Ha kiszemeltek maguknak egy társzekeret, addig követték, míg az első megállónál megkönnyítették rakományát. Alig akadt kocsi, amely nem adózott volna nekik. Delizsánsz, fedett szekér, utazókocsi, batár, valamennyit megdézsmáltak már. Megdöbentő vakmerőséggel dolgoztak. Egyikük megszólította a fuvarost, s közben a kocsis háta mögött a cinkosok felemelték a ponyvát, és leszedték az árut.

Módszerüket egy kis történettel szemléltetem.

Két hírhedt tolvaj, a Servier testvérek, két társukkal alkonyatkor a Champ-Élysées-n álltak lesben. Az idősebbik Servier beszélgetésbe elegyedett egy fuvarossal, s igyekezett szórakoztatni, miközben társai hátul serénykedtek. A fuvaros a hátszíz megrándulásából valami szokatlant észlelt és hátra akart fordulni.

- Hátra ne nézz, ha kedves az életed! - szólt rá Servier, és a fuvaros engedelmeskedett.

Több ízben hallottam szavahihető emberektől, hogy az egyik Servier fényes nappal odament az állomáson várakozó postakocsizhoz, leemelt róla egy-két poggyászt és elvitte, mintha a sajátja lenne.

Egyszer követtem egy Gosnet nevű hírhedt kocsifosztogatót. A Saint-Denis utcában, ahol a vidéki postakocsik megállót tartottak, felugrott egy határba. Magára kapott egy köpenyt, fejébe nyomott egy útisapkát, s ebben az öltözékben, poggyással a kezében leszállt. Nehogy gyanúba fogják, odament a vezetőhöz, kérdezett valamit tőle és csak aztán fordult be a mellékutcába. Ott már vártam rá és elcsíptem.

A kocsifosztogatók rendszerint teljesen tudatlan emberek; megesett, hogy fogalmuk sem volt arról, milyen értékes holmit loptak el. Egyikük Napóleon nővérének, a nápolyi királynénak poggyászát emelte el, és gyémánt diadémot talált benne. Nem is sejtette, hogy vagyont érő ékszer jutott a kezére. A diadémot egy olcsó fésű helyett, amit már régóta ígért, annak a lánynak ajándékozta, akivel együtt élt. A lány az olcsó bazarholmi helyett a diadémot tűzte hajába, és ezzel a királyi ékszerrel jelent meg a külvárosi táncmulatságon. A hulló vakolatú helyiségben valószínű, hogy először és utoljára hordott valaki milliőkat érő gyémántokat.

A zsebesek érthető okokból soha nem viselnek kesztyűt, és kezükben nincs sétapálca. Rendszerint hármasban vagy négyesben dolgoznak, elemük a tömeg. Ott vannak a bálokon, színházokban, az operában, az előcsarnokokban, főként a kifelé tóduló közönség között a

---

¹¹ Victor Hugo - A szerk.

ruhatárok körül. Eljárnak a nagymisékre, tárlatokra, mindenhová, ahol tömeg verődik össze. Gyakran színlelt verekedéssel vagy másfajta utcai jelenettel ők maguk csődítik össze az embereket. Néhány zsebes a csepürágókkal szövetkezik. A tudós számár, amelynek mutatványát oly sokan csodálták meg Párizsban, gazdája révén egy tolvajbanda cinkosa is volt. Mialatt a számár bőgéssel felelt a kérdésekre, a tolvajok keze serényen működött. A bűvészek, az utcai énekesek, jövendőmondók és mágusok csaknem mind összeköttetésben állnak a zsebmetszőkkel, és sápot húznak a zsákmányból. Párizsban nagy ritkán gyűl össze tömeg néhány zsebtolvaj jelenléte nélkül. A zsebes soha sincs nyugton. Az utcán jár-ke. Az előcsarnokban lebzsel. A sokaságban tolong. A kedvező alkalom után szimatol. A tömegbe vegyülve tapogató keze a kabát és a belső övzsebet keresi, hogy kipuhatolja tartalmát. Ha érdemesnek látszik megcsapni, két társa elfoglalja helyét. Közreveszik a kiszemelt áldozatot, s úgy beszorítják, mintha satuban lenne. Ily módon takarják el az elemelést lebonyolító társuk kezét. Mihelyt megvan a zsákmány, az óra vagy pénztárca gyorsan átvándorol a harmadik cinkoshoz, aki azonnal, de feltűnés nélkül távozik vele.

Párizsban volt egy olyan elképesztően ügyes zsebes, aki mindig egymaga dolgozott. Az áldozat elé állt, kezét mögéje tette és kiemelte az óráját vagy erszényét. Ezt a műveletet nevezik cikcakkos lopásnak.

Egy Molin nevű zsebes a Francia Színház előcsarnokában meg akarta csapni egy férfi óráját. A pénztár előtt álltak. A kiszemelt áldozat összerendezte, észrevette, hogy meg akarják lopni. Molin nem veszi el a fejét. Tudja, ha meghátrál, lebukott. A megkezdett mozdulatot befejezve, kiemelte az idegen zsebéből a pénztárcát. Kinyitotta, pénzt vett elő, majd a pénztárhoz lépett, és kért egy zsölyét.

- De uram, maga elvette a pénztárcámat. Adja vissza! - kiáltott rá a károsult.

- A teremburáját! - Molin rámeredt a pénztárcára, figyelmesen mustrálja, újra kinyitja. Hát ilyet! Azt hittem, hogy az enyém. Bocsánat uram! Igazán nagyon restellem! - Azzal már nyújtja is vissza az erszényt tulajdonosának és magában dörmögi: A teremburáját a szórakozott fejeknek!

Ezt nevezik orcátlanságnak, mégpedig a javából.

A körülállók meg vannak győződve, hogy szórakozottságában nyúlt idegen zsebbe.

...Az őszi ködben Molin egy Dorlé nevű cinkosával az Italiens tér környékén vadászott zsákmányra. Egy öreg úr jött feléjük, akinek Dorlé elemelte az óráját. A zsákmányt rögtön át-passzolta Molinnak. A sűrű ködben nem lehetett látni, hogy a lopott jószág ütő zsebére-e. Molin, hogy megbizonyosodjék, megnyomja a fogantyúját, s az óra ütni kezdett. A csengéséről az öreg ráismert.

- Az óram! Kérem, adják vissza! Régi emlékem. A nagyapám hagyta rám!

Siránkozva halad a pengő hang irányában, s anélkül, hogy észrevette volna, Molin közelébe ért. A tolvaj a félhomályban az öreghez lépett, az órát odatartotta a füléhez.

- Jól hallgasd meg tata, most üt neked utoljára!

És társával együtt eliszkol.

Az idősebb zsebesek gyakran emlegetik a két olasz „mestert”, a Verdure fivéreket. Az idősebbiket halálra ítélték, mert rábizonyosodott, hogy egy zsványbanda tagja volt. Az öcs szabadlábban maradt, s még utoljára látni akarta fivérét. Néhány társával a Concièrgerie bejáratához állt.

A tolvajok, mikor az esti homályban elvegyülnek a tömegben, bizonyos jelző hang révén ismerik fel egymást. Az öcs megpillantva a végzetes kordét, a családi füttyöt hallatta. A halálraítélt körülnézett, megpillantotta és felelt rá.

Ha az olvasó azt gondolja, hogy a mindörökre szóló különös búcsúvétel után a gyászoló testvér hazatért, akkor téved. Verdure útközben már elemelt két órát. A kordét a vesztőhelyre kísérte. Végignézte, hogyan hullott fivére feje a fűrészes kosárba, de a kínálkozó alkalmat sem a kivégzés előtt, sem a kivégzés után nem szalasztotta el.

Mikor a tömeg szétszéledt, társaival együtt betért egyik törzskocsmájukba.

- Egy aranyóra és egy teli pénztárca - jelentette ki számba véve a zsákmányt. - Senki sem mondhatja rólam, hogy rest vagyok. Nem gondoltam, hogy ilyen jó fogást csinállok, amikor a bátyámat „leborotválják”. Csak azt rühellem, hogy ő már semmit sem kaphat belőle.

Mit szólnak ehhez a jelenethez azok, akik helyeslik a halálos ítéletet? Úgy vélik, hogy hatékony, mert elrettent? Mitől? Itt a bizonyíték!

A tolvajok, vagy pontosabban a szélhámosok másik fajtája a *zsugások*. Rendszerint hárman vagy négyen dolgoznak együtt. Egyikük elől megy, egy- vagy kétfrankost tart a markában, s ha meglát valakit, akinek öltözékéről, magatartásáról lerí, hogy külföldi vagy vidéki, a zsugás észrevétlenül leejti a pénzt, aztán úgy hajol le érte, hogy a megkopasztásra kiszemeltnek észre kell vennie.

- Uram, nem az ön zsebéből esett ki ez a pénz? - kérdi a zsugás.

Ha esetleg - ez nagy ritkán fordul elő - az idegen azt feleli rá az övé, előpattan a társ, és bizonygatja, hogy ő ejtette el. Rendszerint azonban:

- Nem uram, nem az enyém - mondja az idegen.

- Az enyém se - feleli a zsugás. - Minthogy egyikünké se, engedje meg, hogy meghívjam belőle egy üveg borra, minthogy úgy is mondhatnám, mindkettőnké.

Ha az idegen elfogadja a meghívást, a zsugás nyakkendőjéhez emeli a kezét vagy leemeli kalapját, mintha köszöntene valakit. Erre a jeladásra, amit az alvilágban *Szent Jánosnak* neveznek, cinkosai a legközelebbi kocsmába szaladnak, és leülnek kártyázni. Kisvártatva megérkezik társuk a kopasztásra kiszemelt idegennel. Úgy ülnek le egy közeli asztalhoz, hogy a kiszemelt áldozat láthassa a kártyázók lapjait. A két játékos úgy intézi a dolgot, hogy a parti izgalmas legyen, s a vendéglátó fel is hívja rá a balek figyelmét. Vítázni kezdenek a játékról, fogadnak; ha a szélhámosok négyen dolgoznak együtt, éppenséggel a negyedik ajánlja a fogadást és természetesen az nyer, akire a balek tippelt; minthogy elméletben biztos nyerő, könnyű rávenni, hogy a gyakorlatban is mutassa meg fölényét, de mihelyt kártyát vesz a kezébe, a szerencse elhagyja, s a zsugások hamarosan kifosztják. Az effajta játékot az alvilágban *sipinek* hívják.

Az egyik balek a kártyázókat figyelve felkiált:

- A szentségit! Ha fogadni lehetne, huszonöt aranyat tennék, hogy ez nyeri meg! - s rámutat az egyik játékosra, akinél remek kártyák vannak.

A kompánia egyik tagja tartja a fogadást.

- Uraim, előbb nézzük meg, hogy a pénzünk megfelelő súlyú-e. - S azzal kis aranymérleget vesz elő a zsebéből.

Az aranyakat megméri, tizenhárom szemerrel¹² híján vannak a kötelező súlynak, az annyi mint három frank. A balek precíz ember, felszólítja a partnereit, hogy egészítsék ki a tételt három frankkal, és nagyon álmélkodik, mikor a játék végén elveszti huszonöt aranyát.

Párizsban gyakran látni jól öltözött férfiakat, akik naphosszat rendszerint forgalmas főútvonalakon, tereken, a múzeumok termeiben, a kiállítások környékén ödöngenek.

Ezek a jól öltözött urak hármasszövetségben dolgoznak. Egyikük külön válvá elöl megy, és ha idegent lát meg némi szimattal könnyű felismerni az idegent -, megszólítja azzal az ürüggyel, hogy merre kell menni ebbe vagy abba az utcába.

- Sajnos nem vagyok ismerős Párizsban - feleli rendszerint az idegen.

- Én sem - mondja a szélhámos -, bizony, jó ideje már, hogy itt jártam, s azóta mennyi sok változás történt.

Az utca sarkán megnézi a kiírást:

- Á, már emlékszem. Most már kiismerem magam.

Az idegen mellett lépkedve arra tereli a szót, mennyi minden látványosság van ebben a gyönyörű városban. S azok az érdekes kiállítások! Az állami bútorraktár, a Tuileriák lakosztályai, Delacroix festményei, Napóleon koronázási díszruhája, a római király pólója...

Mindig kéznél van nála valami érdekes látnivaló, nem is szólva az Állatkertről, amely minden kormányforma alatt változatlanul nyitva áll. Bármelyikre forduljon is a szó, sétálónk barátságos csevegés közben felajánlja, hogy jegyet szerez rá, csak előzőleg találkoznia kell a kávéházban egy bizonyos Tekintélyes Valakivel. A kávéház nincs messze. Az idegen és készséges cicerónéja benyit, és egyenest a pulthoz megy tudakozódni, hogy az a *bizonyos* úriember megjött-e. Az idegennek azt ajánlja, amíg ő érdeklődik, kukkantson be a biliárdterembe. Kisvártatva felmegy utána a lépcsőn, és közli, ismerőse nemrég járt a kávéházban, s üzenetet hagyott, hogy rövidesen visszajön.

- Engedje meg, hogy addig megkínáljam egy pohár itallal, hogy ne legyen unalmas az a kis várakozás.

Az itókát lehajtják, nézik a biliárdozókat. Az egyik ügyes hármasszövetséget csinál. A cicerone felhívja rá a balek figyelmét. Érdekesebbnél érdekesebb lökések követik egymást. Mindkét játékos feltűnően ügyes, de az egyik gondatlanul játszik. Azt mondja, neki édesmindegy, hogy nyer vagy veszít, a nagybátyjától tegnap fél millió frankot örökölt. A cicerone fogad, s ha újdonsült barátját is beugratja a fogadásba, bizonyos, hogy a jámbor pali elveszti a tétet.

Gyakran megesik, hogy a balek maga is dákót ragad. Könnyű győzelmet remél az ügyetlenkedőn, s ez okozza veszítét. A szélhámosok nemcsak a kapzsiságra, hanem a játékszenvedélyre is építenek.

Panaszosok kerestek fel, akiktől három-, sőt négyezer frankot raboltak el ily módon.

Egy nyugalmazott egyetemi professzortól így szedték el az óráját aranyláncostól, az arany tubákosszelencéjét, száz Napóleon-aranyát, és azonfelül még hatszáz frankról váltót kellett adnia. A nyolcvanestendős öregúr nem fogadott, csak nézte a játszókat, de ráfogták, hogy tétet tett az egyik játékosra és veszített. Megfélemlítéssel kicsikarták belőle a pénzt meg az értéktárgyakat. Cicerónéja azzal csalta el az idős orvosprofesszort, akit módfelett érdekelt a

---

¹² Egy szemer 1/20 gramm. - A szerk.

biológia, hogy a csörgőkígyó méreg hatását és immunizálását bemutató kísérleteken fog részt venni. Szegény öreg váltig kérdezgette:

- Mikor látjuk már a csörgőkígyót?

- Hamarosan - nyugtatta meg a cicerone. - Magam is türelmetlenül várom a csörgést - tette hozzá tréfásan, az öreg aranyaira célozva.

Amikor a rendőrséghez kerültem, a biliárdbanditák - így nevezték őket - vagy harmincan lehettek; azóta ennek a számnak körülbelül egyötödére apadtak le, s ez a csökkenés nekem köszönhető. Az a néhány biliárdbandita, aki még megmaradt, korántsem keres olyan jól, mint hajdanában. A többinek pedig elment a kedve ettől a foglalkozástól.

Mielőtt a bűnügyi osztályon dolgoztam volna, a biliárdosokat adminisztratív úton büntették, vagyis ítélet nélkül néhány hónapra lecsukták őket a Bicêtre-be, és mikor kiszabadultak, a csendőrség hazaszuppolta őket a megyéjükbe. Én azt ajánlottam hogy a csalókra alkalmazzák a büntetőtörvénykönyv 405. paragrafusát. Javaslatomat elfogadták, és attól fogva, kettőtől három évig terjedő börtönnel sújtották őket.

A szélhámosság egyik legötletesebb módja az úgynevezett kölcsön.

A kölcsönvevők a forradalom viszontagságos esztendeiben csinálták a legragyogóbb üzleteket. Ez volt a mesterségük virágkora, amelyet nagyjából a következőképpen űztek.

Két meglett korú férfi postakocsin utazott egy harmadik társuk kíséretében, aki inasukként szerepelt.

A két úr elegánsan volt öltözve, modoruk előkelő, öltözkük választékos, fellépésük udvarbeli emberre vall. Első pillanatban látszik rajtuk, hogy nem akárhik, és költekezésük azt mutatja, hogy nemcsak előkelő emberek, hanem vagyonosak is.

A két úriember mindig a legjobb fogadóban, a legelőkelőbb hotelekben szállt meg. Főként arra helyeztek nagy súlyt, hogy a szálló tulajdonosa tekintélyes és hitelképes egyén legyen. Vagyoni helyzetét mindig jó előre kipuhattolták, és erre a célra igen jól megfelelnek a delizsánsz egy-egy állomásán a postamesterek.

A kiszemelt szállásra érkeve két utasunk a legszebb szobákat nyitattja ki. Míg vacsorát rendelnek, különböző parancsokat osztogatnak. Inasuk kicsomagol.

Valahányszor előkelő vendég érkezik, a szobalány, háziszolga igyekszik jelen lenni a kicsomagolásnál. A kíváncsiság nagyon is emberi tulajdonság és hasznosnak is látszik, hiszen egy-egy bőrönd tartalma legalább annyira jellemző a gazdájára, mint a megjelenése. Akik a vendégek málháit cipelik, szeretnék tudni, mi van benne, s ha valamelyiket nem bízza rájuk a tulajdonosa, fúrja az oldalukat a kíváncsiság, vajon mi lehet a koffer tartalma. A tekintetükkel méregetik. A csomag súlyosnak látszik - nyilván ezüstöt vagy ki tudja, talán éppenséggel aranyat rejt. Egy-egy ilyen táská rohamosan felemeli a vendég ázsióját, s az egész szállót úgyszólván lázba hozza.

Utasaink tisztában voltak azzal, mennyire emeli a tekintélyüket egy féltve őrzött poggyász, amely csak a megfelelő lélektani pillanatban tárja fel belsejét. Inasuk, a haditerv főmozgatója, erőlködve emelt le a delizsánszról egy kis táskát, amelynek szűk térfogata szembeszökő ellentétben állt a tekintélyes súllyal, amelyre az inas testtartásából és arckifejezéséből következtetni lehetett.

- No, annyi szent, hogy nem tollat visz benne - mondták a cipekedést figyelő szájtátók.

- Nem bizony - bólintott az inas, s ha a fogadós vagy a fogadósne a közelben állt, a nyakát előrenyújtva odasúgta nekik úgy, hogy más is meghallja: - pénzmag van benne.

- Várjon, majd segítünk. - A fogadós segítség ürügyén megtaksálta a poggyász súlyát. Mint legyenek a cukorra, úgy seregett a fogadó népe a titokzatos táska köré. Dicsérték a zárát: - látszik rajta, hogy mestermunka.

Temérdek megjegyzés hangzott el, de az inas közben a fogadóst figyelte. Ebben a korban az assignata volt az egyedüli hivatalos, közkézen forgó pénz. Ha a fogadós szempillantása, szavai az ércpénz utáni áhítozásáról tanúskodtak, az inas a tekintetéből, a szavaiból olvasta ki a mohóságot.

Ha úgy vélték, sikert remélhetnek, utasaink megvárták a kedvező pillanatot, amikor az ostromot megindíthatják. Egyik este, mikor már bizonyosra vették, hogy kellőképpen tisztelik és becsülik őket, szobájukba kérték a fogadóst vagy a fogadósne, esetleg mindkettőjüket. Azok természetesen sietve tettek eleget a hívásnak.

- Comptois kérem, hagyjon bennünket magunkra - szólt az egyik úr az inashoz.

Comptois meghajolt és kiment, s akkor a másik utasunk a fogadóshoz fordult.

- Olyan időket élünk, amikor a becsületes ember ritka madár; éppen ezért szerencsésnek mondhatja magát, aki talpig becsületes emberekkel találkozik. Ilyen szerencse ért bennünket, amikor a véletlen folytán ebbe a fogadóba vetődünk. A jó hírneve, fogadós uram, biztosíték arra, hogy titkunkat magára bízhatjuk. Tudja, milyen ádáz dühvel üldözik manapság a nemeseket. Mi is kénytelenek voltunk menekülni. A forradalmárok életünkre és vagyonunkra törtek, s ha idejében el nem szökünk, fejünk talán már lehullott volna a fűrészporos kosárba. De hát, hála Istennek, pillanatnyilag derék és jó emberek közt biztonságban vagyunk.

Ez volt a bevezetés. Miután a sorsüldözötték ünnepélyes bánatosságával előadta az előkészítő mondókát, utasunk rövid szünetet tartott. Várta a kérdéseket, amelyek tájékoztatják, mennyire érdekli a fogadóst az ügy. Ha az érdeklődést kielégítőnek tartotta, a hadmozdulat folytatódott, s a bevezetésről rátért a tárgyalásra.

- Bizonyára tudja, hogy az arany- és ezüstpénz eltűnt a forgalomból, és akinek ércpénz van birtokában, gondosan elrejtí, mert ha rájönnek, azonnal letartóztatják. Nekünk ötvenezer frank aranypénzünk volt. Hogy könnyebben rejtegethessük, saját kezűleg összeolvasztottuk, és rudakba öntöttük. Abban az időben nem gondoltunk arra, hogy egyszer még sebtében menekülnünk kell; így esett meg, hogy néhány Lajos-arannyal a zsebünkben vágunk neki ennek az útnak. Mostanáig futotta pénzünkéből a kiadásainkra, de még hosszú út áll előttünk, és ki tudja, mennyi ideig leszünk távol hazánktól. Feltétlenül szükségünk van pénzre, mert a postakocsit nem fizethetjük aranyrúddal. Először arra gondoltunk, ékszerészhez fordulunk, de aztán elvetettük ezt a tervet; attól tartunk, hátha feljelent. Ez az aggály készítetett bennünket arra, hogy önhöz forduljunk; arra kérjük, hogy egy vagy két aranyrúdra kölcsönözzön nekünk öt-hatezer frankot.

(Az összeg nagysága arányban állt a fogadós vagyoni helyzetével.)

- Mikor a letétbe helyezett aranyrudakat visszaváltjuk, az összeg után természetesen kamatot is fizetünk. A visszafizetés időpontját maga állapítja meg, s ha a határidő lejárt, és értékesíteni akarja az aranyrudakat, jogában áll megtennie, írásban hatalmazzuk fel rá, hogy a határidő leteltével szabadon rendelkezhet velük.

Ezután a kis ládából előkerültek az aranyrudak. Kicsomagolva az asztalon heverték. A legkönnyebb is megért annyit, mint az az összeg, amit a két utas kölcsönkért, s nem egyet, kettőt akartak letétbe helyezni: a biztosíték tehát kétszeres. Ennél előrelátóbban senki el nem helyez-

heti pénzét, s az is csábító, hogy a kölcsönadó a fizetési határidő lejártával szabadon rendelkezik az elzálogosított arannyal.

A fogadós rendszerint belement az előnyös üzletbe. Ha pedig mégis visszautasította, két úriemberünk nem győzte bizonygatni, hogy semmiképpen se veszi zokon, csupán arra kérték, szerezzen a közelben egy gazdag embert, aki hajlandó megoldani az erszényét, ők szívesen fizetnek a szokásosnál magasabb kamatot.

Az uzorakamat megtette a hatását; a fogadós hamarosan talált is ismeretségi körében egy vagyonos férfit, aki busás kamatra hajlandó a kért összeget kölcsönadni. Az ügyletet megkötötték, de mielőtt a pénzt átvették volna, két utasunk felszólította a fogadóst, hogy az aranyrudakat hitelesítse.

- Mindannyiunk érdekében így helyes - mondták. - Lajos-aranyat, dukátot, zekkinót, mindenféle aranypénzt összeolvasztottunk.

Gyakran megesett, hogy a kölcsönadó kijelentette, ő tökéletesen megbízik az urak becsületességében. Utasaink erősködtek; az aranyrudakat meg kell vizsgálni. Igen ám, de hogy vizsgáltsák meg, ha nem akarják kiszolgáltatni magukat az ékszerésznek. Különböző megoldásokat ajánlottak, de mindegyikre volt valami ellenvetés. Végül az egyik szélhámos felkiáltott.

- De hisz ez Kolumbusz tojása! Megvizsgálhatjuk az aranyat az ékszerésszel, anélkül, hogy bizalmunkba avatnánk. Fűrészeljük át az egyiket, mindegy melyiket, a reszeléket megvizsgálhatjuk.

Egyhangúan megállapítják: az ötlet kitűnő. Fűrészelt hoznak, és a kölcsönadó saját maga választ ki egy rudat. Átfűrészeli egy darabon, s az értékes reszelék az odakészített papírra hull. A fűrészelés befejeztével két utasunk előzékenyen becsomagolja az ékszerésznek átnyújtandó reszeléket. Ez a döntő pillanat. A rézreszeléket - mert a rudak természetesen rézből voltak - ugyanolyan papírba csomagolt huszonkétkarátos aranyreszelékekkel cserélik ki. A gyanútlan kölcsönadó azután ezt viszi el az ékszerészhez.

Kisvártatva elégedett ábrázattal vissza is tér. Lerí róla, hogy jó napja van.

- Uraim, megmutattam az ékszerésznek. Elsőrendű arany, így hát minden a legnagyobb rendben van; én leszámolom a pénzt, önök lesznek oly szívesek letétbe helyezni nálam a két aranyrudat.

- Nagyon helyes. De minthogy ebben a világban senki se tudja meddig él, a vitás ügyek elkerülése végett azt ajánljuk, zárjuk a rudakat egy ládikóba.

(Egy ládikó mindig kéznél van, vagy könnyen elő lehet keríteni).

- A ládát mindegyikünk ellátja pecsétjével - folytatta az egyik szélhámos. - Nekünk azért is fontos a lepecsételés, mert úgy adódhat, hogy nem személyesen jövünk érte. Ebben az esetben megbízottunknak kell átadnia egy kötelezvény ellenében, amelyet ön majd lesz szíves saját kezűleg megírni.

Az írás szövege rendszerint a következő: „Alulírott ezennel kötelezem magam, hogy a nálam letétbe helyezett lepecsételt ládikót e sorok átadójának ..... összeg kifizetése ellenében átadom.”

A kötelezvény arra szolgál, hogy megerősítse a szélhámosság sikerének biztosítékát. Ha a ládán sértetlenek a pecsétek, a rudakat nem vizsgálják meg. Szélhámosainknak ily módon bőven maradt ideje arra, hogy más, távoli vidékeken is megismételjék a trükköt.

A zálogkölcson trükkje nem tűnt el az assignaták bevonása után, csak a körítés és a mese változott.

Két szélhámos, François Motelet, alvilági nevén Kiskatona és egy olasz, Felice Carolina, az alvilágban Menő - mindkettő az úri osztályból került ki -, a családi vagyon és kölcsönök segítségével harmincötezer frank értékű gyémánt és zafirkövekből álló diadémot rendelt. Az ékszerrel és a számlával Brüsszelbe utaztak; tudták, hogy ott egy Timbermann nevű ékszerész, aki üzletét már átadta fiának, zálogügyletekkel foglalkozik. Felkeresték a lakásán, bemutatották az ékszert számlával együtt, és húszezer frankot kértek rá. Az ékszerész figyelmesen megvizsgálta a köveket, és mikor megbizonyosodott, hogy valamennyi igazi, kijelentette: tizennyolcezer hajlandó adni rá. A Menő és a társa elfogadták az ajánlatot.

Az ékszert dobozba zárták. Mindkét fél rányomta a pecsétjét. Az ékszerész ezután leszámolta a pénzt - a kamatokat természetesen előzetesen levonta belőle -, s a kölcsönvevők vissza-utaztak Párizsba.

A visszafizetés ideje elérkezik; a két úriember pontosan meghozza a pénzt, s az ékszerész visszaadja nekik az ékszert. Nehéz szívvel válik meg a gyönyörű darabtól, s a jövőre nézve is felajánlja szolgálatait az előzékeny, pontos ügyfeleknek.

Menő és Kiskatona udvariasan biztosították, hogy szükség esetén hozzá fognak fordulni. A történet folytatásából kiderül, hogy a két úriembernek ugyancsak nyomós oka volt arra, hogy ismét az öreg brüsszeli ékszerészhez forduljon, bár az szokásához híven busás kamatokat szedett tőlük.

Párizsban van egy ékszerész, aki negyven év óta Európa uralkodónői, a főúri és a pénzvilág előkelőségeinek ékszerszállítója. Fromager úr üzletében csodálatos gyémántok szikráznak, hibátlan szépségű rubinok tüzelnek. Haj- és nyakékek, fülöngyűgök, karkötők dús választéka kápráztat. A nemes formák kiemelik a színek dús, változatos szépségét. De ez a pompa és ragyogás egytől egyig mesteri hamisítás. Fromager úr a valódi ékszerek megtévesztően hű másolatát készíti el azoknak, akik a nagy értékű ékességeket a safe-ben őrzik és az utánzatot viselik. Sok híres családi ékszer pihen a bank páncélszekrényében, miközben tulajdonosán az utánzatot csodálják meg a bálban vagy az operában az irigy és álmétködő pillantások. És Fromager úrhoz fordulnak azok is, akik tündökölni akarnak, de nincs pénzüik igazi ékkövekre.

Menő és Kiskatona méltányolták Fromager úr mesteri ügyességét, s beállítottak hozzá a harmincötezer frankos ékszerükkel és hű utánzatot rendeltek róla. Ilyen kívánságban nincs semmi meghökkenítő: az óvatos férj nem akarja, hogy felesége önagyságát vagy öméltóságát pótolhatatlan értéktől rabolják meg. Az ember manapság sose lehet eléggé elővigyázatos.

Az eredeti ékszer nyomán Fromage elkészítette a másolatát; mesterművet alkotott. A két ékszer egymás mellett tökéletesen egyforma. Jupiter se lehetett megtévesztőbb, mikor Amphitryon alakját öltötte fel.

Menő és Kiskatona a két ikerékszerrel újra elutazott Brüsszelbe, s az eredeti ikret ismét elzalogosították. Játékadósság - mondták az ékszerésznek. - Az nem tűr halasztást. Az úri becsületkódex szerint ugyanis huszonnégy órán belül fizetni kell.

Tíz nap múlva Kiskatona jelentkezett az uzsorásnál. Meghozta a pénzt, kiváltotta az ékszert. Az összeget leszámolta és Timbermann átadta a ládikót. Kiskatona átvágta a zsineget, feltörte a pecsétet és kinyitotta a ládikót. A szokáshoz híven meggyőződött arról, hogy az ékszer ép és sértetlen, de miközben az uzsorás a pénzt számolta át, a szélhámos bűvészügyességgel kicserélte az ékszert, és az eredetit elegáns köpenye rejtett zsebébe csúsztatta.

Kiskatona búcsúzik. Éppen távozni készült, amikor Menő izgatottan betoppant.

- Barátom, micsoda kellemetlenség! Champou nem fizette ki a két hozzá irányított váltót. Rajtunk követelik az összeget! Tudod, ugye, hogy hétezer frank! Hát ez igazán szörnyű!

- Édes Istenem, nem váltjuk ki most az ékszer, zálogban tartjuk még két hétig. Más nem tehetünk - nyugtatta társát Kiskatona.

- Szívesen állok rendelkezésükre, uraim - szólalt meg az ékszerész is.

A ládikót az utánzattal újra lezárják és lepecsételik, s a két szélhámos pedig viszi az igazi ékszer s ráadásul a tizennyolcezer frankot.

Timbermann úr néhány hónapig hiába várta, hogy ügyfelei kiváltsák a zálogtárgyat. Úgy gondolta, most már feltöri a pecsétet. Elképzelhető meglepetése, amikor gyémántok és zafírok helyett strasszokat, arany helyett rezet talált, de a kivitel, az mesteri volt.

Az ékszerészek, a gyémántkereskedők nem óvakodhatnak eléggé az ikertestvérektől; én magam négy ékszerészt ismerek, akit egytől egyig azzal a trükkel vezettek félre, amellyel a brüsszeli uzsorást csapták be. A szélhámosok fantáziája kiapadhatatlan, újabb és újabb fogásokat agyalnak ki. A leggyakoribb, szinte minden alkalommal bevált fogásuk: bemennek az ékszerüzletbe, kiválasztanak valami értékes tárgyat, mindig olyat, ami kelendő cikk, amikor fizetésre kerül a sor, észreveszik, hogy nincs náluk elég pénz. Az árura előleget adnak és megkérlik a kereskedőt, tegye félre számukra egy dobozba, nehogy másvalaki megvegye. A foglaló eléri a kívánt hatást. Az ékszerész félreteszi az árut, s nem sejtí, hogy a dobozba már az utánzat került, míg az eredeti a szélhámos zsebében lapul.

Mióta a szigetország lakói megkedvelték a francia földet, temérdek külön érkeznek a csatornán túlról. Talán azt remélik, hogy spleenük felenged, ha elmarad mögöttük a Temze köde. Ezek az unatkozó angol uraságok szívesen látott vendégek a fogadóban. Azt tartják róluk, hogy tarsolyuk telis-tele guineákkal.¹³ Általában szeszélyesek, különcök, mogorvák, nehéz kedvükre tenni. Sebj, minél titokzatosabbak, szófukarabbak, zsémbesebbek, lehetlenebbek, annál udvariasabbak, szolgálatkészebbek, figyelmesebbek vagyunk mi franciák. A guineák! Mit meg nem tennének értük a fogadósok. Mennyire kecsegteti a hoteltulajdonosokat, csábítja a kereskedőket! A különc idegent tárt kapuk fogadják. S a szélhámos, aki mesterségénél fogva kitűnő megfigyelő és ért ahhoz, hogy megfigyeléseit kamatoztassa, a különc idegen maszkjában vezetni orránál fogva a hiszékeny embereket.

Képzeljünk el egy előkelő gentlemant a francia vagy olasz inasával. A gentleman Johnnak szólítja a lakájt annak az úrnak a komor, száraz, szenttelen hangján, aki az arisztokratikus gögöt az élet fásult megvetésével egyesíti. Előkelő angolunk leszáll a delizsánszból. Fején mélyen behúzott fekete útisapka. Szenvedőnek látszik, mogorva, bágyatag; úgy megy át az udvaron, mintha meg se látná, ami körülötte van. Nemtörődömségében észre se veszi, hogy hosszú gyapjúsálja a földet söpri, és hogy a csinos szobalányok tiszteletteljes és kíváncsi tekintetet vetnek rá. Látszik rajta, hogy minden közönyös, fárasztó, már-már tűrhetetlen a számára. Egyetlenegyszer fordul csak hátra, megbizonyosodni, hogy John követi-e a szódavizes üveggel és a nélkülözhetetlen egészségügyi szeszekkel, amely nélkül úriember, ha nem hóhéra a saját egészségének, négy kilométeres útra sem vállalkozhat.

A szódavíz, a gyógyszerestáska, a bágyatag és unatkozó angol külseje, öltözéke, egész magatartása megteszi a maga hatását. Három óra se telik el, az egész szálló erről a különőről beszél.

---

¹³ Angol aranypénz. - A szerk.

- Mi a baja a gazdájának? - kérdi a fogadós Johntól. - Ilyen búbanatos ábrázatot ritkán láttam. Akkorákat sóhajt, hogy attól tartok, mint szél az őszi falevelet, menten elfúj. Aztán tudja, sok angol úr szállt meg már nálam, de ilyen szeszélyes egy se volt. Az egész személyzet körülötte táncol. Parancsol valamit, és öt perc múlva homlokegyenest az ellenkezőjét rendeli. Beteg a maga gazdája vagy sültbolond?

- Ne beszéljen így - válaszol John. - Az én gazdám a legjobb ember a világon, csak bánni kell vele. Négy esztendeje utazunk együtt. Azelőtt senkivel nem jött ki három hónapon túl. Hát én jól megvagyok vele és állíthatom nem bántam meg, hogy őt szolgálom.

- Nocsak, már négy esztendeje van mellette? Aztán merre a csodába utazgatnak?

- Merre? Azt tőle kérdezze meg!... Ő maga se tudja. Sétálgatunk a nagyvilágban. Ma erre, holnap meg arra. Azt mondja, keres egy alkalmas helyet, ahol megmaradhat, és egyre úton vagyunk.

- Az effajta életmód jó sokba kerülhet.

- Meghiszem azt. Nem bánnám, ha az enyém lenne az a pénz, amit csak a postakocsisoknak adtam borraivalóra.

- A maga gazdája gazdag ember lehet?

- Hogy gazdag-e? Számba se tudná venni a vagyonát. Ha elosztanánk a jövedelmét, talán ezer font sterling is esne minden egyes napra.

- Ide hallgasson, barátom. Beszélje rá a gazdáját, hogy maradjon itt. Ilyen szép vidéket úgyse találna egyhamar. És milyen változatos. Van itt erdő, ha vadászni akar. A folyóban temérdek hal, nálunk kedvére horgászhat, aztán azok a tágas mezők, amit lóháton bejárhat. Idejövet a dombokon láthatták a sok szőlőt. A mi szüreteink messze földön híresek. No és a színház-termünk, a színésztruppunk. Jobbnál jobb színészek játszanak itt. Maguk a párizsiak mondták, hogy az itteni előadások vetekszenek a Francia Színházéval. A társas élet élénk, errefelé igen előkelő emberek laknak. X. marsall kastélya a közelben van, Y. grófnőé alig fél óra kocsit, és Z. herceg minden esztendőben itt tölti a nyarat. Hetenként kétszer összejövétel, hol a polgármesternél, hol a helyettesénél. Szórakozást talál itt bőven. Az Irodalmi Körben az összes napilapok járnak és az érdekes cikkeket megvitatják. A Mezőgazdasági Társaság párját ritkítja, tagjai közt ott találni a vármegye legnevesebb tudósait. Nem győzöm felsorolni a hírességeket: gyönyörű sétaút, télen bálók, koncertek, nyáron Tivoli, szerenádok; s a francia királyság egyik legrégebbi temploma a mi városunk büszkesége. Vasárnaponként és a nagy ünnepeken párját ritkító énekes misét tartanak benne; no és a prosekciók. A környék ifjú lánykái híresek üde szépségükről, az ember nem telik be a nézésükkel. Azt hiszem, éppen elég szórakozást nyújtunk. És még nem is említettem hatalmas kaszárnyáinkat. Több mint kétezer lovaskatona állomásozik városunkban, amely megyeszékhely is. Kávéházaink, limonádéárusaink, biliárdtermeink a párizsiakkal vetekednek. Kitűnő biliárdjátékosaink vannak, és aki egyszer látta a lovasparádénkat, soha el nem felejt. Négy éve, hogy utazgat a gazdájával, azt hiszem, a maga mylordja nem sok ilyen várost látott. És tegyük még hozzá, hogy minden itt van az ember keze ügyében: rendőrfőnökség, bíróság, érseki palota, gimnázium, segélyegylet, iparvédő egylet, a nagy kórház, kapucinus és jezsuita rendház, és kéthetenként vásár. No, de ki győzné felsorolni az ezernyi szórakozást, látványosságot, amit a városunk nyújt.

- Fogadós uram olyan képet festett róla, hogy az embernek igazán kedve kerekedne itt maradni - mondta az inas. - Ha a gazdámot olyan fából faragták volna, mint a többi halandót, bizonyára eltöltene itt néhány hetet vagy hónapot. De hát a mylord mindig az egészségével bajlódik.

- Kitűnő orvosaink vannak, emiatt sose fájjon a feje.

- Az én gazdámnak a legfontosabb a levegő.
- Hát itt aztán remek a levegő. Itt soha nincs betegség.
- No és a kórházuk? Az mire való, ha senki se beteg? Maga mondta az imént, hogy nagy kórházuk van.
- A szegényeknek. A magunkfajta soha nem beteg. Mi úgy mondjuk, erre mifelénk bottal kell agyonverni az embert, hogy meghaljon.
- És a víz? Őlordsága nagyon kényes a vízre.
- A mi vizünk párját ritkítja. Valami különösen jó íze van.
- Hát a bor?
- A bordeaux-ival vetekszik, de sokak szerint jobb.
- Friss tojás?
- Saját baromfiudvarom van.
- A tej, vaj, sajtféle?
- Hála istennek bőségben és a legkitűnőbb minőségű. Ő lordsága maga is megítheti a reggelinél.
- Rosztbif, bifsztek?
- A vágómarháinknak messze földön nagy a keletje. Kiváló minőségű húsból a jó szakács remekel.
- A maguk vidéke valóságos földi paradicsom. Szívesen maradnék itt! De jobb, ha nem is gondolok rá. A gazdám nyughatatlan. Mintha az ördög sarkantyúzná, pedig jó ember. Minden fárasztja, minden untatja, semminek nem látja célját, értelmét. Bejártuk a fél világot. Tenger, vízesés, fehér fejű hegycsúcs, vulkán, szakadék, csodálatos virágok: ő megnézte, ásított és unottan mondta: - Gyerünk! Valami mást, John! - És tovább utaztunk.

John abbahagyja a beszélgetést, gazdájához megy megtudakolni, hátha parancsol valamit, s a fogadóban elterjed a hír, hogy a különöng angol világjáró, dúsgazdag lord. A fogadós szívesen venné, ha ez a furcsa madár elidőzne egy ideig nála, és meghagyja egész házanépének: a szokottnál is figyelmesebben szolgálják ki. Mindenki lesi a John útján érkező parancsot. Az egész fogadó a mylord körül forog.

John hamarosan lejön, megrendeli az estebédet.

- Azt hiszem, holnap sétát teszünk a környéken - mondja. - Mylord meghagyta, hogy jókor reggel költsem fel. Úgy nézem, mintha kevésbé lenne bánatos, mint máskor. Bárcsak megszűnne ez a ránehezítő komorság! De sajnos, a jelenlegi hangulatváltozása is csak szeszély. Öt perc múlva talán újra visszasüpped a szokott mélabújába. Nála soha nem lehet tudni.

Vacsorára a mylord két lágytojást és egy pohár friss vizet kér. Másnap a reggeli tea mellé ismét két tojást fogyasztott. Mylord kísértékű, és puritánul mértékletes. John, az más. Jó étvágygal kebelezi be a hatalmas porció ürösültet és bőven megöntözi jóféle borral.

Reggeli után az uraság meg a szolgálja felkerekedik, s csak naplementekor térnek vissza. Mylord bágyadt egykedvűsége mintha felengedett volna, élénkebbnek látszik. Köszönti a fogadósnet, néhány szívélyes szót mond. A mogorva medve kezd barátságossá válni. A fekete sipkát se húzza oly mélyen a homlokába. A vidék, a levegő, a környezet kedvező hatása! Ez tagadhatatlan. John nem győz álmélni; gazdáját mintha kicserélték volna.

Pedig ez csak az előjele a rohamos javulásnak.

Este vacsoránál a rendszerint oly étvágytalan lord rosztbifet rendel, s utána a francia konyha vagy féltucat különlegességét. Vízivó léte megízleli a fogadós legjobb borát, és oly kitűnőnek találja, hogy felhajt két pohárral. Teájába rumot önt. Vacsora után a szobájába megy, és a rendszerint álmatlanságban szenvedő úr rögtön elalszik.

John oda van örömeiben, azt mondja, a gazdája vagy meggyógyult, vagy hamarosan meghal, de ő úgy véli, hogy itt csoda történt. Bekebelezi a remek lakoma maradványait és a fogadós meg a háznépe abban a reményben, hogy a dúsgazdag különönc hosszabb időre megtelepszik náluk, együtt örvendez a hú szolgálival.

Reggel a mylord pihenten, frissen ébred. Régóta nem aludt ilyen békésen. A fogadóst hívja. John leszalad érte a lépcsőn.

- Ez se történt meg, mióta a mylorddal vagyok. Vidám, fűrge, mint a fűrjmadár. Rá se lehet ismerni. Azt mondta - menj le a fogadósért, beszélni óhajtok vele. Lehet, hogy őlordsága itt akar maradni egy ideig. Hát akkor maga jó vásárt csinál!

- Gondolja?

- Jól megszédné magát rajta. Én nem tudom, mit akar a gazdám, de egy tanácsot adhatok, ha ezt vagy azt kívánna, ne ellenkezzék vele. Tudja, ezek az angol urak gyakran bogarasak, mindent rájuk kell hagyni. De az biztos, hogy a mylord bőkezű. Nála gavallérosabb úrral soha nem akadt dolgom, mindenütt megemlegetik, ahol megszállt.

- Köszönöm, John úr. Érték én a szóból.

A fogadós tüstént jelentkezik vendégénél. Mylord hellyel kínálja. Erősen angolos kiejtésű tört francia beszédét az inas tolmácsolja.

- Őlordsága érdeklődik, mennyibe kerülne egy esztendei lakás és ellátás a fogadóban őlordságának és öt tagú személyzetének. Négy ló és a vadászkutyák ellátását is számítsa hozzá, mert őlordsága rókára akar vadászni.

- Hát erre így hamarjában nem tudnék válaszolni.

- Hamarjában kell válaszolni.

A mylord ugyan rosszul beszél franciául, de ezt megértette a fogadós.

- Tizenötezer frank. - És habozva hozzátette: - Nem sok?

- Tizenötezer. Húszezret fizetek!

A fogadós nem győz hálálkodni. Biztosítja őlordságát, hogy egész háznépével együtt igyekeznek ellesni minden kívánságát. És legnagyobb öröme az angol azonnal rendezni akarja az ügyletet.

- John! Vegye elő az úti pénztáramat!

John az íróasztal fiókjából jókora iszákot húz elő, átadja urának. Az marokszámra szedi ki belőle az aranytallérokat, és száz frankjával garmadába rakja. Mikor tizenöt kis halom sorakozott egymás mellett, őlordsága visszaadta az iszákot inasának és egy gyapot hálósapkát kér tőle. Egy újabb különködés, mielőtt az ügylet végképp lezárulna!

Minden fogadósnak szíve vágya, hogy olyan bőkezű, gazdag lakója legyen, mint őlordsága; de a különönc angol nemcsak ahhoz ragaszkodik, hogy írásba foglalják a szerződést, miszerint húszezer frank fejében ő, a személyzete, lovai és vadászebei kvártélyban és ellátásban részesülnek egy esztendeig, hanem azt is kiköti, bánatpénz legyen a biztosíték, hogy a fogadós állja is a feltételeket.

A fogadós nem érti meg jól őlordsága angol szavakkal kevert tört francia nyelven előadott óhaját, de az inas tolmácsol.

- Őlordsága ezerötszáz frankot tesz be a sapkába, maga is betesz ugyanannyit. - Az inas közben a tekintetével jelezte a fogadósnak, hogy teljesítse gazdája kívánságát. - A háromezer frankot egy szekrénybe zárjuk, a szekrény kulcsát őlordsága veszi magához. Mylordot ugyan is halaszthatatlanul fontos ügy egy hétig elszólítja, de a következő hónap harmadikáig maga fogadós uram nem rendelkezhet a szobáinkkal. Ha addig nem jönnénk vissza, a háromezer frank a magáé. Abban az esetben, ha mi visszajövünk, és maga fel akarná bontani a megállapodást, a pénz a miénk. Feltételezem, hogy nincs szándékában visszalépni, de mylordnak az a szokása, hogy bánatpénzzel köt megállapodást.

- Hát ha őlordságának ez a szokása, én készségesen eleget teszek neki.

A fogadós engedélyt kért a mylordtól, hogy lemelessen a pénzért. Hamarosan visszajön. Előkelő vendége vállára vetett köpönyeggel fel-alá járkal a szobában.

- Mylord, meghoztam az aranyakat.

Őlordsága bólint, két kézre fogja a gyapotsapkát, széthúzza a két fülénél.

- Rakja bele az aranyakat, jó ember. Előbb az enyémet.

A fogadós sorra felmarkolja az asztalról a tizenöt kis halmot; mikor a saját részére kerül a sor, előzetesen le akarja számolni, de Őlordsága rászól, hogy csak hagyja, erre nincs szükség, megbízik benne. A sapkát feszesre tömték az aranyak. A mylord ekkor zsinórral szorosan összeköti, majd a szekrény felé indul.

- Uram, hozza a letétet! -

A fogadós karjával magához öleli a degeszre tömött sapkát és a szekrényhez viszi. Őlordsága egy székre áll, hogy elérje a legfelső polcot.

- Nyújtsa fel a letétet.

Orrát a magasba fúrva a vendéglős őlordsága jobb kezébe helyezi az értékes gyapjúsapkát, miközben tekintete a legfelső polcra tapad. A közelben álló John mosolygó arccal úgy fordul a fogadós felé, hogy gazdája két kezét eltakarja. Ennyi elég is, hogy Őlordsága villámgyors mozdulattal jobb kezéből a balba csúsztassa és eltüntesse az aranyakat. Jobbja egy pillanat alatt megtévesztően hasonló rézpénzzel teli gyapotsapkát vesz elő a bő köpenyből.

A csere szemfényvesztő ügyességgel történik. A fogadós látja, hogy mylord a legfelső polcra helyezi a pénzessapkát és meg van győződve, hogy aranyai mylord arányaival együtt a gyapotsapkában vannak, s ebben nem is téved.

Mylord leszáll a székről. Kétszer ráfordítja a kulcsot a zárba. Nyomban a számláját kéri. Gavalléros borralalókat osztogatva fizet. Visszontlátással búcsúzik, és a hű John kíséretében betelepszik a delizsánszba.

- Csak észre ne vegye, hogy milyen rosszak az utaink - mondja aggódóan a fogadós a feleségének. - Még szerencse, hogy száraz az idő.

- De az a sok por.

- Mért nem tettél be neki egy palackkal a citromszörpödből?

- Nem gondoltam rá.

- Szeretném tudni, mire gondolsz te!

Elérkezett a következő hónap harmadika. Az előkelő vendég nem tért vissza. De a fogadás féltében, hogy a szeszélyes nagyúr talán zokon venné, ha feltöri a szekrényt, még hat hetet vár s csak akkor szánja rá magát, hogy kivegye a szekrényből a letétet. Feltöri a zárat. A sapka ott a helyén. Leemeli, kibontja a zsinórt, és csupa egy sous aprópénzt talál benne.

A Sablin nevű szélhámos, aki oly remekül játszotta az angol lord szerepét, mestere volt az effajta szélhámoságnak.

Görögök és galambok

Az úgynevezett *görögök* szinte egytől egyig vidékiek; állandóan utaznak, delizsánszon vagy postakocsin. Trükkjeik esetenként változnak. Általában hármásban dolgoznak; balekokra vadászva mindhárman külön utaznak, de olykor csak egy ember utazik, míg a két cinkos a főhadiszálláson várakozik.

Az a görög, akinek feladata az ismerkedés, mielőtt felfedez egy kifosztásra alkalmas személyt, ismeretséget köt vele. Útközben, szükség esetén ugyanabban a fogadóban száll meg, ahol jövődöbéli áldozata. Ha a megkopasztandó *galamb* nagyobb összeget vagy árut visz magával Párizsból, a görögök nem tévesztik szem elől. Gyakran ők maguk vásárolnak nagyobb tételt tőle vagy segítenek az árut elhelyezni, hogy pénzét annál biztosabban megkaparinthassák.

A megfigyelő állandóan szemmel tartja a galambot, és társait szinte óránként értesíti. Ha úgy látják, hogy az alkalmas pillanat elérkezett, a megfigyelő görög valami ürüggyel az utcára csalja a galambot; alig tettek néhány lépést, megszólítja őket egy külföldi, tört francia nyelven megérteti velük, hogy a Palais Royalba akar menni.

- Mit keres ott? - kérdi a görög.

Az idegen aranypénzt mutat, rendszerint vagy spanyol vagy olasz negyven frankot érő aranytallért. Azt mondja, be szeretné váltani ezt meg a többi ezüstpénzre. Lead egy mesét. Pl. gazdag uraságot szolgált hűségesen, az hagyta rá az aranyakat. Már váltott be belőle, hat ezüstöt fizettek darabjáért. A görög máris kiveszi a zsebéből pénztárcáját, és leszámol neki hat darab ötfrankost az aranypénzért. Az állítólagos inas elégedetten bólogat, örülne, ha az urak a többi aranytallért is beváltanák.

Előnyös üzlet, hiszen egy spanyol vagy olasz aranyért általában negyven frankot fizetnek. De a nyílt utcán mégse lehet pénzváltó irodát nyitni. Embereink betelepdednek a legközelebbi kávéházba. Ha a galambnál történetesen nincs elég pénz, elmegy érte és ellátja magát kellő számú ötfrankossal.

A kávéházban a hű szolga előveszi az aranyakkal teli kazettát. De mielőtt felváltanák a pénzt, a megfigyelő görög kijelenti, hogy az aranyakat tanácsos lenne megmutatni egy aranyművesnek, s a galamb természetesen egyetért vele.

A galamb és a szolga elmennek az aranyműveshez: a tallérok egytől egyig kifogástalanok. Most már semmi akadály a beváltásnak; kitűnő üzlet, tíz frankot nyernek rajta darabonként. Megegyik, hogy a galamb még kölcsön is kér, hogy minél többet keressen az üzleten. A szolga az aranyakat leszámolja a kazettába, s ügyes bűvész léte a kazettát kicseréli egy megtevesztésig hasonlóra, majd azzal az ürüggyel, hogy ő is meg akarja nézetni, vajon jó ezüstpénzt kapott-e az aranyaiért cserébe, sietve távozik.

- Vizsgáltassa csak meg, jó ember - jelenti ki a galamb mentora, és természetesen a galamb se talál semmi kivételül benne. A szolga távozása után valami ürüggyel kis időre eltűnik a görög is, és végleg meglép a hátsó kijáraton vagy a mellékhelyiség ablakán.

A galambot megkopasztották. De még sejtelve sincs balsorsáról. Feltehető, hogy a váratlan nyereséget számolgatja magában. Terveket sző. Vár tíz percet, egy félórát, már egy álló óra telt el azóta, hogy egymaga ül az asztalnál. Először bosszankodik, aztán nyugtalanság váltja fel a türelmetlenségét. A gyanú hamarosan szorongató aggodalommmá válik. Kinyitja a kazettát, vagy ha titkos zárba működik, kinyitattja; rendszerint ólomdarabokat talált benne, jobbik esetben megannyi egy sout.

Ha a galamb gyanakvó természetű, a két cinkos más taktikát választ. A megfigyelő kezébe veszi az aranyakkal teli ladikot.

- Ezt előbb meg kell mutatni a pénzváltónak - mondja és a kazettát átadja a galambnak.

A megkopasztásra szánt áldozat egyetért az óvatossági rendszabállyal, és társával együtt elindul. Az álinas ottmarad a kávéházban vagy a kocsmában. Útközben a megfigyelő felkiált:

- Magánál van a kazetta kulcsa?

- Nem.

- Akkor menjen vissza gyorsan érte, vagy inkább én magam szaladok.

A galamb persze sose látja többet viszont, akárcsak az inast, aki azóta már rég elfüstölgött.

Ha a galamb történetesen nem akar megválni újdonsült barátjától, a görög útközben old kereket mellőle.

A cserén sokan rajtavesztettek Párizsban. Vidéki kereskedők, idegenek, sőt párizsiak is. Minél kapzsibb a galamb, annál könnyebben kerül a görög hálójába. Két ügyességéről hírhedt görög, háromezeröttszáz frankot lopott el ily módon egy tehetős vidékitől.

A mutyizók

Az előre elhelyezett tárgyakkal való csalást a mutyizók üzik. Ők is, a többi szélhámoshoz hasonlóan az emberek kapzsiságából élnek. Mesterségük gyakorlásához legalább két személy együttműködése szükséges. Pitymallattól kezdve kint vannak az utcán. Olyan embert keresnek, aki öltözékéből ítélve jómódú, arckifejezése pedig hiszékenységre és kapzsiságra vall. Ha ilyesfajta alak tűnik fel a láthatáron, az egyik szélhámos, akinek különösképpen bizalomgerjesztő a modora, megszólítja és ügyesen kikérdezi. Abban az esetben, ha a puhatólózás eredménye kielégítő, a szélhámos jelt ad. Cinkosa, aki a kiszemelt balek előtt megy, ügyesen elejt egy kis dobozt, úgy, hogy azt a mögötte haladónak okvetlenül meg kell látnia.

A balek észre is veszi, de mikor lehajol érte, új ismerőse rászól: - Felezzünk!

Megállnak, s a csomagot kibontják, hogy megnézzék, mit tartalmaz. Rendszerint értékes ékszer van benne, drágaköves gyűrű, nyaklánc, gyémántfülbevaló. Az ékszer mellett levél. Elolvassák. A szövege rendszerint az alábbi sorokhoz hasonló:

Tisztelt Uram!

Mellékelten elküldöm önnek a gyémántgyűrűt. Az érte járó 2725 (azaz kétezerhúsz-huszonöt) frank összeget az Ön inasától átvettem. Jelen soraim nyugtaként is szolgálnak.

Abban a reményben, hogy további megrendeléseivel is megtisztel, maradtam készséges híve

Brisebard ékszerész

Kétezerháromszázhuszonöt frank! Csábítóan hatalmas összeg. A fele is. Valóságos kis vagyont vágnak zsebre, ha megtartják az ékszert. Rövid tanácskozás után úgy döntenek, hogy megtartják. Másként állna a helyzet, ha egy szegény ördögöt károsítanának meg, de az ékszerészek egytől egyig gazdag emberek. Mit számít ennek a Brisebard-nak kétezerhúsz-huszonöt frank. Minthogy az ékszert nem juttatják vissza neki, nyilvánvaló, hogy eladják és a pénzen osztoznak. De hol adják el? Kinek? Ékszerésznek? Az ékszer tulajdonosa talán már értesítette a gyűrű elvesztéséről kartársait. Aztán némelyik ékszerész akadékoskodik. Fel kell mutatni az útlevelet, igazolást kér. Legokosabb várni egy ideig az eladással, és nem Párizsban, hanem valamelyik vidéki városban értékesíteni. A balek is úgy vélekedik, hogy tanácsos lesz várni. De hogyan osztozkodjanak? Mindkettőjüknek sürgős a dolga.

- Ha volna pénzem - mondja a szélhámos -, én szívesen kifizetném magát, de harminc frank az összes vagyonom. Hát most mitévők legyünk?

A balek is tanácstalan, ott állnak az utcán az ékszerrel, telik-múlik az idő.

- Ide hallgasson, van egy ötletem - mondja a szélhámos. - Becsületes embernek látszik, én megbízom magában. Vegye magához az ékszert, adjon a részemre néhány száz frankot, s a többit, ha eladta, küldje el a címemre. - És hozzáteszi: - Annak az összegnek a kamatát, amit most a részemre idead, vonja le belőle.

Ritkán esik meg, hogy ezt az ajánlatot visszautasítanak.

A balek rendszerint azt forgatja a fejében, hogy nem küldi el a pénzt vagy lecsíp az esedékes összegből, hiszen az eladási árat senki nem ellenőrzi. A balek fizet; ha nincs nála elég pénz, elzalogosítja vagy eladja az óráját. Az egyik panaszos a cipője ezüstcsatját is pénzzé tette. A szélhámos és áldozata viszontlátásra köszöntéssel búcsúzik egymástól, holott mindketten

elhatározták, hogy kerülnek egymást, mint ördög a tömjénfüstöt. Húsz becsapott vidéki közül általában tizennyolc hamis nevet és hamis címet ad meg a szélhámosnak, s ezen nincs mit álmélni. Ezeknek a csalásoknak a balekjai is csirkefogók, az egész manőver erre épül fel.

A mutyizók egy időben igen elszaporodtak Párizsban. Megtörtént, hogy ugyanazon a napon egy házaspár jött be hozzám azonos panasszal; a férjet a Saint Honoré utcában, a nőt az Aprószentek piacán csapták be.

A mutyizók a szerepükhöz illő öltözetben dolgoznak. Aki a baleket megszólítja, általában iparosember benyomását kelti; olykor németes vagy olaszos hangsúllyal beszél. Ha idősebb, kedélyes bácsinak látszik, ha fiatal, szószátyár együgyűnek. Az ékszer elvesztője hosszú és bő nadrágot hord, a nadrágból hull a csalétek a földre.

Ezeket a szélhámosokat hosszú ideig büntető bíróság elé állították és a legsúlyosabb kiszabható büntetés öt esztendő volt. Úgy vélekedtem, hogy az esetek közt különbséget kell tenni, és mikor a csalás hamisított levél segítségével történt, az ügy súlyosabb elbírálás alá essen és az esküdszék ügykörébe tartozzon. Mikor elfogtam a két leghíresebb szélhámost, Balese-t, alvilági nevén a Márkit és a cinkosát, a bíróság előtt is kifejtettem az álláspontomat. Eleinte nem akarták tekintetbe venni, s az érvényben levő jogszabályokat szándékozták alkalmazni rájuk, de én kitartottam indítványom mellett, s végül elértem, hogy a két szélhámost esküdszék elé állították. Hamisítóként billogozásra ítélték őket, és a fegyenctelepre kerültek.

A csalimadár

A hivatásos rablógyilkosok rendszerint vándorkereskedőnek, kupecnek álcázzák magukat. Gyakran szelíd, nyugodt, megfontolt emberek benyomását keltik; ritka eset, hogy iszákosok lennének, mert az ittas ember fecseg. Okmányaik rendben vannak és gondosan láttamoztatják. A fogadóknak pontosan fizetnek, de nem költekeznek; takarékosnak mutatkoznak, mert a takarékos embert a közhit tisztességesnek tartja, mikor a fogadóban számlájukat kiegyenlítik; nem felejtkeznek meg se a szobalányról, se a háziszolgáról. A rablógyilkosoknak fontos, hogy a személyzet jót mondjon felőlük.

Az ál-vándorkereskedők jócskán visznek magukkal árut. Általában evőeszközt, borotvapengét, ollót, szalagot, csipkét, vagyis csekély helyet elfoglaló portékát kínálnak. Leginkább a külvárosi vagy a vásárok közelében levő fogadóknak szállnak meg. Itt szemelik ki áldozataikat a kereskedők vagy a vidékről érkező módos gazdák közül. Csaknem mindig módszeresen dolgoznak; előzetesen kipuhatolják, mekkora zsákmány várható, s csak aztán csapnak le cinkosukkal áldozatukra. Az asszonyuk szinte mindig a büntársuk, gyakran ő a *csalimadár*. Gyerekeiket arra szorítják, hogy már kiskorukban a büntettekben segédkezzenek. Hozzászoktatják őket a vérhez, és egy-egy gyilkosság után, ha ügyesek voltak a kölykök, koncot kapnak a zsákmányból.

A haramiák a gaztett végrehajtása előtt általában alibiről gondoskodnak. Ezeknek az olykor leleményesen kiagyalt alibiknek megdöntése a nyomozás feladata.

A rablógyilkosok gyakran maszkkal fedik el arcukat, nehogy felismerjék őket, sőt feketére mázolják bőrüket, s a festéket a gyilkosság után vegyszerrel lemossák. A fekete festéket és a vegyszert kis dobozban viszik magukkal. Négy-öt láb hosszú kötél vagy erős zsinag is van náluk, ezzel kötik össze áldozatukat. Mindig egymagukban járnak. Ha büntársukkal közösen dolgoznak, a tett színhelyének közelében, a sötétben találkoznak össze.

A haramia általában pénzre megy. Ritkán gyémántra vagy értékes ékszerre.

A hírhedt Salambier, aki hosszú ideig rémületben tartotta Párizs környékét, elhatározta, kifoszt egy Poperingues környéki tehetős majorost. De a gazda is résen volt. Abban az időben minden módos birtokos és kereskedő joggal félt a haramiák garázdálkodásától. Oermaille tanyán nagyszámú cselédség és két hatalmas komondor volt. Salambier álöltözetben terepszemlét tartott, de attól félt, pórul jár, ha egyenesen a tanyára támad. Csakhogy a gazdánál jókora summa pénzt sejtett, s a haramia nem akart lemondani a zsákmányról.

Salambier furfangos cselt fundált ki. Községében, ahol kifogástalanul viselkedett néhány ismerősével, erkölcsi bizonyítványt állíttatott ki magának, és a bizonyítványt elvitte Poperingues-ba a polgármesterhez, hogy írja alá és lássa el a község pecsétjével. Mikor a bizonyítvány a kezében volt, vegyszerrel lemosta róla a szöveget. Csak az aláírás és a pecsét maradt meg. A papírra ezután bandája egyik tagjával a következő szöveget íratta:

Tisztelt Parancsnok Úr!

Értesülésem szerint tíz-tizenkét tagból álló haramiabanda készül megtámadni Oermaille tanyát; szíveskedjék tíz álruhába öltözött emberét egy altiszt vezénylete alatt a lent említett tanyába vezényelni, hogy szükség esetén segítséget nyújtsanak a gazdának, és kézre kerítsék a haramiákat. Felkérem a község helyettes elöljáróját, akit e sorok által értesítek a rendelkezésről, álljon az alakulat segítségére és vezesse el a veszélyeztetett tanyára.

A hamisított rendelettel Salambier tíz embere élén jelentkezett a helyettes előljárónál, aki akaratlanul bűntárs lett. A papíron szabályos volt a pecsét, az aláírás hiteles, hogyan is támadhatott volna kétsége? Tüstént elvezette hát a tanyára a vakmerő haramiavezért és bandáját. A gazda házanépével együtt tárt karokkal fogadta az állítólagos őrmestert meg az embereit.

- Maguk hányan vannak? - kérdezte Salambier a gazdát.

- Tizenöten, ebből négy asszonyszemély. A gyerekeket nem számítom.

- Az asszonyszemélyeket is bátran kihagyhatja a számításból. Csak növelik a bajt veszély idején. Puskájuk van-e?

- Van, kettő.

- Hát azt hozza ide nekem, hogy kéznél legyenek. Aztán meg is nézem őket, hogy jól működnek-e, nehogy csütörtököt mondjanak, amikor a haramiák jönnek.

A gazda a két puskát odaadta Salambier-nak, akinek első dolga volt, hogy használhatatlanná tegye a fegyvereket.

- Most már ismerem a terepet. Az embereimet felállítom - mondja a gazdának. - Maguk feküdjenek le nyugodtan, én, meg az embereim örökösök. Mihelyt meghalljuk, hogy a haramiák közelednek, szólok maguknak, és mindenkinek kijelölöm a helyét.

Éjfél tájt Salambier úgy tett, mintha zajt hallott volna.

- Rajta! - adta ki a rendelkezést a bandájának. - Úgy körülfogjuk őket, hogy egy se menekül meg.

A haramiavezér szavára lámpással a kezében megjelent a gazda is. A puskáját kereste.

- Arra magának már nincs szüksége - mondta Salambier és pisztolyt szegezett rá. - Mi vagyunk a haramiák. Ha megmoccan, vége az életének.

A zsványok talpig fegyverben voltak. A tanyasiak hiába védekeztek volna. A gazda kivételével valamennyiüket megkötözték, és leterelték a pincébe. A gazdát körülvették.

- Add elő a pénzed! - rivallt rá Salambier.

- Jó ideje, amióta haramiák járnak a környéken, nem tartok pénzt a háznál.

- Kibúvót keresel! - mordult rá Salambier. - No várj csak. Megtudjuk mi hamarosan az igazságot.

Intésére két zsvány megragadta a gazdát, lehúzta a cipőjét, és a meztelen talpát, lábujjait zsírral kente be.

- Könyörgöm, higgyenek nekem! - rimánkodott a halálra rémült ember. - Egyetlen arany- vagy ezüstpénzt nem találnak a házamban. Odaadom a kulcsokat. Kutassanak fel mindent. Adok maguknak írást, kötelezvényt.

- Minek nézel minket? Kereskedőknek?! Nekünk készpénz kell, amit felmarkolhatunk.

- Hagyjanak időt, hogy elmenjek a pénzért a városba.

- Ide hallgass! Vagy ideadod a pénzed, vagy keservesen megbánod, hogy a világra jöttél.

A tűzhelyben égett a tűz.

- Pajtások, pörköljétek meg a polgártársat!

A szerencsétlen férfit a tűz felé vonszolták. De szinte egyidejűleg vad kutyaugatás és üvöltözés hallatszott az udvarból. Az egyik béres szétszakította kötelékeit és kimenekült a pincéből. A nekivadult kutyák nem ismerték meg, rávetették magukat. Salambier nem tudta, mi történt, kiküldte egyik emberét, de alighogy a haramia kitette a lábát az udvarra, a kutyák, amelyek közben már felismerték a bérest, rávetették magukat. A rémült zsvány visszarohtant a házba. - Meneküljünk! - kiáltotta. A banda abban a hiszemben, hogy csendörök közelednek, elmenekült.

A történetet magától a haramiavezértől hallottam. Azt mondta, tulajdonképpen nem nagyon bánta, hogy takaródót fújtak.

- Attól tartottam, hogy felismernek, s akkor kénytelenek lettünk volna mindenkit megölni - mondta.

Salambier-nak nagy bandája volt, évekig tartott, amíg felszámolták. 1804-ben Antwerpenben a banda néhány tagját kivégezték. Az egyik, akinek valódi neve soha nem derült ki, magas iskolát végzett, művelt férfi volt. Mikor a vérpadra lépett, tekintetét a végzetes késre, majd a nyaktiló kerek nyílására emelte.

- Láttam az alfát, előttem az omega. - S a hóhér felé fordulva: - No, béta, azaz buta, tedd a kötelességedet!

Bármennyire rajongója is valaki a görög nyelvnek, démoni irónia kell ahhoz, hogy a klasszikus ábécé betűiből a vérpadon szójátékot faragjon.

Utószó

Ki volt Vidocq? Kalandor és többszörös regényhős. Megragadta az alkotók fantáziáját. Dumas-val és Eugène Sue-val, a párizsi alvilág ábrázolóival barátkozott, de bejáratos volt Lamartine grófhhoz, a széplelkű költőhöz is. Érdekes figuráját, izgalmas fordulatokban bővelkedő életútját, küzdelmeit korának két legnagyobb regényírója, Balzac és Hugo is megformálta. Egyénisége bizonyára sokkal színesebb és hatalmasabb volt, mint amilyenek *Emlékirataiból* megismerjük, így Vidocq-ról, a halhatatlan regényfigurák élő modelljéről, fogadjuk el a kortárs író, Léon Gozlan beszámolóját, aki Balzac házában, az ebédlőasztalnál találkozott vele.

„Balzac-kal szemközt szögletes arcú férfi ült, homloka széles, arca alsó része brutális; kemény és nyugtalanítóan különös fej. Ezüstösen szőke haja valaha vörhenyes lehetett, fagyosszürke szeme pedig kék. Bonyolult jelenség, nyers és ravasz, nyugodt, de félelmes módon, mint az egyiptomi szfinkszek. Sejteni lehet rejtett karmait.”

Vidocq tudtán kívül modellt ült Balzacnak, aki három regényébe is beleszötte figuráját. A *Goriot* apóban ő Vautrin, a szökött fegyenc; félelmes és vonzó egyéniség, olyan férfi, aki megjárta az élet buktatóit. Az alvilágból nőtt ki, embersorsokkal játszik, s az erő törvényét hirdeti. Könyörtelen okfejtése akárcsak *Emlékirataiban* Vidocq-é - szétszaggatja az emberi viszonyokat beburkoló hazugságokat. Brutális valóságban mutatja be az életet. Még Vautrin külseje is egyezik Vidocq-kal: *„Téglavörös haj, arcán ravaszúsággal párosult erő, mindenre kész szervezet”* - írja Balzac Vautrinról. Akárcsak Vidocq, ő is üldözöttből üldöző kopó lesz. A *Kurtizánok tündöklése és bukásában* mint a párizsi rendőrség bünyügyi osztályának vezetőjét, s az *Elvesztett illúziókban* - a meseszöveg ezúttal nem követi a valóságot - fontos diplomáciai feladattal megbízott szerzetesként látjuk viszont a Vidocq-ról mintázott modellt.

Vidocq *Emlékirataiban* gyakran és szenvedélyesen, de korántsem meggyőzően hangoztatja ártatlanságát. Több helyen arról ír, hogy a fegyenclepről csak két kivezető út lehetséges: vissza a bűnözőkhöz vagy a rendőrkapók közé. Csakhogy a rendőrkapóvá lett Vidocq ártatlansága nem lehetett hiteles Hugó szemében. Alakját a romantika törvénye szerint két ellentétes figurára, fényre és árnyékra bontja. Az üzött Vidocq-ból formálódott ki a *Nyomorultak* hőse Jean Valjean, aki csupán bámulatos szívósságával, hatalmas testi erejével, leleményes szökéseivel, kalandos bujkálásaival hasonlít az igazi Vidocq-ra. Ő az a tiszta szívű fegyenc, akit megtévelyedéséért a társadalom könyörtelenül üldöz. Figurája a romantika ábrándjában megnevesedett Vidocq. Az árnyék pedig Javert, az utcalány és betörő fia, aki a börtönben született, s ha nem akar maga is bűnözővé válni, kénytelen Vidocq későbbi útját választani: rendőrkapó lesz.

Minden emlékirat-író kendőzi és átkölti az igazságot. Elken, kiigazít; a megszépítő messzeség tükrében látja hajdani önmagát, és pózt áll az utókornak. Vidocq érthető módon talán a többi memoárirónál is erősebben retusál. Hosszú évekig bámulatos ötletességgel és kitartással szökött meg a várbörtönökből, a fogházakból, a fegyenchajókról. Később ugyanilyen leleményesen és fáradhatatlanul népesítette be a börtönöket és a fegyenclepeket.

Nyomozói pályafutása Napóleon korában kezdődött. Kiszolgálta a Bourbon restaurációt, a júliusi forradalmat, Lajos Fülöp polgárkirályságát, a második köztársaságot, és még a második császárság elején is a posztján van. Megszervezte a korszerű bünyügyi rendőrséget. Feltérképezte és nagyrészt felszámolta a rettegett párizsi alvilágot. Ismerte a bűnözőket, hiszen sokáig köztük élt. Besúgókkal dolgozott. A betörőkről, gyilkosokról, zsebmetszőkről kartotékokat vezetett, s akárcsak a modern „krimikben” a bűntett elkövetésének módjáról

következtetett a bűnösökre. Memóriája döbbenetesen pontos volt. Egy vita alkalmával a homlokára ütött: „Itt őrzöm a dossziékat!” - mondta.

Hajdani fegyencársait fortéllyal buktatta le és agyafűrt trükkökkel csalta kelepcébe őket. A nagystílű betörőkre és a besurranó tolvajokra egyforma szilaj örömmel vadászott. De Vidocq, ezt hiteles adatokból tudjuk, bankára is volt azoknak, akiket vasra verve Brest vagy Toulon fegyenctelepére juttatott. (Újabb hasonlóság Vautrinnel!)

Mikor nyugdíjba menesztek - állítólag magasba törő politikai ambíciói miatt -, magánnyomozó irodát alapít. Az első nagyvárosi magán-detektív lesz. Irodájában előfizetéseket fogad el, afféle betérés elleni biztosításra.

„*Vidocq örködik a vagyona felett!*” - hirdette a korabeli párizsi sajtóban. A rendszeresen folyósított összeg ellenében megakadályozta a betörést vagy a legrosszabb esetben visszaszerezte a rablott holmit.

Hosszú ideig szemben állt a világgal. Alakja ekkor rokonszenvesebb. Ne higgyünk neki, hogy rendőrnnyomozóként csak az igazságot vagy legalábbis a jogrendet védte. Az alvilágból kivezető egyetlen utat választotta, s ezentúl a mindenkori hatalmat szolgálta - mindegy volt, hogy forradalmi vagy ellenforradalmi rend uralkodott-e -, csak azért, hogy saját maga is hatalmat gyakorolhasson.

Attól kezdve, hogy a rendőrség kötelékébe lépett, feddhetetlen. Hajdani kalandor szenvedélyei helyét a vadászszenvedély: a hajsza izgalma, a diadal szilaj öröme foglalta el.

Még egy másik szenvedélye is volt: a rejtőzködés. Hányféle mesterséget űzött, amíg törvényen kívül állt: volt katona, tengerész - többször is -, csepűragó, bravúros vívómester, kuruzsló segéd, csempész, matróz, kereskedő, és megtanulta, hogyan kell a külsejét pillanatok alatt elváltoztatni. Hosszú ideig a kényszerűség hajtotta; a szökött fegyenc rettegése, hogy felismerik. (Akárcsak Jean Valjean.) Később, mikor Vidocq nyomozó lett, hasznát vette a maszkírozás művészetének, de légióként passzióból, ki nem élt vágyból tette. Vidocq-ba egy színész szorult. Külsejét, hangját, magatartását úgy tudta változtatni, hogy régi ismerőseit is félrevezette. Sorsdöntő helyzetekben mindig mesterien alakította szerepét. A bűnügyi csoport vezetőjeként, mikor temérdek más lehetősége is volt a bűnözők felderítésére, még egyre eljárt az alvilágba: álruhában és a magára öltött szerep mögül leskelődött áldozataira, mígnem a kellő alkalomkor kaján örömmel lecsapott rájuk. A mendemonda szerint magánnyomozóként, a felső tízezer titkait ugyanúgy kifürkészte, mint hajdanában az alvilágét és információit nem habozott kamatoztatni.

Emlékiratait részben adatai alapján egy újságíró írta, Vidocqnak akkoriban ugyanis eltörött a jobb karja, és kis híja, hogy amputálni nem kellett. Vidocq haragudott társszerzőjére. Azzal vádolta, hogy kedvezőtlen képet festett róla és pongyolán írt. Ezért a matrózkalandoktól kezdve már saját maga ragadott tollat, de az *Emlékiratok* egésze egyaránt tele van fásasztó ismétlésekkel, indokolatlanul beletűzdelte epizódokkal. A stílus helyenként tudálékos, gyakran lapos, nehézkes és pontatlan.

A fordítónak és a szerkesztőnek ebből a felduzzasztott anyagból kellett válogatnia, kihámozni nemcsak az izgalmas kalandok sorát, hanem azt is, ami az alvilág kitűnő korpépe és történeti forrásmunka. Természetesen az *Emlékiratok* keletkezése után közel másfél századdal ezt a magyarra korszerűsítést úgy kellett végrehajtani, hogy az eredeti szöveg tartalmi, érdemi része ne szenvedjen csorbát, és a fordítás értelemeszerű pontossággal kövesse az eredeti művet. Ez egyszer és kivételesen tehát nem csupán a hagyományos értelemben vett mondatról mondatra fordítást kapja kézhez az olvasó, hanem mind a fordító, mind a szerkesztő igyekezett a szétfolyó eredeti anyagot olvasmányos és összefüggő könyvvé formálni.

A befejezés hirtelen véget érő sutaságán még így sem sikerült változtatni, hiszen Vidocq eredeti szövege is így ér véget. Egy televíziós filmsorozatban lehet az eredeti műhöz hasonló, kiegészítő történeteket kitalálni (mint az a népszerű televíziós Vidocq-sorozat esetében is előfordult), de egy fordítás kénytelen az eredeti műhöz ragaszkodni és alkalmazkodni.

D. A.